
NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06734735 5

HOLBERGS KOMEDIER

FØRSTE BIND

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF

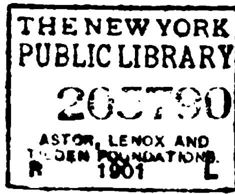
JULIUS MARTENSEN

FØRSTE BIND

INDLEDNING

DET NORDISKE FORLAG
(BOGFORLAGET) ERNST
BOJESEN · KJØBENHAVN
MDCCCXCVII

KJØBENHAVN. F. E. BORDING

FOR *nogle Aar siden læste jeg Holbergs Komedier paany, efter at jeg i længere Tid ikke havde læst dem. De kom til at optage mig mere, end jeg havde ventet; thi jeg saae, at det var en urigtig Mening, som havde vundet Udbredelse, at den Udgave, der var bleven den gængse, var en klassisk, som for stedse havde fastsat den Form, hvori de skulde læses paa Dansk. En ny Udgave vilde kunne sætte Publikum istand til at lære dem bedre at kjende, og i den Hensigt at gjøre opmærksom herpaa og at levere nogle Bidrag til den nye Udgave begyndte jeg at skrive en Række Tidsskriftsartikler, som blev offentliggjorte i Løbet af Aarene 1892 til 1896. Den første fik Plads i »National-tidende«s Feuilleton, de andre i »Museum«.*

Allerede da nogle af Tidsskriftsartiklerne vare offentliggjorte, henvendte Hr. Forlagsboghandler ERNST BOJESEN *sig til mig og opfordrede mig til at besørge en ny Udgave af Holbergs Komedier. Jeg nærede Betænkeligheder ved at indlade mig paa et saa vidtløftigt Foretagende,*

men vilde i hvert Tilfælde først udarbeide og offentliggjøre nogle flere Bidrag til den nye Udgave i Form af Tidsskriftsartikler. De kunde da samles og være dens første Bind; og saaledes foreligge nu de Afhandlinger, hvorved Udgaven blev forberedt, som en »Indledning« til den.

Afhandlingerne ere ikke optrykte uforandrede, ikke heller i den Orden, hvori de fremkom. De ere blevne ordnede efter deres Emners Tidsfølge, og jeg har søgt at forbedre dem hver især. Endvidere har jeg forøget deres Række med et Par Bibliografier og en Afhandling om de existerende Udgaver af Holbergs Komedier og om den nye Udgave.

JULIUS MARTENSEN

INDHOLD

OM DEN VÆGELSINDEDE I DE TRE FORSKJELLIGE UDGAVER 1723, 1724 1731 OG I DEN OPRINDELIGE SKIKKELSE, HVORI KOMEDIEN IKKE BLEV TRYKT

Den Vægelsindede hører ikke til de bedste blandt Holbergs Komedier, men er en af de mærkeligste paa Grund af de gjentagne Forsøg, som Holberg gjorde paa at forbedre den, efter at den kun havde vundet ringe Bifald ved Theaterforestillingerne. Hvordan Komedien oprindelig var og hvad Holberg foretog med den, trænger dog til at paavises noget anderledes end Rahbek og Molbech have paaviist det. Holberg udgav Den Vægelsindede i tre forskjellige Skikkelser, af hvilke den yngre hver Gang skulde gjælde for bedre end den ældre. De to første Udgaver betragtes derfor som kasserede, og man troer, at de kun ere af Interesse derved, at man af dem kan faae at see, hvorledes Stykket oprindelig var og hvorledes det blev forbedret, indtil det omsider fremkom endnu mere forbedret i den Udgave, som man holder sig til, og som ogsaa er den, hvorefter det stedse er spillet paa det kongelige Theater. Ved nærmere Undersøgelse vil det findes, at de to ældre Udgaver ere værdifuldere, end man har anseet dem for at være. I den sidste Udgave indeholder Stykket Adskilligt, der først bliver forstaaeligt, naar man kjender den nærmest foregaaende, som atter til sin Forstaaelse kræver, at man kjender den ældste, og af denne mener jeg at det kan sees, at Komedien oprinde-

lig har haft en fjerde Skikkelse, som det er nødvendigt at kjende for at forstaae de Besynderligheder, som allerede findes i den ældste Udgave og hvoraf der endnu er betydelige Rester i den sidste. Denne sin oprindelige Skikkelse kan Komedien bringes til at antage paany, og Den Vægelsindede kommer da, ligesom næsten enhver af de øvrige Komedier, hvori Holberg foretog Forandringer, til at udvise, at de i deres oprindelige Skikkelse besad en Dyd, som ved Forandringerne gik tabt, ogsaa naar disse vare virkelige Forbedringer, hvad de dog ingenlunde altid ere, og hvad vi fra Holbergs egne Ytringer vide, at han hellerikke selv altid fandt.

I UDGAVEN 1723

foreligger Den Vægelsindede altsaa ikke som Holberg først havde gjort Stykket færdigt. Cavaleren, der optræder i Fjerde og Femte Akt, den navnløse »fremmede Cavaleer«, som i den følgende Udgave er bleven til Philosophen Peer Iversen og i den sidste Udgave hedder Magister Petronius, er en senere opfunden Person, og Komedien var, forinden Episoden med denne Beiler til Lucretia blev indlagt, fri for adskillige Urimeligheder, som navnlig ere paafaldende i den ældste Udgave, noget formindskede i den anden, men for en væsentlig Del endnu ere tilstede i den tredie. Jeg skal paavise, hvoraf det kan sees, *at Episoden med Cavaleren er en senere Tilføielse.*

For det Første har denne Episode frembragt Forvirring i Kronologien. Handlingen foregik i Overensstemmelse med Reglen om Tidens Enhed paa en enkelt Dag fra om Morgenen til ud paa Eftermiddagen. Som i næsten alle Holbergs Ko-

medier begynder Handlingen om Morgenen, og naar Lucretia i Første Akt modtager Besøg af Abelone, byder hun hende The eller Chokolade, de to sædvanlige Morgendrikke, som ogsaa Leander byder Leonore i Første Akts anden Scene af »Uden Hoved og Hale«. I Anden Akt maa det allerede være Eftermiddag, naar Apicius monologiserer om sine Maaltider, tydeligvis er det Eftermiddag i Tredie Akt, hvor Lucretia drikker Kaffe og klager over sin Hovedpine alle Fredagseftermiddage, og Molbech har taget feil, naar han i sin Udgave af Treaktsstykket anmærker, at man af den Scene, hvori Lucretia drikker Kaffe, kan see, at Kaffe paa Holbergs Tid ogsaa var en Morgendrik. De følgende Akter foregaae ligeledes om Eftermiddagen, og Komedien ender inden Solens Nedgang. Men da Cavaleren skal komme og opvarte Lucretia med en Aftenmusik, medens Vægterne ere paa Gaden, maatte det i den Scene, hvormed Fjerde Akt ender, og hvori hun udskjelder Cavaleren og hans Musikanter for »Natteravne«, være mørkt, og da Akten ender i Mørke, fandt Holberg paa, at Torben, naar han aabner den med sin Monolog, kunde have faaet det Hverv at ledsage Lucretia ud i Byen med en Lygte. Torben kommer derfor ind med »en gemen lille Lygte«, som han, efter at have fremsagt sin Monolog, tænder ved et af Lysene hos de paa Theatret siddende Spectatores eller hos Orkestrets Musikanter: »Om Permission, Messieurs, maa jeg ikke tænde min Lygte? — Serviteur.« Det kan dog umulig antages, at de to sidste Akter hele Tiden foregaae efter Mørkets Frembrud, og at Jomfruerne i Femte Akt spadsere alene om paa Ga-

derne i den mørke Aften. Det er kun mørkt i første og sidste Scene af Fjerde Akt. De mellemliggende Scener og hele Femte Akt foregaae paa den lyse Eftermiddag. Dette Virvar hidrører fra Cavalerens Indsættelse i Stykket, og Holberg har sandsynligvis tænkt, at Episoden med Cavaleren var en saa værdifuld Forøgelse, at det Virvar, den frembragte i Kronologien, var af underordnet Betydning, og at Publikum i Theatret næppe heller vilde tage Anstød deraf, da Komedien hele Tiden blev forestillet i een og samme Belysning.

Men der er ikke alene opstaaet Forvirring i Kronologien. Den fjerde Akt indeholder tillige en anden Besynderlighed. Umiddelbart før Cavaleren ankommer med sine Musikanter, lader Lucretia sig bære i Portechaise ud i Byen, saa man skulde troe, at hun ikke var hjemme, naar Musiken spilles udenfor hendes Hus, og alligevel viser hun sig at være derinde. Akten har oprindelig sluttet med, at hun lader sig bære bort og hilser fra Portechaisen til »Folk paa begge Sider« ɔ: til de paa Theatret siddende Spectatores, og da denne Scene var af Effekt, har Holberg ladet den staae, skjøndt den kun passer daarligt foran den nye Slutningsscene, som han tilføiede. Endelig findes der ogsaa i Femte Akt en Besynderlighed, som hidrører fra en Omarbeidelse i Anledning af »den fremmede Cavaleer«. Saasnart Personerne fra tredie Scene faae Øie paa Torben, der optræder uden at lægge Mærke til dem, siger Terentia: »Der er, min Tro, den Tjener, som er i samme Hus, ham maa vi examinere,« og alligevel lade de ham staae ganske uforstyrret og holde en lang Monolog om sin Madame, hvorefter han »gaaer

bort« for at besørge det Ærinde, hvori hun har sendt ham i Byen. Hans Monolog var oprindelig en Del af den Forklaring, som han afgav til sine Examinatorer. Men efter at Cavaleren var indsat i Stykket, maatte Personerne fra tredie Scene ikke længer examinere Torben; det skulde nu Cavaleren gjøre, og i den tilføiede femte Scene, hvori Cavaleren gjenoptræder, kommer derfor Torben tilbage fra Byen. »Hillemænd,« siger da Drengen, idet han ved sin Tilbagekomst seer Cavaleren, »gid jeg var vel hjemme .... jeg kommer til at gaae en anden Vei tilbage.« Liebenberg maa ikke have forstaaet Texten i disse Scener rigtig, da han i sit Optryk 1854 har udslettet den Bemærkning, at Torben efter at have fremsagt sin Monolog »gaaer bort«. Rahbek har i sit Optryk[1] beholdt disse Ord.

Komedien har altsaa i sin oprindelige Skikkelse været fri for de paapegede Urimeligheder i de to sidste Akter. Den fjerde Akt begyndte med at Torben »kommer plumpende ind, som han var stødt«, uden at have en Lygte i Haanden. Han har været i en Dispute med sin Madam, idet han har villet afholde hende fra at gaae paa Visit i Flasketrøie; derfor har hun stødt ham ud, og hendes første Ord, naar hun optraadte, var: »Du skal nok see, at jeg pynter mig, hvergang jeg skal gaae i Byen.« Om han skal ledsage hende, er ikke fuldstændig klart. Hendes Ord: »Torben, est du færdig med Lygten? jeg er alt længe siden færdig,« og hans Replik, som refererer sig til den Klædedragt, hvori hun har gjort sig færdig: »Snarere at gaae tilsengs end at gaae i Besøg«, er senere Til-

[1] I Sjette Bind af Holbergs udvalgte Skrifter (1806).

føielser. — Den femte Akt har kun haft fire Scener. Personerne fra tredie Scene tog Torben i Examination, og naar han var gaaet bort, sagde Sparenborg: »Men hvad Satisfaktion skal vi give de smukke Jomfruer« o. s. v. Stykket kan altsaa bringes til at foreligge i sin oprindelige Skikkelse, kun med en lille Lakune i Slutningsscenen, da den oprindelige Examination af Torben er udstrøget og forandret.

Episoden med den fremmede Cavaleer gjør Stykket mere lystigt og er sandsynligvis indlagt, efter at Stykket var fremkommet paa Theatret. Det blev spillet første Gang i Begyndelsen af Oktober 1722 og vandt, ifølge hvad Holberg fortæller, ikke synderligt Bifald »formedelst nogle alvorlige Scener, som de Fleste ikke begreb i Førstningen«. De alvorlige Scener ere de, hvori Sparenborg og Apicius blive Duellanter. Udgaven 1723 indeholder nu Noget, der utvivlsomt er tilføiet, efter at Stykket var spillet, men som ikke kunde faae Publikum til at begribe de alvorlige Scener bedre eller formindske deres Alvorlighed. Thi hvad der paa tre forskjellige Steder, dels i Lucretias lange Monolog, dels i hendes Samtale med Apicius og dels i en af Sparenborgs Monologer yttres om de nye danske Komedier, kan ikke have tilhørt Stykket allerede i Begyndelsen af Oktober, da der kun var forløbet et Par Uger siden Theatret blev aabnet og der ikke var spillet meer end een Komedie af Holberg. Det er Yttringer, som have til Forudsætning, at der var spillet flere af Holbergs Komedier og at den danske Skueplads havde bestaaet i længere Tid end et Par Uger. Men at Holberg, efter at Den Vægelsindede kun

havde opnaaet en ringe Succes, ikke skulde have gjort Andet ved Stykket end at indflette disse Yttringer om den nye danske Skueplads, er ikke troligt. De ere sandsynligvis indflettede samtidigt med at han søgte at gjøre Stykket mere muntert ved at indlægge Episoden med den fremmede Cavaleer.

Stykket vedblev dog kun at finde en kjølig Modtagelse hos de fleste Tilskuere, og da Holberg, efter at Vintersaisonen var sluttet, udgav det tilligemed sine fire andre paa Theatret opførte Komedier, lod han i Fortalen Publikum vide, at »store Kjendere« ansaae det for den bedste af alle hans fem første Komedier. Han kom dog snart til den Erkjendelse, at Stykket kunde trænge til Forbedringer, og udgav det i 1724 »meget forandret«.

UDGAVEN 1724

De fleste af Forandringerne ere foretagne for at faae Episoden med Cavaleren til at passe bedre ind i Stykket. Der kunde ankes over, at Cavaleren optraadte i Slutningen af Fjerde Akt som en ganske ny Person. Han er nu gjort til Pedanten Peer Iversen, som efter sin Samtale med Torben i Første Akt forsvandt af Stykket. At gjøre de To til Een var en Tanke, der let maatte opkomme, saameget mere som Rollerne vistnok udførtes af den samme Aktør. Jeg siger »vistnok«; thi Cavaleren mangler i Personlisten. Men af de vedføiede Bemærkninger om Rollebesætningen sees, at Peer Iversen blev spillet af Mr. Schou, og da de øvrige fem Aktører, som havde Roller i Stykket, alle i Slutningsscenen skulde være paa Skue-

pladsen sammen med Cavaleren, var der foruden Schou ingen Anden end HØBERG til Cavalerens Rolle, og Høbergs Fag var saadanne Roller som Arv og Jakob Skomager. Det maa derfor antages, at Mr. Schou baade spillede Peer Iversen og Cavaleren. De to ganske forskjellige Personer Pedanten og den i Lucretia indtagne fremmede Cavaleer egnede sig dog ikke til at være een Person. Cavalerens Rolle er bleven fordærvet ved at han er gjort til Peer Iversen, og naar denne allerede i Første Akt har faaet Madame Lucretia udførligt karakteriseret af Torben og har givet Drengen en lærd Forklaring af hans Madames Vægelsind som Noget, der »kommer af Vædskerne«, saa passer han ikke til at være den, der i Femte Akt tager Torben saa hidsigt i Examination, og som efter at have hørt alle hans Svar siger: »Jeg begriber alt Dette ganske ikke!« Det var bedre, som det var i den ældre Udgave, hvor Cavaleren uden at have hørt det Mindste om Lucretias Vægelsind og uden at have nogen Forstaaelse af en Karakter som hendes, optræder fuld af Begeistring over den charmante Dame, som han fornylig har truffet i et Selskab, og som han beklager ikke at have seet tilforn.

Idet nu Holberg gjorde Cavaleren til Peer Iversen, gav han Samtalen mellem denne og Torben en ny Slutning, hvoraf man faaer at vide, at Peer Iversen er forelsket i Lucretia og vil have hende til Ægte, endvidere erholdt Tredie Akt en ny Begyndelse, hvoraf man faaer at vide, at Lucretia paa den Visit, hvorfra hun er hjemkommen, har været sammen med ham og modtaget hans Tilbud at opvarte hende om Aftenen med en Musik, en-

delig blev den Løierlighed fjernet, at hun i Fjerde Akt lader sig bære bort fra sit Hus, lige før hun skal vise sig at være hjemme. Scenen med Portechaisen er dog ikke strøget, men gjort til Første Akts Slutningsscene.

En Mangel ved Stykket i den ældre Udgave var det vel ogsaa, at Hovedpersonen ikke optraadte i Femte Akt. Herpaa er der raadet Bod, idet Lucretia optræder i Slutningsscenen og faaer ubehagelige Spørgsmaal at høre af de skuffede Personer.

Naturligvis undlod Holberg hellerikke ligesom ved Omarbeidelsen af Den politiske Kandestøber og andre af sine ældste Komedier at vise Reglen om Stedets Enhed en større Opmærksomhed. I Udgaven 1723 foregik Handlingen paa et temmelig stort Territorium, dels i Lucretias Hus, dels paa andre Steder i Byen. Den skulde nu bringes til at foregaae paa et snævrere, saa »Stedets Enhed« blev Lucretias Hus og Gaden udenfor samme. At den derved blev mindre sandsynlig, var Holberg ligegyldigt. Det var ham kun magtpaaliggende at kunne sige, at Reglen, saaledes som han opfattede den, nu var efterlevet, og da dens rette Mening var ham fremmed, troede han, at han kun med et Par Pennestrøg kunde gjøre Stykket regelmæssigt. Personerne maatte derfor ikke længer sige om Lucretia: »Hun boer næstved Henning Henningsen,« de skulde sige: »Hun boer næstved her« eller »her næstved«. Thi naar de betegnede hendes Bopæl som »næstved Henning Henningsen«, kunde de gjerne befinde sig i lang Afstand fra Huset, og i Anden Akt, hvor Sparenborg og Apicius fik hendes Bopæl betegnet saa-

ledes, befandt de sig hellerikke tæt ved den, hvad der ogsaa kan sees af, at Terentia, da Sparenborg vil følge hendes Anvisning, ønsker ham »Lykke paa Reisen«, og at han forlader Skuepladsen og først i den paafølgende Akt ankommer til Lucretia. Oprindelig, før Cavaleren var indsat i Stykket, foregik hellerikke Femte Akt udenfor Lucretias Hus; og hvorfor skulde den gjøre det, naar Stedets Enhed var Kjøbenhavn eller dog hele den Bydel, hvori Lucretia boer? Men da Cavaleren var indsat i Stykket, bragtes den femte Akt til at foregaae udenfor hendes Hus, idet han kommer vred tilbage og taler om »den gode Madam Lucretia, som boer dêr«, og om »dette Hus«, hvor man handlede saa ilde med ham. I Udgaven 1724 blev det ydermere fremhævet, at Femte Akt foregaaer udenfor Huset, da Lucretia kommer og kalder paa Torben: »Kan du ikke komme ind?«

Saaledes forelaa Stykket, dengang Holberg omtalte det i sin Selvbiografi 1727, og af hans Yttringer fremgaaer, at det vedvarende kun havde faa Velyndere. Men naar han i den Anledning fortæller, at han som Komedieskriver hellerikke brød sig om det store Publikum og var tilfreds med nogle Enkeltes Bifald, røber han kun sin Misfornøielse. Han viste ogsaa snart, at han gjerne vilde have sit Stykke til at vinde større Bifald, idet han foretog en ny Omarbeidelse, hvorved han forandrede det til et Treaktsstykke. Men det blev ikke synderlig bedre. Hellerikke kom han til at see det gjøre større Lykke paa Theatret. Det opførtes kun nogle faa Gange i Foraaret 1748 paa Interimstheatret i Tjærehuset og var af alle hans 23 paa Theatret i Grønnegade og paa de tre In-

terimstheatre opførte Komedier den eneste, som ikke i hans Levetid blev opført paa det kongelige Theater.

UDGAVEN 1731

Rahbek har i Sjette Bind af »Ludvig Holbergs udvalgte Skrifter« 1806 omstændelig paapeget Treaktsstykkets formentlige Fortrin. Det Samme har Molbech gjort i en Afhandling 1843, som tildels er skreven af hans Søn, og hvori næsten alle Rahbeks Bemærkninger ere gjentagne. Men den flygtige Omtale, som Rahbek skjænkede den mellemste Udgave, har faaet Molbech og Søn til at ignorere Grundlaget for Treaktsstykket fuldstændig. De fortælle derfor, at »den fremmede Cavaleer« først i Treaktsstykket er gjort til Pedanten, som talte med Lucretias Tjener. Femaktsstykket har efter deres Kjendskab til det kun een Skikkelse.[1]

Da Akterne i Femaktsstykket ere korte, og Holberg var kommen til den Anskuelse, at et Hovedstykke helst maatte være tredelt (en Anskuelse, som han ogsaa udtaler i Epistel 447), blev de tre mellemste Akter samlede til een Akt. Scenerne i denne falde dog i skarpt adskilte Grupper, saa at Reglen om *la liaison des scènes* ikke er opfyldt. Hellerikke har Holberg kunnet frigjøre Stykket for det Virvar, der var fremkommet i Kronologien. Dog synes han at have villet gjøre det saa lidet bemærkeligt som muligt; Torbens Lygte er afskaffet, og Lucretia kalder ikke længer Musikanterne »Natteravne«, men »Dagdrivere«. Alligevel

[1] Molbechs Afhandling staaer i hans Udgave af Holbergs Komedier.

ender Anden Akt, lige som Fjerde, paa den Tid af Aftenen, da Vægterne ere paa Gaden.

Stykkets Handling er i alt Væsenligt vedbleven at være den samme som i Udgaven 1724, kun er den fremstillet paa en anden Maade. Adskilligt af, hvad der i Femaktsstykket var fremstillet dramatisk, bliver nu fortalt, for at Handlingen kan begynde paa et Punkt, hvorfra den har nogen Spænding. Første Akt er derved bleven en lang Række Scener, hvori der tales om den vægelsindede Galanterikræmmerske, indtil man i Slutningsscenen faaer hende selv at see. Anden Akt falder, som bemærket, i mindre Akter og begynder med to lange Monologer af Erast og Apicius, hvad der ikke er en heldig Begyndelse. De samme to Monologer fandtes i Femaktsstykket, men vare i dette adskilte ved en Dialog. Tredie Akt har faaet en ny Slutning, der maa kaldes en Forbedring.

At Holberg foretog en indgribende Omarbeidelse af Stykket, viste han ogsaa ved at give sex af Personerne nye Navne. Man kunde spørge, hvad derved var vundet. At han lod Torben og Øllegaard hedde HENRIK og PERNILLE, vil findes forstaaeligt, da disse Navne vare blevne stabile for Tjenestefolkene i hans Komedier. Men hvorfor de to Jomfruer Abelone og Terentia ere komne til at hedde HELENE og LEONORE og Frands Sparenborg og Peer Iversen ERAST og PETRONIUS, er vanskeligere at forstaae. Muligvis har Holberg troet, at de nye Navne passede bedre i en Komedie, der skulde gjælde for et klassisk Mesterværk, forsaavidt som en Komedie i Prosa kunde gjælde derfor.

Omarbeidelsen var dog, ligesom i sin Tid Omarbeidelsen af Den politiske Kandestøber, ikke mere grundig, end at Komedien beholdt forskjellige Mærker af, at den havde haft en anden Skikkelse. Allerede ved de tidligere Forandringer i Femaktsstykket var der fremkommet Uoverensstemmelser. Der fremkom nye i Treaktsstykket. Jeg vil paapege nogle.

I Anden Akts sjette Scene veed Erast, at den vægelsindede Madame hedder Lucretia, og lader hende høre, at hun svarer ilde til sit Navn; men i Tredie Akts fjerde Scene veed han ikke, hvad hun hedder, fordi han i denne Scene har beholdt sin Forgænger Sparenborgs Replikker. — I Anden Akts ellevte Scene beder Petronius i et Brev, som han lader en Lakai overbringe Lucretia, om Tilladelse til at opvarte hende om Aftenen med en Musik, og hun beder Lakaien takke ham for Tilbudet; men i samme Akts syttende Scene og i Tredie Akts femte taler Petronius ligesom Peer Iversen om, at han spurgte hende mundtlig om Tilladelsen (hos en fælleds Bekjendt), og at hun modtog hans Tilbud med en fortryllende Mine. — I Femaktsstykket henvise de to Jomfruer hver sin Ven til Lucretia, for at han skal finde Behag i hende og tage hende til Ægte, i Treaktsstykket henvise de dem til Lucretia, for at de skulle faae Afsky for hende og lære at sætte Pris paa deres Kjærester; alligevel siger Leonore i Tredie Akts anden Scene ligesom Abelone: »Hvor forlibt den gode Erast (Sparenborg) blev, da han hørte den Madame beskrives! Hun er og paa et Haar efter hans Sind . . . . jeg troer nok, der bliver et Parti imellem dem.«

A. E. Boye beklager, at Handlingen i Treaktsstykket ikke længere foregaaer den første April, saaledes som i Femaktsstykket, hvor man faaer dette at vide i Fjerde Akts tredie Scene. Molbech mener derimod, at Holberg gjorde vel i at opgive dette Moment. Det er dog et Spørgsmaal, om Holberg opgav det, naar man lægger Mærke til, hvad der har foranlediget, at Dagens Plads i Kalenderen ikke omtales i Scenen mellem Christoffer og Erast. I Femaktsstykket søger Christoffer at ophidse Sparenborg, og da denne af Tjeneren gjøres opmærksom paa, at det er den første April, bliver han endnu mere vred paa den Jomfru, hvis Anvisning han fulgte. I Treaktsstykket søger Tjeneren at berolige sin Herre og finder derfor ikke Anledning til at gjøre ham opmærksom paa Dagen, for at hans Herre ikke skal bringes igjen til at ansee sin Skjæbne for en »desstørre Tort«. Iøvrigt er Handlingen vedbleven at foregaae i Aprilsveir, snart ondt, snart deiligt (hvad løierligt nok Werlauff og Skavlan have anseet for Skjødesløshed af Holberg), og de to Herrer Erast og Apicius klage Begge over at være komne til at løbe April. Naar Femaktsstykket Den Vægelsindede er Holbergs »Aprilsnarrene«, saa er Treaktsstykket det ogsaa.

Stykket har en Titel, der betegner det som et Karakterstykke. Men som et saadant er det dog et aparte, hvad der navnlig kan sees af Femaktsstykket i den ældste Udgave. Thi Hovedpersonen viser sig hverken i Anden eller i Femte Akt og kun *en passant* i Fjerde. Indholdet af Stykket er, som i flere af Holbergs andre Stykker, »en Komedie«, men med den Forskjel, at medens der

i disse efter Overlæg spilles en Komedie med Hovedpersonen, er det i Den Vægelsindede Hovedpersonen, som ufrivillig giver Anledning til en Komedie mellem Nogle, der alle bedømme hende efter den enkelte Samtale, enhver af dem har haft med hende. Denne Stykkets Idee er dog allerede begyndt at forplumres i anden Udgave, hvor Cavaleren og Peer Iversen ere gjorte til een Person, der har talt flere Gange med Torbens Madame og som »saa tidt han har haft den Ære, er bleven begegnet med den største Høflighed«. Fuldstændig klar fremtræder Ideen kun i den første Udgave, hvor ogsaa Forholdet mellem Hovedpersonen og dem, der skulle duperes af hende, er tydeligst, idet man først, ligesom til en Indledning, lærer Hovedpersonen fuldstændig at kjende, hvorefter de, der skulle duperes af hende, optræde og snart komme til at brede sig mere og mere i Stykket og spille hende ud af det, saa at den sidste Akt foregaaer mellem dem alene. I Stykkets oprindelige Skikkelse, førend Cavaleren blev indsat, ophørte hun endog allerede efter Tredie Akt at have Noget med dem at gjøre, da de to smaa Scener i Fjerde Akt, hvori hun atter viser sig sammen med Torben, ere uden al Forbindelse med den »Komedie«, som hendes Vægelsind har foranlediget.

OM BARSELSTUEN I DE TO FORSKJELLIGE UDGAVER 1724 OG 1731

SIDEN Rahbek i 1816 anstillede sine Betragtninger over de Forandringer, som Holberg foretog i Barselstuen, efter at Stykket baade var spillet og trykt, har Forholdet mellem de to forskjellige Udgaver, hvori Holberg lod Publikum faae Stykket at læse, ikke været gjort til Gjenstand for nogen ny Undersøgelse. Grunden hertil er dog ikke, at Rahbeks Betragtninger have gjort en ny Undersøgelse overflødig. Man har kun troet, at det forholdt sig som Rahbek fandt, hvorefter næsten alle de af Holberg foretagne Forandringer ere virkelige Forbedringer. Den oprindelige Komedie er ikke bleven læst af ret Mange; det er bestandig den omarbeidede, der bydes Publikum. Men hvor værdifulde Oplysninger Rahbek endogsaa kunde meddele om de Holbergske Komediers Historie baade paa Skuepladsen og i Literaturen, er der dog i Komedierne Noget, som han aldrig lærte at forstaae. Han havde den i hans egen Tid bestaaende Skueplads altfor meget i Tankerne, og da han var hildet i de Begreber, som det moderne Theater bibringer om, hvorledes en Komedie bør være indrettet, kunde han ikke faae det rette Syn paa Forholdet mellem de to forskjellige Skikkelser, hvori Holberg lod Barselstuen fremkomme.

Dersom Rahbek virkelig havde bragt Klarhed over, hvad der var Stykkets oprindelige Indhold,

og hvad Holberg tilsigtede og foretog, idet han forandrede det, havde der hellerikke i 1844, da næsten Ingen kjendte Barselstuen uden i dens omarbeidede Skikkelse, været Anledning til at føre en offentlig Diskussion om, hvad Stykkets Femte Akt har til Indhold, eller hvorledes en Række af Scenerne i den omarbeidede Femte Akt ere at forstaae. Sandsynligvis vilde denne Diskussion, der blev ført af Anonymer dels i »Fædrelandet«, dels i et Dagblad, som hed »Kjøbenhavns Theaterblad«, nu være fuldstændig glemt, hvis den ikke for nogle Aar siden var bleven omtalt i Fru Heibergs Livserindringer, og man derved havde faaet at vide, hvem Anonymerne i »Fædrelandet« vare. Den første af Artiklerne, den, der har til Overskrift: »Søndagsforestillingen paa det kgl. Theater den 17de November«, var af Fru Heiberg, den følgende, der har til Overskrift: »Gade eller Stue?« var af hendes Mand, som under hendes Mærke »28 M.« tog hende i Forsvar mod Theaterbladet, hvis anonyme Artikler blev skrevne af Lægen J. H. Lorck. Hver af Parterne forblev ved sin Mening, og naar man kun kjender Barselstuen i dens omarbeidede Skikkelse, kan der siges lige saa meget for det Ene som for det Andet. Men at ingen af Parterne kjendte den oprindelige Komedie, vil findes undskyldeligt; thi siden Kjøbenhavns Ildebrand 1728 var saavel den ældste Udgave som det Phønixbergske Eftertryk blevne sjældne Bøger, hvoraf der i 1844 kun fandtes ganske faa Exemplarer, og efter at Holberg i 1731 havde udgivet Komedien i dens forandrede Skikkelse, var den ikke bleven trykt paany i sin oprindelige. De Fragmenter, som Rahbek i 1806

og Boye i 1843 havde meddelt af den ældste Udgave, kunde heller ikke give noget Begreb om, hvorledes den femte Akt oprindelig var. Thi Rahbek havde Intet meddelt af denne Akt, og Boye kun nogle af de udeladte Grovheder i Skjændsmaalet mellem Advocaterne. Først i 1854 blev hele Komedien i sin oprindelige Skikkelse optrykt i et Tillæg til det Holbergske Samfunds Udgave af Komedierne.

De stridende Parter frakjendte hinanden gjensidigt al Evne til at være Holbergs Fortolker og stred, uden at vide af det, for Holberg mod Holberg. Det Indhold, Anonymerne i »Fædrelandet« gav den femte Akt, er nemlig Aktens oprindelige Indhold, som Holberg siden forandrede af Hensyn til Reglen om Stedets Enhed, men som er vedbleven at skinne igjennem det nye Indhold, som han lod Akten faae. Thi som sædvanligt er hans Omarbeidelse foretagen flygtigt og ufuldstændigt. Diskussionen dreiede sig om det Spørgsmaal, hvorledes de Personer, af hvem Corfitz bliver ærgret i den femte Akt, ere at opfatte, om det er lutter Pudsenmagere, der indfinde sig hos ham for at drive Gjæk med ham, saa at han hele Tiden er Gjenstand for et Intrigespil, — eller om kun nogle af dem ere Pudsenmagere, medens Poeten og Advocaterne og Officeren ikke have Noget med den af Gotthard Cantor iværksatte Hævn at gjøre, saa at Corfitz efter at have været Gjenstand for et Intrigespil kommer i Konflikt med den virkelige Verden. »Hvo, som ikke kan føle,« sagde Heiberg i sin anonyme Artikel, »at i det mindste Poeten og Officeren tabe meer end Halvdelen af deres *vis comica* ved at være Masker

og ikke virkelige Personer, burde aldrig tale med om komisk Digtekunst.« Men Modparten vedblev at tale med derom, idet han fastholdt sin Mening og forsvarede det kgl. Theaters Fremstillingsmaade af den femte Akt. I Overensstemmelse med gammel Tradition blev nemlig Akten endnu i 1844 spillet i en Stuedekoration, og det var Stuedekorationen, der havde givet Anledning til Diskussionen. Thi naar Poeten og Advocaterne ikke skulle ansees for Personer, der indfinde sig hos Corfitz for at drille ham, men ere fremmede Folk, til hvem han henvender sig, kan det ikke være i hans Stue, at Handlingen hele Tiden foregaaer, og da Corfitz uafbrudt er paa Skuepladsen, maa Akten kun have een Dekoration, og Stedet enten være Stue eller Gade. Artiklerne i »Fædrelandet« udrettede, efter hvad Fru Heiberg fortæller, at Theatret senere ophørte at spille Femte Akt i Stuedekoration og lod Stedet være Gaden udenfor Corfitz' Hus.[1]

Det Uklare og Forvirrede i den omarbeidede Femte Akt kan alene forstaaes, naar man kjender Akten i dens oprindelige Skikkelse og indseer, hvad Holberg tilsigtede med dens Omarbeidelse. Han havde i sine ældste Komedier, til hvilke Barselstuen hører, ladet Handlingen foregaae paa et større Territorium, end han siden fandt, at Reglen om Stedets Enhed tillod, og han søgte nu at bøde paa denne Feil. Reglen om Stedets Enhed havde alle sine Dage været en Regel, der blev fortolket paa forskjellig Maade. Efter Holbergs Mening var dens Indhold kun, at Handlingen skulde foregaae paa et lille Territorium, men ikke

[1] Et Liv gjenoplevet i Erindringen. II. 147.

at dette Territorium skulde være et saadant, at det kunde staae afbildet med Naturtroskab i en enkelt Dekoration. Det er derfor ikke saa ubegribeligt, som Rahbek og Andre have fundet det, at Holberg nævner sin »Henrik og Pernille« som et Mønster paa en regelmæssig Komedie, skjøndt Handlingen foregaaer afvexlende paa Gade og i Stue. Thi da Holberg ved »Stedets Enhed« kun forstod et lille Territorium, og da Handlingen i denne Komedie foregaaer dels i Jeronimus' Hus dels paa Gaden udenfor, saa var Reglen efter hans Opfattelse iagttagen. Holberg mente altsaa, at Handlingen gjerne maatte foregaae paa forskjellige Steder, naar disse kun laa indenfor en snæver Omkreds. Den samme Opfattelse af Reglen var ogsaa mange Andres. Men hvad det kommer an paa, naar et Skuespil skal være en illuderende Efterligning af hvad der foregaaer i den virkelige Verden, er, at hvert af de Steder, hvor Handlingen foregaaer, behandles som en Realitet, og Holberg brød sig ikke om den Naturtroskab eller Illusion, der skulde fremkomme ved Iagttagelsen af de akademiske Regler om Tid og Sted. Han vilde derfor ikke ansee disse Regler som givne, for at Handlingen kunde blive naturtro, men fulgte dem som Regler, der vare givne, for at Handlingen kunde faae bedre Sammenhæng. En Komedie behøvede altsaa ikke efter hans Mening at være indrettet saaledes, at de forskjellige Steder, hvor Handlingen foregaaer, kunde staae afbildede med Naturtroskab i vexlende Dekorationer. Disse Steder vare alle for ham blevne til eet Sted, som var selve den materielle Skueplads, hvis Bagtæppe hele Tiden skulde

forblive uforandret det samme og kun var et Ornament, der kunde indeholde Antydninger af, hvor det var, at Handlingen i det Hele foregik. Saaledes blev »Jeppe paa Bjerget«, medens Handlingen skal tænkes at foregaae snart i Bondestue, snart paa Landevei, snart paa Kroen, snart i Værelser paa Baronens Gaard, spillet med et Bagtæppe, der angav, at Komedien foregaaer ude paa Landet, og endnu da den i 1749 blev spillet paa det kgl. Theater, vaagnede Jeppe i Baronens Seng, medens Dekorationen forestillede en Skov. At sondre skarpt mellem de forskjellige Steder, hvor Handlingen foregaaer, maatte Holberg finde unødvendigt. Man faaer derfor ofte i hans Komedier ikke at vide, hvornaar Handlingen flyttes fra et Sted til et andet, og stundom skal Stedet tænkes at vexle, medens Personerne forblive paa Skuepladsen. Herpaa haves en Mængde Exempler, af hvilke jeg kun vil nævne Exemplet i »Den pantsatte Bondedreng«, hvor Leerbeutel og Pernille finde Bondedrengen staaende paa Torvet og love ham herlige Dage, naar han vil gjøre, som de paalægge ham, hvorefter de iføre ham elegante Klæder. Det er ikke paa eet og samme, til Anskueliggjørelse i en enkelt Dekoration egnet Sted, at denne Scene foregaaer. Den begynder paa Torvet og foregaaer dernæst i Leerbeutels Logis i Vimmelskaftet, hvad der ogsaa bliver udtalt i Komediens Slutningsscene, hvor Bondedrengen fortæller, at de kom til ham paa Torvet og bad ham følge med dem, og at det var hjemme hos Leerbeutel, at han blev iført Fløielskjole og fik en puddret Paryk paa Hovedet. At den reale Skueplads er det Sted, hvor Handlingen under alle

Fiktioner foregaaer, gjøres der ogsaa jævnligt Hentydning til i Dialogen. F. Ex. i »Jakob von Thybo«, hvor Jesper, medens Handlingen skal tænkes at foregaae paa Gade, siger til Leonard: »kommer I kun *ind* (ɔ: optræder I kun her paa Skuepladsen) med Jer blotte Kaarde, saa vil jeg være Mand for, at de Alle skal tage Flugten.« Ligeledes i »Abracadabra«, hvor Jeronimus i Slutningsscenen, der foregaaer paa Gade, siger til sin Søn om Henrik: »Se, der er din Fader, som sidder bunden *paa Gulvet.*« I »Jean de France« er det foreskrevet, at Arv, medens Jean og Madame La Fleche have deres Stævnemøde i Kongens Have (eller som det er blevet forandret, da Komedien skulde være regelret, i Vimmelskaftet), kommer ind og sætter sig paa Gulvet med et stort Stykke Kridt og maler den Dans af, som han saae i en af de foregaaende Akter. Molbech og efter ham Werlauff have i den Anledning viist sig hildede i en moderne Anskuelse ved at gjøre den Bemærkning, at Holberg her maa have glemt, at Handlingen foregaaer paa Gaden eller i Kongens Have. Saa glemsom var Holberg dog ikke. Men Stedet har i alle hans Komedier en Dobbelthed, da det baade er et fingeret Sted og den reale Skueplads. Han skrev ikke sine Komedier for en Skueplads som den moderne, der lægger an paa at frembringe den størst mulige Illusion, og som ved sit Dekorationsvæsen stedse giver sig Udseende af at være et andet Sted, end den i Virkeligheden er.

Blandt hans ældste Komedier var der nu en, som nødvendigvis maatte foregaae paa et stort Territorium, »Jeppe paa Bjerget«. Denne Kome-

die slap da for at blive gjort regelmæssig, og ligeledes lod Holberg »Den ellevte Juni« vedblive at foregaae dels paa Vestergade, dels paa Børsen. Men baade »Den politiske Kandestøber« og »Den Vægelsindede« og »Jean de France« blev forandrede saaledes, at Handlingen kom til at foregaae paa et mindre Territorium uden Hensyn til, at »Den Vægelsindede« og »Jean de France« derved mistede Noget af deres kjøbenhavnske Lokalfarve og fik en mindre forstaaelig Handling, og at »Den politiske Kandestøber« tog Skade. Thi Satiren i denne Komedie er jo, som ogsaa Holberg siger baade i Fortalen 1723 og i sin Selvbiografi, rettet mod Almuesfolk, der sidde paa Værtshus og ræsonnere over Borgmester og Raad, og som, fordi det er paa et offentligt Sted, at de have deres Sammenkomster, faae en Lektion, hvorved hele Staden diverteres. Men af Hensyn til Reglen om Stedets Enhed blev Komedien forandret saaledes, at Spidsborgerne bestandig have deres Sammenkomster hjemme hos dem selv, for at Handlingen kan komme til at foregaae »i Kandestøberens Hus alene.«[1] Fremdeles kom »Gert Westfaler« som Eenaktsstykke til at foregaae paa et meget mindre Territorium end Femaktsstykket, og endelig blev »Barselstuen« bragt til at foregaae i Corfitz' Hus alene, uden Hensyn til, at den femte Akts Indhold derved blev fordærvet.

I den oprindelige Komedie foregaaer nemlig den femte Akt dels i Corfitz' Hus dels paa forskjellige Steder ude i Byen. Den Omstændighed, at Corfitz uafbrudt befinder sig paa Skuepladsen, er, som man vil være bleven oplyst om, ikke no-

[1] Jvfr. Brevet til Paulli 1724.

get Bevis for, at Handlingen hele Tiden foregaaer paa eet og samme Sted. De første Scener foregaae i Corfitz' Stue. Det er her, at han modtager Besøg af Kiromantikeren og af Gamle Gunild, og at han prostitueres for sine Tjenestefolk, da de see ham med den Maskine paa Hovedet, som Kjellingen har ladet ham sidde med. Men derefter skal man tænke, at han, ledsaget af Troels, begiver sig ud i Byen. »Jeg maa hen og tale med en Advocat,« siger han. Troels raader ham til først at henvende sig til andre fornuftige Mænd, og han henvender sig da først til en studeret Person, hvem Troels kjender af Anseelse, »Peer Iversen, en lærd Mand, der gjør mesten alle Brudevers i Byen«. Efter at være bleven ilde modtagen af Peer Iversen, fordi han forstyrrer ham i hans Rimerier, og efter kun at have haft Ærgrelse af at konsulere Leiligheds-poeten, hvem han mod sin Villie giver Stof til et satirisk Digt, kommer han til en Advocat, just da denne har været i Strid med en Kollega, og da de to Advocater erfare, hvad han vil, rives de om ham som et Bytte. Paa hans Nødraab iler en Officeer ham til Hjælp og befrier ham af Advocaternes Kløer, men den Aabenhjertighed, hvormed han besvarer Officerens Spørgsmaal om hans Kone, giver ham snart Anledning til at ærgre sig paany. Under sin Samtale med Officeren er han paa Hjemveien til sit Hus, og da Officeren tilsidst spørger ham: »Hvor boer Monsieur?« svarer han: »Der er min Dør, velbaarne Herre.« Hjemkommen fra sin uheldige Udflugt i Byen faaer han Besøg af sin gamle Nabo Jeronimus og siger nu til denne Noget, som tydeligt viser, at Handlingen ikke hele Tiden er foregaaet enten i hans Stue

eller paa Gaden udenfor hans Hus, idet han siger: »Jeg har løbet som et galt Menneske fra En til Anden for at spørge mig tilraads, men har træffet paa de mest forbandede Mennesker i Byen, der istedenfor at give mig Oplysning og gode Raad har af halvgal gjort mig rent gal.«

Saaledes var den femte Akts oprindelige Indhold, og saadan var det endnu i 1724, da Komedien blev trykt. Men da Holberg senere vilde gjøre Komedien regelmæssig ved at bringe Handlingen til at foregaae i Corfitz' Hus alene, maatte den femte Akts Indhold blive et andet. Alle de Personer, af hvem Corfitz ærgres i denne Akt, skulde nu være Deltagere i et af Gotthard Cantor foranstaltet Intrigespil og være en Række Personer, der opsøge Corfitz for at drive Gjæk med ham. Derfor begynder den omarbeidede Femte Akt med en ganske ny Scene, hvori Gotthard Cantor under Form af en Samtale med en Ven ved Navn Leonard lader Publikum vide, at man nu skal faae at see den Hævn, han vil tage over Corfitz, idet han har faaet en Madam Maren, hvem Corfitz har henvendt sig til og venter Tjenester af, til at lade en bekjendt Skjelmsmester Oldfux med nogle af dennes Venner spille ham adskillige Puds. Rahbek fandt denne ny Begyndelsesscene ganske overflødig, fordi Cantoren allerede i Slutningen af Fjerde Akt har sagt, at han ikke blot vil faae Gamle Gunild til at spille Corfitz et Puds, men ogsaa vil sætte Andre ud paa at fixere ham; og Skavlan gjentager efter Rahbek, at den kun er tilføiet »for unødig Tydeligheds Skyld«. Men hverken Rahbek eller Skavlan forstod den oprindelige Femte Akt og indsaae ikke, at den i Om-

arbeidelsen har faaet et nyt Indhold. Det er derfor ikke af Hensyn til en virkelig Person i Holbergs Tid, at Poeten har ophørt at være »Peer Iversen, der gjør mesten alle Brudevers i Byen«,[1] det er af Hensyn til Reglen om Stedets Enhed, at han er bleven en forklædt Pudsenmager, hvem Troels kun kan betegne som »en lærd Mand«. Endvidere er det kun for at motivere, at Advocaterne indfinde sig hos Corfitz, at der efter Poetens Bortgang er indskudt en ny lille Samtale, i hvilken Corfitz meddeler Troels, at han »har haft Bud efter en Advocat«, — et Indskud, hvorved Holberg dog har overseet, at denne Yttring af Corfitz ikke stemmer med, at han lige før Poetens Optræden er vedbleven at sige, at han »maa hen og tale med en Advocat«. Efter saaledes at have motiveret Advocaternes Optræden i Corfitz' Hus synes Holberg at have ment, at han nu havde gjort tilstrækkeligt for, at Reglen om Stedets Enhed kunde siges at være iagttagen. Scenen med Officeren er forbleven uforandret, og naar Officeren spørger: »Hvor boer Monsieur?« og Corfitz svarer: »Der er min Dør«, er man, for at dette ikke skal blive helt løierligt, nødt til at antage, at Advocaterne have bragt Corfitz til at flygte ud paa Gaden, og at det er udenfor Huset, at Officeren befrier ham fra dem. Men Intet kan tjene til Undskyldning for, at Corfitz i Slutningsscenen er vedbleven at fortælle, at han er løben som et galt Menneske fra En til Anden for at hente Raad og har truffet paa de mest forbandede Mennesker i Byen.

[1] Se Rahbeks Formodning om »Peer Iversen« i Holbergs udvalgte Skrifter, Fjerde Del, Side 236.

Som det sees, er den femte Akts Omarbeidelse alt andet end heldig. Indholdet er blevet forringet, og Poeten og Advocaterne ere tiltrods for hvad der er gjort for, at de skulle være maskerede Pudsenmagere, der indfinde sig hos Corfitz for at fortrædige ham, vedblevne at være fremmede Personer, der ikke kjende ham og ikke ville ham Noget, førend han har henvendt sig til dem. Kiromantikeren, efter hvem Corfitz i den omarbeidede Komedie har haft Bud, bliver anmeldt, førend han indtræder i Corfitz' Stue, men Poeten indtræder uanmeldt og er ved sin Indtrædelse i den ham ubekjendte Mands Stue saa fordybet i sine Tanker, at han slet ikke lægger Mærke til Corfitz, før denne taler til ham. Det Ørefigen, han i den oprindelige Komedie tildelte Corfitz, da denne kom og forstyrrede ham, mangler han enhver Berettigelse til at tildele ham, naar Scenen foregaaer i Corfitz' Hus. Og lige saa lidt passer det, at Advocaterne først staae her og skjændes og have en Bataille med hinanden, førend de kunne tage Notice af den Mand, i hvis Hus de ere indtraadte. Den omarbeidede Femte Akt er et kuriøst Exempel paa, hvorledes Holberg kunde fordærve sine Komedier, naar han vilde gjøre dem regelmæssige.

Men da det var for at bringe Handlingen til at foregaae i Corfitz' Hus alene, at Holberg omarbeidede den femte Akt, er der Anledning til at spørge, om det ogsaa er i Corfitz' Hus, at den ny Begyndelsesscene eller Samtalen mellem Gotthard Cantor og Leonard skal tænkes at foregaae. Det er jo ganske urimeligt, at Gotthard og hans Fortrolige holde denne Samtale i Corfitz' Hus, og

at de fra en Afkrog i hans Stue ere Vidner til det efterfølgende Komediespil. Rahbek, der stedse havde det moderne Theater i Tankerne, mente derfor, at den femte Akt maa foregaae udenfor Corfitz' Hus, og fremkom allerede i 1816 med det samme Forslag, der blev fremsat af Fru Heiberg i »Fædrelandet« 1844. Men det er slet ikke paa noget fingeret Sted, hverken i Stuen eller paa Gaden, at Gotthard og Leonard føre deres Samtale. Denne ny Scene er en Prolog, som ikke hører med til Handlingen og ikke skal tænkes at foregaae paa noget andet Sted end selve Skuepladsen. Den »Afkrog«, hvori Gotthard og Leonard ville staae skjulte, er en af Sidegangene paa Theatret, og naar Gotthard siger, at Oldfux vil begynde at spille sine Roller, »saa snart han seer Hr. Corfitz komme ud«, saa menes hermed ikke, som Rahbek antog, at Corfitz skal komme ud af sit Hus, men at han skal optræde paa Skuepladsen. Thi at komme ud og at komme ind er i Holbergs Theatersprog enstydige Betegnelser for at optræde, og naar en Person gaaer bort, kan han baade siges at gaae ind og at gaae ud. Den ny Begyndelsesscene foregaaer alene paa Theatret, og først fra det Øieblik at Corfitz optræder, skal man tænke, at Handlingen foregaaer i Corfitz' Hus, medens den tillige vedbliver at foregaae paa det materielle Theater, hvor Gotthard og Leonard fra deres Afkrog kunne være Vidner til det efterfølgende Intrigespil.

Om den oprindelige Femte Akt vil jeg endnu bemærke, at den indeholder en Replik, som det er vanskeligt at forstaae uden ved at antage, at en Scene er strøgen, før Komedien blev trykt.

Thi da Kiromantikeren falder Corfitz besværlig, siger Corfitz afsides: »Den Karl er lige saa forbandet som den Forrige.« Hvem mener han med »den Forrige«? Kiromantikeren er den Første, af hvem han fixeres i denne Akt, og Corfitz mener næppe nogen af de Personer, som vare hos ham i den foregaaende Akt, og af hvilke den Sidste var Gotthard Cantor. I den omarbeidede Komedie er den afsides Replik forandret til: »Den Karl er gal.« Sandsynligvis skulde denne Forandring allerede have været foretagen i den ældste Udgave af Stykket og er kun ved Uagtsomhed bleven forsømt. Der er ogsaa Noget i den fjerde Akt, som bestyrker den Formodning, at en Person er strøgen i den femte. Gotthard Cantor siger i Fjerde Akt, at han ikke blot vil faae Gamle Gunild til at spille Corfitz et Puds, men tillige vil sætte Andre ud paa at fixere ham. Disse »Andre« ere i Udgaven 1724 alene Kiromantikeren.

Reglen om Stedets Enhed var dog i den oprindelige Komedie ikke blot overtraadt i den femte Akt. Den var ogsaa overtraadt i den fjerde, og Holberg søgte ligeledes at bøde herpaa. Thi den Samtale, hvormed Fjerde Akt begynder, Samtalen mellem Troels og en Madame, der fortæller ham, at hun paa sin Visit i Barselstuen saae en Mand ligge skjult under Sengen, foregaaer ikke, som de følgende Scener, i Corfitz' Hus, men paa et Sted ude i Byen. Den er derfor i den omarbeidede Komedie bragt til at foregaae i Corfitz' Hus, hvad der er skeet ved, at Samtalen har faaet et Tillæg, hvori det motiveres, at Madamen indfinder sig her paany samme Eftermiddag, som hun har gjort Visit hos Barselkonen. Tillæget be-

gynder med at Troels spørger, om hun igjen vil gjøre Visit. »Ikke til Barselkonen,« svarer hun da, »men til den gode gamle Monsieur Corfitz, som jeg længst har kjendt.« Troels beder hende om at lade det være og ikke gjøre hans Husbond Hovedet mere kruset. »Saa tal da intet derom, at jeg har været her,« siger hun, idet hun gaaer. Den tilføiede Ordvexling skal alene tjene til Underretning om, at Stedet, hvor Troels taler med Konen, ikke længer er ude i Byen, men i Corfitz' Hus.

Kun i de to sidste Akter gjorde Holberg Forandringer af Hensyn til Reglen om Stedets Enhed. I de øvrige Akter syntes det ham, at Reglen var iagttagen, eller at der ikke burde gjøres nogen Forandring af Hensyn til den. Men den første Akt foregaaer ikke hele Tiden i Corfitz' Hus. Efter den Monolog, hvormed Troels indleder Stykket, og som han ikke skal tænkes at holde paa noget andet Sted end Theatrets Bræder, følger nemlig en Scene, der foregaaer paa en af Byens Gader i Omegnen af Aabenraa, hvor Corfitz boer, Scenen mellem de to Drenge Troels og Claus, og dernæst en Række Scener, som foregaae i Corfitz' Hus. Den Omstændighed, at Scenen med de to Drenge ender med, at Claus siger: »Men der kommer din Husbond. Adjøs!« er nemlig ikke, som Rahbek antog, et Bevis for, at den foregaaer i samme Stue, hvor Corfitz indtræder, ør af al den Snak, han nylig har hørt inde hos sin Kone. Den foregaaer kun paa samme Sted, forsaavidt som Stedet er den materielle Skueplads. Men Scenen med de to Drenge kan ifølge sit Indhold ikke foregaae i Corfitz' Hus, da Claus fortæller, at der var saa fuldt i Aabenraa af Folk og Vogne, at han ikke kunde

komme frem og see, hvad der var paafærde, og at han derfor vil spendere en Skilling paa at komme op i det runde Taarn. Hvis han befandt sig i Corfitz' Hus, kunde han jo derfra gaae ud i Aabenraa, eller see ned i Gaden fra et Vindue eller en Luge. Scenen foregaaer paa en af Gaderne mellem Aabenraa og Runde Taarn og bliver ubegribelig, naar den efter Rahbeks Ønske spilles i samme Stue, som de følgende Scener. Dengang Rahbek lagde sin Mangel paa Forstaaelse for Dagen, var det nemlig Brug ved det kgl. Theater at spille de to første Scener i en Gadedekoration, som derefter blev forvandlet, et Arrangement, der kun var at bifalde.

Hvad Holberg gjorde for at faae Komedien til at blive mere »efter Reglerne«, førte altsaa ikke til, at den blev bedre. Den blev det hellerikke ved en anden indgribende Forandring, som han foretog, *Barselsengens Ombytning med en Lænestol.* Denne Forandring behøver dog ikke at have været Holbergs egen Opfindelse. Det kan være en Forandring, som Aktørerne fik ham til at foretage, dels fordi det var dem bekvemmere at benytte en Lænestol, dels af Ærbarhedshensyn. Thi Barselstuen er vistnok omarbeidet paa en Tid, da Aktørerne, efter at have faaet deres i 1725 fallerede Theater bragt paa Fode igjen, mente, at det var dem tjenligst at undgaae saa vidt muligt hvad der kunde findes anstødeligt.

Som bekjendt var det udtalt i Christian den Femtes Danske Lov, at en Barselkvinde burde holde sig hjemme i en sex Uger, og hun pleiede i al den Tid at modtage Besøg, medens hun laa pyntet i en smukt opredt Seng. Det kan nu gjerne

være, at denne Skik var i Aftagende, dengang Theatret i Grønnegade bestod, og at en Barselkvinde efter at have ligget nogle Uger i Sengen sad i de følgende i en Lænestol. Men Holbergs Komedie har til Forudsætning, at Barnet er født for nogle faa Dage siden. Ingen af de Madamer, som besøge Barselkonen, har tidligere været hos hende siden den glædelige Begivenhed. De komme alle som Gratulanter. Det er ogsaa fornylig, at Troels har maattet løbe om i Byen for at melde dem og andre Madamer sin Husmoders Forløsning med en ung Datter. Ved at modtage Gratulanterne, medens hun sidder i en Lænestol, handler Barselkonen mod Skik og Brug, og naar hun vedvarende, ligesom da hun laa i Sengen, klager over at være »saa forskrækkelig afmægtig«, er der Grund til at spørge, hvorfor hun da ikke er bleven liggende. Tillige er hun som Følge af, at hun befinder sig oven Senge, bleven en nogle Uger ældre Barselkvinde, end hun efter Stykkets Indhold skal være. At der, naar hun sidder i Lænestolen, maa være forløbet længere Tid siden Barnets Fødsel, end da hun laa i Sengen, har ogsaa Holberg strax indseet. Thi det er naturligvis kun derfor, at han har forandret det Svar, hun giver en af Gratulanterne, da denne spørger hende, om Barnet alt har været i Kirke. Medens hun laa i Sengen, svarede hun: »Ja, igaar blev det døbt,« men siddende i Lænestolen svarer hun: »Aa vist, alt for længe siden.« Børn pleiede at døbes, kort efter at de vare fødte, og Spørgsmaalet passer derfor ikke længer, men burde enten have været strøget eller forandret til et Spørgsmaal om, hvad Barnet er kommet til at hedde. Men Holberg har

i det Hele ikke sørget for at faae Dialogen overalt afpasset til den nye Situation. Thi Barselkonen er vedbleven at sige, at hun »ligger« og tænker paa, hvad hun skal spise til Aften, og i sin versificerede Epilog taler hun vedvarende om at »ligge i 42 Dage«. Ligeledes er Dorthe Knapmagers vedbleven at sige til hende: »Du skal faae Skam paa din Nakke, dersom du vover dig for tidlig op«, hvilket i Boyes Udgave feilagtig er korrigeret til »for tidlig ud«, som om en Barselkone ikke skulde holde sig inde i sex Uger.

I den saakaldte *Scena muta* er en fornøden Ændring foretagen, men Scenen har tabt, ved at Barselkonen sidder i Lænestolen. Thi dengang hun liggende i Sengen sagde til Engelke, der bestandig staaer og neier uden at følge hendes Anmodning om at tage Plads: »Madame, jeg kan umulig taale, at Hun staaer længere; vil Hun, at jeg skal staae op af min Seng for at nøde Hende?« saa var dette mere komisk, end det er blevet, naar hun siddende i Lænestolen siger: »vil Hun, jeg skal staae op for at nøde Hende?«

At Sengen er bleven fjernet fra den Stue, hvori Barselkonen modtager Besøg, og som alligevel i Femte Akts fjerde Scene er vedbleven at kaldes Sovekammeret, har dog haft en værre Følge. Corfitz kan nu ikke længere krybe i Skjul under Barselsengen; han skjuler sig under et Bord. Men at han ligger under Bordet, er ikke blot mindre komisk; det har tillige givet Anledning til, at han i de to sidste Akter er bleven ubegribelig. Thi dengang det var under Sengen, at Corfitz laa, kunde Troels gjerne lade ham høre, at den Karl, som en af Madamerne havde seet ligge skjult i

Stuen, »laa under Bordet«; navnlig da denne Yttring af Troels kun er en Talemaade for, at Karlen var hemmeligt skjult, og da Corfitz i hvert Fald ikke opfatter Ordene anderledes. Men naar han selv har ligget under Bordet, og naar han i et Par af de nye Replikker, som hans Rolle har faaet,[1] tydeligt giver tilkjende, at han har opfattet Troels Ord som en Angivelse af Skjulestedet, saa er det ubegribeligt, at han kan blive som ude af sig, naar han i Slutningsscenen hører Troels fortælle det Samme igjen, og at det først nu gaaer op for ham, at den Galan, der skulde have ligget skjult i Barselstuen, var ham selv.

Det Eneste, som i den omarbeidede Komedie er en Forandring til det Bedre, er en lille Scene i Fjerde Akt, hvor Corfitz faaer Besøg af den drukne Jens Olsen istedenfor af de to drukne Borgere, der kun have nogle faa Ord at sige. Rahbeks Bemærkning, at »mellem de mange beskjænkede Scener, alle Alderes og Nationers Lystspil fremvise, vel faa i komisk Sanddruhed og Styrke kunne sættes over Jens Ølsens«, er vistnok rigtig. Men naar han ligeledes berømmer Holbergs kritiske Sands i Anledning af, at de foregaaende Scener, hvori Corfitz har Besøg af to Officerer, der nøde ham til at traktere dem med en Masse Vin, ved at sætte ham i Skræk for deres Musketterer, hvem de befale at vise ham militær Honnør, ere strøgne og erstattede med en Forlængelse af Scenen mellem Corfitz og den ene Officeer, saa har Rahbek ikke betænkt, at Holberg muligvis kun har omarbeidet disse Scener, for at der ikke skulde være for mange Personer ad Gangen paa Skuepladsen.

[1] Baade i Akt IV, Sc. 3, og Akt V, Sc. 4.

Holberg synes nemlig at have lagt sig efter en saadan Økonomi, da han omarbeidede Stykket. I den tredie Akt er den Scene, hvori der stod foreskrevet, at »der kommer ind saa mange Fruentimmer, som kan kommes afsted«, bleven strøgen, og i den fjerde Akt ere de to Officerer reducerede til een, de to Musketterer til een og de to drukne Borgere til een. Der er i den omarbeidede Komedie stedse kun et lille Antal Personer, høist fem, paa Skuepladsen, medens Komedien har et overordentlig stort Antal Personer, der skulde spilles af et lille Aktørselskab.

Efter at jeg nu har omtalt de Forandringer, Holberg foretog i Stykket, vil jeg kun sige et Par Ord om de i Stykket foretagne *Forkortelser*. De fleste af dem ere foretagne i de to Barselstue-Akter, der kunne betragtes som et Intermedium i Lighed med Intermedierne i Maskaraden og Kildereisen. Den dramatiske Handling staaer i disse to Akter stille. I den første af dem foregaaer der ikke Andet, som har Betydning for det Følgende, end at Corfitz kryber i Skjul hos sin Kone og derved giver Anledning til, at en Madame siden fortæller, at der laa en fremmed Mandsperson skjult i Stuen. Den næste Akt indeholder ikke det Ringeste, som tjener til at gjøre det Følgende mere forstaaeligt, og kunde for saa vidt gjerne stryges helt. Maaskee er den ogsaa kun bleven til, fordi Komedien ikke maatte være i 4 Akter, men skulde være i 5. Visiterne i dette Intermedium kunne efter Behag være flere eller færre, og Barselsnakken kan brede sig mere eller mindre. Forkortelserne ere alene foretagne for Theatret. Men hvad Holberg siger i sin Selvbiografi om de ligeledes kun for The-

atret foretagne Forkortelser i Jakob von Thybo, at de udeladte Partier godt kunne være til Fornøielse for Læserne af Stykket, det Samme kan siges om Forkortelserne i Barselstuen. De udeladte Partier ville alle findes morsomme at læse og ere i hvert Fald af kulturhistorisk Interesse. Den Skikkelse, hvori Theatret bringer Holbergs Komedier til Opførelse, bør ikke være bestemmende for den, hvori Publikum faaer dem at læse. Theatret har for over hundrede Aar siden ophørt at være det Sted, hvor de kunne fremstilles korrekt. De lade sig ikke længer spille, uden at Noget i dem kommer til at tage sig anderledes ud, end det skulde. Deres rette Hjem er blevet i Literaturen, og det er i Literaturen, at der skulde gjøres noget Mere for dem, end der hidtil er gjort.

Desuden bære de i Barselstuen foretagne Forkortelser Vidnesbyrd om den samme Mangel paa Omsigt som de foretagne Forandringer. Thi ikke blot er en af Doktorens Replikker bleven mindre forstaaelig som Følge af en tidligere Repliks Forkortelse, men det er nu ikke længer muligt at udfinde, hvem der er den Kone, som i Fjerde Akt fortæller Troels, at hun saae en Mand ligge skjult i Stuen, og som gjorde denne Opdagelse dér Klokken 3. Corfitz gik ind til sin Hustru kort efter Middagsmaaltidet, som Folk dengang pleiede at holde mellem 12 og 1, idet han troede, at der ikke ved den Tid vilde komme Gratulanter. Men da der mod Forventning meldte sig nye Visiter, og han ikke kunde slippe useet bort, skjulte han sig i Stuen og blev nødt til at forblive der »i 2 Timer«. Han blev seet i sit Skjul ved Tretiden, kort før han forlod det. Kjender man nu kun Komedien

i dens omarbeidede Skikkelse, saa er Geske Klokkers den sidste, der besøger Barselkonen, medens Manden ligger skjult i Stuen, og Geske kan umuligt være den lystige Kone, der taler med Troels. Ikke heller kan det være nogen af de Madamer, der besøge Barselkonen kort før Geske. Rahbek, der holdt sig til Komedien i dens omarbeidede Skikkelse, mente, at Konen, der taler med Troels, maa være en af de Damer, der besøge Barselkonen, strax efter at Corfitz er krøben i Skjul, altsaa en, som ikke er i Stuen Klokken 3.[1] Endnu galere var det Arrangement paa Theatret, hvorover Fru Heiberg klagede i sin Artikel i »Fædrelandet« 1844, at det er Arianke Bogtrykkers, en Madame, som, foruden at hun hellerikke er i Stuen Klokken 3, har en helt anden Karakter end Konen, der taler med Troels. Kun naar man kjender Komedien i dens oprindelige Skikkelse, begriber man, hvem hun er. Thi hun findes i en af de udeladte Scener. Det er Ellen Cantors, der samtidigt med Karen Uhrmagers besøger Barselkvinden til allersidst, da Klokken er 3, og som har Leilighed til at sidde og gjøre Iagttagelser, medens Karen synger nogle Viser for Barselkvinden.

Jeg har nu omtalt de Forandringer og Forkortelser, som Holberg foretog i Stykket. Men ved Siden af dem findes der i Udgaven 1731 en Mængde smaa Forandringer og Udeladelser, som ikke kunne ansees for at hidrøre fra Holberg selv.

Der er den Mærkelighed ved Udgaven 1731, at den ikke er trykt paa Grundlag af den ældre fra 1724. Ellers, naar Holberg lod en Komedie trykke

[1] Saaledes er det ogsaa i den gamle tydske Oversættelse fra 1742.

paany, efter at han havde gjort Forandringer i den, pleiede Alt, hvad der var blevet staaende uforandret, at optrykkes efter et Exemplar af den foregaaende Udgave. Samme Fremgangsmaade kunde ogsaa have været brugt, da Barselstuen skulde trykkes i forandret Skikkelse. Thi det Meste af Stykket havde Holberg ladet blive, som det var. Alligevel er den omarbeidede Komedie trykt efter et fuldstændigt nyt Manuskript, hvad der fremgaaer af de talrige Afvigelser fra Orthografien og Stilen i den ældre Udgave. Der er Anledning til at spørge, hvilken Betydning man skal tillægge disse Afvigelser, eller hvad det har været for et nyt Manuskript, hvorefter den omarbeidede Komedie blev trykt.

At Holberg, der stedse tog sig ivare for unyttigt Arbeide, selv skulde have skrevet hele Komedien om, kan ikke antages. Han har alene gjort de Forandringer og Forkortelser, hvormed han ønskede, at Stykket fremtidig blev spillet, og en Anden har derefter skrevet Komedien om. Denne Anden har sandsynligvis været Theatrets egen Afskriver. Thi der var ingen Grund for Holberg til at bekoste den omarbeidede Komedie renskreven. Han lod Theatret selv anskaffe sig en ny Sufflørbog til Stykket, og det er uden Tvivl efter denne Sufflørbog, at Komedien i 1731 blev trykt. Man lægge nemlig Mærke til to Ting.

For det Første sees det af Udgaven 1731, at Stykket har været Gjenstand for en Theatercensur. En saadan Censur var det ikke Holbergs Bestilling at foretage. Han klager i sine Epistler over den Mønstring, hans Komedier blev underkastede ved Theatret i Frederik den Femtes Tid. Barselstuen

har været underkastet en Mønstring ved Grønnegade-Theatret. Jeg skal give en Oversigt over hvad der er strøget og forandret i Dialogen paa Grund af, at det er fundet anstødeligt eller upassende.

»Herre Jeh!« — »4 Skilling i Salve til Ammen, som har ondt i sine Bryste, 8 Skilling i Røgelse, naar Barnet begaaer Noget i Selskab,« — »for Guds Skyld!« — »Gud bevare os!« (forkortet til: Bevar os!) — »Det er bedst da, at jeg smører mine Støvler og gaaer min Vei itide« (forkortet til: Det er da bedst, at jeg gaaer min Vei itide) — »min Tro!« — »Gud glæde hendes Sjæl, hun er nu vel, det Guds Barn, og er skilt fra denne Verden« (forandret til: »Nu er den kjære Kone død og hensoven«) — »ligesom Fanden efter Sjælen« — og hvad Ane Signekjælling og Barselkvinden sige om Bønnen, førend der skal signes eller maales, — fremdeles: »hun seer ud saa skikkelig og saa pæn, som hun ikke kunde skræve over et Halmstraa« (forkortet til: hun seer saa skikkelig og saa pæn ud) — »Gud ske Lov!« (i Corfitz' Replik: Jeg har, Gud ske Lov! et sundt Legeme) — og naar Troels gjør Poeten opmærksom paa, at der findes et dansk Rim paa Navnet Troels, da man kan sige at gaae til Stols, saa er »Stols« kun antydet med nogle Prikker. Endvidere er den Del af Advocaternes Dispute, der giver Troels Anledning til at indflette nogle obscøne Bemærkninger, udeladt, og ligeledes hvad Jeronimus i Slutningsscenen fortæller om den Sag, han i sin Ungdom havde for Tamperretten med en Skjøge.

For det Andet lægge man Mærke til den Besynderlighed, at medens Dialogen i det Hele har beholdt sin gamle Form, er der foretaget en Om-

redaktion af en Mængde af de parenthetiske Anmærkninger, som skulle tjene til Veiledning for Aktørerne. Det er næppe Holberg, der har omredigeret disse Anmærkninger. De vare tydelige nok og behøvede ikke at bringes i ny Form. Derimod kunde vel den Person, der skrev Theatrets Sufflørbog, finde det passende at omredigere dem, naar det forekom ham, at deres Form kunde være bedre. Thi da Ordene i disse Parentheser ikke skulde lyde fra Skuepladsen, maatte han ansee sig for berettiget til at udtrykke deres Mening med andre Ord. Enkelte af de parenthetiske Anmærkninger ere nu virkelig blevne formede bedre eller dog mere i Overensstemmelse med Skrivebrugen i Theaterstykker, f. Ex. naar Anmærkningen: »De gaaer bag Skjærmbrættet, imidlertid kryber Corfitz frem og spør, om de ere borte, men kryber strax tilbage igjen«, er forandret til tre mindre Anmærkninger og en Replik.[1] Andre ere gjorte nøiagtigere, f. Ex. naar der istedenfor »Hun græder og tager sit Forklæde op« er kommet til at staae: »Hun græder og tører sine Øine paa sit Forklæde«. Eller de ere gjorte mere kortfattede, f. Ex. naar »Støder Corfitz, saa at han falder om«, er blevet til »Støder Corfitz ned«. Men stundom er Forandringen ikke heldig. Thi det Oprindelige »De gaaer begge bort« er bedre end »De gaaer bort begge To«, det Oprindelige »Gaaer ind, Troels gaaer ogsaa bort«, er bedre end »Gaaer bort og Troels med«, og rent unyttigt er den i Anden og Tredie Akt hyppigt forekommende Replikoverskrift »Barselkvinden« forandret til Barsel-

[1] (De gaaer bag Skjærmbrættet.)
CORFITZ (stikker Hovedet frem). Er de borte?
(Kryber tilbage igjen.)

konen. »Barselkvinde« er den Benævnelse, der bruges i Christian den Femtes Lov; det er ogsaa den, som Holberg har brugt.

Hvornaar og i hvilken Anledning Stykket er blevet omarbeidet, kan blot være Gjenstand for Gisning. Stykket udkom ved Paasken 1724 i den Skikkelse, hvori det var spillet den forgangne Vinter. Det er næppe blevet omarbeidet, allerede inden Theatret i Februar 1725 gik fallit. Jeg formoder, at Omarbeidelsen er foretagen, efter at Holberg i 1726 var hjemkommen fra sin sidste Udenlandsreise, og at Anledningen har været, at Aktørerne vilde gjenopføre Stykket, efter at det i længere Tid ikke var spillet. Om Stykket virkelig blev gjenopført i 1726 eller i noget af de to følgende Aar, hvori der endnu gaves Forestillinger paa Theatret i Grønnegade, er forresten ubekjendt. Men Theatret fik sig en ny Sufflørbog, og denne er senere bleven overladt til Holberg, da han foranstaltede den samlede Udgave af sine Komedier. Det var under Landesorgen efter Frederik den Fjerdes Død, at han lod sin Komediesamling trykke. Aktørerne havde ikke i Sørgeaaret Brug for deres Sufflørbøger og maatte ansee det for meget tvivlsomt, om de nogensinde mere fik Brug for dem.

Af Udgaven 1731 sees, at Orthografien i det Manuskript, hvorefter den omarbeidede Komedie blev trykt, har været mindre forskjellig fra den nuværende, end den var det i den oprindelige Udgave. Jevnligt er det gammeldags *udi* forandret til i, *siunes*, *Lius* og *siunger* ere blevne til synes, Lys og synger, *eeniste, hendis, saaledis* til eneste, hendes, saaledes, *Caffee* og *Coffee* til Caffe,

hvad der tyder paa at den fremmede Udtale Café ikke skulde bruges paa Theatret, *næseviis* (det tydske naseweis) er forandret til næsvis, *Uremagers* til Uhrmagers, *Bøgger* til Bøger, *ynsker* til ønsker, *Legome* til Legeme, *Hanreder* til Hanrei, *læsede* til læste, *jer forbandet Snak* til jer forbandede Snak, ligesom *den forbandet Kjælling* til den forbandede Kjælling, *Vegger* og *Musekatter* til Vegge og Musekatte. Desuden ere adskillige af Ordstillingerne gjorte mere naturlige.

Til ovenstaaende Afhandling om Forholdet mellem de to ældste Udgaver af Barselstuen vil jeg føie et Par Notitser, der angaae Komedien ligemeget baade i dens oprindelige og dens omarbeidede Skikkelse. Der forekommer nemlig i Troels' Rolle nogle Ord, som ere blevne snurrigt misforstaaede igjennem flere Menneskealdere og vedvarende misforstaaes. Endvidere forekommer der i hans Rolle nogle Ord, som jeg anseer for at være interessantere, end man i vort Aarhundrede har fundet dem, og hvis rette Forstaaelse vistnok allerede i Holbergs Tid begyndte at gaae tabt.

I den lange Monolog, hvormed Troels indleder Komedien, og hvori han opregner en Mængde af de Madamer, hos hvem han har været, nævner han to, af hvilke den ene hedder »Ellen Frue Cantors« og den anden »Malene Frue Vagtmesters«. Hverken Rahbek eller Boye have forstaaet disse Ord, da de i deres Udgaver af Stykket have forandret *Frue* til *Fru*, og heller ikke Liebenberg kan have forstaaet dem, men har kun holdt sin Udgave fri for samme Feil, fordi han optrykte Komedien med de ældste Udgavers Orthografi. Thi

dersom han havde indseet, hvor urigtigt det er paa dette Sted at forandre Frue til Fru, vilde han næppe have undladt i en Note at forklare de hidtil misforstaaede Ord, og der var saa meget mere Anledning hertil, som »Udvalget for Folkeoplysnings Fremme« i sine Optryk af den Liebenbergske Textredaktion med moderne Stavemaade, saavel i 1869 som i 1890, har begaaet den samme Feil, som Rahbek og Boye. Men hvad skal man tænke ved »Ellen Fru Cantors« og »Malene Fru Vagtmesters«? Paa Holbergs Tid kunde en Cantors eller Vagtmesters Kone ikke have Fruetitel. Der skal læses »Ellen Frue Cantors« og »Malene Frue Vagtmesters«, og Ellen Frue Cantors er Ellen, gift med Cantoren ved Frue Skole (Metropolitanskolen), Malene Frue Vagtmesters, gift med Opsynsbetjenten ved samme Institution. Endnu den Dag idag er *Vaktmästare* den svenske Benævnelse for Budet eller Portneren ved en offentlig Bygning.

Siden gjør Troels i de Samtaler, han har i den første Akt med Corfitz, en Bemærkning, hvori der vistnok skjuler sig en Oplysning om Stykkets Historie paa Theatret. Jeg formoder, at Dagen, paa hvilken Stykket kom til Verden, staaer foreviget i Stykket.

Dengang Overskou skrev om den danske Skueplads i Grønnegade, saae han sig ikke istand til at meddele Andet om Tiden, hvornaar Barselstuen blev opført, end at den første Forestilling fandt Sted i Efteraaret 1723. Men for en Række Aar tilbage offentliggjordes i Norge nogle Breve fra Holberg til hans Ven Bogholder Hagen i Trondhjem, blandt hvilke der findes et, hvoraf man seer,

at Barselstuen blev opført i Oktober, og at Opførelsen fandt Sted i samme Maaneds første Halvdel. Dagen er det derimod endnu ikke lykkedes at udfinde. Vel kunde ogsaa Dagen menes at være udfunden, efter at P. M. Stolpe i 1889, i sit Værk om Dagspressen i Danmark (III. 14.), har gjort opmærksom paa en Bekjendtgjørelse i Aviserne 1723 om den første Forestilling. Thi samme Dag, som de danske Aktører aabnede deres anden Vintersaison med en Gjenopførelse af »Den politiske Kandestøber« Mandagen den 27de September, bekjendtgjorde de i Aviserne, at der næstkommende Fredag den 1ste Oktober skulde spilles »et nyt Stykke, kaldet Barselstuen«. Men Et er hvad der loves, noget Andet er, hvad der virkelig skeer, og jeg mener, at, naar Troels i den første Akt gjentagende Gange lader sin Husbond høre, at »*nu skriver vi den 8de Oktober*«, saa er det Forestillingsdagen, der nævnes. Den i Aviserne til Fredagen den 1ste Oktober anmeldte Forestilling er bleven udsat til den paafølgende Fredag, og dengang Holberg den 21de Oktober skrev til Hagen: »der blev forgangen Uge spillet en Komedie, kaldet Barselstuen, hvilken allarmerede en Hob af vore Fruentimmer«, var Stykket ikke allerede 3 Uger gammelt, men var fremkommet for knapt 14 Dage siden i den Uge, hvori Fredagen var den 8de Oktober.

OM DIDERICH MENSCHENSKRÆK ELLER HR. VON DONNERBURG

MELLEM de tiloversblevne Plakater fra Theatret i Lille Grønnegade findes der én, hvorpaa der annonceres en Forestilling bestaaende af Treaktskomedien *Le Grondeur* eller Knurreren og Diderich Menschenskræk som Efterstykke. Det er den eneste af disse Plakater, paa hvilken Diderich Menschenskræk staaer nævnet. Ligesom næsten alle de andre er den uden Aarstal, men da Forestillingen siges at skulle finde Sted »Mandagen den 6. Maj«, maa den være fra 1726. Hvorlænge Stykket havde tilhørt Theatrets Repertoire, kan ikke sees. Plakaten udviser med Hensyn til dette Spørgsmaal kun, at Stykket tidligere var opført, da det ellers ligesom *Le Grondeur* vilde være omtalt som en Nyhed. Derimod faaer man den Oplysning, at Stykket dengang havde den dobbelte Titel: DIDERICH MENSCHENSCHRECK eller HR. VON DONNERBURG.

Det sidste Navn forekommer slet ikke i den trykte Komedie og giver Anledning til at spørge, hvorfra en tilsyneladende saa rent overflødig og meningsløs Undertitel kan hidrøre. Men ogsaa den trykte Komedie indeholder nogle Besynderligheder, som kunde ønskes forklarede. Thi besynderligt maa det vel findes, at Officeren, efter hvem Stykket har Navn, kun i dets Titel hedder Diderich, medens han inde i Stykket, ifølge hvad hans egen Frue siger i Scen. 7, hedder HANS FRANDS VON MENSCHENSKRÆK, og ligeledes er det

besynderligt, at Komedien, uagtet den baade foreligger og paa sit Titelblad er betegnet som en Komedie i een Akt, alligevel (i Originaludgaven) begynder, som om den havde en Aktinddeling, da der ovenover den første Scene staaer *Actus I.*

Førend der prøves paa en Forklaring af disse Besynderligheder, troer jeg, at det vil være hensigtsmæssigt at faae det Spørgsmaal besvaret, hvornaar Stykket første Gang blev opført.

Selve Dagen lader sig ikke udfinde. Men det kan ogsaa være tilstrækkeligt at faae udfundet, om Stykket i Maj 1726 var et fornylig fremkommet Stykke, eller om det allerede var opført i en tidligere Saison.

Overskou, som ikke kjendte Plakaten, da han skrev sin Theaterhistorie, mener, at Stykkets første Opførelse fandt Sted i Slutningen af 1726, altsaa paa et senere Tidspunkt end det, hvorfra Plakaten er. Werlauff, som kjendte Plakaten, har ladet sig forlede af den til at antage, at Stykket kom første Gang paa Scenen enten i Begyndelsen af 1726 eller allerede i Slutningen af 1725. Det Sidste er en Umulighed; thi i Slutningen af 1725 opførtes Ingenting, da Theatret fra Paasken 1725 indtil Onsdagen den 6. Februar 1726 stod lukket. Dersom Komedien blev opført i 1725, maa det være skeet i Aarets Begyndelse. Men jeg skjønner ikke rettere end, at den allerede fremkom i en af de sidste Maaneder af 1724. Thi naar Holberg i sin Selvbiografi eller den latinske Epistel, som han sluttede den 31. December 1727, omtaler de 20 originale Komedier, som han dengang havde faaet opført paa Theatret i Lille Grønnegade, nævner han dem ikke i en vilkaarlig Orden, saaledes

som de tilfældigvis faldt ham ind. Først nævner han de 15, som han havde ladet trykke, og tilføier dernæst: »De øvrige, som ikke ere trykte, men forestillede paa vort Theater med Bifald, ere: 1) »Henriks Kunster« (hvormed han mener »Diderich Menschenskræk«), 2) »Henrik og Pernille«, 3) »Bonden som Paltzgreve«, 4) »Manden i Travlhed for Ingenting«, og endelig 5) »Den skalkagtige Stiffader« (hvormed han mener» Pernilles korte Frøkenstand«)«. De 15 trykte nævnes og omtales i den Orden, hvori de forelaa i Literaturen, og da denne Orden er den, hvori de vare fremkomne paa Theatret, er der en Formodning for, at de 5 utrykte nævnes i en lignende Orden. Og denne Formodning bestyrkes i allerhøieste Grad, naar man andenstedsfra veed, at »Henrik og Pernille« opførtes i December 1724, »Den pantsatte Bondedreng« i Juni 1726, »Den Stundesløse« i November samme Aar, og »Pernilles korte Frøkenstand« i Februar 1727. Det maa derfor antages, at »Diderich Menschenskræk« blev forestillet før »Henrik og Pernille« og efter »Uden Hoved og Hale«, hvilken sidstnævnte Komedie var Holbergs femtende paa Theatret og fremkom i Oktober eller November 1724.

Stykket blev først trykt i den samlede Udgave af Komedierne 1731. Men den Plads, som det har faaet i denne Udgave, er uden Betydning, da Holberg dengang havde opgivet sin hidtil fulgte Regel: at lade Komedierne trykke i den Orden, hvori de vare fremkomne paa Theatret. Vel blev den gamle Orden beholdt for de 15 tidligere trykte Komediers Vedkommende, i de 3 første Tomer, men da Halvdelen af de 10 hidtil utrykte ikke var spillet,

blev samtlige disse 10 blandede mellem hverandre og stillede i en vilkaarlig Orden, skjøndt de 5, der vare spillede, passende kunde have udfyldt den fjerde Tome, saaledes som det ogsaa oprindelig var paatænkt, hvad der kan sees af Prænumerations-Indbydelsen i Wielandts »Lærde Tidender« den 29. Juni 1730.

Vi ville nu betragte de Besynderligheder, hvormed Stykket foreligger i Originaludgaven fra 1731, som er den eneste Kilde til alle de følgende Udgaver.

Strax paa Titelbladet møder os den Besynderlighed, at Stykket kaldes en »Comoedie paa 1 Act«. Saaledes pleier Holberg ikke at udtrykke sig. Ethvert af hans andre Eenaktsstykker staaer betegnet som en Comoedie *i* eller *udi* een Act, og under hans øvrige Komediers Titler staaer enten blot Comoedie uden videre Oplysning eller Comoedie udi 3 eller 5 Acter. Dette »paa 1 Act« synes ikke at hidrøre fra Holbergs Haand. Dernæst møder os den Besynderlighed, at der ovenover den første Scene staaer *Actus I.* Maaskee den ene Besynderlighed kan tjene til at forklare den anden. Thi jeg sætter, at Komedien er skreven som et Treaktsstykke og kun foreligger i Literaturen som et Eenakts, fordi den paa Theatret var spillet som et saadant, og fordi den er trykt efter et Manuscript, som havde været benyttet ved Theatret; — Overskriften *Actus I* er da et Vidnesbyrd om, hvorledes Komedien var fra Holbergs Haand, og Titelbladet med sit »paa 1 Act« et Vidnesbyrd om, at dens Aktinddeling var udstrøgen ved Theatret. Den har jo en Længde som ingen af Holbergs andre Komedier i een Akt, og den er forfattet i Tiden efter

Sommeren 1723, altsaa i de Aar, da Holberg mente, at en Komedie helst maatte være delt i 3 Akter. Han havde tidligere hyldet den gamle klassiske Regel om Femdelingen, men var efter Sommeren 1723 kommen bort fra denne Regel og ansaae Tredelingen for at være »den bekvemmeste Deling og den, hvorved et Hovedstykke gjøres mest ordentligt«, (jvfr. hvad han i Epistel 447 siger om »Abracadabra«). Blandt alle de Komedier, han skrev i Tiden efter Sommeren 1723 for Theatret i Lille Grønnegade, er »Det lykkelige Skibbrud« den eneste, som er delt i 5 Akter; de andre ere med Undtagelse af de to smaa Komedier »Det arabiske Pulver« og »Julestuen« allesammen Treaktsstykker (»Maskaraden«, »Kildereisen«, »Henrik og Pernille«, »Den pantsatte Bondedreng«, »Pernilles korte Frøkenstand«, »De Usynlige«, »Den honnette Ambition«). Tillige viste han sin Forkjærlighed for Tredelingen, idet han forandrede et Par af sine ældre Femaktsstykker, nemlig baade »Den Vægelsindede« og »Den Stundesløse« til Komedier i 3 Akter. Thi Rahbeks Formodning, at »Den Stundesløse« oprindelig var et Femaktsstykke, ligesom de fjorten andre Komedier fra Tiden før Sommeren 1723, er utvivlsomt rigtig.

At Holberg har skrevet »Diderich Menschenskræk« som et Treaktsstykke, og at det kun foreligger som et Eenakts, fordi de 3 smaa Akter ganske simpelt ere blevne sammentrukne til een lang Akt, synes mig at være klart, og Stykket vinder i Forstaaelighed, naar det gjenerholder sin Aktinddeling. Thi mellem den 6. og 7. Scene maa der være en længere Pause, hvori man kan tænke sig, at Leander og Henrik, efter at enhver af dem er

gaaet til Sit, træffe Forberedelserne til de Intriger, der skulle spilles. Hvad det er for Intriger, som Henrik paatænker at spille for at bringe den af Jøden bevogtede Hyacinthe i Leanders Hænder, vil han ikke meddele sin Herre, men siger kun til ham:

»I skal intet Andet have at bestille end at gaae ind til vor Gjenbo, som boer her næstved Jøden, og bede ham lade mig Frihed at gaae ind og ud af hans Hus, og derforuden skal I skaffe mig en Jødeklædning og en Soldatermundering; thi jeg skal spille to Personer idag. Løb strax og forret det; thi Tiden er kostbar.«

Efter disse Ord af Henrik endte den første Akt med at Leander gik ind til Gjenboen og skaffede det Fornødne, medens Henrik gik ind til Jeronimus eller andenstedshen for at faae fat i en Pernille eller Magdelone, der skulde forklæde sig som Hyacinthe, og først efter at disse Forberedelser vare trufne, sagde Henrik, idet han kom tilbage paa Skuepladsen og aabnede den anden Akt:

»Jeg maa passe paa Soldatens Tjener, om jeg end skal forsømme begge mine Maaltider idag. Fornemmer jeg, at han kjender Jøden, saa gir jeg mig ud for hans Broder, som han har givet Fuldmagt at overlevere Jomfruen, og hvis han ikke kjender ham, saa gir jeg mig ud for Jøden selv.«

Men da han nu faaer Øie paa en fremmed Dame, der har stillet sig op for at passe paa Officerens Tjener, naar denne kommer for at afhente Hyacinthe, og da Henrik erfarer, at samme Dame er Officerens Frue, udbryder han:

»Triumf! En ny Invention, som rinder mig isinde!«

Istedenfor at benytte den Pernille eller Magdelone, som han har i Baghaanden, beslutter han at

lade Fruen forklæde sig som Hyacinthe og anmoder hende om at følge med ham ind til Gjenboen, hos hvem han veed, at Leander har udrettet, hvad han skulde. — Saaledes maa det oprindelig have været. Men i den trykte Komedie er Mellemakten udstrøgen, og Henrik, som efter den 6. Scene skulde være gaaet bort og have ladet Skuepladsen staae tom i nogen Tid, medens Orkestret spillede en Musik, forbliver staaende paa Skuepladsen, hvorved der er kommet noget Uklart og Forhastet ind i den 7. Scene.

Den udstrøgne Mellemakt har ogsaa efterladt sig et synligt Mærke i Originaludgaven. Det er det store G, hvormed Ordet »gaaer« er stavet i den parenthetiske Anmærkning efter 6. Scene: »(Leander Gaar bort).« Dengang de sex første Scener udgjorde den første Akt, vare Ordene i denne Parenthes kun »Gaar bort«, og Meningen var, at Henrik skulde gaae bort; thi det forstod sig af sig selv, at Leander gjorde, hvad Henrik havde paalagt ham. Men da Aktinddelingen blev strøgen, skulde Henrik efter den sjette Scenes Slutning forblive paa Skuepladsen og kun Leander skulde gaae bort. Den parenthetiske Anmærkning maatte derfor enten udslettes som overflødig eller bringes til at gjælde om Leander. Det Sidste valgtes, men idet Leanders Navn blev indsat foran »Gaar«, forsømte man at forandre det store G til et lille.

De sex første Scener vare altsaa den første Akt, der indeholdt Expositionen. Den anden Akt endte med den nuværende 15. Scene, efter hvilken Skuepladsen staaer tom. Indholdet af denne Akt var de to »Pudser«, som Henrik spiller, idet han først forklædt som Jøde afleverer den uægte Hyacinthe

til Officerens Tjener, og dernæst forklædt som denne faar den virkelige Jøde til at udlevere Hyacinthe. I den tredie Akt optræder endelig Officeren, hvem man hidtil kun har hørt omtale, og som man nu skal see blive narret og afstraffet. Den indledes af Henrik med følgende Monolog:

»Triumf! Jomfruen er alt i Leanders Hænder. Spillet er vundet, men Historien ikke til Ende. Nu agerer jeg Jøde igjen for at faae Pengene fra Officeren, som Jøden skal have. Min List er uendelig. Dette Sidste spiller jeg kun for at gjøre Komødien complet.«

Officeren kommer nu for at betale Jøden Pengene for den til hans Tjener udleverede Hyacinthe, og da den virkelige Jøde indtræder, medens Henrik modtager Pengene, opstaaer en Dispute om, hvem af de to Jøder der er den Rette, og Disputen ender med, at den Rette antages for at være en forklædt Soldat, hvem saa Officeren lader trække i Arrest. Derefter følger Intrigespillets Afsløring eller »det store Denouement«, som Holberg omtaler med Berømmelse i sin Epistel 374.

Stykket var aabenbart bedre som Treaktsstykke. Dets tre Parter »Begyndelsen, Fremgangen og Enden« (jvfr. en af Henriks Replikker i »Maskaraden« II, 4), blev ved Aktinddelingen gjorte aldeles tydelige, og den første Mellemakt er nødvendig, for at Tilskuerne kunne opfatte Intrigen klart. Holberg kan næppe have troet, at Stykket blev forbedret ved at berøves sin Aktinddeling. Det er heller ikke Holberg, der har udstrøget den, men Aktørerne, der fandt for godt at sammentrække de 3 smaa Akter til een lang Akt, og da Holberg mente, at en Komedie burde trykkes, som den sidst var spillet, lod han den trykke, som den var

bleven forandret ved Theatret. Originaludgaven seer ogsaa ud til at være trykt efter et Manuscript, som havde tilhørt Theatret. Overskrifterne *Actus II.* og *Actus III.* vare strøgne i dette Manuscript, medens Scenerne havde faaet fortløbende Numere; men Overskriften *Actus I.* var bleven staaende; paa Titelbladet var antegnet, at Komedien var »paa 1 Act«; den parenthetiske Bemærkning »Gaar bort« efter sjette Scene var bragt til at gjælde om Leander istedenfor Henrik, og Komedien var bleven forsynet med en fuldstændig Personliste. Det er den eneste fuldstændige Personliste, som findes ved nogen af de i 1731 trykte 25 Komedier, og tillige den eneste, hvori Personerne staae nævnede i den Orden, hvori de optræde paa Skuepladsen, og tre af dem, Jøden og Officerens Frue og Corporalen findes betegnede paa en saa illiteraær Maade som »1 Jøde«, »1 Frue, Capiteins Kone«, »1 Corporal«.

Muligvis vil den første Akt forekomme Læseren vel kort, og da Dækkets Fald stedse bringer Tilskuerne ud af Illusionen, kunde man maaskee mene, at Stykket, der jo ikke er for langt til at være et Eenaktsstykke, hellere maa spilles som et saadant end gjennemhugges to Gange af det nedfaldende Dække. Men paa Theatret i Lille Grønnegade var det ikke Skik og Brug stedse at lade Dækket være nedrullet imellem Akterne. Vel fremgaaer det af nogle af Holbergs ældste Komedier, f. Ex. »Den politiske Kandestøber« og »Jeppe paa Bjerget«, at han har tænkt sig, at Dækket skulde falde, naar en Akt var tilende. Men efter Sommeren 1723 komponerede han sine Komedier noget anderledes end tidligere. Thi samtidigt med at han

fandt, at Tredelingen var at foretrække for Femdelingen, og at han i sine ældre Komedier ikke havde iagttaget den akademiske Regel om Stedet paa rette Maade, havde han erkjendt, at en Komedie burde være indrettet saaledes, at Dækket kunde forblive oppe imellem Akterne og først falde, naar hele Stykket var forbi. Og hvad skulde det til, at lade Dækket falde efter hver Akt, naar de akademiske Regler om Sted og Tid vare tilbørligt iagttagne, og Dekorationen hele Stykket igjennem forblev den samme? Mellemakterne skulde være Pauser, hvorunder Skuepladsen stod tom, medens Orkestret diverterede Publikum med en Musik, eller det skulde være Pauser, som udfyldtes med Dans og Sang paa Skuepladsen. Kun naar der hørte et balletmæssigt »Intermedium« til en Komedie, kunde dette forestilles som et selvstændigt Stykke, og efter Intermediet i »Maskaraden« foreskrives derfor, at »naar samme Præsentation har varet et Qvarteer, lader man Dækket falde.« Da Holberg efter Sommeren 1723 »forbedrede« sin første Komedie, »Den politiske Kandestøber«, indrettede han den ogsaa til at kunne opføres, uden at Dækket behøvede at falde, førend hele Stykket var tilende.

Diderich Menschenskræk var som Treaktsstykke for lille til at opføres som »Hovedstykke«; det egnede sig paa Grund af sin Korthed bedst til at opføres bag efter et større Stykke eller til at være den sidste Del af Forestillingen, og da Aktørerne fandt Mellemakterne undværlige, gjorde de Komedien til et Eenaktsstykke. Naar den opførtes som et »Efterstykke« uden Mellemakter, var tillige Orkestret, saasnart det havde spillet et Musik-

numer foran Komedien, færdigt med sin Tjeneste i Theatret for denne Aften.

Endelig træffe vi i 7. Scene paa den Besynderlighed, at Officerens Frue siger, at han hedder HANS FRANDS VON MENSCHENSKRÆK, skjøndt han i Komediens Titel hedder Diderich, og der sammesteds ikke staaer noget *von* foran Menschenskræk. Hvorledes disse Uoverensstemmelser ere fremkomne, troer jeg, at den dobbelte Titel, som Stykket har paa den omtalte Plakat fra 1726, vil kunne veilede til at forstaae.

Hvad der gjør den dobbelte Titel besynderlig, er at Navnet VON DONNERBURG slet ikke forekommer i den trykte Komedie. Werlauff mener, at Undertitelen sandsynligvis kun har været en »Madding paa Krogen«, som Aktørerne stundom fandt det nødvendigt at anbringe. Det er dog lidet rimeligt, at Nogen ved Theatret skulde have opfundet et nyt Navn til Officeren, og at Aktørerne skulde have troet, at Stykket vilde skaffe bedre Hus, naar Officeren havde to forskjellige Navne paa Plakaten. Heller ikke er den Antagelse rigtig, at Aktørerne stundom udpyntede en Komedies Titel. Naar det var oversatte Stykker, som de spillede, lod de Stykkerne (der altid vare af franske Forfattere) hedde paa Dansk som paa Fransk, f. Ex. *Le Grondeur* eller Knurreren, *Le retour imprevu* eller Den uformodentlige Hjemkomst. Ligeledes see vi af Theaterplakaterne, at Holbergs Komedier kun opførtes med de Titler, som han selv havde givet dem. Vel er der foruden Diderich Menschenskræk to andre Komedier, som paa Plakaterne have dobbelte Titler, hvormed de ikke foreligge trykte, idet »Den pantsatte Bondedreng« har til

Overtitel »Banquerouteren« og »Pernilles korte Frøkenstand« »Den opdigtede Forbyttelse«. Men paa den Tid, da disse Stykker kaldtes saaledes paa Plakaterne, vare de, ligesom »Diderich Menschenskræk«, endnu ikke indlemmede i Literaturen, og deres dobbelte Titler kunne være givne dem af Holberg selv. Hr. von Donnerburg synes derimod at være en rent meningsløs Undertitel, som Holberg ikke kan antages at have tilføiet. Men da den heller ikke kan antages at være opfunden ved Theatret, maa det være Holberg, der har givet Anledning til den. Min Forklaring er følgende:

Stykket og Officeren har oprindelig heddet Hr. von Donnerburg, og Tilskuerne forstod dengang strax eller troede at forstaae, at det er Navnet TORDENSKJOLD, der skal antages at have foresvævet den pralende militære Aventurier, og at han har anskaffet sig et lignende. Thi det Navn, hvorunder han optræder, skal ikke gjælde for et medfødt Familienavn, men for et ved Krigsbedrifter erhvervet, og i Scen. 18 søger han derfor at indbilde Madame Elvire, at Generalen i Tyrkekrigen selv gav ham det Navn, han bærer. »Er det muligt,« siger da Elvire, »fik Han saaledes det Navn!« Komedien hed altsaa Hr. von Donnerburg, dengang den fremkom i Slutningen af 1724, og at den allerede i sin Nyhed gjorde Lykke, kan ikke betvivles. Holberg siger i Epistel 195, at den er et af hans »behageligste Stykker«, hvormed han mener et af dem, der behagede mest. Men uagtet Navnet Tordenskjold dengang ikke længer tilhørte nogen levende Person, da Helten, der havde været en Torden for Svensken og et Skjold for den danske Sømagt, nogle Aar i Forveien var

falden i Duel, uden at have været i Ægtestand, var der dog vistnok Adskillige, som ikke kunde lide, at Officeren i Komedien havde et Navn, der mindede om det, hvorunder den afdøde Søhelt var bleven adlet. Det blev derfor ombyttet med et andet, da Stykket efter nogen Tids Hvile gjenopførtes i 1726. Men naturligvis forlangte Holberg ikke Manuscriptet tilbage fra Aktørerne for selv at forandre Navnet. Han foreslog dem kun, at lade Komedien herefter hedde »Diderich Menschenskræk«, og de skulde da i Texten sætte Menschenskræk for Donnerburg, hvad der ogsaa var nemt at gjøre, da Navnet kun forekommer et lille Antal Gange i Stykket (kun 13). Thi sædvanligvis er Officeren betegnet som »Officeer«. Aktørerne indskrænkede sig da til i selve Stykket at forandre Donnerburg til Menschenskræk uden at stryge eller forandre Noget af hvad der stod foran Navnet; og da nu Komedien senere skulde trykkes, lod Holberg den trykke efter det ved Theatret benyttede Manuscript, ganske som dette var, idet han ikke fandt Anledning til at see det igjennem. Saaledes er det gaaet til, at Officeren i 7. Scene har beholdt de Fornavne, som han havde, dengang han hed von Donnerburg, og at der i nogle af Scenerne er vedbleven at staae *von* foran Menschenskræk. Fruens Replik: »Navnet er prægtigt, det er sandt nok, min Mand harcellerer deri saa vel som i alle andre Ting« vil ogsaa findes mere forstaaelig, naar hun kort i Forveien har sagt, at hendes Mand hedder HANS FRANDS VON DONNERBURG. Thi Menschenskræk er ikke et »prægtigt« Navn, men af lignende Art som Mauerbrekker, eller Maurenbrekker, hvorom Jø-

den siger: »Christoffer Mauerbrekker? das ist ein sonderlich Namen!« og Elvire: »Det Ord Mauerbrekker staaer mig ikke an — jeg er bange, Børnlille, at man har spillet Jer et Puds«.[1] Men da Stykket allerede i 1724 havde gjort Lykke, vilde Aktørerne i 1726 ikke gjerne opføre det med den nye Titel alene og tilføiede paa Plakaten den gamle for at underrette Publikum om, at den Komedie, de kaldte »Diderich Menschenskræk«, var det samme Stykke, som tidligere havde heddet »Hr. von Donnerburg«.

[1] I Tydskland er forresten Maurenbrecher et Familienavn.

OM PERNILLES KORTE FRØKENSTAND

1. DE FIRE GAUDIEBE

PERNILLES korte Frøkenstand ansees for en Komedie, der bærer tydelige Mærker af, at Holberg først under dens Udarbeidelse kom paa det Rene med, hvorledes Intrigen skulde være. Thi Intrigen spilles paa en anden Maade, end den er forberedt, og for saa vidt som de trufne Anstalter lades ubenyttede, vise de sig ogsaa at have været upraktiske. Man troer, at Stykket foreligger i Literaturen, som det oprindelig var skrevet, og man har derfor ikke anden Forklaring af Uoverensstemmelsen mellem Intrigen og dens Forberedelse end den, som Rahbek gav for over hundrede Aar siden i sine »Dramaturgiske Samlinger« 1789, og som han gjentog baade i sin Udgave af Holbergs Komedier 1805 og i sit Værk om dem 1817. Forklaringen lyder paa, at Holberg, medens han skrev den mellemste Akt, tænkte sig, at Intrigen skulde spilles anderledes, end den kunde spilles, og at han efter at have besindet sig, glemte at udslette Vidnesbyrdene om, at han først havde skrevet uden Omtanke. Men Komedien er ikke, som man troer, kommen til os i sin oprindelige Skikkelse. Den var en fuldstændig klar Komedie, da Holberg havde skrevet den færdig. Forvirringen er først fremkommen ved nogle Tilføielser, som han bagefter gjorde i den mellemste Akt, og som ved Stykkets Forestilling paa Theatret i Lille Grønne-

gade vare at opfatte anderledes, end de siden ere blevne forstaaede.

Ved den Intrige, som Henrik har isinde at spille i Hr. Leonards Hus, behøver han kun at være i Ledtog med 3 Personer. Den Ene skal følge ham derhen forklædt som Munk og forøvrigt være en stum Deltager i Intrigen. Den Anden skal optræde som en Notar, der foreviser et Dokument om den Bekjendelse, som Pernilles Moer ifølge Henriks Fortælling har aflagt før sin Død. Den Tredie er Pernilles Moer, der paa et bestemt Klokkeslet, naar Intrigens Hensigt er opnaaet, skal indfinde sig i Huset og overtyde de Tilstedeværende om, at hun ikke, som Henrik har bildt dem ind, er død og begraven, men at det er lutter Opspind, at hun paa sit Dødsleie har aflagt en Bekjendelse om, at hun for 15 Aar siden, da hun havde Hr. Leonards og hans Kones lille Datter Leonore hos sig i Pleie, medens Forældrene vare paa en Udenlandsreise, forbyttede hende med sin egen Datter, der dengang var en Aarsunge ligesom Leonore. Andre end disse 3 Personer behøver Henrik ikke at bede om at være ham behjælpelige, og Holberg har aldrig, medens han udarbeidede Stykket, kunnet mene, at en Gaudieb skulde forklæde sig som Pernilles Moer og hidføre Katastrofen. Thi hun er og maa være en velbekjendt Person i det Hus, hvor hendes Datter Pernille er opklækket, og hvor hun efter eget Sigende har været nogle hundrede Gange. Ingen Anden kan hidføre Katastrofen ved at optræde forklædt som hende.

Men saaledes som Stykket foreligger trykt, gaaer Henrik i den anden Akt hen og hverver *4 Gaudiebe*, med hvem han ved Aktens Slutning har

en Sammenkomst, under hvilken han overdrager den Ene at agere Pernilles Moer. Og han forlanger ikke engang, at Gaudieben skal forklæde sig i hendes Lignelse. Han overdrager ham kun »at agere den gamle Kjelling« og udvælger dertil just den af Gaudiebene, der bruger Krykker, uagtet Pernilles Moer er en Kone, der skal kunne brydes med Henrik og rive Munkekappen af ham. Til den Fjerde har han slet ingen Bestilling at overdrage, men lader ham alligevel, som enhver af de tre Andre, faae en Dukat paa Haanden med Løfte om »dobbelt saa meget, naar Intrigen er spillet«.

De 4 Gaudiebe have ikke fra først af hørt til Stykkets Personer. Det er fra Scenen med dem, at Forvirringen hidrører. Udstryger man denne Scene og de Ord i Henriks to foregaaende Monologer, hvorved han forbereder Tilskuerne paa at see dem, — nemlig i den første Monolog (Sc. 2) Ordene: »jeg maa hen at hverve 3 à 4 Ertsspidsbuber, som er værre end jeg«, og i den følgende Monolog (Sc. 6): »Jeg har hvervet 4 Personer, som er Kjernen af det hele menneskelige Kjøn; jeg gik forud, paa det at Ingen skulde see mig gaae med dem paa Gaden«, samt: »Men der seer jeg disse hæderlige Mænd komme«, — saa er Handlingen fuldstændig klar, og Stykket foreligger i sin oprindelige Skikkelse. Anden Akt sluttede altsaa med Scen. 6 eller med at Henrik kommer ind og holder en Monolog, hvori han meddeler, at Alting nu er i Beredskab, og at han kun ikke veed, om han skal indvie Leander i sit Forehavende. Men han beslutter sig til ikke at indvie ham deri, »paa det at hans Dyder kan skinne dismeer«.

Dengang Anden Akt endte saaledes, manglede Komedien Intet. Thi naar Henrik i Monologen Scen. 6 har meddelt, at Pernilles Moer skal komme for at aabenbare den hele Handel, saa snart Ægteskabskontrakterne ere underskrevne, saa har Publikum faaet tilstrækkeligt at vide til at kunne forstaae Intrigespillet i den følgende Akt. Ingen kan nemlig, naar Henrik aabner den tredie Akt forklædt som Munk og siger til den ham ledsagende Ordensbroder: »Hold nu kun gode Miner og lad mig føre Ordet«, være i Tvivl om, at denne Munk er en Person, som han har faaet til at medvirke ved Intrigespillet, og ligeledes vil det være klart, at den Notar, som han lader forevise et Dokument, der skal bekræfte, hvad han har fortalt om Børnenes Forbyttelse, er en Skjelm. De 4 Gaudiebes Optræden i Anden Akt viser sig at være en ganske overflødig Scene, og Alting røber ogsaa, at den kun er tilføiet for at frembringe en komisk Effekt. Thi hvorfor skulle de to Personer, med hvem Henrik aftaler, at den Ene skal forklæde sig som Munk og den Anden som Notar, være nogle »Ertsspidsbuber«? De behøve kun at være et Par Spasmagere blandt Henriks Bekjendte og vare naturligvis heller ikke Andet, dengang Holberg skrev sin Komedie. Først idet han tilføiede den komiske Effektscene, lod han Henrik hverve 4 »Ertsspidsbuber«, der kunde være latterlig fæle at see til, den Ene med Plaster for Øiet, den Anden med Pukkel, den Tredie med Krykker, den Fjerde med en lignende »berømmelig Blessure«. Og hvad Mening er der i, at Henrik kalder dem sammen for at vise dem *Stedet*, hvor de skulle udføre deres Bedrifter? Det er i Leonards Hus, at

Henrik vil spille sin Komedie. Men Stedet, som han foreviser Gaudiebene, kan umuligt være Leonards Hus, hvor Henrik ikke har hjemme, og hvor han naturligvis heller ikke vilde optræde sammen med disse Gaudiebe i deres egen Skikkelse. Stedet er *Theatrum*, og Motivet til Sammenkomsten er kun, at Henrik skal slutte Anden Akt paa en effektfuld Maade ved at præsentere disse »Ertsspidsbuber« for Publikum. Derfor spørger han dem ogsaa enkeltvis om deres Navne, skjøndt disse maa antages at være ham bekjendte, og ligesom de miserable Skikkelser, saaledes skulle ogsaa Navnene: Brenneisen, Radelzier og Galgenfrist vække Latter.

Men hvorfor er Gaudiebenes Antal 4, naar Henrik dog kun har 3 Roller at uddele? Og hvorledes kunde det falde Holberg ind, at lade Henrik overdrage en Gaudieb at agere Pernilles Moer, uagtet hun maa og skal optræde i egen Person? Til det første af disse Spørgsmaal har man hidindtil ikke seet sig istand til at svare Andet end, at de Fire ere Een for mange. Begge Spørgsmaal ville nu finde deres Besvarelse under Et.

Scenen med de 4 Gaudiebe er en Spøg, hvortil Forholdene ved Theatret i Lille Grønnegade gav Holberg Anledning. Det maa nemlig erindres, at der ved dette Theater kun var 3 Aktricer. Men Komedien har 4 kvindelige Personer, der alle i sidste Scene ere paa Skuepladsen. Naar altsaa de 3 Aktricer, som paa den Tid, da Stykket fremkom, i Februar 1727, vare Madamerne Montaigu og Coffre samt Mademoiselle Sophie Hjort, forestillede Pernille, Magdelone og Leonore, maatte den gamle Lucie være en forklædt Aktør. Idet nu Holberg

bivaanede en af Prøverne paa sin Komedie, saae han, at der i den sidste Akt var *4 Aktører,* som gik Henrik tilhaande ved hans Gavtyvestreger. Den Ene agerede Munken Pater Merian, den Anden Notaren, som foreviser Dokumentet om Børnenes Forbyttelse, den Tredie var »den rette Notar«, som Jeronimus medbringer og som skriver Ægteskabskontrakterne, den Fjerde var Pernilles Moer. Han fik da det Indfald, at forøge den anden Akt med en komisk Slutningsscene, hvori Henrik præsenterer disse 4 Aktører for Publikum som 4 Gaudiebe; og idet han mindedes de Ubehageligheder, han paa Reisen fra Amsterdam til Hamborg havde haft af de borgerlige Tumulter i Ostfriesland, som en Geheimeraad Brenneisen mentes at have foraarsaget, lod han den ene af Gaudiebene hedde Brenneisen. De 4 Gaudiebe ere altsaa ikke at ansee for 4 virkelige Gaudiebe, med hvilke Henrik indlader sig. Det er Masker, ved hvis Fremførelse han vil spænde Tilskuernes Forventning, idet han forespeiler dem, at de i den følgende Akt skulle see ham opføre en Komedie fuld af Gavtyvestreger med 4 Aktører i Birollerne. Derfor kan den Gaudieb, hvem han overdrager at agere den gamle Lucie, være en Invalid paa Krykker, uagtet Pernilles Moer er en rask og rørig Kone. Men kun med de tre af disse Gaudiebe kan Henrik træffe nærmere Aftale. Han maa tie stille med, hvad den Fjerde skal udrette.

Ved det kongelige Theater synes Forstaaelsen af de 4 Gaudiebe meget tidligt at være gaaet tabt. Deres Antal er for længe siden reduceret til 3, og de nævnes paa Plakaterne som 3 virkelige Gaudiebe. I Rahbeks Ungdom blev Stykket ogsaa fore-

stillet saaledes, at Lucie var den forklædte Galgenfrist. Men efter at Rahbek i sine »Dramaturgiske Samlinger« havde gjort opmærksom paa, at hun maa være Pernilles virkelige Moer, er hendes Rolle bleven spillet af en Aktrice. Alligevel seer man endnu bestandig Henrik ved Anden Akts Slutning overdrage en Gaudieb at agere den gamle Kone. Spøgen, der var motiveret og kunde forstaaes, dengang Stykket opførtes paa Theatret i Grønnegade, bliver uforstaaelig, naar det opføres paa et Theater, ved hvilket der er Aktricer nok til, at ingen af de kvindelige Roller i et Stykke behøver at spilles af en Aktør, og som for længe siden har gjort Illusionen til sit Princip i et betydelig større Omfang, end Holberg vilde vide af. Han mente ikke, at Personerne i en Komedie bestandig bør handle og tale, som om de ingen Anelse have om Tilskuernes Nærværelse, men lod sine Personer være sig bevidste, at de have et Publikum foran sig. Derfor holde de ofte lange Monologer til Publikum og henvende sig til det i Aparter, høre ligesaa godt som Publikumet, hvad der siges af en Medagerende, der skal troe sig alene paa Skuepladsen, og kunne stundom, som her, spille Komedie ikke blot *for*, men ogsaa *med* Tilskuerne.

Naar Holbergs Komedier skulle udgives saaledes, at de kunne læres bedre at kjende, end de existerende Udgaver tillade, vil »Pernilles korte Frøkenstand« være at meddele i sin oprindelige Skikkelse, og Scenen med Gaudiebene maa da tilligemed de Ord, som af Hensyn til den ere indsatte i Henriks Monologer, meddeles som Noter under Texten.

Et kuriøst Forsøg paa at hæve Uoverensstemmelsen mellem Intrigen og dens Forberedelse har Oehlenschläger gjort i sin tydske Oversættelse af Stykket 1823. Med Rahbek, hvis Udgave han benyttede og hvor han allerede forefandt Gaudiebenes Antal reduceret til 3, var han enig i, at det er Pernilles virkelige Moer, som optræder ved Komediens Slutning. Men da Henrik har hvervet en Gaudieb til at agere den gamle Kone, hittede Oehlenschläger paa, at lade hende optræde ganske tilfældigt, strax efter at Ægteskabskontrakterne ere underskrevne, og idet hun indfinder sig uanmodet, siger Henrik afsides: »Das ist die Mutter selbst, jetzt brauchen wir den Galgenfrist nicht mehr.« Efter at dernæst Intrigen er opklaret, kommer Galgenfrist humpende ind som en Kjælling paa Krykker og tilbagevises af Henrik med de Ord, at han nu kan spare sig al videre Uleilighed. Men hvad Gaudieben skulde have udrettet, dersom Lucie ikke var ankommen forinden, er en Gaade, og lige saa lidt begriber man, hvorfor Henrik ikke bad hende selv om at komme, tilmed da han derved kunde have sparet den Dukat, som han betalte Gaudieben forud. »Einige kleine Nachlässigkeiten in der Composition des Stücks sind leicht durch wenige Federzüge gehoben worden«, er Alt hvad Oehlenschläger meddeler til Oplysning herom. — I den ældre tydske Oversættelse, som Laub havde udgivet 1743, og som gjentagne Gange blev optrykt og tillige oversat paa Hollandsk, er den Opfattelse af Gaudiebene gjort gjældende, der siden blev det kgl. Theaters, og som vedblev at være det, indtil Rahbek fik den modificeret. De Fire er i Laubs Oversættelse blev-

ne befundne at være een for mange, og Lucie er Galgenfrist i Fruentimmerklæder, hvad Oversætteren har angivet ved, at hun ikke er nævnet i den af ham forfattede Personliste, der skal ansees for at være fuldstændig, medens Originalens kun er en Liste over »Hovedpersonerne«.

2. DE FRANSKE FORUDSÆTNINGER VED INTRIGEN

Forsaavidt som Intrigen udføres paa anden Maade, end den forberedes, hidrører denne Uoverensstemmelse altsaa fra de omtalte Tilføielser i den mellemste Akt, og naar disse udstryges, forsvinder Uoverensstemmelsen. Men Stykket beholder en anden Uoverensstemmelse, da der ved Intrigen forudsættes Samfundstilstande, som ikke passe til det Øvrige. Personerne ere fuldkommen danske, og under de to første Akter troer man at være i Kjøbenhavn. Men i den tredie Akt synes Handlingen at foregaae i et katholsk Land, og i en Stad, hvor der hersker en Sædvane, som alene herskede i de franske Stæder. Nogle antage derfor, som Boye og Hoffory, at Handlingen foregaaer i Frankrig. Derved bliver Handlingen dog ikke mere sandsynlig, og naar Jeronimus i sin første Samtale med Leonore spørger, om hun har lært »at danse, spille og *Fransøsk*«, kan Frankrig ikke være det Land, hvor Komedien foregaaer. Skuepladsen er Kjøbenhavn; kun har Holberg taget sig den Frihed at indblande franske Tilstande i de danske. Allerede da han skrev nogle af sine ældre Komedier, hvori Handlingen foregaaer i Danmark, ansaae han det ikke for nødvendigt at give en i alle Henseender nøiagtig Skildring af Samfundstilstan-

dene. Baade i »Gert Westfaler« og i »Den Stundesløse« indgaaes Ægteskab ved Notarialkontrakt, skjøndt en saadan Indgaaelse af Ægteskab ikke brugtes i Danmark. I »Pernilles korte Frøkenstand« er han gaaet endnu videre, idet han ikke blot paany har ladet Ægteskab blive sluttet ved Notarforretning, men tillige har fingeret, at den i de franske Stæder herskende Skik, at sende spæde Børn strax efter Fødselen ud paa Landet for at opfostres dér, ogsaa er udbredt i Kjøbenhavn, og at Danmark er et Land, hvor en Almueskone paa sit Dødsleie kalder et Par Munke til sig for at aabenbare en Misgjerning, hun engang har begaaet.

Hvad han i nogle af sine senere Skrifter yttrer om den i de franske Stæder herskende Sædvane, tjener aldeles ikke, som Boye og Hoffory antage, til at oplyse os om, hvor Handlingen i Pernilles korte Frøkenstand foregaaer, men viser kun, at det var Holberg velbekjendt, hvor samme Sædvane havde hjemme. Han omtaler den baade i sine Moralske Tanker og sine danske Epistler, og føres begge Gange dertil, idet han erklærer det for unaturligt og farligt, at Mødre, istedenfor selv at opamme deres Børn, overlade denne Forretning til fremmede Kvinder. Endnu mere dadelværdig end denne i alle civiliserede Lande med Undtagelse af England udbredte Skik, finder han den i de franske Stæder forekommende, der tillige giver Anledning til Forbyttelser, saa at mangen Moder som Følge af den har faaet en fattig Ammes Barn tilbage istedenfor sit eget, og han tilføier i Ep. 331, at saadanne Forbyttelser gav ham »Materie til det Skuespil, som kaldes Pernilles korte Frøkenstand«.

Forøvrigt har det kjøbenhavnske Ægtepar, Leonard og Magdelone, egentlig ikke handlet som franske Forældre. Thi de overgav deres lille Leonore til Pernilles Moer kun i Anledning af, at de skulde foretage en Reise til Tydskland, og Barnet var dengang allerede et Aar gammelt. Men naar Henrik i Tredie Akt kommer forklædt som Munk til Hr. Leonard og siger, at han vil aabenbare »en Historie, som vil give Anledning til Reformation i en Sædvane, hvis Misbrug man heraf seer«, og at hele hans Orden »har isinde at forestille Øvrigheden, at den samme onde Skik maa afskaffes«, saa har Holberg fingeret, at den franske Skik er almindelig i Kjøbenhavn, og at Danmark ligesom Frankrig er et Land, hvor der findes Munke.

3. KOMEDIENS TILBLIVELSE EFTER HOLBERGS HJEMKOMST FRA UDLANDET

Selv i de Komedier, hvori Skuepladsen er henlagt til et fremmed Land, skildrer Holberg bestandig danske Sæder og Skikke, og naar han i nogle af de Komedier, der foregaae i Danmark, har tilladt sig den Slags Afvigelser, som at Ægteskab sluttes ved Notar, og at Lægerne ere kostymerede som hos Molière, er det kun, fordi han fandt det hensigtsmæssigt i saadanne Biomstændigheder at følge de fra det franske Theater bekjendte Sædvaner. Rent undtagelsesvis har han i »Pernilles korte Frøkenstand« skildret franske Tilstande som danske og paaviist det Farlige ved en Skik, der alene herskede i Frankrig. Komedien giver derved Anledning til at spørge, om den ikke er skreven, efter at han i 1726 var hjemkommen fra sit Ophold i Paris.

Af de 26 Komedier, som han skrev for Theatret i Lille Grønnegade, existerede bevislig de 21, førend han i Sommeren 1725 tiltraadte sin sidste Udenlandsreise, og man veed, hvilke disse 21 ere. Men foruden dem maa ogsaa allerede dengang baade »Det lykkelige Skibbrud« og »Den honnette Ambition« have existeret. Ikke blot fordi »Det lykkelige Skibbrud« eller, som Komedien dengang hed, »Rosiflengius«, synes at indeholde et Vidnesbyrd om, hvornaar den var under Udarbeidelse, da der i Tredie Akt siges, at den Dag imorgen er den 24. August 1724, og fordi det, hvad »Den honnette Ambition« angaaer, vilde være besynderligt, om Holberg havde tøvet saa længe med at skrive en Komedie om en saa fremtrædende national Naragtighed som Rangsygen; men isærdeleshed fordi han efter sin Hjemkomst maatte ansee det for spildt Uleilighed at skrive et Par saadanne Komedier, hvori der var en Satire, som kunde gjøre Folk vrede, da han vidste, at Aktørerne ikke vilde opføre dem. Dersom han skulde gjøre Aktørerne en Tjeneste med at skrive nogle nye Komedier, maatte det være nogle, der kun indeholdt uskyldig Skjemt. Thi under den Kamp, som de førte for Tilværelsen, efter at de i 1726 med yderste Anstrængelse havde faaet deres i det foregaaende Aar fallerede Theater gjenoplukket, vilde de ugjerne spille Nyheder, hvorved de kunde lægge sig ud med Folk, og de tiloversblevne Plakater fra 1726 vidne ogsaa om, at de søgte at gjøre sig saa behagelige for Publikum som muligt. Mellem de Komedier, som Holberg allerede havde skrevet inden Sommeren 1723, var der endnu 4, som Publikum ikke havde lært

at kjende. Aktørerne opførte i 1726 kun den, der havde det mindst fornærmende Indhold: »Den Stundesløse«. Frygt for at vække Mishag ved en nærgaaende Satire afholdt dem fra at gjøre Publikum bekjendt med de 3 andre: »Johannes Montanus«, »Don Ranudo« og »Hexeri«. Ikkeheller indstuderede de hverken »Den honnette Ambition« eller »Rosiflengius«; og da de i 1726 gjenopførte den Komedie, der i 1724 hed »Hr. von Donnerburg«, havde de hensynsfuldt forandret Navnet til »Diderich Menschenskræk«. Deres Repertoire bestod fornemmelig af Molières og Regnards og andre gamle franske Komedier, og alle de 3 Gange, da de i Aaret 1726 begyndte en ny Række Forestillinger, blev Begyndelsen gjort med en Komedie af Molière, nemlig den 6. Februar med »Tartuffe«, den 29. April ved Sommersaisonens Aabning med »Gnieren« og den 4. Oktober ved Vintersaisonens Aabning med »Fruentimmerskolen«.[1] Men naar nu baade »Den honnette Ambition« og »Det lykkelige Skibbrud« existerede før Udenlandsreisen, bliver der 3 Komedier tilbage, som Holberg kan have skrevet efter sin Hjemkomst: »DEN PANTSATTE BONDEDRENG«, »PERNILLES KORTE FRØKENSTAND« og »DE USYNLIGE« — tre Komedier, der alene indeholde uskyldig Skjemt. Det er vel det rimeligste, at disse Komedier først ere skrevne efter Hjemkomsten.

I Udlandet skrev han ingen Komedier. Paa en Reise, der skulde tjene ham til Rekreation efter en anstrængende Forfattervirksomhed, har han naturligvis afholdt sig fra at producere. De paa-

[1] Se Avertissementerne i Extraord. Relation.

begyndte Arbeider: *Metamorphosis* og Danmarks og Norges Beskrivelse lod han derfor hvile, til han var kommen hjem. Desuden var der ikke længer nogen dansk Skueplads at skrive for. Thi efter at Aktørerne i Februar 1725 havde sluttet den paa Kredit fremslæbte tredie Vintersaison, lod de Theatret blive staaende lukket, og deres Bande opløste sig. Næppe heller vilde Rahbek og Andre have holdt det for muligt, at nogle af Komedierne kunde være skrevne i Udlandet, dersom de ikke havde været forhindrede fra at see, at Holberg i sin Selvbiografi udtaler, at han efter Theaterforestillingernes Ophør i 1725 betragtede sin Komedieskrivning som afsluttet. Man troer nemlig, at Selvbiografien, fordi den er undertegnet den 31. December 1727, er skreven i Løbet af dette Aar, og at hvad Holberg siger om Theaterforestillingernes Ophør er sagt om deres Ophør i Februar 1727.[1] Men det forholder sig med denne latinske Epistel om hans Levnet paa lignende Maade som med den danske Epistel Nr. 447, hvis Beskaffenhed er paaviist af Verner Dahlerup i Historisk Tidsskrift 1893. Den latinske Epistel bestaaer af Partier, som ere skrevne paa helt forskjellige Tider, og som Holberg ikke har bragt i fuld Overensstemmelse med hinanden. Det Meste var allerede skrevet inden Sommeren 1725, da han endnu kun havde foretaget fire Udenlandsreiser, og hans Fortælling om den fjerde røber ogsaa, at den ér nedskreven, førend han havde været paa den femte. Thi i Anledning af at han paa den fjerde kom tyk og solbrændt

[1] Saaledes er det ogsaa benyttet i N. M. Petersens Literaturhistorie (2den Udg.) II, 448.

tilbage fra Rom til Paris, saa hans Værtinde og øvrige Venner næppe kunde kjende ham igjen, tilføier han: »Saaledes *er* en vedvarende Motion velgjørende for mit Helbred.« *(Benefica adeo sanitati meæ est perpetua corporis agitatio.)* Han vilde have udtrykt sig anderledes, dersom han havde beskrevet sin fjerde Reise, efter at han paa den femte mod Forventning *(præter exspectationem)* havde erfaret, at det ikke længer var ham gavnligt, men nu var blevet ham skadeligt, at være uafladeligt i Bevægelse. Hvad han fortæller om Theaterforestillingernes og sin Komedieskrivnings Ophør passer heller ikke til Forholdene i 1727. Thi hvorledes kunde det forundre Vennen, til hvem Epistlen er stilet, at Theatret i 1727 var gaaet fallit, naar det allerede var falleret i 1725 og havde staaet lukket i et Aar? Talen er om Theatrets Fallit i 1725, naar han siger:

»Det undrer min Herre i Hans sidste Skrivelse, at vore Skuespil nu ere ophørte. Mig undrer det mere, at de i disse Trængsler have vedvaret saa længe. Han beklager deres Ophør baade paa Nationens og paa mine Vegne. At den danske Skuepladses Fallit gjør Ham ondt paa Nationens Vegne, kan jeg nok forstaae... Men hvorfor Han ogsaa beklager den paa mine, indseer jeg ikke. Thi jeg er nu fri for Kvalm og Avind og al den Uleilighed, som jeg evindelig var anmodet om, saa længe som Theatret bestod, og hvorved jeg kun tilsatte Helsen og Midler. Anden Løn har mit Arbeide nemlig ikke indbragt mig, medens en Komedieskriver i Frankrig og England ikke saa sjældent kan tjene 2 à 3000 Daler paa et eneste Stykke, som opføres

med Bifald. Han skal derfor hellere gratulere mig til, at en Virksomhed, der paa eengang voldte mig Fortræd og Pengetab, nu er ophørt.«

Vi have altsaa Holbergs egne Ord for, at han i 1725, inden han begav sig til Udlandet, ansaae sin Komedieskrivning for afsluttet. Og han viste det tillige i Gjerning ved at paabegynde det fortællende Digt *Metamorphosis*. Paa dette Digt vilde han efter Hjemkomsten »lægge en sidste Haand«. Men det var ikke hans Agt at gjenoptage Komedieskrivningen. Ikke heller gjorde han Noget for at faae Theatret gjenoplukket. Thi naar Overskou og N. M. Petersen og endnu Flere fortælle, at det først var efter Holbergs Hjemkomst, at Aktørerne prøvede at give Forestillinger paany, have de ikke vidst, at Montaigu allerede inden Holbergs Hjemkomst havde samlet en Bande, hvis Medlemmer tildels vare den forriges, og at der, medens Holberg endnu befandt sig i Paris, den 4. Februar stod følgende Bekjendtgjørelse i de kjøbenhavnske Aviser:

Uagtet den haarde Skjæbne, som de Danske Comoedier paa nogen Tid har maat friste, have dog de Kgl. privilegerede Acteurs stræbt af yderste Kræfter og Formue til at soutenere paa deres egen Risico dette Slags Skuespil, som saa ofte har fundet Behag hos Nationen, og til den Ende, for deraf at vise en Prøve, aabne de Onsdagen den 6. Februar atter deres Theatrum ved at forestille »Den Skinhellige eller Tartuffe«.

Holberg hjemkom i Foraaret, Dagen er ubekjendt. Men hvad han i Selvbiografien fortæller om sine Oplevelser paa Hjemreisen igjennem Ostfriesland, gjør det næsten utvivlsomt, at han var

i *Detern* Søndagaften den 7. April,[1] og da han paa den følgende Del af Hjemreisen kun opholdt sig nogle faa Dage i Bremen og Hamborg, er han rimeligvis kommen til Kjøbenhavn kort før Paasken, som indfaldt den 21. April. Ved hans Hjemkomst stod da Theatret lukket og havde staaet lukket i flere Uger; thi efter den 3die Søndag i Fasten maatte der, som Følge af en Politibestemmelse, ikke finde offentlige Forlystelser Sted, før Paaskedagene vare forbi, og sædvanligvis ophørte alle selskabelige Forlystelser kort efter Fastelavnsmandag. At Aktørerne henvendte sig til Holberg efter hans Hjemkomst med Anmodning om at staae dem bi og skrive nogle nye Komedier, kan vel ikke betvivles. De forberedte sig ved denne Tid til Sommersaisonen, og da de i begge deres foregaaende Sommersaisoner havde spillet en lystig Nyhed af Holberg ved Juniterminen, maatte de ansee det for heldigst, om de ogsaa kunde spille en lignende Nyhed af ham, naar Terminen atter førte en Mængde af Provinsbeboerne til Hovedstaden. I den første Sommersaison 1723 havde de paa selve Terminsdagen spillet »DEN ELLEVTE JUNI«, og næsten hele Staden var, som Holberg fortæller i sin Selvbiografi, strømmet til for at see den tidssvarende Komedie. I den følgende Sommersaison 1724 havde Nyheden paa Theatret ved Terminen været »ULYSSES VON ITHACIA«. Herom har man dog hidtil ikke faaet Noget at vide af vore Theater- og Literaturhistorikere. De fortælle om den første Opførelse af Ulysses kun, at den

[1] Jvfr. Efterretningerne fra Embden og fra Lier i Den Holstenske Korresp. 1726 Nr. 64 samt Wiardas Ostfriesische Geschichte VII. 281.

fandt Sted »i Foraaret«. Jeg læser ud af Stykket, at den fandt Sted ved Terminen. Thi der vilde ellers ingen Grund være til, at Iris i den Monolog, hvormed hun aabner Stykket, skulde sige: »Men ingen Tid er saa besværlig for mig som denne forbandet ellevte Juni; thi som min Frue er den største Dame i Himmelen og paa Jorden, saa har hun ogsaa de meste Rentepenge at indfordre«. Disse Ord staae imellem to Sætninger, der ikke fra først af have været adskilte. Stykket, som allerede existerede inden Sommeren 1723, skulde egentlig have været opført i den Tid af Aaret, da der holdtes Maskerader. Thi i Slutningen, hvor den virkelige Verden bryder ind som to Jøder, der affordre Helten hans leiede Ridderdragt, siger den Ene: »Ich musz die Kleidung ut lanen zu ein Masqverade von Abend.« Men da Stykket fremkom ved Juniterminen, blev de omtalte Ord indsatte i Prologen. Aktørerne vilde nu gjerne ogsaa i deres tredie Sommersaison (i 1726) opføre en passende Nyhed af Holberg ved Terminen, og Holberg skrev »Den pantsatte Bondedreng«.

Det er en Komedie af lignende Indhold, som den om Studenstrup og Skyldenborg, og selv om man ikke vidste fra de tiloversblevne Theaterplakater, hvornaar den blev spillet, vilde man af dens Indhold kunne slutte sig til, at den er skreven for at spilles ved Sommerterminen. Thi Handlingen foregaaer paa den 11. og 12. Juni, og dreier sig om, hvorledes en Hr. Leerbeutel, der er ankommen til Staden for at erholde en Kapital tillaans, men er lige saa uheldig dermed som Skyldenborg, forskaffer sig Kredit ved at udgive en sjællandsk Bondedreng, som han har fundet staa-

ende paa Torvet og lokket hjem til sig i sit Logement i Vimmelskaftet, for en Paltzgreves Søn og sig selv for hans Hovmester, som er med ham paa en Udenlandsreise. Men »Den pantsatte Bondedreng« har tillige Meget tilfælleds med »Jeppe paa Bjerget«, og den Uoverensstemmelse, der findes imellem Stykkets sidste og første Halvdel, giver Anledning til at formode, at Holberg, dengang han kort efter sin Hjemkomst i 1726 skrev Den pantsatte Bondedreng, kun fuldførte en Komedie, hvis første Halvdel han havde skrevet, inden han i 1722 gav sig til at skrive Jeppe, og derefter havde henlagt som et Fragment. Af Theaterplakaterne sees, at Stykket paa Grund af en Aktørs Upasselighed først blev opført den 26. Juni. Men Aktørerne havde maaskee ogsaa faaet det for sent fra Holberg, til at de kunde være blevne færdige i rette Tid med dets Indstudering. I selve Terminsugen gjenopførte de »Den ellevte Juni« og gav Forestillingen ny Interesse ved at lade en fransk Dansemester, der opholdt sig i Staden paa Gjennemreise fra Stockholm, præsentere sig mellem Akterne tillige med sin Kone, der baade var Danserinde og Sangerinde. Ægteparret gjorde saa stor Lykke, at det forblev hele Resten af Aaret ved Theatret, og rimeligvis er det denne franske Dansemester, som har givet Anledning til, at der i »Den pantsatte Bondedreng« ved Slutningen af Anden Akt staaer foreskrevet, at »en Danser kommer ind og præsenterer en smuk Dans«. Samme Danser hører ikke til Stykkets Personer; han skal blot divertere Publikum i Mellemakten, medens Paltzgreven og hans Gjæster holde Gilde bag Skuepladsen. Om Stykket, som dengang havde den

dobbelte Titel: »Bankeruteren eller Den pantsatte Bondedreng«, siges der paa Plakaten ved dets næste Forestilling, den 12. Juli, at det den første Gang »fandt allerstørste Approbation«.

»Den pantsatte Bondedreng« blev ikke den eneste Komedie, som Holberg efter sin Hjemkomst skjænkede Theatret i Grønnegade. Han beviste Aktørerne den Tjeneste at skrive endnu et Par Komedier af den Slags, som de ønskede at modtage fra hans Haand. I begge disse Komedier er Emnet af fransk Oprindelse. Maaskee er dog dette kun at betragte som en Tilfældighed. Scarrons *Roman comique*, hvorfra Emnet til »De Usynlige« er taget, har vistnok været Holberg bekjendt allerede i 1723, da han skrev »Hexeri eller Blind Allarm«. Men at Intrigen i »Pernilles korte Frøkenstand« er en Historie om Følgerne af en Skik, der alene herskede i de franske Stæder, stemmer godt med den Antagelse, at Holberg skrev denne Komedie efter at være hjemkommen fra Paris. Endnu langt mere taler dog for samme Anskuelse den Omstændighed, at Komedien først blev spillet i 1727. Thi en saadan Komedie som »Pernilles korte Frøkenstand« kunde der ikke være nogen Grund for Aktørerne til at lade henligge uopført i lang Tid, ikke heller kunde der for Holberg være nogen Grund til at beholde den længe hos sig, efter at den var skreven. Den fremkom i Vintersaisonens sidste Maaned. Paa en tiloversbleven Plakat fra den 3die Februar 1727 findes den nemlig averteret som »en ganske ny Komødie, der aldrig tilforn var seet enten her eller nogensteds«. Ogsaa fra den følgende Forestillings Dag, den 17de Februar, er en Plakat bleven til-

overs, og der meddeles paa den, at Komedien den første Gang »gjorde stor Effekt hos Tilskuerne«. Stykket har paa begge disse Plakater ligesom »Den pantsatte Bondedreng« en dobbelt Titel, som det ikke har beholdt: »Den opdigtede Forbyttelse eller Pernilles korte Frøkenstand«. — Hvorfor »De Usynlige« ikke ogsaa fremkom paa Theatret i Lille Grønnegade, er ubekjendt. Holberg havde i denne Harlekinade givet Aktørerne et Stykke, som de passende kunde spille Fastelavnsmandagen. Men Aktørerne spillede paa denne Dag en anden Harlekinade, hvorom de paa Plakaten bekjendtgjorde, at den aldrig før var seet hos dem og aldrig oftere vilde blive seet: »*Les deux Arlequins* eller De to *Arlequins*« af Le Noble. Den følgende Dag tog de Afsked med Publikum i »Den danske Komedies Ligbegængelse«, der blev det sidste Stykke, som Holberg skrev for Theatret i Lille Grønnegade.

OM THEATRET I LILLE GRØNNEGADE EFTER FORESTILLINGEN AF DEN DANSKE KOMEDIES LIGBEGÆNGELSE OG THALIAS AFSKEDSTALE

De historiske Efterretninger om det længst forsvundne Theater i Lille Grønnegade maa vel vedblive at være meget mangelfulde. Men over Adskilligt i dette Theaters Historie vil der dog kunne bringes større Klarhed, end der hidtil er bragt. Et Exempel kan tages fra Forholdene i 1728, da den danske Komedie, efter at have ligget over et Aar begravet, blev gjenopvakt fra de Døde. Hvad Overskou meddeler herom, er en Fortælling, skreven paa et nu for længe siden tilbagelagt Stadium. Det Materiale, han havde samlet, kunde ikke blot have været benyttet rigtigere; han kjendte slet ikke det, som senere er blevet fremdraget. Underligt nok findes dette Materiale heller ikke benyttet i den nye illustrerede Theaterhistorie, og dets Indhold maa vel ansees for at være lidet bekjendt. Den Omstændighed, at det er offentliggjort, kan ikke være Publikum til nogen Fornøielse, da det er besværligt at læse, og man kun gjennem et Studium kan faae noget Udbytte deraf. Jeg vil omtale den ældste danske Skueplads i Aaret 1728, som var det syvende Aar, siden dens Oprettelse, og blev det sidste, hvori den af Montaigu samlede Bande gav Forestillinger.

Hvormeget de danske Aktører endogsaa havde bestræbt sig for at behage Publikum, lige siden

de i Februar 1726 havde faaet den fallerede Skueplads gjenopreist, fandt de sig dog allerede efter et Aars Forløb, i Februar 1727, nødsagede til at bekjendtgjøre, at deres Theater ikke kunde vedblive at bestaae. Vintersaisonen nærmede sig sin Afslutning, da Fasten, hvori Theatret skulde holdes lukket, snart var forhaanden. De lod derfor Publikum vide, at naar de lukkede Theatret i Anledning af Fasten, vilde de ikke gjenaabne det efter Paasken og aldrig mere »lade sig see«. Den sidste Forestilling fandt Sted Hvide Tirsdag den 25. Februar, og »til allersidste Slutning« spilledes det af Holberg forfattede lille Leilighedsstykke »Den danske Komedies Ligbegængelse« med Thalias Afskedstale. Sandsynligvis var det Madame Montaigu, der optraadte som Thalia og holdt Afskedstalen, ligesom det var hende, der i Thalias Skikkelse havde fremsagt Prologen paa den første Forestillingsaften i September 1722.

Men uagtet Aktørerne paa deres Plakater havde bekjendtgjort, at deres Forestillinger vilde ophøre for bestandig, og uagtet de for Tilskuernes Øine havde sænket den danske Komedie som død i Graven, gjorde de hvad de kunde for at faae den kaldet tillive paany, og havde gjerne aabnet deres Theater igjen efter Paasken. Thi allerede den 24. Marts, Mandagen efter Midfaste, henvendte Montaigu sig paa Aktørernes Vegne med et Bønskrift til Kongen om at hjælpe dem til at fortsætte deres Virksomhed, idet han udtalte, at de ellers saae sig nødsagede til at opgive den og »*d'abandonner un établissement qui avec le temps pourroit être utile et honnorable au pays*«.[1] Kongen gjorde dog

[1] Bønskriftet, som har været Overskou ubekjendt, er trykt i Danske Samlinger II. S. 278.

foreløbig Intet for at opfylde deres Begjæring. Men da Vinteren kom, følte Adskillige det som et Savn, at der ikke længere gaves Komedier, og i Slutningen af Februar 1728 kunde »Den Holstenske Korrespondent« meddele, at da mange fornemme Cavalerer havde opfordret Montaigu til at give Komedier, men Pengene dertil fattedes, saa havde Kongen forundt ham en aarlig Understøttelse af 1500 Rdl., for at der kunde komme Forestillinger i Gang paany i Byen; til Gjengjæld skulde Aktørerne, saa ofte Kongen befalede det, give Forestillinger ved Hoffet uden særligt Vederlag derfor.

Det var længe siden, at de danske Aktører havde givet en Forestilling ved Hoffet, sandsynligvis ingen siden den, som de gav i Slutningen af Juli 1724, efter at Majestæterne vare hjemkomne fra Aachen. Thi Kjøbenhavns Slot havde i Aarene 1724—1727 været under Ombygning, og ifølge hvad en yngre Samtidig af Holberg, Carl Deichmann, fortæller, skal den egentlige Grund til at Theatret i Grønnegade ikke kunde bestaae have været, at Majestæterne under Slottets Ombygning ikke opholdt sig i Byen, »hvorudover de fornemste Tilskuere savnedes«. Det samme udtaltes ogsaa af Aktørerne i deres Prolog ved den første Forestilling for de kongelige Herskaber i 1728:

.... at Skuespil ophørte,
Af andet Kildevæld end Gnieri herrørte;
Vort Riges Naadesol for os usynlig stod,
Da Han sin Residents tilrette gjøre lod.

Men i det ombyggede Slot var der nu atter et Hoftheater, som stundom kunde benyttes, og Aktørerne havde endelig faaet deres længe nærede

Ønske opfyldt, at faae en fast Understøttelse fra Kongen. Ved at modtage den traadte de i Kongens Tjeneste og kaldte sig derfor ikke længere de privilegerede, men de kongelige Acteurs, hvad der kan sees baade af en fra 1728 tiloversbleven Theaterplakat og af en Supplik fra Montaigu til Kongen den 19. October 1728. At Montaigus Privilegium til at opføre danske Komedier blev fornyet i samme Aar, saaledes som Overskou og endnu Flere fortælle, maa beroe paa en Misforstaaelse. Det var kun hans treaarige Protektorium fra 18. Juni 1725 (den treaarige Beskyttelse mod at sagsøges af Kreditorer), der blev forlænget 21. Juni 1728 paa tre nye Aar. Privilegiet til at opføre danske Komedier var i 1722 givet ham paa Livstid, saa længe som Kong Frederik IV. regjerede, og behøvede først at fornyes, naar der kom en ny Konge paa Thronen.

Selskabet var for største Delen det samme som i det foregaaende Aar. Men af det ældste Personale, der havde været ved Theatret i 1722, vare nu kun tre tilbage, nemlig Madame Montaigu, Pilloi og Ulsøe. Et i »Danske Samlinger« (III. 279) meddelt Dokument udviser, at de 1500 Rdl. skulde fordeles mellem Montaigu og ti Personer. »Banden« havde altsaa det gamle Antal Medlemmer, men dens Aktricer vare nu Madame Montaigu og Mademoisellerne Hjort og Montaigu, dens Aktører: Ulsøe, Pilloi, Schumacher, Lindorf, Resen, From og Hamsgaard; dog er det uvist, om Hamsgaard var Aktør eller Aktrice. Man vil maaskee spørge, hvor Henrik Wegner var bleven af. Han har vundet en vis Anseelse ved den Tradition, som Rahbek meddeler, at det var efter

ham, at Tjeneren i Holbergs Komedier fik Navn. Wegner synes ikke efter Selskabets Opløsning i 1725 at være vendt tilbage til Theatret.[1] Den i »Komediens Ligbegængelse« optrædende »Henrik, privilegeret Acteur« er altsaa ikke, som man har antaget, Henrik Wegner, og det vilde ogsaa være underligt, om det var ham, da Schumacher, som var en af de yngre Aktører, i tredie Scene kalder ham en Grønskolling.

Paa hvilken Dag i 1728 Aktørerne begyndte deres Forestillinger i Grønnegade, er ubekjendt. Men ved Hoffet spillede de første Gang paa Dronningens Fødselsdag den 16. April, og naar man gjennemlæser Prologen eller Forspillet til denne Festforestilling, faaer man ogsaa det Indtryk, at denne Forestilling var deres første. Overskou vil derimod vide, at de allerede meer end et Par Maaneder iforveien havde aabnet deres Theater i Grønnegaden. Men han grunder sin Mening alene paa, at han har seet en Plakat, der udviser, at Melampe er opført i Grønnegade »den 9. Februar«. Hvor denne Plakat er henne, har jeg ikke kunnet bringe i Erfaring. Men paa Grønnegade-Theatrets Plakater pleiede der ikke at staae noget Aarstal, og bemeldte Plakat er vistnok fra 1725. Den ovenanførte Meddelelse fra »Den Holstenske Korrespondent« i Slutningen af Februar viser jo, at Aktørerne ved den Tid endnu ikke havde begyndt igjen at give Forestillinger, og det vilde ogsaa være besynderligt, om Melampe var bleven opført en Fastelavnsmandag, hvad den 9. Februar var i 1728. Af samme Plakat maa det være, at

[1] Han nævnes heller ikke blandt Aktørerne i en Konspektus fra 1726 eller Slutningen af 1724, trykt i Danske Saml. II.

Overskou har seet, at Aktørerne havde nedsat Prisen for en Parterreplads til det Halve. Den eneste Plakat, som jeg har seet fra 1728, udviser at Prisen var den sædvanlige 2 Mark. Derimod er det ikke usandsynligt, at Prisen under de miserable Forhold i 1725 var bleven nedsat.

Der vides næsten Intet om, hvilke Stykker der opførtes i 1728. Thi Gazetterne indeholde ingen Oplysning derom, og af Plakaterne er, som sagt, kun een bleven tilovers. Ifølge samme skulde der Mandagen den 24. Maj opføres et fra *Théâtre Italien* oversat ganske nyt Stykke »*La fille de bon sens* eller Mange Hunde om eet Ben«. Rimeligvis er der spillet flere Stykker af Gherardis *Théâtre Italien,* om hvilken Komediesamling General Arnoldt, der eiede Komediehuset, havde meddelt Aktørerne, at han ønskede at bringe alle dens franske Stykker til Opførelse, naar han kunde komme til at give Forestillinger i det franske Sprog.[1]

Holberg fortæller, at han, da Theatret skulde gjenaabnes i 1728, fastholdt sit tidligere Forsæt, ikke at skrive flere Komedier, skjøndt han blev opfordret dertil af sine Venner. Som Grund til at han ikke efterkom deres Opfordring foregav han, at han vilde have Fred. Men saafremt han virkelig havde frygtet for at paadrage sig ny Vrede ved Satirisering, vilde han vel ikke have foræret Aktørerne sine endnu ikke offentliggjorte Komedier, saaledes som han fortæller, at han gjorde. Den sande Grund til, at han ikke vilde skrive flere Komedier, var, at han ingen Drift følte dertil. Han lod det derfor, som han siger i sin Selvbiografi,

[1] Danske Saml. III. 4.

være tilstrækkeligt at lægge en forbedrende Haand paa nogle af de tidligere opførte, og at skjænke Aktørerne de øvrige, der kunde blive Nyheder paa Theatret *(novasque quas paratas habui gregi Comoedorum dono dare)*. Tre uopførte Komedier havde ligget færdige siden 1723: »Johannes Montanus eller Hans Berg«, »Don Ranudo eller Fattigdom og Hoffart«, »Hexeri eller Blind Allarm«, tre andre vare heller ikke opførte: »Det lykkelige Skibbrud«, »De Usynlige« og »Den honnette Ambition«. Alligevel forblev »Den danske Komedies Ligbegængelse« den sidste Nyhed af Holberg paa Theatret i Grønnegade. Dets Gjenaabning i 1728 fik for hans Komedier kun den ovennævnte Betydning, at nogle af de tidligere opførte blev »forbedrede« af ham. Man kunde derfor troe, at Aktørerne ikke havde Lyst til at opføre noget af de sex nye Stykker. Men herved maa dog erindres, at de danske Komedier efter deres Gjenopreisning snart fik en uforudseet Ende. Det Hele blev ikke til Andet end en Sommersaison. Den sidste Forestilling, Aktørerne gav i Juli Maaned, skulde, uden at Nogen kunde ane det, paa Grund af den Ulykke, der indtraf i Oktober, blive den sidste, der nogensinde blev givet paa Theatret i Grønnegade, og tillige den sidste offentlige, som for en lang Række Aar blev given i Kjøbenhavn.

Da det var i Slutningen af Oktober, at Staden blev hjemsøgt af den skrækkelige Ildebrand, hvorefter der ikke mere var at tænke paa Forlystelser, kunde man troe, at Theatret var blevet gjenaabnet forinden. Men Grunden til, at Forestillingerne efter Sommerferien 1728 ikke kom til at begynde ved det sædvanlige Tidspunkt, i Slutningen af Septem-

ber eller Begyndelsen af Oktober, var, at der herskede en Strid mellem Aktørerne og Komediehusets Eier, General Arnoldt. Af denne Strid vil jeg nu give en Fremstilling med Benyttelse af det Materiale, som var Overskou ubekjendt, og som er offentliggjort dels i Danske Samlinger (2det og 3die Bind), dels i Danske Magazin (4de Rækkes 6te Bind).

Dengang Aktørerne paa Dronningens Fødselsdag gav deres første Forestilling ved Hoffet og feirede de danske Komediers Gjenopstandelse, var der kun et Par Maaneder til, at deres Forpagtning af Komediehuset skulde ophøre. Det maa nemlig vides, hvad man hverken faaer oplyst hos Overskou eller i den nye illustrerede Theaterhistorie, at der i 1724 var blevet sluttet en Akkord mellem Montaigu og Komediehusets daværende Eier og Grundlægger Capion om, at Montaigu skulde have Huset i Forpagtning i 4 Aar fra den 11. Juni 1724 at regne mod at erlægge en Afgift af 200 Rd. hvert Kvartal. Pengene, der vilde blive til en Sum af 3200 Rd., skulde dog ikke oppebæres af Capion, men af dennes Kreditor, General Arnoldt, der i 1721 havde forstrakt ham med et Byggelaan paa 3000 Rd., som paa denne Maade skulde tilbagebetales. Ved at blive Komediehusets Forpagter opnaaede Montaigu en betydelig Fordel, som Capions Adfærd havde lært ham at eftertragte, idet han, foruden at besidde det ham personlig forundte Privilegium, at give danske Forestillinger i det privilegerede Komediehus, tillige blev Besidder af de til Huset knyttede Privilegier, hvorved han kunde sikkre sig mod Rivaler, da nu ingen Udlændinge, hverken

Skuespillere eller Linedansere eller anden Slags Kunstnere uden hans Samtykke turde give offentlige Forestillinger i Kjøbenhavn. Han kunde derfor fra den 11. Juni 1724 gjøre de danske Komedier til Kjøbenhavnernes eneste offentlige Forlystelse. Imidlertid blev hans Finantser snart saa daarlige, at han i Februar 1725 maatte lukke Theatret paa ubestemt Tid, og da Theatret endnu ikke i November var blevet gjenaabnet, forlangte General Arnoldt den forgjældede Capions Bo taget under Konkursbehandling og kjøbte hans Komediehus ved Auktionen, hvorefter han blev den, af hvem Montaigu havde det i Forpagtning til den 11. Juni 1728. Thi uagtet Montaigu endnu ikke havde betalt de Afgifter, som han skulde betale, lod Generalen dog Forpagtningen staae ved Magt. Men da Montaigu i 1726 atter havde samlet et dansk Skuespillerselskab og vilde benytte Theatret, sluttede Generalen, for at faae ham til fremtidig at betale Noget, den Akkord med ham, at han skulde erlægge 10 Rd. Dagen efter hver Forestillingsaften. Naar der da blev spillet regelmæssig et Par Gange om Ugen, kunde Generalen saa nogenlunde faae de 800 Rd. sammenplukkede, som Montaigu efter den med Capion indgaaede Kontrakt aarlig skulde erlægge. Men ved denne nye Akkord blev der naturligvis ikke slaaet en Streg over den gamle Forpagtningskontrakt, og Generalen skulde derfor, hvad enten der blev spillet eller ikke spillet, have 800 Rd. om Aaret. Den nye Akkord angik alene Betalingsmaaden, saa længe Montaigu var paa Knæerne.

Man vil nu forstaae, hvad der ikke kan forstaaes, naar man læser nogen af de existerende Fremstil-

linger af Theatrets Historie, hvorfor de danske Aktører i Tidsrummet fra 11. Juni 1724 til 11. Juni 1728 vedblev at være de Eneste, der gav Forestillinger i det privilegerede Komediehus, og hvorfor der, da den 11. Juni 1728 nærmede sig, opstod en Strid imellem dem og Generalen om, hvorvidt de skulde vedblive at være det. Endvidere vil man nu forstaae, at der, da Montaigu i Efteraaret 1726 klagede over, at en tilreisende Tydsker ved Navn Bredo etsteds i Byen vilde »forestille adskillige Ting i Perspektiv«, kunde ved et kongeligt Reskript den 14. Oktober gives Politimesteren Paalæg om, ikke blot at forvise Bredo af Byen, men tillige at vaage over, at de danske Aktører blev beskyttede mod Rivaler af enhver Slags. Ligeledes vil det nu let forstaaes, at de i Slutningen af 1726 kunde imødekomme den franske Ambassadør Chamilly's Anmodning at give et Par Forestillinger paa Fransk, da de ikke blot havde Montaigus, men selve Komediehusets Privilegium at spille paa.

Altsaa den 11. Juni 1728 kunde snart komme, og Generalen ønskede ikke at lade Montaigu beholde Komediehuset i Forpagtning ud over det fastsatte Tidspunkt. Paa den anden Side gjorde Montaigu og Aktørerne ikke det Mindste for at faae Forpagtningskontrakten fornyet; thi de ræsonnerede som saa: det er Kongens Villie, at de danske Komedier skulle bestaae, men de kunne ikke bestaae, medmindre de faae Lov til at vedblive at være de eneste offentlige Forestillinger i Byen; det kan altsaa være ligegyldigt, om Forpagtningen fornyes; Komediehusets Eier maa ikke bruge sit Privilegium til Skade for de danske Ak-

tører; han skal nøies med den Indtægt, han faaer af dem. Men Generalen var af en anden Mening. Han kunde med Føie ansee de nationale Skuespillere for nogle anmassende Prakkere. Thi af de 3200 Rd., som de i Forpagtningstiden skulde betale ham, modtog han kun 574, og disse fik han endda kun klatvis, eller som han i sine tydske Skrivelser til Kongen kalder det »pflückweise«, saa at Montaigu den 11. Juni 1728 sad i Restance for 2626 Rd. At det vilde ende saaledes, havde Generalen i længere Tid forudseet og havde derfor besluttet at skaffe sig større Indtægter af sit Komediehus ved at bortforpagte det til en Anden. Allerede i Januar 1728 havde han i den Anledning vexlet Brev med den franske Theaterdirektør Landé i Stockholm og lovet ham Komediehuset i Forpagtning fra den 11. Juni. Der skulde da ikke blot gives danske, men ogsaa franske Forestillinger, og hele Gherardis *Théâtre Italien* kunde maaskee blive gjennemspillet. Hans Plan var dog ikke at holde et selvstændigt fransk Personale. Han vilde kun forskaffe sig et lille Antal franske Skuespillere, der skulde supplere sig med dem af de danske, der kunde tale Fransk. Men da han meddelte de danske Aktører denne sin Plan, erklærede de ham, at de ikke vilde gaae ind paa den, men forblive det danske Sprog tro. Generalen overdrog da Landé at samle et fuldstændigt fransk Personale.

Forholdet mellem de danske Aktører og Generalen blev nu et saadant, at de gjensidig vexerede hinanden. Aktørerne lod ham snart mærke, at de vare blevne »kongelige Acteurs«, og meddelte ham i Tillid til den Pension, der var tillagt dem

af Kongen, at de ikke havde isinde at spille længere end til Pintsen (15. Maj), saa at han i hele Sommeren ingen Kontanter skulde vente sig af dem. De gjorde dog ikke Alvor af Truslen, men vedblev at spille som sædvanlig til ind i Juli og havde derfor i den sidste halvanden Maaned fra 11. Juni Theatret simpelthen i Leie mod at erlægge 10 Rd. efter hver Forestillingsaften. Men at de efter den 11. Juni vedblev at ansee sig som dem, der endnu havde Huset med dets Privilegium i Forpagtning, fremgaaer af en Besværing, som de den 20. Juni indsendte til Oversekretær Møinichen, og som er et Sidestykke til den, de havde indsendt i Forpagtningstiden i 1726, da Bredo vilde tjene Penge ved sine Perspektiver. »Der opdukker bestandig Fler og Fler, som ville give Forestillinger,« skriver Montaigu (paa Fransk) til Møinichen, »en Udlænding har paa egen Haand arrangeret en offentlig Koncert, en lille Vanskabning har faaet Lov til at lade sig see for Penge, der kan ventes et fransk Skuespillerselskab, hvoraf Nogle allerede ere ankomne.« Han beder derfor om, at de kongelige Ordrer, som vare givne til de danske Aktørers Beskyttelse, maatte blive haandhævede. Muligt har Møinichen ikke vidst, at Forpagtningen var udløben; Aktørerne vare i hvert Fald saa heldige at opnaae, hvad de vilde. Thi allerede et Par Dage efter fik Politimesteren en Paamindelse om at efterleve de tidligere Befalinger, navnlig Reskriptet 14. Oktober 1726, »at Ingen maatte gjøre de danske Acteurer nogen Hinder eller Præjudice i deres Privilegier.«

For Generalen var dette i høi Grad ærgerligt. Han fik at vide, at Politimesteren vilde forbyde

ham at lade de fremmede Skuespillere tage Komediehuset i Brug, og kortefter indeholdt Byens franske Avis *Nouvelles de divers endroits* den 12. Juli en Bekjendtgjørelse fra Montaigu og hans Selskab om, at de regelmæssigt baade Sommer og Vinter vilde give Forestillinger i det danske Sprog til Tak for at Kongen havde forundt dem *»le privilège d'être à Copenhague le seul spectacle autorisé à l'exclusion de tout spectacle étranger.«* Generalen vilde derfor ikke mere finde sig i deres Uefterrettelighed med at betale de 10 Rigsdaler Dagen efter hver Forestillingsaften, og da de allerede i samme Uge viste sig forsømmelige, sendte han en Underofficeer til dem, medens de vare samlede til en Prøve, og lod dem vide, at han forbød dem at bruge Theatret, hvis de ikke strax betalte hvad de vare skyldige. De sendte ham da Pengene, men han var ikke tilfreds med de 10 Rigsdaler. Han forlangte tillige 4 Sletdaler (16 Mark), som han mente, at han før nogle Uger siden uden Nødvendighed havde givet for en Loge, der var bleven overladt til hans Svigersøn. Dette hans Forlangende vægrede Aktørerne sig dog ved at opfylde, og da han truede med at lade en Underofficeer og sex Musketterer jage dem væk fra Theatret, saafremt de ikke inden Middag tilbagebetalte ham de 4 Sletdaler, indgav de Klage over ham baade til Kongen og Møinichen (18. Juli). I den Anledning gjorde Generalen udførlig Rede for sit Standpunkt i en Skrivelse til Kongen den 29. Juli. Han fremhævede, at det var Montaigu, som ved at have været en daarlig Betaler havde nødsaget ham til at bortforpagte Komediehuset til en Anden, men at det ingenlunde var hans

Hensigt at udelukke de danske Aktører fra at benytte det. Den nye Forpagter skulde endog lade dem have Præference til at bestemme, hvornaar de vilde optræde; kun maatte de ikke forlange, at de skulde være det eneste Selskab, som gav Forestillinger. Han bad derfor Kongen om, at der maatte gives Politimesteren Ordre til at tillade Landé og de franske Skuespillere at tage Theatret i Brug. Kongen lod Sagen henligge uafgjort. Men da Landé i August Maaned trængte ind paa Generalen med Forlangende om at faae Kontrakten opfyldt, og truede med, at han ellers maatte henvende sig til Kongen, indsendte Generalen en ny Supplik, og da Svaret fremdeles udeblev, en tredie Supplik i September, som ligeledes længe blev ubesvaret. Omsider blev Sagen afgjort den 8. Oktober. Kongen maatte indrømme, at Generalen havde Ret til at lade et fremmed Skuespillerselskab optræde vexelvis med de danske Aktører, men han gjorde samtidig denne Ret næsten illusorisk ved at bestemme, at de danske Aktører ikke blot skulde have Præference til at udvælge de Dage, hvorpaa de vilde give Forestilling, men at de tillige, saa ofte de ansaae det for nødvendigt, maatte benytte Theatret til deres Prøver og Forberedelser.

Med denne Afgjørelse vare de danske Aktører særdeles tilfredse, skjøndt de helst havde seet, at det ligefrem var blevet forbudt Generalen at lade fremmede Skuespillere optræde. Men de vare nu satte istand til at udøve et Tyranni, da de stadig kunde sige, at de trængte til at holde Prøver. Generalen var derfor meget misfornøiet med Resolutionen og indsendte allerede den 12. Oktober,

Dagen efter at Aktørerne i Anledning af Kongens Fødselsdag havde haft den Ære at give en Forestilling paa Slottet, — »Abends war Dänische Comedie« meddeler »Den Holstenske Korrespondent« i sin Beretning om Festen hos Majestæterne, — en Supplik, hvori han udvikler, hvilke uheldige Følger Resolutionen vilde medføre for ham. Istedetfor at være Komediehusets Herre, der kunde bruge sin Eiendom, som han vilde, maatte han stadig rette sig efter de danske Aktører. »De ville blive mig for mægtige,« skrev han og bad Kongen om at forandre sin Resolution eller at separere de danske Aktører fra det privilegerede Komediehus, og tillade dem at give deres Forestillinger paa et andet Sted mod at betale en Afgift til ham.

Efter at Generalen havde sendt denne Supplik til Kongen, vilde han naturligvis ikke indlade sig i nogen Forhandling med Aktørerne, førend han havde modtaget Kongens Svar. Han affærdigede derfor deres Udsending med de Ord, at han skulde tænke nærmere over det Spørgsmaal, hvornaar de kunde begynde igjen at give Forestillinger i hans Lokale. Men Aktørerne vare nu saa opsatte efter at komme til at »gjenaabne deres Theatrum« — et Udtryk, som Generalen fandt irriterende, da Theatret jo ikke var deres, men hans — at de sendte *Notarius publicus* til ham for at afæske ham Svar. Generalen unddrog sig gjentagende Gange for at svare, og Montaigu greb da til det sidste Middel, at klage til Kongen. Hans Klage er dateret den 19. Oktober. Paa den følgende Dags Aften udbrød den store Ildebrand, hvorefter der ikke mere kunde være Tale om at gjenaabne Theatret.

I et Brev, som Montaigu en halv Snes Dage efter Branden skrev til sin Velynder Generalmajor Løvenørn, der var Stiftamtmand i Aarhus og havde staaet Fadder til begge hans Børn, fortæller han Adskilligt baade om Branden og om sig selv og sine huslige Forhold. Først om, hvorledes Ulykkesbudskabet blev bragt ham. »Det var altsaa Onsdagen den 20. om Aftenen,« skriver han,[1] »at Ulykken opstod, Klokken var syv, vi vare ved at sætte os tilbords, da den lille Coffre, hvem jeg siden Grev Danneskjolds Død (i Februar), da hun stod uden Subsistents, har hvilende paa mig tilligemed hendes to Søstre, kommer ganske allarmeret og raaber: O Madame Montaigu! der er Brand! Min Kone reiser sig forskrækket og forvrider sin Fod; vi maa bringe hende tilsengs, da hun ikke kan være oppe. Fire Timer efter kommer Pilloi og meddeler, at Ilden allerede har fortæret 1100 Huse, og at hele Byen er truet med at blive lagt i Ruiner.« Montaigu boede temmelig langt fra de Steder, hvorfra Ilden havde udbredt sig. Hans Bopæl var i Nærheden af Theatret, paa Kongens Nytorv. Hvad han hørte om Branden, vilde han kun halvveis troe. Han trøstede sig med, at han havde seet den heftigste Ildebrand blive slukket, og tænkte, at der var opstaaet en Panik. Men den næste Dag fik han Syn for Sagn. Ilden vedblev at rase og dæmpedes ikke før langt op paa den tredie Dag. Han nævner nu i Brevet de Kirker og anseelige Bygninger og de Gader, som vare blevne hærgede, deriblandt den Gade, hvor Holberg boede, Kjøbmagergaden, som han kalder *la rue des marchands;* men om Hol-

[1] Brevet, som er paa Fransk, findes trykt i Danske Saml. III.

berg yttrer han Intet, derimod omtaler han Professor Gram og nogle andre fornemme Brandlidte. Om sin Kone fortæller han, at hun havde faaet en saadan Angest for Ilden, at hun ikke turde blive i sit Hjem, men maatte bringes i en Vogn ud til den franske Ambassadør paa Christianshavn, og ved at omtale hende meddeler han, at hun var frugtsommelig paa femte Maaned. Selv var han dengang i en Alder af 68. De gunstigere økonomiske Forhold, hvori han var kommen siden Foraaret, havde givet ham Haab om at kunne forsørge en større Familie. Men Branden ødelagde hans Stilling, og foruden at han nu i sin Misère skulde forsørge de to Børn, han havde, og tillige den i April afdøde Madame Coffres tre Døttre, kunde han vente at faae et nyt Barn at forsørge.

Komediehuset var blevet staaende uskadt, men det blev aldrig mere benyttet efter sin Bestemmelse, og Aktørerne havde den 11. Oktober paa Slottet givet den sidste Forestilling, de nogensinde kom til at give. Efter at den i 1728 gjenopvakte danske Komedie, der lige saa meget tilhørte Hoffet som Byen, havde gjort sin Skyldighed paa begge Majestæternes Fødselsdage, gik den ind til en langvarig Hvile. I et Brev, som Montaigu skrev til Løvenørn mellem Jul og Nytaar, omtaler han Theatret og yttrer da sin Frygt for, at Præsterne, der udlagde Branden som en Himlens Straf og prædikede Bod og Omvendelse, vilde gjøre hvad de kunde, for at den aarlige Understøttelse, som Kongen havde tilsagt ham og Aktørerne, blev dem unddragen. Hans Frygt viste sig grundet. Kongen vilde ikke beholde Skuespillerne i sin Tjeneste, og kun et gjækkende Rygte fik dem i November

1729 til at haabe, at Kongen vilde støtte dem som forhen. I det følgende Aar kom hans Søn paa Thronen.

Det var ikke rimeligt, at CHRISTIAN DEN SJETTE vilde tage de danske Aktører i sin Tjeneste og lade dem give Forestillinger ved Hoffet. Men han havde ikke Noget imod, at de aabnede Theatret i Grønnegade paany. General Arnoldt fik sine eller Komediehusets Privilegier konfirmerede den 18. Maj 1731, og Montaigu fik sit Privilegium konfirmeret i August, og dersom Montaigu havde kunnet lade sig nøie med Privilegiernes Fornyelse, vilde Theatret sandsynligvis være blevet gjenaabnet. Men de Tider vare forbi, da Montaigu og hans Selskab havde Lyst til at begynde igjen at spille paa egen Risiko, og da der ved hans Privilegiums Fornyelse ikke var yttret Noget om, at Kongen vilde skjænke ham en aarlig Understøttelse, henvendte han sig i Forening med nogle af Aktørerne samt Landé til Grev Rantzau i det Haab, at denne høitstaaende Patriot vilde udvirke Noget til Gunst for den danske Skueplads. »Dens Gjenoprettelse ønskes af hele Staden, men kan alene skee ved Kongens huldrige Bistand«, hed det i Slutningen af den paa Fransk affattede Supplik den 17. August.[1] Montaigu havde altsaa associeret sig med Landé. Det var ogsaa i Forening med ham, at han henimod den Tid, da Sorgen for den afdøde Konge skulde aflægges, havde ansøgt om at faae sit Privilegium fornyet og udvidet. Hans Hensigt var nemlig bleven, at realisere den Plan, som General Arnoldt havde haft i 1728, at der afvexlende skulde gives danske og

[1] Bønskriftet er trykt i Rahbeks Tritogenia I.

franske Forestillinger, uden at der var et selvstændigt fransk Skuespillerselskab, men kun nogle franske Skuespillere, som skulde optræde i Forbindelse med dem af de danske, der kunde tale Fransk. Af denne Grund var det, at han ikke blot havde ansøgt om at faae sit Privilegium fornyet, men tillige om at faae det udvidet saaledes, at han maatte etablere en dansk Skueplads med Ret til at forbyde Andre at give offentlige Forestillinger, idet han til Gjengjæld lovede »foruden en complet dansk Komødie ogsaa at give de smukkeste og divertissanteste af de franske og italienske *Theatris,* til hvilken Ende han havde associeret sig med Landois og Piloy.«[1] Ved de italienske Theatre mente han Pariser-Italienernes to Komediesamlinger, Gherardis *Théâtre Italien* fra Ludvig XIV.s Tid og Riccoboni, kaldet Lelios *Nouveau Théâtre Italien* fra Regentskabets. Et Udvalg af de bedste franske Theaterstykker skulde da spilles i Originalsproget, og han haabede at kunne give de første Prøver paa Forestillingerne i det franske Sprog ved Kongeparrets Salvingsfest, der skulde finde Sted den 6. Juni.[2] Hans Privilegium var dog kun blevet fornyet, som han tidligere havde haft det, da det ellers var kommet i Strid med General Arnoldts. Men for at blive fri for, at Komediehusets Eier paaførte ham franske Rivaler, havde han opgivet at kjæmpe for det danske Sprogs Eneherredømme ved Skuepladsen og vilde selv drage

[1] Cancelli-Protokollen 1731 Side 535.

[2] Supplik-Protokollen 1731 første Halvaar Nr. 1054. Selve Supliken, der sandsynligvis blev indgivet i Majmaaned, er ikke mere til at finde. Hvad Werlauff i sine Historiske Antegnelser S. 478 har meddelt om Montaigus Hensigter i 1731 har en væsentlig Mangel og er tildels urigtigt.

Omsorg for, at der gaves Forestillinger baade paa Dansk og paa Fransk. Det gjaldt nu blot om, at faae den aarlige Understøttelse fra Kongen. Den kunde ikke opnaaes, og Aktørerne ansaae sig derefter for at være ude af Stand til at fornøie Publikum.

Efter at Aktørselskabet havde opløst sig, ønskede Generalen at blive af med Komediehuset og prøvede i 1733 paa at faae det solgt ved offentlig Auktion, men Ingen gjorde antageligt Bud. Det Privilegium, der i Konditionerne sagdes at være Huset forundt, »at deri og ingen andensteds i Kjøbenhavn maa holdes Komedier, naar de allernaadigst maatte tillades«, var blevet værdiløst. I Sommeren 1736, da de 15 Aar vare udløbne, hvori Huset efter Privilegiet 1721 skulde være fritaget for Grundskat og Indkvartering, lod Arnoldt det atter opraabe til Auktion med Bemærkning, at det var »jordfri Grund og Eiendom«. Rimeligvis fik han det denne Gang solgt, eller han fandt snart derefter en Kjøber til det, og den nye Eier lod det ombygge. Jeg formoder, at de tre Huse, der ligge i Ny Adelgade, hvor Komediehuset laa, allerede et Par Aar efter Auktionen findes omtalte i følgende Avertissement den 4. Juli 1738: »Sr. Johan Adam Schnabel, boende i Lille Grønnegade, lader bekjendtgjøre, at i hans sammesteds nylig opbygte trende Huse ere til Michaelis rette Flyttetid vel apterede, betrukne og ubetrukne Logementer for honnette Familier tilleie at bekomme.« Bemeldte Schnabel var en Mand, der i Christian den Sjettes Tid eiede flere Huse i Byen. Med det Samme kan bemærkes, at Navnet »Lille Grønnegade« kun var et Navn, som Gaden havde i Folkemunde.

Dens rette Navn var paa Holbergs Tid det, som nu er dens eneste, Ny Adelgade, og andet Navn har den hellerikke i den Fortegnelse, som Magistraten i 1728 lod udarbeide over Husbeboerne i de forskjellige Gader efter Branden. Man finder den ogsaa i nogle Bekjendtgjørelser i Aviserne 1737 og 1746 betegnet som »Ny Adelgade eller saakaldede Lille Grønnegade«.

Paa den Grund, hvor det laa, er kun svage og tvivlsomme Spor af det fordums Komediehus tilbage, og der vides ikke at existere nogen Afbildning. Men i Anledning af Auktionen i Juni 1736 fremkom i »Kjøbenhavns Postrytter« et Avertissement, der indeholder en Beskrivelse, som jeg vil meddele, da den ikke findes i det af Werlauff citerede Avertissement i den »Extraordinære Relation«. Der siges nemlig i Postrytterens, at »samme Hus bestaaer til Gaden af 17 Fag og paa Gavlen 8 Fag, Kvist paa 5 Fag, 2 Etager høit, Alt af Mur og Fyrretømmer, bygget paa Egefodstykker«. Derefter følger en Beskrivelse af Gaarden. »Et stort Gaardsrum, afdelt med Stakitværk paa 9 Fag og 2 Laager paa, tvende smaa aabne Huse med Brædetag, ohngefähr 5 Alen, et Lokum, Gaarden endel brolagt, til samme Plads fra Gothersgaden er en Port og 9 Fag Plankværk, og til Naboerne paa begge Sider 16 Fag Plankværk, Huset tilhørende.« Man faaer ikke af denne Beskrivelse noget klart Billede, derimod vil man ikke længer kunne ansee det for sikkert, hvad Overskou fortæller om Bygningen, at Tilskuerpladsen var i den Halvdel, som vendte mod Ny Adelgade, og Skuepladsen ud imod Gothersgade. Overskou fortæller dette kun i Henhold til, hvad der staaer i

Schwarz's Lommebog 1785, at »Bygningen var overmaade stor«. Men Schwarz, der var født i 1753, havde ikke selv seet Bygningen og tænkte sig den af større Dimensioner, end den havde været. Dens længste Side vendte mod Ny Adelgade, og Porten i Gothersgade var en Port i et Plankeværk, indenfor hvilket der laa et stort Gaardsrum. Huset sagdes derfor i 1733 at ville blive stillet til Auktion »med tilhørende Plads«, og denne eller Gaarden er ogsaa omtalt paa den fra Maj 1728 tiloversblevne Plakat, hvor det hedder: »og kan Libhaverne komme ind saavel i Grønnegade som i Gothersgade, da Gaarden er brolagt«. Hvis Bygningen alene havde været indrettet til at være et Skuespilhus, kan der ingen Tvivl være om, at baade Scenen og Tilskuerpladsen laa i dens længste Side; men Bygningen var tillige indrettet til at være et Lokale, hvor der kunde holdes offentlige Maskerader og Assembleer. Dog hvad enten Scenen eller Tilskuerpladsen laa paa den ene eller den anden Led, har Theatret kun været lille. Antallet af Tilskuerpladserne var næppe større end circa 450. Den høieste aftenlige Indtægt ansloges i den »gyldne Tid« kun til henimod 200 Rigsdaler.[1]

[1] Jvfr. Fattigvæsenets Skrivelse fra Oktober 1722, trykt i Danske Saml. II, og Bilag 2 til den sammesteds trykte Betænkning om en Supplik fra Montaigu.

OM HOLBERGS KOMEDIER I DE 18 AAR, DA DER IKKE GAVES THEATERFORESTILLINGER I KJØBENHAVN, SÆRLIGT OM DON RANUDO

Efter enhver af de tre første Vintersaisoner ved den i 1722 oprettede danske Skueplads havde Holberg udgivet fem af sine paa Skuepladsen forestillede Komedier, saa at der i Marts 1725 forelaa femten trykte. Han havde skrevet flere, og to af disse vare spillede i Slutningen af 1724; tre andre naaede ligeledes at blive opførte endnu, inden Aktørerne i Februar 1727 sluttede Theatrets sidste Vintersaison med »Den danske Komedies Ligbegængelse«. Men de femten vedblev indtil 1731 at være de eneste, som Publikum fik at læse. Alle de 26 Komedier, som Holberg havde skrevet for Theatret i Lille Grønnegade, offentliggjordes først under Christian den Sjettes Regjering, da der ikke mere gaves Theaterforestillinger i Kjøbenhavn. De 25 udkom samlede, medens Theatret paa tredie Aar stod lukket, og da endelig ogsaa den 26de, der ikke var optagen i Samlingen, blev offentliggjort, var Theatret for flere Aar siden forsvundet.

Man har i nærværende Aarhundrede beklaget, at Holberg ikke vedblev at have en Skueplads at skrive for. Selv beklager han det ingensteds og synes ikke at have været af den Mening, at hans Komedieskrivning var ophørt for tidligt. Men i vort Aarhundrede ere hans Komedier blevne det

Værdifuldeste, ja næsten det eneste Umistelige af Alt, hvad han har skrevet, og de fleste af hans nulevende Landsmænd interessere sig kun for ham som den danske Molière. Han var noget Mere, og var ikke som Molière anlagt til kun at leve for Komedieskrivning og Theatret. Hans Komedier blev heller ikke i hans egen Tid ansete for det Bedste, han havde præsteret. Næppe heller troede han selv, at de vare det. I sin Epistel 113 udtaler han, at det falder ham vanskeligt at besvare det Spørgsmaal, hvilke af sine Skrifter han holder for de bedste, og vil kun sige, at de Fleste sætte mest Pris paa hans Danmarks Historie. Vel har han maattet antage, at han som Komedieskriver havde lagt en sjældnere Begavelse for Dagen end som lærd Forfatter og Poet. Thi dette fremgaaer af den Maade, hvorpaa han omtaler Andres Komedieskrivning og sin egen. Men han har sikkert meent, at han i lige saa høi eller endnu høiere Grad havde gavnet ved sin øvrige Forfattervirksomhed. Den Skueplads, der var oprettet, just da han var allerbedst skikket til at skrive Komedier, bestod meer end længe nok til, at han kunde faae udført, hvad han som Komedieskriver havde foresat sig. Thi han fik det udført allerede i de tre første Aar, hvori den bestod, og fandt derefter, at han havde frembragt en tilstrækkelig Mængde Komedier. Deres Antal forekom ham endog at være saa stort, at han paa den Tid, da han forberedte Samlingens Udgivelse, og den kun var bleven forøget med nogle faa mindre Stykker, som han havde forfattet efter sin Hjemkomst fra Udenlandsreisen, skrev i September 1730 til sin Ven Hagen i Trondhjem, at dette *Theatrum Danicum* var større,

end det havdes i noget andet Land af en enkelt Autor.[1]

Som bemærket i Afhandlingen om Pernilles korte Frøkenstand existerede 23 af Komedierne, førend Holberg i Sommeren 1725 begav sig til Udlandet. Efter Hjemkomsten skrev han 3 nye Komedier og fuldførte det satiriske Digt *Metamorphosis*, som han havde paabegyndt før Reisen. Men hans Lyst til at satirisere var aftagen, og da han i Oktober eller November 1726 udgav *Metamorphosis*, meddelte han i Fortalen, at han ikke mere vilde befatte sig med den satiriske Skrivemaade, men slutte en evig Fred med Jordens Klode, da han nu var bleven meget alvorlig, og hans Blod efter hans Barbeers Sigende begyndte at blive temmelig flegmatisk. Han vendte tilbage til sine historiske Studier, og udgav i 1729 sin Danmarks og Norges Beskrivelse. Det følgende Aar blev han Professor i Historie og Geografi. Tiden var kommen, da han skulde udføre den Plan, han fra Ungdommen af havde næret, at give en Fremstilling af Fædrelandets Historie, der kunde læses af Folket med Behag. I Maj 1735 forelaa »Danmarks Riges Historie« fuldfærdig. Men selv om der nu havde existeret et dansk Theater, vilde der have været al Grund for ham til at ansee sin Komedieskrivning for afsluttet. En ny Række Ko-

[1] Nogle utrykte Breve af L. Holberg, udgivne af P. Botten-Hansen, Christiania, 1858. — Molières Theater var dog ligesaa stort, og Shakespeares var større. De spanske Komediesamlinger maa have været ham ubekjendte; endnu i et af sine senere Skrifter, i Fortalen til Heltindehistorierne 1745, siger han, at »Danmark er det tredie Rige, som af saadant Værk er bekjendt; thi man har ellers ingen Skueplads eller Samling af originale Komedier uden i Frankrig og England«.

medier af den gamle Slags — og nogen væsentlig anden brød han sig ikke om — maatte efter Sagens Natur blive af ringere Værdi end den foregaaende. Hvad der udmærkede denne, var i hans Tanker blandt andre Ting de forskjellige Emner, som ikke tidligere havde været behandlede af nogen Komedieskriver. Men saadanne Emner lod sig ikke vedvarende udfinde (jvfr. Ep. 506). Allerede da han havde skrevet de fleste af sine Komedier, havde han skrevet de bedste.

Det turde altsaa kun være en moderne Fantasi, at Holberg ved Tidernes Ugunst blev standset i sin Udvikling som Komedieskriver, eller at den Pietisme, der udbredte sig efter Kjøbenhavns Ildebrand 1728 og i en Række Aar kom til at herske i Landet, forhindrede ham fra at blive en større Komedieskriver, end han blev. Den danske Literatur har næppe liidt noget Tab ved, at der ikke fandt sceniske Forestillinger Sted under Christian den Sjettes Regjering. Theatret i Capions Hus havde gjort den Tjeneste, det skulde gjøre. Det havde, medens Holberg trængte til et Theater at skrive for, givet ham Anledning til at frembringe den Række Komedier, hvormed han grundlagde den nationale Skueplads, og da han mod Slutningen af 1724 var færdig dermed, kunde Theatret ophøre at bestaae, uden at Literaturen og et fremtidigt dansk Theater derved led noget Tab af Betydning. Kort derefter var ogsaa Theatrets Evne til at fortsætte sin Virksomhed foreløbig udtømt. »Den tredie Vinter vi fremslæbed paa Kredit«, hedder det i Thalias Afskedstale 1727, og ingen Sommersaison fulgte efter denne tredie Vinter. Aktørernes Bande opløste sig; thi som Thalia

fortsætter: »Da Hunger Nogle drev til Jylland, Fyen, Norge«. Vel fik Montaigu efter nogen Tids Forløb atter et Selskab samlet, og Theatret blev gjenaabnet i Begyndelsen af Februar 1726, medens Holberg endnu befandt sig i Paris; men han maatte efter Hjemkomsten ansee sin Komedieskrivning for at være i det Væsentlige tilendebragt, og da han omsider i Februar 1727 havde skrevet den Epilog, hvori Aktørerne vilde tage Afsked med Publikum for bestandig, mente han, at han nu havde skrevet sit sidste Stykke for Theatret i Grønnegade. Det blev hans sidste. Hans Venners Opfordringer i 1728, da Theatret var blevet gjenoprettet ved Kongens Bistand, bragte ham ikke til at give den existerende Komedierække nogen Forøgelse. Den trængte efter hans Mening ikke til at forøges, men kun til at underkastes en Revision, og han »forbedrede« da enkelte af Stykkerne. Derimod gav Forestillingernes Ophør efter Branden ham Anledning til at sætte dem et Monument, der kunde vise, hvortil Theatret havde tjent ham, og den første Berigelse, Literaturen fik efter Christian den Sjettes Thronbestigelse, var en samlet Udgave af Holbergs Komedier. Dengang Montaigu i Forening med Landé i August 1731 søgte at faae Theatret i Lille Grønnegade gjenaabnet, havde den danske Skueplads ingen Fremtid mere paa de gamle Bræder, men var nu den Samling Komedier, som nogle Maaneder i Forveien var kommen til at foreligge.

Allerede henimod Slutningen af Frederik den Fjerdes Regjering, halvandet Aar efter Branden, lod Holberg i Wielandts »Lærde Tidender« den

29. Juni 1730 bekjendtgjøre, at der kunde ventes en Udgave af alle hans Komedier, naar Publikum vilde støtte Foretagendet ved at prænumerere. Bekjendtgjørelsen, der kort efter ogsaa fremkom i Ugebladet »Extraordinær Relation«, lyder:

»Saasom de danske Komedier (ɔ: de 15 trykte »Hans Mikkelsens Komedier«) endeel ved seneste Brand, endeel ved Tidens Længde fast ganske ere forkomne, saa at Faa have dem komplette, og de nu ikke uden ved Leilighed og Auktion ere tilfals, saa have mange Godtfolk forlanget, at der maatte skee et nyt Oplag af de forhen trykte 3 Tomer, iligemaade dertil at faaes de, som enten ikke have været trykte eller paa Theatro forestillede. Men som Entreprisen af saadant Forlag er stor og kostbar, at lade et Værk trykke af 5 Tomer, medmindre man forhen kan være forvisset om at blive nogenledes skadesløs for saadant sit gjørende Indskud; saa intimeris herved alle dem, som ønske at see dette Værk ved Trykken forfærdiget, at understøtte saadan Forlæggerens Intention ved at prænumerere den halve Del, som er 4 Mark Danske for hvert Exemplar af saadane 5 Tomer.«

Med denne Indbydelse fulgte en Indholdsfortegnelse, hvoraf sees, at de 5 hidtil utrykte Komedier, som vare forestillede paa Theatret (»Diderich Menschenskræk«, »Henrik og Pernille«, »Den pantsatte Bondedreng«, »Den Stundesløse« og »Pernilles korte Frøkenstand«) skulde udfylde den fjerde Tome, og at den femte Tome skulde bestaae af 6, der alle vare Publikum ubekjendte, og hvis Titler sagdes at være »Don Ranudo eller Fattigdom og Hoffart«, »De Usynlige«, »Rosiflengius«, »Hexeri eller Blind Allarm«, »Johannes Montanus eller Hans paa Bjerget«, »Den honnette

Ambition«, saa at der ialt blev lovet »elleve, som ikke vare trykte tilforn«.

Værket udkom først under Christian den Sjettes Regjering i 1731 og sandsynligvis ved Paasketid. »Det hele Værk kan blive færdigt til Paaske«, skrev Holberg i Januar til Hagen i Trondhjem. Men de to nye Tomer bragte kun 10 Komedier, da Holberg havde tilbageholdt »Don Ranudo«. Der blev heller ikke sondret mellem de opførte og de ikke opførte; alle 10 blev blandede mellem hverandre og stillede i en vilkaarlig Orden. Endvidere blev et Par af de ikke Opførtes Titler forandrede: »Rosiflengius« blev til »Det lykkelige Skibbrud«, og »Johannes Montanus« til »Erasmus Montanus«. De 3 første Tomer indeholdt de 15 tidligere trykte Komedier. Men i nogle var der gjort Forandringer og Den Vægelsindede var fuldstændig omarbeidet. Aktørernes og Aktricernes Navne, der havde været angivne ved de 10 først opførte Komedier, vare udeladte, naturligvis fordi »Actionerne« vare ophørte. Komedierne kaldtes hellerikke længer »Hans Mikkelsens Komedier«. Autor holdt sig anonym, skjøndt han var Alle bekjendt og for nogle Aar siden havde omtalt sin Komedieskrivning udførligt i sin paa Latin forfattede Selvbiografi. Samlingens Titel var »Den Danske Skueplads, delt i 5 Tomer«.

Den indledes med en lille Fortale uden Underskrift og uden Overskrift af et Jeg, der efter adskillige Godtfolks Begjæring paany har oplagt de 15 danske Originalkomedier, som tidligere vare trykte, og til dem »lagt 10 andre«. Da denne Fortale synes at være nogle Ord fra Forlæggeren til Publikum, og Forlæggeren antages at have været

Bogtrykkeren, har der været delte Meninger om, hvorvidt den er skreven af Høpffner eller af Holberg paa Forlæggerens Vegne. Men rimeligvis var Holberg selv Forlæggeren eller den, der havde bekostet Værkets Trykning. I hvert Fald see vi ham tage sig af Forlæggerens Sag, som om den var hans egen. Thi han skriver i September 1730 til Hagen: »Jeg har intimeret i Aviserne 5 Tomer Komedier, som ved Prænumeration skal trykkes . . ., hvis jeg ikke tog deslige Præcaution med Prænumeration, kunde jeg ikke lade trykke nogen Ting«; og i et følgende Brev i Januar 1731 beder han Hagen at erhverve ham en god Ven i Trondhjem, der kunde skaffe ham Prænumeranter. Intimationen i Aviserne har han ladet Høpffner besørge; den er for slet stiliseret til at være af Holberg; men Fortalen har han vistnok selv skrevet. Det Par Overdrivelser, som findes i den, kan Holberg godt have begaaet. Der siges nemlig til Anbefaling af de hidtil utrykte Komedier, at »de fleste have været spillede«, uagtet kun Halvdelen havde været det, og naar der tales om den Lykke, som i det Hele vederfares Komedierne, »at blive oversatte paa andre Sprog«, saa var dette kun foranlediget ved, at der i September 1730 var skeet en Bekjendtgjørelse om, at der i Stockholm vilde udkomme »en svensk Version af 6 af Molières franske og 6 af de danske Komedier«. Holberg troede ogsaa, at dette Foretagende kom istand og skrev i samme Maaned til Hagen: »en stor Del af mine Komedier ere oversatte paa Svensk og trykkes i Stockholm ved Prænumeration«. Men det varede adskillige Aar, inden der udkom Oversættelser af hans Komedier. Begyndelsen gjordes

først i 1735, da Lagerstrøms Oversættelse af »Jeppe paa Bjerget« udkom. Thi »Den politiske kannstöparen«, som Lagerstrøm udgav i 1729, er ikke Holbergs Komedie, men Paullis, saaledes som Professor Warburg har gjort opmærksom paa i sit Skrift ved Holberg-Jubilæet 1884, »Holberg i Sverige«.

En literær Anmeldelse af Værket fremkom ikke. Den vilde næppe heller have skaffet det en større Udbredelse eller bidraget til, at det blev bedre vurderet. De Erindringer, som Publikum havde om de for ikke længe siden givne Theaterforestillinger, kunde vel ogsaa gjøre en literær Anmeldelse overflødig. Værket fandt saa god Afsætning, at Høpffner i 1743 lod det trykke paany. Men Samlingen vedblev at bestaae af 25 Komedier. Den tilbageholdte 26de Komedie skulde dog ogsaa udkomme endnu i Christian den Sjettes Tid.

Grunden til, at Holberg havde ladet denne Komedie forblive utrykt, er vistnok med Rette bleven anseet for at have ligget i dens Indhold. Thi hvad Bogtrykker Berling siger derom i Fortalen til sin Udgave af Komedien 1745, at den ikke var bleven optagen i Samlingen, fordi Autor »maaskee« havde havt isinde først at forandre Noget i den, er kun en Forklaring, som Berling fandt det passende at give. For nogle Aar siden er der dog fremsat en Mening, som stemmer med, hvad Berling yttrede. Holberg skal ikke have tilbageholdt denne Komedie paa Grund af dens Indhold, men fordi han havde isinde engang ved Leilighed at omarbeide den, men skal først have gjort dette et Par Aar efter at Samlingen forelaa afsluttet, og skal nu forgjæves have ventet paa, at »Den Dan-

ske Skueplads« fik et nyt Oplag, som kunde forøges med »Don Ranudo«. Man finder denne Mening fremsat i Hofforys og Schlenthers Indledning til deres Optryk af den ældste tydske Oversættelse.[1] Men i samme Indledning lægge Forfatterne for Dagen, at de hverken vide, at der i 1743 foranstaltedes et nyt Oplag af Samlingen, og at de hellerikke kjende den Retssag, som i 1745 blev foranlediget ved Komediens Offentliggjørelse paa Dansk. Naar man kjender denne Retssag, og hvad der fremkom under den, vil man være mest tilbøielig til at antage, at det var Komediens Indhold, som havde afholdt Holberg fra at lade den trykke. Rimeligvis er denne Retssag kun lidet bekjendt. Den findes hellerikke fremstillet nogetsteds. Kun Procesakterne ere for et Par Menneskealdere siden tildels blevne trykte i et af Rahbeks Tidsskrifter, »Dansk Minerva« 1818. Jeg vil fortælle Historien om »Don Ranudo«s Offentliggjørelse.

Der var kommet til at existere Afskrifter af Stykket blandt Folk. Berling vilde herom vide, at den Person, der havde renskrevet Stykket for Holberg, havde taget to Afskrifter, af hvilke den ene var bleven Kilden til de andre. Det forholde sig med Berlings Forklaring, som det vil. I Begyndelsen af 1745 eller endnu tidligere havde Boghandler Mengel, som boede paa Hjørnet af Kjøbmager- og Silkegade, faaet fat paa en af disse Afskrifter. Han havde i 1744 haft Noget med Hol-

[1] Dänische Schaubühne. Die vorzüglichsten Komödien des Freiherrn Ludwig von Holberg, in den ältesten deutschen Übersetzungen mit Einleitungen und Anmerkungen neu herausgegeben. Zweiter Band. Berlin 1888.

berg at forrette, da han bekostede den nye forøgede Udgave af Niels Klim, og det lod til, at han gjerne vilde udgive »Den Danske Skueplads« paa Tydsk. Dette Foretagende kunde imidlertid lettere iværksættes af en anden kjøbenhavnsk Boghandler, G. C. Rothe. Thi da de fleste af Komedierne allerede forelaa i tydsk Oversættelse, og en stor Del af disse Oversættelser havde Rothe til Forlægger, var det naturligst, at det blev ham, der samlede og supplerede, hvad der allerede var trykt. Vel kunde en fuldstændig ny og bedre Oversættelse være at ønske, men en saadan var det ikke saa nemt at faae bragt istand. Ved Paasken 1745 tilkjendegav da Rothe i Leipziger Messekatalogen, at han vilde udgive Holbergs *Dänische Schaubühne.* Men forinden Rothe bebudede sin Udgave, der virkelig ogsaa fremkom i de følgende Aar, havde Mengel isinde at udgive Komedierne paa Tydsk, og da han ikke blot vilde lade Samlingen indeholde de 25, som stod i »Den Danske Skueplads«, men tillige »Don Ranudo«, havde han i den Anledning henvendt sig til Holberg med nogle Spørgsmaal. For det Første vilde han høre, om Holberg virkelig, som der sagdes, var Komediens Forfatter, for det Andet, om han bifaldt, at den blev optagen i Samlingen, og for det Tredie, om han i saa Fald ikke først vilde forandre Noget i Stykket; thi, som Mengel senere fik Leilighed til at udtale, forekom det ham, »at Stilen og Talemaaden paa et og andet Sted var noget plump og incivil«. Holberg viste sig imødekommende. Han fik Afskriften til Gjennemsyn og gjorde nogle Forandringer og Tilføielser, hvorefter han gav Mengel Tilladelse til at lade Stykket

»løbe med i Samlingen«; kun maatte det ikke udkomme særskilt og under ingen Omstændigheder paa Dansk.

Efter Mengels Anskuelse var den Indskrænkning, hvormed Holberg havde givet sit Samtykke til Komediens Offentliggjørelse, uden al Betydning. Manuscriptet var blevet overladt ham af dets Eiermand, en Fuldmægtig paa Rentekammeret ved Navn Coldewey, og naar denne ikke havde Noget imod, at han lod det trykke og derefter gjorde det frugtbringende baade for sig selv og for ham, saa fandt han, at det kunde være ligegyldigt, om eller hvorvidt Forfatteren gav sit Samtykke dertil. Ikkeheller havde han henvendt sig til Holberg saa meget for at erhverve hans Samtykke til Komediens Offentliggjørelse, som for at faae ham til at revidere den og for at turde udgive den med hans Navn paa Titelbladet. Thi, som han senere sagde, vare Assessor Holbergs Skrifter bedre at afsætte end andre. Han kunde derfor, da han opgav sin Plan at foranstalte en samlet Udgave af Komedierne paa Tydsk, ikke afholde sig fra at udgive »Don Ranudo« særskilt. Altsaa lod han i Foraaret og Sommeren 1745 Komedien udkomme først paa Tydsk i Leipzig og derefter paa Dansk i Kjøbenhavn, og da Holbergs Navn skulde tjene Bogen til Anbefaling og derfor baade stod paa den tydske og paa den danske Udgave, blev »Don Ranudo« den første Komedie, som i *dansk* Udgave havde Holbergs Navn paa Titelbladet. Thi paa alle de ældre tydske Oversættelser stod hans Navn allerede. Men ved at lade den danske Udgave trykke hemmeligt i *Altona* bar Mengel sig uklogt ad.

Altona var nemlig det Sted, hvor Komedien blev oversat paa Tydsk. I denne By, som dengang tilhørte Kongen af Danmark, boede den tydske Oversætter; thi hvem han var, er ikke ubekjendt, om det ogsaa har været ubekjendt for Hoffory og Schlenther. Det var en af Professorerne ved det derværende kongelige Gymnasium, ELIAS CASPAR REICHARD, saaledes som det findes oplyst i Meusels »Lexikon der teutschen Schriftsteller«. Reichard havde for ikke længe siden besørget den tydske Oversættelse af Holbergs Danmarkshistorie, og da han ogsaa vilde oversætte hans i Januar 1744 udgivne »Moralske Tanker«, bevidnede Holberg ham skriftlig sin Tilfredshed dermed. Rimeligvis var det Holberg, som foranledigede, at »Don Ranudo« blev oversat af Reichard.[1] Oversættelsen maa være kommen istand inden den 1. April 1745, da der paa denne Dag stod følgende Annonce fra Leipzig i »Altonaische Gelehrte Zeitungen«:

Leipzig.

Langenheim hat unter der Presse und wird auf die Ostermesse fertig liefern: »Don Ranudo de Colibrados oder Armuth und Hoffart, ein Lustspiel des Hrn. Ludwig Holbergs«. Dieses Lustspiel ist noch nicht dänisch gedruckt, sondern aus der Handschrift des Hrn. Verfassers, dessen Geist man gar leicht darinn erkennen kann, übersetzt worden.

Da Oversættelsen et Par Uger derefter forelaa trykt, fik Coldewey 10 Rigsdaler fra den Mengel-

[1] En anden af Professorerne i Altona, DETHARDING, som tidligere havde gjengivet nogle af Holbergs ældste Komedier paa Tydsk i Gottscheds »Deutsche Schaubühne«, og hvem Robert Prutz feilagtig har tillagt Oversættelsen af »Don Ranudo«, oversatte flere af Holbergs historiske Arbeider, efter at Reichard i 1745 var forflyttet til Brunsvig.

ske Boghandel. Hans Kvittering for dette Beløbs Modtagelse lyder:

Dass mich Monsieur Mengel & Compagnie vor ein Manuscript oder Commedie, genannt »Don Ranudo«, welches ich ihnen auf Begehren überlassen, vergnügt haben, bescheinige hiemit.
Copenh. d. 18. April 1845.[1] A. G. COLDEWEY.

Manuscriptet var nu Mengels Eiendom. Forøvrigt havde han Intet imod, at ogsaa Holberg fik Betaling for sin hafte Umage med at revidere det. Men istedenfor at give ham nogen, søgte han kun at gjøre sig det frugtbringende. Han lod det da trykke i Altona, medens det befandt sig dér, efter at Professor Flessa havde paasat det *Imprimatur*. Og hvorfor ikke, naar Holberg havde tiet stille til, at Komedien var udkommen særskilt i tydsk Oversættelse, og naar en Boghandler ansaae sig for berettiget til at udgive sin Forlagsartikel paa forskjellige Sprog? Men hvor den danske Udgave var trykt, og hvem der var Imprimatur, skulde Publikum ikke have nogen Underretning om. Paa Titelbladet kom der paa Forsiden til at staae: »Kjøbenhavn, hos Christian Gottlob Mengel og Compagnie, 1745« og paa Bagsiden et *Imprimatur* uden Navn. Oplaget, hvis Størrelse var 1500 Exemplarer, sendtes derefter over Lybæk til Kjøbenhavn, og den 11. Juni bekjendtgjorde Mengel i Aviserne, at en ny, hidtil utrykt Komedie af Hr. Assessor Holberg, forestillende Armod og Hoffærdighed under sindrige Moralier, kunde faaes tilkjøbs hos ham for 8 Skilling.

[1] Første Paaskedag.

Holberg vilde ikke finde sig rolig i dette. Men til at nedlægge retsligt Forbud mod Salget af den danske Udgave bestemte han sig dog ikke. Det forekom ham, at der kunde gjøres noget Bedre. Den Mengelske Udgave røbede nemlig helt igjennem, at den var besørget i et tydsk Trykkeri, og dens mangfoldige Trykfeil i Forbindelse med en løierlig Stavemaade bragte Holberg til at lade Straffen komme over Mengel i Skikkelse af et korrigeret Eftertryk. Straffen blev hurtigst muligt fuldbyrdet. Kun fjorten Dage efter at Mengels Udgave var sat i Handelen indeholdt Aviserne en Bekjendtgjørelse om, at da denne Udgave var trykt »meget vitieux og somme Steder ganske urimelig«, og da den var indført fra Tydskland mod Autors Villie, saa havde Bogtrykker E. H. BERLING »efter Manges Begjæring og Autors Minde« paataget sig at levere en akkuratere Edition, som fra den 28. Juni kunde faaes tilkjøbs hos ham for 14 Skilling.

Berling var nemlig ved denne Tid Holbergs Bogtrykker. I en lang Række Aar havde Holberg benyttet Höpffner, men efter at han havde faaet sine »Heltehistorier« trykte hos ham i 1739, skiftede han Bogtrykker og lod sine to følgende Værker »Jødernes Historie« 1742 og »Moralske Tanker« 1744 trykke hos Berling, hos hvem ogsaa andet Oplag af Heltehistorierne blev trykt 1742. Han vendte dog kort efter tilbage til Höpffner, idet han lod sine »Heltindehistorier« udgaa fra samme Officin, hvorfra Heltehistorierne vare udgaaede. Men af Fortalen til Heltinderne erfare vi, at deres Trykning først begyndte i August 1745. Det var derfor Berling, som i Juni gjorde fælleds Sag med Holberg og gik ham tilhaande i Affæren med Mengel.

Dagen efter at den nye, akkuratere (ɔ: mindre feilfulde) Udgave var lovet, nedlagde Mengel Forbud hos Berling mod dens Fremkomst, og da Berling nu kunde vente med det Første at blive indstævnet for Bythingsretten og tiltalt for ulovligt Eftertryk, fik han Holberg den følgende Dag til skriftlig at bevidne, at Mengel havde handlet imod Forfatterens Villie, og at Forfatteren havde tilladt Berling at levere en bedre Udgave af Komedien paa Dansk. Efter at Berling havde forskaffet sig denne Attest, brød han sig ikke om det nedlagte Forbud, og gav derved Mengel Anledning til ny Klage, hvorfor den oprindelige Stævning, som var forkyndt Berling den 28. Juni, blev efterfulgt af en Kontinuationsstævning. Begge Parterne mødte i Retten ved Sagførere den 12. Juli, og der udspandt sig nu en Proces, som varede et Par Maaneder. Under denne blev Berling betragtet som Holbergs Stedfortræder. Thi naar Mengels Sagfører gjentagne Gange i sine Indlæg omtaler Berling som den, der havde villet hævne sig og taget sig selv tilrette, er det aabenbart ikke Berling, men Holberg, til hvem der sigtes. Medens Processen stod paa i August og September, vedblev Berling saavel som Mengel at falbyde hver sin Udgave. Deres Sagføreres Indlæg findes trykte i det nævnte Rahbekske Tidsskrift, men Dommen, der afsagdes af Justitsraad og Byfoged Lorenz Fisker den 4. Oktober, er ubekjendt, og de Protokoller, hvori Bythingsdommene blev indførte, ere forkomne. Efter al Sandsynlighed blev Berling frifunden. Herfor taler ogsaa, at han endnu i det samme Aar lod sin Udgave trykke paany. Thi dette skete antagelig først, efter at Retssagen var afgjort.

At Dommen er forsvunden, maa beklages. Men heldigvis er det Værdifuldeste, der fremkom under Sagen, blevet bevaret, nemlig det Manuscript, hvori Holberg egenhændig havde gjort sine Rettelser, og hvorefter Komedien var trykt i Altona. Kun et Par vedlagte Blade eller et Ark, hvorpaa han havde opskrevet tre større Forandringer, til hvilke der henvises fra Manuscriptet med Bogstaverne A., B. og C., og som alene kjendes fra den trykte Bog, er bortkommet. I dette Manuscript, som Rahbek i 1818 fik forærende af Werlauff som et nylig gjort Fund, og beskrev i »Dansk Minerva«, og som nu tilhører Universitetsbiblioteket,[1] have vi utvivlsomt, naar de gjorte Forandringer lades ude af Betragtning, Komedien i dens oprindelige Skikkelse, eller saaledes som den var, dengang Holberg i 1723 havde den »liggende færdig«. Thi Rahbeks Formodning, at Holberg omarbeidede den i 1733, og at Manuscriptet maa ansees for en Afskrift af den omarbeidede Komedie, er alene fremkaldt ved, at Pedro i Første Akts anden Scene siger, at hans Herskab »kan regne over 1733 gode og rigtige Ahner«. Sandsynligvis er der ved Afskrivningen kommen til at staae 1733 istedenfor 1723; thi det er vanskeligt at indsee, hvad der skulde have bevæget Holberg i 1733, medens han var sysselsat med sin Danmarkshistorie, til at omarbeide »Don Ranudo«, naar Komedien ikke mere kunde spilles, og han heller ikke vilde have den trykt. At der ogsaa staaer 1733 baade i Berlings Udgave og i Sjette Tome af »Den danske Skueplads« betyder Ingenting. Thi Berlings Udgave er trykt efter et Exemplar af Mengels, som Holberg lod

[1] Foliohaandskrift Nr. 149 blandt Additamenta.

Berling være alene om at korrigere, og Komedien er i Sjette Tome af »Den Danske Skueplads« trykt efter et Exemplar af Berlings Udgave. Den Afskrift, som Mengel besad, er saaledes Kilden til alle de 3 gamle Udgaver. Hvad Hoffory og Schlenther anføre til Støtte for Rahbeks Formodning, synes mig ikke at behøve nogen Gjendrivelse. Komedien er i sig selv det bedste Vidnesbyrd om, at den ikke har haft nogen anden Skikkelse end den, hvori Mengel modtog den fra Coldewey. Thi dersom Holberg havde omarbeidet Stykket, vilde det naturligvis ligesom enhver af de andre Komedier, hvori han gjorde Forandringer, have baaret Mærker deraf; men der findes ingen Uoverensstemmelser mellem dets enkelte Dele. Stykket er af een Støbning.

Som Komedien foreligger trykt, bærer den derimod paa flere Steder Mærker af at være forandret. Navnlig er dette tydeligt i Fjerde Akt, hvor Adskilligt er blevet uforstaaeligt. Men ifald Manuscriptet var forsvundet, vilde Ingen længer være istand til at udfinde, hvorledes Komedien oprindelig var. Man kunde blot sige, at den maatte have været anderledes.

Besynderligt nok er den endnu ikke udgivet i sin oprindelige Skikkelse. Men i det Hele er der kun sørget lidet for, at Publikum kan lære Holbergs Komedier rigtig at kjende, da de bestandig kun bydes det i den sidste Skikkelse, hvori han efterlod dem. Udgiverne i vort Aarhundrede synes at have været af den Mening, at den sidste Skikkelse, som Holberg gav sine Komedier, er den eneste, hvori han har testamenteret dem til Efterverdenen, og at de ældre Skikkelser ere at ansee for kas-

serede. Men for det Første skulde det da bevises, at noget Saadant har været Holbergs Villie, og selv om det lod sig bevise, vilde det være ganske betydningsløst. Thi lige saa lidt som det tilkommer en Forfatter at bestemme, hvad Publikum skal mene om hans Arbeider, eller hvilket af dem det skal holde for det bedste, lige saa lidt tilkommer det ham, naar han har offentliggjort et Arbeide i forskjellige Skikkelser, at bestemme, hvilken af disse der skal være den eneste, hvori det fremtidig maa trykkes og læses. Holbergs Komedier frembyde baade en historisk og en æsthetisk Interesse; men hvad enten man læser dem med en overveiende historisk Interesse eller med en overveiende æsthetisk, kommer man tilkort, naar man kun faaer Lov at læse dem i deres sidste Skikkelse. Thi det er blot Indbildning, at Holberg stedse forbedrede sine Komedier, naar han lavede om paa dem, i Modsætning til Oehlenschläger, der sædvanligvis fordærvede sine Arbeider, og at man derfor skal have Oehlenschlägers Arbeider at læse i deres første Skikkelse, uden Hensyn til hvad han ønskede, og Holbergs Komedier i deres sidste. Holberg bragte næsten altid Forstyrrelse ind i sine Komedier, naar han lavede om paa dem. De besad i deres oprindelige Skikkelse en Dyd, som ved Forandringerne gik tabt. Thi medens han skrev en Komedie, levede han med dens Personer og var klar over de Situationer, hvori han lod dem optræde; men naar han nogen Tid efter skulde til at gjøre Forandringer i den, huskede han ikke længer alle dens Enkeltheder, og da han ikke befattede sig med en omhyggelig Revision, lod han det være nok med at forandre og tilføie Noget hist og her, uden at bryde

sig om, hvorvidt det Nye ogsaa var i Overensstemmelse med, hvad der blev staaende af det Gamle. Deraf de Besynderligheder og indre Modsigelser, som oftere forekomme i hans Komedier i deres forandrede Skikkelse, og som først blive forstaaelige, naar man lærer dem at kjende i deres tidligere Skikkelser. Desuden veed vi fra hans egne Yttringer, at han ikke selv mente, at hans Forandringer altid vare virkelige Forbedringer.[1] Den Skikkelse, som Komedierne have i den samlede Udgave fra 1731, er med Urette vedbleven at være den eneste, hvori Publikum lærer dem at kjende.

»Don Ranudo« foreligger fra Holbergs Haand i 3 forskjellige Skikkelser. Af dem er den bedste vedbleven at existere gjemt i det omtalte Manuscript; den næstbedste findes i Udgaverne fra 1745, men af disse ere kun enkelte Exemplarer endnu i Behold; Publikum faaer Komedien kun at læse i den Skikkelse, hvori den udkom kort efter Holbergs Død, og som er den uheldigste. I denne sin sidste Skikkelse er nemlig Komedien forøget med nogle ganske overflødige Scener, der ikke engang ere synderlig morsomme. Ikkeheller maa man troe, at Holberg indlagde dem for at gjøre Stykket bedre. Han opfandt dem i Aaret 1752 i Anledning af, at Stykket omsider for første Gang skulde forestilles paa den danske Skueplads, og utvivlsomt skulde de alene tjene til at skaffe hans Protegé, den lille Charlotte Böttger, der havde debuteret paa Theatret nogle Maaneder iforveien, en for hende passende Rolle i Stykket. Thi der var ellers ingen Grund til, at Hovedpersonen skulde have en halvvoxen Datter foruden den voxne. Don Ranudo be-

[1] Jvfr. Epistel 215.

høver kun at have den ene Datter, Donna Maria, som ogsaa gjentagne Gange i den oprindelige Dialog kaldes hans eneste. Den nye, rent overflødige »Eugenia, en halvvoxen Frøken«, som giver Anledning til de indlagte Scener og slutter Stykket med et naivt Ønske, er blot opfunden, for at »den lille Böttger«, der var en halvvoxen Pige paa 14 Aar, kunde faae en Rolle med i Komedien, uden at nogen af de andre Aktricer skulde klage over Tilsidesættelse. Derfor blev de kvindelige Rollers Antal forøget med en femte, saa at der var en til hver af de fem Aktricer, som dengang vare ved Theatret. Men herom synes Komediens Udgivere i vort Aarhundrede Intet at have vidst, og Hoffory og Schlenther fortælle, at Holberg først indlagde Eugenias Rolle i Komedien, da den i 1753 skulde trykkes paany, efter at den i det foregaaende Aar var bleven opført.

Seer man nu bort fra disse overflødige Scener, saa har man Stykket i den Skikkelse, hvori det blev trykt 1745, efter at Holberg havde gjort Mengel den Tjeneste at revidere Manuscriptet. Men de Forandringer, som Mengel fik ham til at foretage, ere næsten lutter Fordærvelser. »Don Ranudo« er og skal være en Komedie, hvori der gives en grotesk Fremstilling af Fattigdom og Hoffærdighed. De Forandringer, hvorved det Groteske forringes, ere ikke Forbedringer og have desuden haft til Følge, at Handlingen og Dialogen paa visse Punkter ere blevne mindre forstaaelige.

Den første indgribende Forandring, som Holberg foretog, findes i Anden Akts tredie Scene, hvor Isabella er til Audients hos Don Ranudo og Donna Olympia for at tale sin Broder Gonzalos

Sag og bevæge dem til at lade deres Datter gjøre et rigt Parti med ham, skjøndt han er af lavere Adel. Oprindelig endte Audientsen paa den groteske Maade, at den skrøbelige Lænestol, hvori Donna Olympia sidder, gaaer itu, lige efter at hun har udtalt, at det kun er onde Mennesker, som sige, at hun og hendes Gemal ere fattige, og at hun da »falder saaledes paa Gulvet, at Ryggen vender op, og det pjaltede og sønderrevne Rygstykke bliver seet af Isabella, som seer derpaa med Forundring og vrider Hænderne af Medynk«. Ved den foretagne Forandring er Audientsen kommen til at ende uden denne Tildragelse. Men det bliver nu mindre forstaaeligt, hvad der foranlediger Isabella til at være saa greben af Medynk, at hun ved sin Bortgang giver Kammerjomfruen, der følger hende tildørs, en Pung med Penge, som hun skal overrække sit forarmede Herskab. Denne hendes Handling var oprindelig bedre motiveret, og Herskabets Indignation over den tilbudte Pung var tillige mere komisk.

Endnu mere uheldig er dog en i Fjerde Akt foretagen Forandring. Enhver, som har læst Komedien i de gængse Udgaver, vil erindre, at Don Ranudo, efter at Rettens Middel har gjort Exekution hos ham og berøvet ham og hans Gemalinde ikke alene deres Bohave, men ogsaa deres Gangklæder, optræder svøbt i en gammel Sørgekappe. I og for sig er dette komisk. Men det er vanskeligt at forstaae, at hans Tjenestefolk, da de see ham med Sørgekappe paa, blive saa forskrækkede, at de falde paa Knæ og korse sig, istedenfor at spørge ham, til hvis Begravelse han vil hen, og hvorledes Pedro, da han gjenkjender ham, uagtet en Sørge-

kappe dog ikke gjør et Menneske ukjendeligt, kan sige, at han først antog ham for »en Dødning«. Men aldeles ubegribeligt er det, at Leonora, da en fremmed Gesandt har faaet Audients hos den i Sørgekappen svøbte Don Ranudo, undskylder hans Kostyme med, at han af Devotion gjør Poenitentse efter Kong Nabukodonosors Exempel, og at han af den Grund seer snarere ud som et Dyr end som et Menneske. Heller ikke begriber man, at hun, forinden Don Ranudo modtager Gesandten, foreslaaer ham at undskylde sin Paaklædning med, at han er syg, og at Doktoren har raadet ham at svøbe sig i en Sørgekappe, da dette skal være kraftigt for en vis Slags Svaghed. Oprindelig var Don Ranudo iført et andet Kostyme. Han var ikke svøbt i en Sørgekappe, men i et Hestedækken, og dette var ikke et almindeligt Dækken, men et saadant, som er afpasset efter Hestens Figur og Hoved med opstaaende Øren. Først naar man underrettes herom, begriber man, hvad Leonora siger om hans Kostyme, og ligeledes at Tjenestefolkene, da de see ham, blive forskrækkede og antage ham for en »Varulv«. Thi det var saaledes, at Pedro sagde, førend hans Replik blev forandret til, at han »tog Herren an for en Dødning«.

Men foruden den Slags Forandringer, hvorved Holberg vilde formilde, hvad der kunde findes for grovt, gjorde han et Par Tilføielser blot for at forøge Morskaben, idet han dels føiede en ny Scene til den tredie Akt, dels forlængede en af Scenerne i den femte. Heller ikke ved disse Tilføielser er Komedien bleven forbedret. Om den sidste af disse Tilføielser er der ikke Andet at sige, end at den hverken gjør Stykket bedre eller ringere. Derimod

har den nye Scene, hvormed Tredie Akt ender, bragt en Forstyrrelse ind i Stykket. Oprindelig var det saaledes, at Akten endte med, at Pedro kommer og melder sit Herskab, at Kreditorerne befinde sig udenfor med Rettens Middel, som vil exekvere en Dom og tage Alt, hvad de finde i Huset, hvorefter saa Herskabet og Pedro forlade Skuepladsen. Denne Aktslutning er bleven forandret til, at Personerne forblive paa Skuepladsen og faae Besøg af en Retsbetjent, der i al Ærbødighed og med Undskyldninger for sin Nærgaaenhed afører Herren og Fruen deres Gangklæder. Den nye Scene er morsom; kun er den ikke af original Opfindelse; thi den er aabenbart en Efterligning af den Scene i *Tartuffe,* hvor Retsbetjenten Hr. Loyal indtræder for paa den høfligste Maade at sætte Orgon med hans Familie ud af Huset og bemægtige sig hans Eiendele. Men naar en Scene af dette Indhold er føiet til Tredie Akt, og Tilskuerne have været Vidne til Exekutionsforretningen, bliver det overflødigt at faae den omstændelig fortalt i den følgende Akt. Man maa derfor, naar man læser Stykket i de gængse Udgaver, have i Erindring, at Fjerde Akt er skreven, dengang Tredie endnu ikke var forøget med den omtalte Scene.

Det Samme maa erindres, naar Pedro paa Don Ranudos Spørgsmaal, hvor Kreditorerne ere, svarer: »De ere alt indbrudte i den grønne Stue,« og Don Ranudo derefter siger: »Kom lad os gaae!« Thi ved »den grønne Stue« menes der noget Andet end en Stue i Don Ranudos Hus. Den grønne Stue var ligesom *the green-room* ved de engelske Theatre Aktørernes Foyer, eller det Forsamlingsværelse, hvor de opholdt sig, naar de ikke vare paa

Scenen. I de Repliker, hvormed Tredie Akt oprindelig endte, gjordes der altsaa en spøgende Hentydning til, at de Spillende nu skulde begive sig ind i Foyeren. Ogsaa i en anden af Holbergs Komedier, i »Jean de France«, nævnes den grønne Stue, idet Arv, som i denne Komedie er en Slags Klown, der ikke kan holde Virkeligheden og Komediespillet ude fra hinanden, svarer sin Husbond, da denne spørger ham, hvor Jean opholder sig: »Han staaer inde i Grønstuen og pukler sin Paryk for Speilet.« Men Komediernes Udgivere og Fortolkere maae have troet, at den grønne Stue kun er et Værelse i det Hus, hvor Handlingen skal tænkes at foregaae, da de ellers ikke kunde have undladt at oplyse, hvad der forstodes derved.

Holbergs Komedier bør engang udgives saaledes, at Publikum kan lære dem bedre at kjende, end de gængse Udgaver tillade. De bør derfor saa vidt muligt udgives i deres oprindelige Skikkelse, og samtidig maa de af Holberg gjorte Forandringer meddeles som en sekundær Text. Ved deres oprindelige Skikkelse mener jeg den, hvori Holberg først havde dem færdige. Nogle ere nemlig forandrede og forøgede med nye Scener, endnu inden de første Gang tryktes. I den gængse, saakaldte klassiske Udgave er Sagens Realitet forsømt og hele Vægten lagt paa Bogstavvæsnet, som om det Eneste, hvad der hidtil havde manglet, var, at *Udgaven 1731* blev optrykt efter en ny Regel for Korrekturlæsningen, saaledes, at Orthografien blev korrigeret efter den Orthografi, hvormed Holberg i sine sidste Leveaar fik »Epistlerne« trykte. Men da Holberg ikke selv har bestemt Orthogra-

fien i sine trykte Skrifter, er det uden Interesse at faae hans Komedier at læse med en gammeldags Orthografi, der hverken var hans egen og hellerikke var den, hvormed hans Samtid fik dem at læse, men som er konstrueret i vort Aarhundrede efter hans forskjellige Afskriveres og Bogtrykkeres Orthografier. Man vil ved at undersøge det omtalte Manuscript i Forbindelse med de forskjellige danske Udgaver af »Don Ranudo« fra Holbergs egen Tid kunne faae et Begreb om, hvorledes Kopister og Bogtrykkere dengang betragtede en Forfatters Stavemaade og Ordformer.

I Manuscriptet findes Komedien afskreven med en Stavemaade, som aldrig var Holbergs, hverken paa den Tid, da han forfattede Komedien, eller paa noget senere Tidspunkt. Thi den er væsentlig forskjellig fra Stavemaaden i hans private Breve, og hvad der ellers er blevet tilovers af hans egenhændige Manuscripter, ligesom den er i Strid med de Regler, som han gav i sine orthografiske Anmærkninger 1726. Datidens Kopister ansaae det for lige saa unødvendigt at følge en Forfatters Orthografi som at imitere hans Haand. De betragtede Orthografien som en Del af Kalligrafens Arbeide. Holberg pleiede ikke at stave Substantiverne med stort Begyndelsesbogstav; Kopisten gjør det regelmæssigt, og hans Stavemaade stemmer forsaavidt med de daværende Bogtrykkeres. Men hvad der gjør den aparte og løierlig, er især de mange Konsonantfordobblinger i Ord, som kun bør staves med en enkelt Konsonant. Han skriver f. Ex. ikke svøbe og løbe, men svøbbe og løbbe, og som andre Exempler paa hans løierlige Stavemaade kunne anføres: Vedderlag, nydde, brugge, strygge, be-

svimme, Naturren, Dyrr, løsse, Lufft. Desto besynderligere er det, at han i andre Ord, som bør staves med en dobbelt Konsonant, nøies med at bruge en enkelt og regelmæssigt skriver: Lyke, Styke, Samtyke. Da Holberg gjennemsaae Manuscriptet, slog han stundom en Streg over en af de overflødige Konsonanter, men lod i det Hele taget Stavemaaden forblive, som den var, og der var heller ingen Grund for ham til at forandre den; thi Manuscriptet skulde jo kun sendes til Altona for at oversættes paa Tydsk, og hvis det kom tilbage til Kjøbenhavn og engang skulde trykkes, vilde nok den danske Bogtrykker sørge for, at det blev trykt med en passende Stavemaade. Naturligvis er der heller ikke Mangel paa overflødige Vokalfordobblinger; *vi* staves f. Ex. altid *vii*. Men ligesom Stavemaaden ikke er Holbergs, saa er heller-ikke Ordformerne allesammen hans. Kopisten skriver f. Ex. bestandig: størrere for større, trei for tre, Jueler for Juveler, Bod for Bo, Legome, Menniske, eeniste, deris, givis, og forvexler stadig ud og ude, bort og borte, ind og inde. Hvad han egentlig var for en Landsmand, er ikke klart. Rahbek fandt, at han »øiensynlig« var en Udlænding, og Meget taler for, at han var en Tydsker, skjøndt Andet kunde lede til den Formodning, at han var Norsk eller fra en af de danske Dialektegne. Men da den Coldeweyske Afskrift ikke er foretagen efter Holbergs egenhændige Manuscript (hvorom Nærmere i den følgende Afhandling), bærer den maaskee Mærker af flere Afskriveres forskjellige Nationalitet. Derimod kan der ingen Tvivl være om, under hvilken Konges Regjering Afskriften er bleven til. Man kunde troe, at den muligvis var

fra Frederik den Fjerdes Tid, da Holberg allerede i 1723 havde Komedien liggende færdig. Men Fabriksmærket i Papiret er Christian den Sjettes Navnetræk med en Krone over, og Tallet paa Don Ranudos Ahner 1733 tilkjendegiver ogsaa, at Komedien er afskreven i Christian den Sjettes Tid. Det maa ogsaa antages, at de Afskrifter, som Folk besad af Don Ranudo, først ere komne til Existents, efter at Holberg i 1731 havde forholdt Prænumeranterne paa hans Danske Skueplads denne Komedie og derved gjort Publikum begjærligt efter at faae den at læse.

Dersom nu den Coldeweyske Afskrift var bleven trykt i Kjøbenhavn hos en dansk Bogtrykker, vilde den være bleven trykt med en forandret Orthografi. Men i Altona — hvor den sandsynligvis blev trykt hos Gymnasiets Bogtrykkere Brødrene Burmester, da de xylograferede Figurer ere de samme, som findes i en hos Brødrene Burmester 1745 trykt dansk Oversættelse af Erasmus fra Rotterdams *Moriæ Encomium*, — kunde man ikke indlade sig paa at forandre Orthografien. Man holdt sig der til Manuscriptet, som det var, og da det helt igjennem bar Mærke af at være revideret, maatte man vel ogsaa i Altona troe, at det var, som det skulde være. Komedien er derfor i Mengels Udgave trykt med Manuscriptets Orthografi og desuden med en Masse Trykfeil som Følge af, at den tydske Bogtrykkers Folk ikke havde Færdighed i at trykke danske Manuscripter. Det ene med det andet bragte Holberg til at lade Berling foranstalte et korrigeret Eftertryk. Men naar man nu vil spørge, hvilken Betydning der skal tillægges den Berlingske Udgave i Henseende til Orthografien og de

øvrige Forandringer, vil Svaret blive, at den kun er en Præstation af Berling. Hermed stemmer ogsaa, hvad Berling siger i sin Fortale: Han henvendte sig til Autor for at spørge, om det maatte være ham tilladt at trykke Stykket mere akkurat (ɔ: med færre Feil), og da han havde faaet at vide, at Autor hverken kunde eller vilde forhindre ham i hans Forsæt, helst om han vilde lade det trykke med mere Flid, saa lod han det strax til Trykken befordre og sparede ingen Flid derved. Den af Berling med Holbergs Tilladelse foranstaltede Udgave er derfor uden Autoritet, om den ogsaa efter en gjældende Sprogbrug kan kaldes »autoriseret«. Man kan lige saa gjerne selv korrigere den Mengelske Udgave og vil endogsaa derved kunne komme til et rigtigere Resultat, da Berling foretog adskillige Forandringer, som han hellere skulde have undladt at foretage.

Hvad for det Første Stavemaaden angaaer, da er den naturligvis ikke Holbergs, men Berlings. Komedien er ogsaa trykt med samme Stavemaade som Fortalen. Men i sin Iver efter at korrigere kom Berling til at gjøre daarlige Forandringer. Thi det er f. Ex. ingen Forbedring, at Hovmod er forandret til Hofmod, Spidsen til Spitsen, forplante til fortplante, og det er ligefrem urigtigt, at »ophidser« i Stykkets første Scene er blevet til »ophisser«.

Med sine Forandringer af Interpunktionen var Berling hellerikke altid heldig, og han har et Par Gange ved sin nye Interpunktion givet Ordene en anden Mening, end de skulle have. Saaledes er Leonoras Meddelelse til sit Herskab: »Madam Isabella lader formelde hendes underdanigste Re-

spekt og beder, at Herren og Fruen« forandret til en Henvendelse alene til Donna Olympia: »Madam! Isabella« o.s.v. Og Don Ranudos: »Naar saa Nogen, siger jeg, tvivler derom, og siger« er forandret til »Naar saa Nogen siger, jeg tvivler derom, og siger«.

Samtidig med Stavemaaden skulde en Mængde af Ordformerne korrigeres, og hertil var der en særlig Opfordring, da den Altonaiske Bogtrykker oftere havde fortydsket et Ord, enten fuldstændigt eller halvveis. Berling erklærede ikke uden Grund den Mengelske Udgave for at være »opfyldt med idel Udansk«. Men mange af disse Germanismer fandtes ogsaa i Manuscriptet, og nogle af dem vare Holbergs egne. I de orthografiske Anmærkninger 1726 fortæller Holberg, at han i Bergen var bleven opdragen paa Tydsk, og at han i sit Forfatterskabs Begyndelse, naar han vilde skrive Dansk, ofte kom til at bruge tydske Ord og skrev *Pitskaft* for Signet, *dessen* for dens eller dets, *beobagte* for iagttage, og endnu i sin Alderdom skrev han i Epistlerne *Warsager* for Spaamand, *Ærgernis*, *Vederdøbere, kortsvillig,* og *Eftertale* for Dadel. Snurrig er ogsaa den Germanisme, som findes i »Don Ranudo«s Første Akts anden Scene, hvor Pedro siger, at naar Borgerfolk »studser« allermest, saa gaaer Hoffolket allerslettest. Thi her er »studser« det tydske *stutzen,* og ikke som Rahbek troede en Skrive- og Trykfeil for stadser. Denne og adskillige andre Germanismer, saasom »narrisk« og »katholisk« og »melankolisk«, lod dog Berling blive staaende. Men »skjelmisk« forandrede han til skjelmsk, »anseenligere« til anseeligere, »Morenland« til Morland, »Tølpel« til Tølper, »For-

myndskab« til Formynderskab, og da »Colibradosisk« ogsaa forekom ham at være en Germanisme, blev det til Colibradsk. At denne Berlingske Forhutling af Ordet endnu af Liebenberg blev udgivet for den ægte Holbergske Form, er mærkværdigt. Naar Familienavnet er Colibrados, maa vel Adjektivet være Colibradosisk. Germanismer fandtes forøvrigt ikke blot i de enkelte Ord, men tillige i Ordstillingerne, hvad der dog ikke skyldtes den altonaiske Bogtrykker, men hidrørte fra Manuscriptet, i hvilket Ordstillingerne stundom vare udanske. Ogsaa dem korrigerede da Berling. Saaledes blev »Jeg er ellers herhid kommen« til: Jeg er ellers kommen herhid; »mig engang at besøge« til: at besøge mig engang; »før de vilde sig fornedre« til: før de vilde fornedre sig; »at jeg det endnu ikke har forvundet« til: at jeg endnu ikke har forvundet det. Men andre af de tydske Ordstillinger undlod han at korrigere, f. Ex. »den skal det vist meget ilde bekomme«, og ligeledes forblev Udtolkerens »det vil saa meget sige« (das will so viel sagen), som det var.

Endvidere paalaa det Berling at indsætte Ord, som manglede i den Mengelske Udgave, da det stundom var hændet, at et Ord hist og her var udfaldet for den tydske Bogtrykker. Men næsten overalt, hvor noget Saadant var hændet, kunde Enhver lige strax see, hvad det var, der manglede. Berling indsatte derfor næsten altid det rigtige. Men da der stundom var udfaldet et Ord, troede han, at det var skeet hyppigere, end det virkelig var Tilfælde, og Dialogen er derfor i Berlings Udgave hist og her bleven forøget med et Ord, som ikke er Holbergs.

Men foruden at forandre Stavemaade og Interpunktion og korrigere Ordformer og Ordstillinger samt indsætte manglende Ord, lavede Berling også engang imellem om paa Texten og satte andre Ord istedenfor Holbergs. Stærkest er den Forandring, han har foretaget i det Svar, som Don Ranudo giver paa sin Gemalindes Spørgsmaal, om Folk af ringe Stand kunne blive salige. Don Ranudo svarer, at de vistnok kunne blive det, men ikke saa fuldkomment som fornemme Folk, idet han motiverer denne sin Mening med at tilføie: »thi som der er Forskjel imellem en Høi og en Ringe, saa er der og Forskjel imellem gemene Folk og umælende Bæster.« I Berlings Udgave er det forandret til: »thi ligesom der er Forskjel imellem ringe Mennesker og Dyr, saa er der og Forskjel mellem høie og ringe Standsfolk«, og saaledes som Berling forandrede Repliken, er den i alle følgende Udgaver vedbleven at være. Kort efter at have taget sig denne Frihed, forandrede Berling i en af Pedros Repliker Ordet »renderer« til det mindre morsomme danske »giver«. I Tredie Akt er »Gid jeg havde Noget at give hende til at lugte paa« forandret til: »Gid jeg havde Noget at give hende at lugte til«, i Femte Akt er raabe »saa stærk« forandret til raabe »saa høit«. Berling har vel troet, at han derved forbedrede Udtryksmaaden; men det er vanskeligt at forstaae, at han også kan have troet det, ved at forandre den parenthetiske Bemærkning i Femte Akt: »Naar dette er skeet, oplæses Kontrakten« til: »Da dette var skeet, oplæses Kontrakten«, og i Tredie Akt »Naar hun siger dette, tager hun Osten« til: »Da hun siger dette, tager hun Osten«.

Læseren vil nu have faaet et Begreb om Beskaffenheden af den Udgave, som ligger til Grund for alle de følgende. Den er ikke besørget af Holberg selv, men kun en Præstation af hans Bogtrykker, og viser ikke Andet end, hvorledes Berling korrigerede den Mengelske Udgave. Berling offentliggjorde den ogsaa kun som et Værk af sin egen Flid, og behandlede den kun som sit eget Arbeide, da han endnu i det samme Aar lod den trykke paany med en Mængde Korrektioner baade af Stavemaaden og Ordformerne. Det uheldige »Colibradsk« blev nu til »Colibradisk«, men vandt ikke synderligt ved det indskudte Bogstav, »katholisk« blev til »katholsk«, og som en anden hidtil overseet Germanisme blev »under deres Kallun« forandret til »blandt deres Kallun«. Men adskillige af de gamle Feil blev staaende, f. Ex. Masque istedenfor Musique, i Slutningsscenen. Holberg havde lige saa lidt at gjøre med denne korrigerede Udgave som med den første. Ikkeheller blev der tillagt den senere Udgave nogen Betydning, da Komedien skulde trykkes i Sjette Tome af »Den danske Skueplads«; thi man benyttede ved denne Leilighed i det Høpffnerske Trykkeri et Exemplar af Berlings første Udgave, hvad der tydelig kan sees af Overensstemmelserne. Vel findes der ogsaa enkelte særegne Overensstemmelser mellem Komedien i »Den Danske Skueplads« og i Berlings anden Udgave; men disse hidrøre kun fra, at to Bogtrykkere uafhængigt af hinanden kunne gjøre de samme Korrektioner. — Den i Sjette Tome af »Den danske Skueplads« foreliggende Udgave af »Don Ranudo« er af samme Beskaffenhed, som Berlings. Thi ligesom Holberg havde ladet Berling

være ene om at korrigere den Mengelske Udgave, blev det overladt til Høpffner at besørge Komedien trykt efter Berlings Udgave, kun med nogle indlagte Scener i Tredie Akt. Orthografien, hvormed »Don Ranudo« blev trykt i »Den Danske Skueplads«, er derfor bleven en Blanding af Berlings og Høpffners, og da Principet for den moderne Udgivelsesmaade af Holbergs Komedier siden 1845 har været, at bringe dem til at foreligge med »Epistlernes« Stavemaade af Ordene, dog saaledes, at der i alle de saakaldte Tvivlstilfælde er taget Hensyn til, hvad der staaer i de gamle Udgaver, saa figurere »Hofmod« og »Spitsen« og andre af Berlings Særheder endnu i den nyeste Udgave af »Don Ranudo«.

Berlings første Udgave ligger ogsaa til Grund for den svenske Oversættelse, der udkom 1745 hos hans Broder Carl Gustav i Lund. Thi ligesom Mengel havde udgivet Komedien paa to Sprog, paa Tydsk og paa Dansk, saaledes udgav Berling og hans Broder i Skaane den paa Dansk og paa Svensk. At den svenske Oversættelse er foretagen efter Berlings første Udgave, kan sees af forskjellige Ting, f. Ex. af de Ord, hvormed Audientsscenen i Anden Akt ender, idet Don Ranudo siger til Isabella: »Men hwad thetta erendet angår, så finner Gonzalo wäl sjelf, när han altsammans noga eftertänker, at thet icke kan låta sig göra«. Disse Ord stemme nemlig kun med, hvad der staaer i den første Udgave: »Men hvad denne Post er angaaende, da vil han selv befinde, naar han« o. s. v. I den senere danske Udgave er »han« korrigeret til *hun* ɔ: Isabella. — En anden, friere Oversættelse udkom siden i Westerås 1780, men den Ber-

lingske fik dog i 1796 et nyt Oplag. Da dette ikke findes omtalt i »Sveriges dramatiska litteratur« af Klemming, maa vel det Exemplar, som haves paa det store kongelige Bibliothek, være en Sjeldenhed. Hvem Oversætteren var, er ubekjendt; men naturligvis var det en Svensker og ikke, som der staaer i den nævnte svenske Bibliografi og i en nyere norsk,[1] E. H. Berling, den danske Bogtrykker, hvis Fortale er oversat tilligemed Komedien, og som derfor feilagtig er bleven anseet for Oversætteren.

Endnu vil jeg fremsætte nogle Bemærkninger om den tydske Oversættelse, hvori Komedien allerførst blev offentliggjort. De nyere danske Udgivere have ikke skjænket den Opmærksomhed, men have derved begaaet en Forsømmelse. Dog maa Rahbek undskyldes, da han gjerne vilde have lært den at kjende, men ikke var istand til at opdrive noget Exemplar. Jeg skal paavise, hvorledes den paa enkelte Punkter kunde have hjulpet til en riggere Forstaaelse af Manuscriptet og tjent til Veiledning ved Fastsættelsen af den danske Text. Men løierligt nok — skjøndt Manuscriptet var fremdraget i 1818, sank det i langvarig Forglemmelse og blev, som Liebenberg siger, først hændelsesvis atter fundet paa Universitetsbiblioteket nogen Tid efter, at Komedien i 1852 var trykt i den »monumentale« Udgave.

I den tydske Oversættelse findes der for det Første nogle Ord, som mangle i alle de danske Udgaver, og over hvilke der i Manuscriptet er slaaet en tyk Streg. Men ifald man troer, at de mangle

[1] Hjalmar Pettersens Anonymer og Pseudonymer i den norske Literatur. Kristiania, 1890.

efter Holbergs Villie, tager man feil. Det er den Sætning, hvormed Pedro slutter en af sine Replikker i 3die Scene: »Jeg er nok ofte hoeragtig, men dog ikke tyvagtig«, og som i Oversættelsen ved en Forvexling af »hoeragtig« og storagtig er blevet til: »Ich bin zwar oft stolz und ehrgeizig genug, aber diebisch bin ich doch nicht«. Denne Sætning har ikke været udstrøgen, dengang Manuscriptet var hos Oversætteren. Den er udstrøgen af en Person i Altona, efter at Stykket var oversat, og forinden det skulde trykkes paa Dansk. Stregen er ogsaa tydelig slaaet med en anden Slags Blæk end det gullige, som Holberg brugte. Naar man altsaa vil udgive Komedien efter Holbergs Redaktion og ikke efter hans Bogtrykkeres Præstationer, bør disse Ord ikke mangle.

Paa et andet Sted ere Holbergs Rettelser blevne forstaaede bedre af Oversætteren end af den Altonaiske Bogtrykker. Holberg havde nemlig, førend han forandrede Hestedækkenet, hvori Don Ranudo svøber sig, til en Sørgekappe, forandret det til en Reise- eller Regnkappe, men havde ved denne Omforandring frembragt en Forvirring, hvorpaa en anden Person, sandsynligvis den samme, som overstrøg den før omtalte Sætning, havde søgt at bøde, forinden Komedien blev trykt paa Dansk. Gusmans Monolog i Fjerde Akt er derfor ikke trykt ganske som Holberg forandrede den. Det skulde i denne Monolog have heddet om den af Retsbetjenten afklædte Don Ranudo:

— — »han har Intet tilbage uden *Buxer og Sko*, kort at sige: der blev Intet tilbage i det hele Hus, hvormed Herren kunde skjule sit nøgne Legem, uden alene en *Sørgekappe* —«

Saaledes skulde der have staaet. Men i alle de danske Udgaver er det blevet til:

——»han har Intet tilbage uden en *Sørgekappe*, kort at sige: der blev Intet tilbage i det hele Hus, hvormed Herren kunde skjule sit nøgne Legeme, uden alene *Sørgekappen* —«

Den tydske Oversætter har forstaaet de gjorte Rettelser bedre, idet han skrev: »so dass er nichts anbehielt als die Beinkleider und Schuhe; mit einem Worte: sie haben nichts im ganzen Hause zurück gelassen, womit der Herr seine Blösse bedecken könnte, als einen alten Trauermantel«. — Forresten er den af Holberg foretagne Forandring et nyt Exempel paa, at han sædvanligvis ikke kunde gjøre nogen Forandring uden at frembringe en Forstyrrelse. Oprindelig sagde nemlig Gusmann, at Don Ranudo kun havde beholdt *Underbuxer* og Sko, da Overbuxerne vare fratagne ham tillige med de andre Klædningsstykker, og det er derfor, at Pedro i Femte Akt, da Don Ranudo lover ham en Rosenobel, som han ikke har hos sig i sin Buxelomme, siger afsides: »Herren har maaskee ingen Buxer paa«. Denne Replik bliver uforstaaelig, naar Don Ranudo har beholdt Overbuxerne paa; men da Tilskuerne i den nye Scene, hvormed Tredie Akt slutter, skulde see Retsbetjenten afklæde Don Ranudo, vilde det være blevet for grovt, om Retsbetjenten ogsaa trak Buxerne af ham.

Endnu paa et tredie Punkt kunde den tydske Oversættelse have tjent de nyere danske Udgivere til Veiledning. I Manuscriptet saavelsom i alle de gamle Udgaver staaer der i en af Udtolkerens Repliker:

»Naar jeg siger det Ord Tahunki laugt, saa betyder det et Bord, Tahunki en Terts høiere, saa betyder det et Bjerg, Tahunki en Tone høiere, o. s. v.«

Alle Udgiverne i dette Aarhundrede have anseet »laugt« for en Trykfeil og forandret det til *langt*, og der findes ikke engang nogen Bemærkning derom blandt de »Afvigende Læsemaader« hos Liebenberg. Men der skal staae *laugt*. Thi Talen er jo ikke om at fremsige Tahunki langt eller kort, men med lav Stemme og med høiere og endnu høiere. Den tydske Oversætter har derfor med rigtig Forstaaelse af Repliken skrevet: »Wenn ich das Wort Tahunki schlechtweg in einem niedrigen Ton ausspreche«. Ligeledes er det rigtigt, hvad der staaer i den gamle svenske Oversættelse fra 1745: »När jag säjer thet ordet Tahunki lågt«. Lauge og Lave er jo det samme Navn, at sauge og at save kommer ud paa Et, en Hauge er en Have, og i den af Paulli 1724 omarbeidede »Politiske Kandestøber« siger Geske: »Fly mig en Stol, at jeg kan sætte mig at lee, før min Mauge sprækker«.

Forøvrigt har Oversætteren ikke paa alle Punkter forstaaet Originalen rigtig, og en af hans Misforstaaelser er grumme uheldig. I den nye Scene, som Holberg føiede til Tredie Akt, foreskrives, at Don Ranudo, efter at Retsbetjenten har frataget ham hans Tobaksdaase, »gaaer og synger paa Gulvet«. Oversætteren har gjort det til: »Don Ranudo geht und sinkt zur Erde nieder«. Med denne Feil blev den tydske Oversættelse stadig optrykt gjentagne Gange, og selv i det nyeste Optryk (1888) have Hoffory og Schlenther ladet den passere uomtalt i deres Noter under Texten.

Mengel havde med sin tydske Separatudgave af Komedien en lignende fortrædelig Skjæbne som med sin danske. Vel var Oversættelsen tilstrækkelig godt besørget, og Komedien blev funden morsom; en Recensent i »Pommersche Nachrichten« gav den endogsaa Fortrinet for mange af Holbergs andre Komedier. Men endnu i det samme Aar, hvori den var fremkommen, blev den ulovlig eftertrykt. Paa Eftertrykkets Titelblad staaer derforneden: »Bresslau und Berlin 1745«, medens der paa den retmæssige Udgaves Titelblad staaer: »Copenhagen und Leipzig, bey Christian Gottlob Mengel und Compagnie 1745«. Efter at Komedien i 22 Aar kun havde existeret i Manuscript, blev den altsaa i Løbet af eet og samme Aar trykt sex forskjellige Gange; to Gange paa Tydsk, tre Gange paa Dansk, og een Gang paa Svensk.

I det følgende Aar, Christian den Sjettes sidste, udgav Høpffner, der siden August 1745 atter var Holbergs Bogtrykker, med hans Samtykke det lille hidtil utrykte Leilighedstykke: »Den danske Komødies Ligbegængelse«, da han var bleven Ihændehaver af Stykket, som var bortkommet for Holberg. Høpffners Gjerning fortjener at paaskjønnes, men til Den danske Skueplads hører denne Epilog dog ikke, lige saa lidt som den i 1723 trykte Nytaarsprolog, da hvert af disse Leilighedsstykker kun var bestemt til at opføres en eneste Gang. Hvad der blev samlet under Titelen: »Den Danske Skueplads« var lutter Komedier, som ansaaes for at have blivende Betydning for Theatret. Ikkeheller indlemmede Høpffner de nævnte to Leilighedsstykker i Samlingen, da han i 1758 foranstaltede det tredie Oplag af den. Om Komediens

Ligbegængelse siger Werlauff feilagtig i sine »Holbergiana« (i »Nyt historisk Tidsskrift« VI.), at Stykket udkom efter Christian den Sjettes Død. Kongen døde den 6. August, men allerede den 27. Maj averteredes i »Kjøbenhavns Postrytter« Stykket til Salg som »nu fra Pressen færdigt«.

Saaledes udkom i Christian den Sjettes Tid hele den nationale Komedieskat, medens Theaterforestillingerne vare afskaffede. Og Samlingen fandt saa god Afsætning, at den i 1743 fik et nyt Oplag. Det var ligeledes i de 18 Aar, hvori der ikke gaves Theaterforestillinger i Kjøbenhavn, at der fremkom Oversættelser af Holbergs Komedier i forskjellige Sprog, paa Svensk, paa Tydsk og paa Fransk. Alle de 25 Komedier, som stod i »Den Danske Skueplads«, udkom paa Tydsk i Løbet af nogle faa Aar, fra 1741 til 1745, og i det sidste af disse Aar udkom den længe tilbageholdte 26de Komedie endog tidligere paa Tydsk end paa Dansk. Ja, selv af det lille Leilighedsstykke, som Høpffner udgav i 1746, lovede en Boghandler i Hamborg i 1747 det tydske Publikum en Oversættelse, »Begräbniss der Dänischen Schaubühne«; men Løftet synes ikke at være bleven indfriet. Derimod kom en tydsk Oversættelse for Lyset i 1760, hvad der har været Scheibe ubekjendt, da han i sin Biografi af Holberg 1764 fortæller: »das Leichenbegängniss ist nicht übersetzt worden.«[1] De tydske Over-

[1] Oversættelsen findes ikke i noget af de offentlige Bibliotheker i Kjøbenhavn, men Cancelliraad Lynge har viist mig den i sin Samling Holbergiana. Pjecens Titel er: *Allerletztes Lustspiel des Freyherrn v. Holberg aus dem Dänischen in das Deutsche übersetzt und zu den fünf Bänden der Dänischen Schaubühne noch gehörig. Frankfurt und Leipzig, 1760.* Efter Holbergs Død var den tydske Oversættelse af hans Komediesamling bleven for-

sættelser blev oftere trykte paany og havde paa Holbergs Tid vistnok endnu flere Læsere og Kjøbere end Originalerne. De kom ogsaa hos andre Nationer til at træde i Originalernes Sted, da det var efter dem, at Komedierne oversattes paa Hollandsk og nogle tillige paa Russisk, deriblandt Don Ranudo, som allerede i 1757 blev oversat og samme Aar opført paa Hoftheatret i Moskva, og da Oversættelsen gjentagne Gange blev trykt, maa vel Russerne have fundet Behag i Stykket. Snurrigt nok ligger den tydske Oversættelse af Don Ranudo ogsaa til Grund for den svenske, der udkom 1780 hos Horrn i Westerås. — Den franske Oversættelse af Holbergs Komedier vandt derimod kun ringe Paaskjønnelse. Den var et kjøbenhavnsk Foretagende. Samtlige 26 Komedier blev oversatte af en i Kjøbenhavn bosiddende Mr. Fursman, men kun 4 af Komedierne blev offentliggjorte, Resten forblev Manuscript. De fire, som udkom, dediceredes til Kong Frederik den Femte kort efter hans Thronbestigelse 1746, og sandsynligvis tænkte man, at Oversættelsen kunde blive af Betydning, naar der under den nye Regjering ankom franske Skuespillere til Hovedstaden. Men den paabegyndte Offentliggjørelse af Oversættelsen fik egentlig ikke anden Betydning, end at den gav Holberg Anledning til at skrive en *Préface.* — Paa Svensk udkom blot nogle enkelte af Komedierne, nemlig naar man ikke medregner den Paulliske Omarbeidelse af Kandestøberen, kun de fire andre, der stod i den første Tome, samt »Don

øget i 1755 med et femte Bind, som indeholdt de Komedier, han havde skrevet i sin Alderdom, og til de fem Bind blev der i 1760 føiet en Oversættelse af Ligbegængelsen.

Ranudo«. Men ligesom »Kildereisen« i 1739 blev spillet paa Svensk, uden at Oversættelsen blev trykt, er det vistnok gaaet med flere af Komedierne. Og hvorfor skulde Oversættelserne trykkes, naar Svenskerne kunde læse Holberg i Originalsproget? Det ringe Antal trykte svenske Oversættelser viser ikke, at Holbergs Komedier kun vare lidet kjendte og paaskjønnede i Sverig. Alligevel var Tydskland det fremmede Land, hvor de fandt størst Paaskjønnelse. Det var ogsaa i Tydskland, at de først gjordes til Gjenstand for en udførlig Omtale i Tidsskrifter. Og da de kunde spilles baade i Tydskland og i Sverig, medens Theaterforestillinger vare afskaffede i Danmark, blev de fleste af de sex, der ikke vare komne til Opførelse paa Theatret i Lille Grønnegade, opførte i Udlandet tidligere end i Hjemmet. Den danske Skueplads har saaledes ikke den Ære at være det Sted, hvor »Erasmus Montanus« og »Hexeri« og »Den honnette Ambition« kom første Gang til Opførelse. Thi de spilledes allerede i Hamborg i Aarene 1742—43; og »Don Ranudo« opførtes i Sverig samme Aar, som Stykket var udkommet, eller syv Aar før det blev forestillet paa den danske Skueplads.

OM EN HIDTIL UKJENDT AFSKRIFT AF TO AF KOMEDIERNE FRA TIDEN, FØR DE BLEV TRYKTE

Indtil for et Par Aar siden ansaae jeg den Coldeweyske Afskrift af »Don Ranudo« for den eneste, der var bleven tilovers af alle de Afskrifter, som engang havde existeret. Men det kom til min Kundskab, at der i *Trondhjem* skulde være et Manuscript, som indeholdt baade »Don Ranudo« og »Den danske Komedies Ligbegængelse« fra en Tid, da disse to Stykker endnu ikke vare trykte. Efter Henvendelse til det kongelige norske Videnskabsselskab, i hvis Samlinger Manuscriptet er indlemmet, erholdt jeg det til Gjennemsyn her i Kjøbenhavn.

Manuscriptet er en lille Bog i Oktavformat, som har tilhørt Benjamin Dass. Hans Navn staaer paa forreste Blad, og Manuscriptet er et Værk af ham fra hans Studentertid. Benjamin Dass, der var en Slægtning af den nordlandske Folkedigter Petter Dass, blev i 1726 dimitteret fra Trondhjem Skole til Universitetet og levede flere Aar i Kjøbenhavn som Student, indtil han i December 1734 blev udnævnt til Rektor ved Skolen i Trondhjem. En Skildring af den berømmelige Skolemands Levned fremkom i 1894 i Tidsskriftet Vor Ungdom.

»Don Ranudo« blev først trykt i 1745 og »Ligbegængelsen« i 1746. Manuscriptet er altsaa meer end 10 Aar ældre end de første Udgaver af Stykkerne. Men dets Alder kan bestemmes nærmere.

Det er nemlig først blevet til, efter at Holberg i 1731 havde udgivet sine samlede Komedier under Titelen »Den danske Skueplads«. Thi der staaer i de Notitser, som Dass har skrevet paa Latin foran hvert af de to Stykker, at intet af dem er trykt med de øvrige, uagtet »Don Ranudo« i 1730 var lovet dem, der vilde prænumerere paa »Den danske Skueplads«. Rimeligvis var det ogsaa først, efter at Prænumeranterne vare blevne narrede for denne Komedie, at den kom til at existere i Afskrifter blandt Folk. Men Dass har ikke blot afskrevet de to Komedier, som vare forblevne utrykte. Hans Manuscript indeholder tillige en Afskrift af de i 1724 trykte »Tvende splindernye Breve, som tjene til Den politiske Kandestøbers Oplysning«, der hellerikke findes i »Den danske Skueplads«. Det har altsaa været Manglerne ved den i 1731 udkomne Samling af Holbergs Komedier, som foranledigede den unge norske Akademiker til at lave sig et Supplementbind til den.

I den latinske Notits foran »Don Ranudo« fortæller han tillige, at Stykkets Titel har sin Oprindelse fra en Anekdote om Christian den Fjerde og en Syngemester ved hans Hof. Samme Syngemester var spansk af Herkomst, og da han i høi Grad besad den blandt hans Landsmænd sædvanlige Ambition, stræbte han ivrigt efter at faae adeligt Skjold og Navn. Kongen vilde opfylde hans Ønske paa den Betingelse, at hans adelige Navn blev *Ranudo*, som, naar det læses bagvendt, er *O du Nar.*

Efter at jeg havde forefundet denne mig andenstedsfra bekjendte Notits i Manuscriptet, var det mig klart, at jeg fra Trondhjem havde modtaget

det Manuscript, som Rahbek i sin Tid forgjæves havde søgt at faae Oplysning om. Thi medens Rahbek arbeidede paa sit Værk om Holberg som Lystspildigter, havde Werlauff meddelt ham en Seddel, hvorpaa en Ubekjendt havde optegnet samme Notits med Tillæg, at den var en Anmærkning af Dass i et Manuscript fra Tiden før 1745. Rahbek formodede derfor, at den stod i en Afskrift af »Don Ranudo«; men da han ikke erfarede Noget om, hvor en saadan Afskrift var bleven af, bekjendtgjorde han Seddelens Indhold i sit Værk om Holberg, idet han tilføiede, at »der var ingen videre Oplysning at hente«. Siden den Tid er Manuscriptet vedblevet at være ubekjendt baade for Alle, der have befattet sig med at udgive Holbergs Komedier og med at skrive om dem. Men synderlig Umage for at komme paa Spor efter Manuscriptet kan Rahbek ikke have gjort sig. Thi han vidste, hvor Benjamin Dass havde levet, og Manuscriptets Findested var angivet i den i Kjøbenhavn 1808 trykte Katalog over det norske Videnskabsselskabs Samlinger.[1]

Ved Siden af den Coldeweyske Afskrift har man altsaa nu en anden fra samme Tid, og denne hidtil ukjendte Afskrift er af Interesse, da den viser sig at være en af den Coldeweyske uafhængig og paa mange Punkter bedre. At den ikke er en Affødning af den Coldeweyske kan blandt Andet sees af, at den i Slutningsscenen indeholder nogle Linier, som ere komne til at mangle i den Colde-

[1] Derimod synes Overskou at have kjendt Noget til denne Katalog, naar han i sin Theaterhistorie (I, 260) fortæller, at Stykket, forinden det blev trykt, løb om i Afskrifter under Mærket: »H av M (ichelsen)«. Der siges nemlig i Katalogen, at Forfatteren paa Titelbladet staaer betegnet som »H (ans) M (ichelsen)«.

weyske og derfor ogsaa mangle i alle Udgaverne. I disse siger nemlig Leonora til Donna Olympia:

Det kan jeg ikke gjøre, naadige Frue; thi jeg er og af samme Bande, og jeg troer, at den hele Stad skal glæde sig over dette Forræderi.

Men hendes Replik er bleven forkortet og forvansket, da den er kommen til at ende med Slutningsordene i en følgende Replik, som derved er bleven oversprungen. Der staaer i den Dassiske Afskrift:

LEONORA. Jeg kan ikke gjøre det, naadige Frue; thi jeg er ud af samme Bande, og jeg troer, den hele Stad skal glæde sig over dette Parti, saasom alle Mennesker fordømme Herskabets urimelige Ambition.

DON RANUDO. Ak, jeg troer, at det hele Hus conspirerer imod os. Har dog den vanartige Leonora smiddet dette Forræderi?

Heraf sees tillige, at den Coldeweyske Afskrift ikke har været den af Bogtrykker Berling i 1745 omtalte første, i Smug forfattede Afskrift, der blev Kilden til de Afskrifter, som vare i Omløb blandt Folk. Vanskeligt kunde da ogsaa visse af dens Feil være undgaaede, saaledes som de ere det i den Dassiske Afskrift. Naar f. Ex. Isabella i den første Scene siger til sin Broder: »Men hvorfor skal man ydmyge sig for Saadanne?« vil Ingen falde paa, at der her er en Skrivefeil. Først naar man seer, hvad der staaer i den Dassiske Afskrift: »Men hvorfor skal man ydmyge sig for *Staadere*?«, opdager man den Afskriverfeil, som ligger til Grund for, hvad der staaer i alle Udgaverne. Eller naar Don Ranudo i Tredie Akt, i Scenen med Bonden giver en af sine Forfædre det besynderlige Navn

Stemogeniano, og dette i den Dassiske Afskrift er *Hemogeniano*, saa er ganske vist ingen af Delene rigtig, men det Dassiske er kommen det Rigtige nærmest. Thi Holberg har uden Tvivl skrevet *Hermogeniano*, som er et bekjendt Navn fra Romerretten, men Stemogeniano har intet Menneske heddet og findes kun i alle Udgaverne, fordi den Coldeweyske Afskrift er deres Grundlag. Det opdigtede Æthiopisk: *Laham Tuibu, Scomta posi, la hom hubo, la hom haba* seer ogsaa ud til at være fuldt af Skrivefeil i Sammenligning med hvad der staaer hos Dass: *Lahom hubu, Scamba posi, lahom hubo, lahom huba.* Komedien har ogsaa i den Dassiske Afskrift sin oprindelige Undertitel: Fattigdom og *Hoffart,* medens Undertitelen i den Coldeweyske Afskrift og alle Udgaverne er: Fattigdom og *Hoffærdighed.*

Hvis de to Afskrifter skulde befinde sig i et Afhængighedsforhold til hinanden, maatte det være den Coldeweyske, som var affødt af den Dassiske. Men Intet taler for en saadan Antagelse, og nogle af Uoverensstemmelserne tale derimod. Vi besidde to af hinanden uafhængige Afskrifter af samme Komedie fra Tiden før den blev trykt, og ved at sammenligne dem lærer man ikke blot denne enkelte Komedie nøiere at kjende, man lærer tillige Noget om Sproget i alle Holbergs Komedier.

Stykket selv er i den Dassiske Afskrift det samme, som det var i den Coldeweyske, forinden Holberg fik denne til Gjennemlæsning og gjorde sine Forandringer i den. Men for Sprogets Vedkommende ere de to Afskrifter fulde af alle Slags Uoverensstemmelser, og det kan stundom være vanskeligt at afgjøre, hvad der skal ansees for at

ligne Holbergs egne Ord mest. Den Omstændighed, at Holberg har revideret den Coldeweyske Afskrift, betyder grumme lidt, naar man ønsker at vide, hvad der stod i hans egenhændige Manuscript; thi dels huskede han ikke længer sit gamle Stykke i alle dets Enkeltheder, og dels gjennemlæste han ikke den Coldeweyske Afskrift med nogen særdeles Omhu. Adskillige af dens Feil og Mangler undgik hans Opmærksomhed. Efter at den Coldeweyske Afskrift i 1854 var bleven gjenfunden paa Universitetsbiblioth eket, benyttede Liebenberg den ved sin Korrekturlæsning paa det af ham i 1870 besørgede Optryk af Komedien i den sidste Skikkelse, hvori Holberg havde efterladt den. Men naar han i sin Selvbiografi (S. 89) fortæller, at han ved Hjælp af den Coldeweyske Afskrift har renset Komedien grundig for de Feil, hvormed den hidtil var trykt, saa fremgaaer det af den Dassiske Afskrift, at der endnu er Meget at korrigere.

At Orthografien er forskjellig i de to Afskrifter, vil kun findes at være, som det var at vente. Paa Holbergs Tid pleiede enhver Afskriver at bruge sin egen Orthografi. Vi tage her dette Ord i samme omfattende Betydning som den, hvori Holberg tog det. »Orthographien er den Kunst eller Videnskab at skrive Ordene ret«, lader han Advokaten i »Den Stundesløse« sige, og i sine orthografiske Anmærkninger 1726 beskjæftiger han sig lige saa meget med Ordenes Former som med deres Stavemaade. Ogsaa Substantivernes Kjønsbestemmelse hørte efter hans Mening til Orthografien. Et og samme Ord blev paa Holbergs Tid i samme Bog stavet paa forskjellige Maader og havde baade for-

skjellige Former og snart det ene, snart det andet Kjøn. Holberg ønskede, at der maatte komme faste Regler for Stavemaaden og Ordformer og Kjønsbestemmelse. Der kan ingen Tvivl være om, at Stavemaaden i den Dassiske Afskrift vilde have behaget ham mere, end Stavemaaden i den Coldeweyske behagede ham. Derimod vilde han rimeligvis have fundet, at Ordformernes Forskjellighed i de to Afskrifter var betydningsløs. Men hvad der var uden Betydning i Holbergs Tid, da Publikum kjendte Forholdet mellem Skriftsprogets Ordformer og Talesprogets, er ikke uden Betydning i vore Dage.

Der var i Holbergs Tid en større Forskjel paa Talesprogets og Skriftsprogets Ordformer, end der nuomstunder er, idet man paa Papiret brugte en Mængde Ordformer, som enten slet ikke brugtes i den daglige Tale eller kun sjældent hørtes. Men det var ganske almindeligt, at adskillige af Ordene paa Papiret afvexlende havde Talesprogets og Skriftsprogets Former, og det vil findes forstaaeligt, at Komedier, som vare bestemte til at spilles i Talesproget, blev skrevne og trykte saaledes, at endel af Ordformerne hyppig vare Talesprogets istedenfor Skriftsprogets. I begge Afskrifterne af Don Ranudo, baade i den Coldeweyske og den Dassiske, ere Ordformerne afvexlende Skriftsprogets og Talesprogets, men saaledes, at Skriftsprogets dominere i den Coldeweyske og Talesprogets i den Dassiske. De existerende Udgaver af Don Ranudo nedstamme alle fra den Coldeweyske Afskrift og ere som Følge deraf fulde af Ordformer, der bibringe det nulevende Publikum et urigtigt Begreb om Talesproget i Holbergs Tid. Man sam-

menligne disse Ordformer med de tilsvarende i den Dassiske Afskrift. Der findes ikke i hele den Dassiske Afskrift noget *hannem* og *dennem*, to allerede i Holbergs Tid forældede Skriftsprogs Former, der ogsaa kun yderst sjældent forekomme i hans øvrige Komedier. Men i den Coldeweyske Afskrift forekommer »hannem« 12 Gange og »dennem« meer end een Gang. Sjældent forekommer ogsaa i Holbergs Komedier Ordformen *ikkun;* i nogle af hans Komedier vil man lede forgjæves efter den, rent undtagelsesvis forekommer den en halv Snes Gange i Jean de France og i Jakob von Thybo, men ellers kun sjældent. Den findes ogsaa blot et Par Gange i den Dassiske Afskrift. Men i den Coldeweyske finder man den i et Antal af fyrretyve Gange! Det forældede *udi*, som ofte forekommer i alle Holbergs Komedier, men som kun var en Ordform, der tilhørte Skriftsproget, er i den Coldeweyske Afskrift anvendt saa umaadelig ofte, at Komedien er kommen til at vrimle af udi'er som ingen anden af Holbergs mange tidligere trykte Komedier, med Undtagelse af Jakob von Thybo, hvori der næsten er samme Vrimmel, hvad der utvivlsomt alene skyldes en Afskrivers altfor kunstige Orthografi.[1] I den Dassiske Afskrift forekommer »udi« ikke meer end lidt over 30 Gange, men i den Coldeweyske langt over 100. Den svenske Oversætter af Don Ranudo (1745) fandt øiensynlig ogsaa, at »udi« forekom altfor ofte i den trykte Komedie, da han paa mange Steder har oversat »udi« ved *i*. Dass skriver hel-

[1] Det gaaer i Jakob von Thybo endog saa vidt, at der i en af Madam Leonoras Replikker i Act. III. Sc. 3. er kommet til at staae »udi Dag«.

lerikke »Frøiken«, men Frøken, ikke »Omsorrig«, men Omsorg, ikke »laugt«, men lavt, »ikke »siunes«, men synes, ikke »Bene«, men Ben, ikke »lidet Vin udi min Flaske«, men lidt Vin i min Flaske. Ved at see den Orthografi, som er brugt i den Dassiske Afskrift, faaer man Anledning til at spørge, om den Sprogform, hvori Holbergs Komedier siden den monumentale Udgaves Fremkomst i 1847 ere bragte til at foreligge, skal vedblive at gjælde for en »*standard* eller varig«.

Det forekommer os puerilt, siger Moland i Fortalen til sin Udgave af Molière 1885, at ville fastholde den Orthografi, som brugtes af Bogtrykkerne i Molières Tid; hvad der ikke er forældet i Literaturen, skal man ikke give et forældet Udseende. Det Samme kan siges om Sproget i Holbergs Komedier. Man skal ikke gjøre det mere forældet, end det er. At lade hans Komedier, som vare bestemte til at spilles i Talesproget, beholde de ældste Udgavers Ordformer, skader dem, da det læsende Publikum i vore Dage troer, at Ordene blev udtalte i Overensstemmelse med deres Former paa Papiret. I denne Tro er Publikum ogsaa bleven bestyrket af det kongelige Theater, der i mangfoldige Aar ved sine Holbergforestillinger har mindet om Karen Uhrmagers, naar hun i Barselstuen synger franske Viser og »prononcerer Fransken ligesom den skrives«. Kun det vercificerede Drama skal spilles i et kunstigt Sprog; den i Prosa forfattede Komedie er bestemt til at spilles i Talesproget. Ikke ustraffet satiriserede Holberg over Pedanteriet. Medens han levede, fik han Ubehageligheder derfor, og da han havde ligget i henved hundrede Aar i sin Grav, satte Pe-

danteriet sig paa hans Komedier og har nu snart siddet med Berømmelse paa dem i halvhundrede Aar.

Ved at sammenligne de to Afskrifter af »Don Ranudo« vil man tillige see, at *Ordstillingerne* hyppigt ere forskjellige, og man kommer til at tænke paa, hvad Holberg, der paa hele sin Forfatterbane brugte Afskrivere, siger i sine orthografiske Anmærkninger, at Afskriverne jævnlig tog sig den Frihed at vende op og ned paa Ordene. Stundom er den ene Ordstilling lige saa god som den anden, stundom er det i den Coldeweyske og stundom i den Dassiske Afskrift, at den er heldigst. Jeg vil her kun bemærke, at Udtolkerens Replik om *Tahunki* i den Dassiske Afskrift ikke blot har en bedre, men den ene rette Ordstilling. Hidtil har Ordstillingen i alle Udgaver af Stykket været: »naar jeg siger det Ord *Tahunki* laugt (hvad de moderne Udgivere have anseet for en Trykfeil og gjort til »langt«), saa betyder det et Bord, *Tahunki* en Terts høiere« o. s. v. Men da Udtolkeren skal lade de Andre høre den forskjellige Betoning af *Tahunki*, saa skal Ordet bestandig følge bagefter hans Bemærkninger om den stigende Betoning. I den Dassiske Afskrift er Ordstillingen den eneste, som kan bruges paa Theatret. Repliken lyder saaledes: »naar jeg siger lavt det Ord *Tahunki*, saa betyder det et Bord, en Terts høiere *Tahunki*, saa betyder det et Bjerg, en Tone høiere *Tahunki*, saa betyder det en Kirke, og endnu en Tone høiere *Tahunki!*, saa betyder det en Elefant«.

Seer man nu bort fra Stavemaade og Ordformer og Ordstillinger og spørger, hvorledes det staaer

til med *selve Ordene*, da vil man paa mange Steder i den Dassiske Afskrift finde en ny og bedre Læsemaade. Man vil saaledes opdage, at der i adskillige af Replikkerne hidtil har manglet et Ord eller flere, som ikke skulde mangle. Endvidere vil man finde, at adskillige Ord i Udgaverne endnu henstaae forvanskede. Jeg vil først anføre nogle Exempler paa manglende Ord.

Act. I. Scen. 2: »Madame har jo mærket« — Dass: Madame har jo *selv* mærket.

II. 1: »sætte Sjæl og Salighed paa Rim eller rime sig Fanden i Vold paa« — Dass: sætte Sjæl og Salighed *til* paa Rim, eller rime sig o. s. v.

II. 3: »Jeg mærker det nok, at der er Nationer, som skjemter med de Spaniers Hofmod«. — (Af Liebenberg forbedret saaledes: »at der er Raisons for de Nationer«). — Dass: Jeg mærker nok, at *de Nationer har Ret*, som skjemter med de Spaniers Hovmod.

Samme Scene: »et Slags Folk udi Indien« — Dass: et Slags *fornemme* Folk udi Indien.

III. 6: »Boede din Fader ogsaa paa samme Gaard, som du nu boer?« — Dass: Boede din Faer ogsaa paa samme Gaard, som du boer *paa?*

IV. 5: »at alliere sig med vores og ægte vores Frøiken« — Dass: at alliere sig med vores *Hus* og ægte vores Frøken.

IV. 7: »begjære for min Herre« — Dass: begjære for min *naadige* Herre. (Udtolkeren, som siger disse Ord, skal bestandig kalde sin Herre: min naadige Herre.)

IV. 9: »at en af vore Forfædre, Don Sanctio, tog imod en Soldat med blottet Hoved« — Dass: tog mod en *gemen* Soldat med blottet Hoved.

V. 1: »et og andet Vers, som du har skrevet med dit Blod« — Dass: et eller andet Vers, som du har skrevet med dit *eget* Blod.

V. 4: »og overleverer hende Prindsen« — Dass: og overleverer hende *til* Prindsen.

Forøvrigt har den Dassiske Afskrift langt færre Ord end den Coldeweyske, da det Samme ofte er udtrykt paa en kortere Maade, der jævnlig er bedre. For at nævne et Exempel har det hidtil været saaledes, at Isabella siger til Donna Olympia, da denne beder hende undskylde, at hun sidder og stikker Tænder: »Naadige Frue ville behage at bruge ikkun Hendes Frihed«; men i den Dassiske Afskrift siger hun: »Naadige Frue bruge kun sin Commodité«. Pedros »Hvad monne den Karl vel bilde sig ind?« er hos Dass: »Hvad bilder den Karl sig ind?« Bondens »Al Mad er god, og det kommer ikkun derpaa an, hvorledes vore Maver blive tilvante«, er hos Dass: »Al Mad er god, det er ligesom vi vænner vore Maver til«; den oftere forekommende parenthetiske Bemærkning: »siger sagte« er hos Dass kun »sagte«, og saaledes finder man mangfoldige Gange i den Dassiske Afskrift det Samme udtrykt med færre Ord.

Den Coldeweyske Afskrift, hvorefter Stykket blev trykt, var ikke den bedste blandt de existerende Afskrifter, men var kun den, som Boghandler Mengel tilfældigvis havde faaet fat, og Holbergs Gjennemsyn af den var ikke det omhyggeligste. Man seer af den Dassiske, at Holberg hist og her har forsømt at korrigere et forvansket Ord. Kun enkelte af disse Forvanskninger ere rettede i de moderne Udgaver. Jeg har allerede (S. 155 og 156) anført nogle Exempler paa Ord, der endnu hen-

staae forvanskede, og skal anføre nogle flere Exempler:

Act. I. Scen. 2: »jeg er nok *ofte* hoeragtig« — Dass: jeg er nok *lidt* hoeragtig (»lidt« er blevet læst som tidt, og tidt er blevet til »ofte«).

II. 1: »*Ranudo* Melchior« — Dass: *Ramiro* Melchior«. (Der var i den Coldeweyske Afskrift kommet til at staae »Ranuro« for Ramiro, og Holberg korrigerede feilagtig »Ranuro« til Ranudo.)

Samme Scene: »naar jeg har hørt *det Knurren* i Herrens Mave« — Dass: naar jeg har hørt *det knurre* i Herrens Mave. (»knurre« er sandsynligvis af en tydsk Afskriver gjort til knurren, og dette Verbum er derefter blevet til et Substantiv.)

II. 2: »Din Artighed diverterer mig vel undertiden, men undertiden gaaer den *meget* for vidt«. — Dass: Pedro, din Artighed diverterer mig vel undertiden, men undertiden gaaer den *noget* for vidt.

II. 4: »Leonora løber ud med *Pengene*«. — Dass: Leonora løber ud med *Pungen*. (Der har i det Foregaaende ikke været talt om Penge, men om en Guldbørs.)

Samme Scene: »Som nedstiger i *en lige Linie* fra den store Don Prospero« — Dass: Som nedstiger i *gerade Linie* fra den store Don Prospero. (Ogsaa paa et Par andre Steder i den Coldeweyske Afskrift er et tydsk Ord blevet fordansket, saa at der (III. 1.) istedenfor *betle* staaer *tigge*, et Ord, som ikke skal bruges, da der i de andre Scener siges »betle«, og (IV. 5.) istedenfor *Schlafrock: Slobrok.*)

Slutningen af II. 4: »Jeg vil gjerne gaae *hen*«. — Dass: Jeg vil gjerne gaae *derhen*.

IV. 4: »Ak, jeg kan ikke fortælle mere af *Hævn!*« — Dass: Ak, jeg kan ikke fortælle mere af *Harme!*

IV. 7: »at oplede sig en høiadelig *Gemalinde*« — Dass: at oplede sig en høiadelig *Gemal.* (Ordet »Gemalinde« skal ikke bruges; i Slutningsscenen siger Udtolkeren, at Prinsen begjærer »til sin Gemal Frøken Maria«, og Ranudo svarer: »Jeg overgiver ham min Dotter til Gemal.«)

IV. 8: »en heroisk Død, som *ædelsindede* Folk udvælger sig« — Dass: som *ædelhjertede* Folk udvælge sig. (Det Sidste er det rigtige, da Udtolkeren strax efter kommer ind og taler om »Ædelhjertighed«.)

V. 4. fortæller Udtolkeren, at Hofnarre i Abyssinien tale med to Slags Gebærder, hvoraf den ene hedder *Poloki* og den anden *Hokipo;* men af den Dassiske Afskrift sees, at de to Navne skulle bestaae af de samme Stavelser, kun i en anden Orden, og være *Pohoki* og *Hokipo.*

Et enkelt Ord i »Don Ranudo« har, som bekjendt, været meget omdisputeret. Man har spurgt, om der i en af Pedros Replikker i Anden Akts tredie Scene skal staae *Faddere* eller *Fadere.* Herom blev der i 1826 ført en længere Debat dels i »Kjøbenhavns Morgenblad«, dels i »Nyt Aftenblad«. Der stod i den Coldeweyske Afskrift, førend Holberg fik den til Gjennemsyn: »den Sidste maa haft Mange til Faddere, efterdi han har saa mange Navne«; men Holberg slog en Streg over det ene d i »Faddere«, og som Følge deraf staaer der i de ældste Udgaver af Stykket »Fadere«. Liebenberg har i den »monumentale« Udgave gjort Fadere til Faddere, men i sin »klassiske« brugt Læsemaaden Fadere. I den Dassiske Afskrift staaer: »den Sidste maa have haft Mange til *Fadder*«. Man kunde mene som Nyerup under Debatten i 1826,

at Holberg ved at udstryge det ene d ikke vilde forandre selve Ordet, men kun dets Stavemaade. Men utvivlsomt har Holberg tilsigtet en Tvetydighed. I en Komedie af Regnard *(Le Divorce.* I. 8.) siges der til en Person, som opregner sine mange Navne: *Voilà bien des noms; il faut, Monsieur, que vous ayez bien des pères,* og i en ældre Komedie af Scarron *(Dom Japhet d'Arménie.* I. 2.*)* hedder det ligeledes i Anledning af de mange Fornavne, som en Person har faaet i Daaben: *Tant de noms de baptême? — on vous soupçonnera d'avoir eu plus d'un père.* Begge de franske Komedieskrivere vare Holberg bekjendte, og han har villet efterligne den af dem brugte Tvetydighed. Men da Flertalsformen af Fader er Fædre, saa skal Pedro ikke bruge Ordet i Flertal, men, saaledes som i den Dassiske Afskrift, i Enkelttal og sige: »den Sidste maa have haft Mange til *Fader,* efterdi han har saa mange Navne«, og Ordet »Fader« skal da ikke udtales Faer, men som det skrives. Forøvrigt var »Fædre« ikke den eneste Flertalsform af Fader. Man havde tillige en komisk eller vulgær, som forekommer i den gamle Theateroversættelse af Regnards *Le Joueur* 1725, hvor Hector efter at have talt om den ene Fader og den anden Fader siger: »disse Farer«.

Den i Pedros Replik forekommende Marques med de mange Fornavne har til Efternavn *de Rifuentes,* et underligt Navn, og som ingen adelig Familie i Spanien har haft. Jeg antager, at denne Marques er identisk med ham, som Pedro nævner i Første Akts anden Scene, og som har nogle af de samme Fornavne, men hvis Familienavn er *de Cifuentes,* saaledes som der staaer i den

Dassiske Afskrift, ikke som i den Coldeweyske og alle Udgaverne *de St. Cifuente.* Thi »de Cifuentes« er et gammelt spansk Adelsnavn. »Il Marques Ferdinando Gonzalo Philippo de *Cifuentes* med la Marquesa hans Frue«, det er den Samme, der siden er kommen til at hedde: »Marques Ferdinando Gonzalvo Philippo Carlos Jago Sebastiano Manuel de *Rifuentes* med hans Frue«. Men i den »klassiske« Udgave, hvori Stykket skal være »grundig renset« for de Forvanskninger, med hvilke det hidtil var trykt, er han vedvarende to Personer, hver med et forhutlet Navn: de St. Cifuente og de Rifuentez.

I det Hele taget ere de fremmede Navne, som forekomme i Dialogen, skrevne rigtigere i den Dassiske Afskrift end i den Coldeweyske. Dette gjælder ogsaa om de Navne, som Ranudo opregner i sit Slægtregister for Bonden. Allerede Rahbek har bemærket, »at en stor Del af disse Navne: Antonio, Prospero, Alfonso, Gonzalvo, Sebastiano, Stefano, Trinculo, samt Ariel, der er et af Prinsen af Morlands Navne, samtlige synes tagne fra *Shakespeares Stormen*«. Men Rahbek kunde ikke sige, om Holberg havde taget dem fra Shakespeares eget Stykke eller fra Drydens Bearbeidelse af det. Heller ikke Liebenberg har vidst Besked, da han ellers kunde have sparet sig en Forandring i Texten. Navnene ere tagne fra Drydens og Davenants Bearbeidelse; thi foruden dem, som Bearbeidelsen har tilfælleds med Originalen (til hvilke dog ikke »Sebastiano« hører, da dette Navn kun findes i Shakespeares eget Stykke), opregner Ranudo tre, som kun findes i Bearbeidelsen: Hippolito, Mustacho og Ventoso, hvorhos

han ikke siger Trinculo, saaledes som Navnet er hos Shakespeare, men Trincalo, som Dryden har forandret det. Vel fortæller Liebenberg (i Slutningen af sin Trebindsudgave 1870), at der i den Coldeweyske Afskrift staaer Trinculo, men han har læst feil, og det vilde ogsaa være besynderligt, om der stod Trinculo, da baade den tydske Oversætter og den altonaiske Bogtrykker i 1745 begge hver for sig have læst Trincalo. I den Dassiske Afskrift staaer aldeles tydeligt Trincalo, og man vil tillige see med Fornøielse, at der ikke som i den Coldeweyske staaer Alfonso og Gonzalvo, men ligesom hos Dryden og Shakespeare Alonso og Gonzalo. Fra Drydens Bearbeidelse af *The Tempest* har Holberg laant næsten alle de mandlige Navne, som findes i dens Personliste, nemlig: Alonso, Prospero, Antonio, Gonzalo, Hippolito, Stefano, Mustacho, Trincalo, Ventoso, samt Ariel, og muligvis tillige et af de kvindelige. Thi den af Donna Olympia (Anden Akts fjerde Scene) omtalte »Donna Adonida« hedder i den Dassiske Afskrift »Donna Adorinda«, og Dorinda er Navnet paa en af de nye Personer, som Dryden har indsat i Shakespeares Stykke. — Det maa ogsaa findes bedre, naar den Dassiske Afskrift lader Pedro i Første Akts anden Scene tale om Fyrsten af *Broqueldoro,* end naar den Coldeweyske lader ham tale om Fyrsten af *Mendez.* Thi Mendez er et Patronymikon, Mendos Søn, men Broqueldoro er paa Dansk Gyldenskjold. Hvorledes denne Uoverensstemmelse mellem de to Afskrifter er fremkommen, kan dog ikke sees. Derimod er det vistnok mindre rigtigt, naar der i den Dassiske Afskrift bestandig staaer *Colibradisk* istedenfor

Colibradosisk. Vel har det opdigtede Familienavn Colibrados, der skal hidrøre fra en Anekdote om, at Frederik den Fjerde foreslog en Mundkok at lade sig nobilitere under Navnet »von Kohl und Braten«, Udseende af at være en Flertalsform; men naar den, der hører til Familien, ikke kaldes en Colibrado eller Colibrad, men en Colibrados, maa vel Colibradosisk være den rigtige Form af Ordet.

En anden konstant Uoverensstemmelse mellem de to Afskrifter viser, at der i den ene er en Skrivefeil, men i hvilken af dem Feilen findes, kan der være delte Meninger om. Hidtil har man troet, da der staaer saaledes i alle Udgaverne ligesom i den Coldeweyske Afskrift, at det forarmede Herskab i de sidste Dage har maattet leve af *Ærtesuppe,* og da Ranudo i Tredie Akt spørger sin Frue om, hvad de skulle have til Middag, svarer hun, at det ligesom de foregaaende Dage bliver *Ærter* og ikke Andet end Ærter. Men i den Dassiske Afskrift befinde de sig paa endnu magrere Kost, da der istedenfor Ærtesuppe og Ærter staaer *Urtesuppe* og *Urter.* Hvor er nu Skrivefeilen? At Holberg ikke har forandret, hvad der staaer i den Coldeweyske Afskrift, tjener ikke til Oplysning om, hvad han oprindelig skrev, navnlig da han ved Gjennemlæsningen af den var stemt for at mildne det Overdrevne i Satiren. Men Urtesuppen (en Suppe kogt paa Urter uden Kjød) passer egentlig bedst baade til den Skildring, som Pedro giver af sit Herskabs Fattigdom, og til de Ord af Ranudo, at han ved de sidste Dages Levemaade føler sine Kræfter saa formindskede, at han næppe kan staae paa sine Ben.

Dialogen vil fra den Dassiske Afskrift kunne modtage mange flere smaa Forbedringer end de her omtalte. Men Flertallet af de nye Læsemaader kan blot vurderes, naar man seer dem i selve Stykket, og ville tage sig for ubetydelige ud, naar de løsrives fra Sammenhængen. Men om ogsaa Flertallet af de nye Læsemaader kun er at ansee for Smaating, saa bidrage de til at gjøre det klart, at den Sprogform, hvori Holbergs Komedier ere komne til os, og som delvis er bleven bestemt af Andre, indeholder Meget, der allerede i hans egen Tid lige saa godt kunde have været saaledes som det i vore Dage pleier at skrives. Kun altfor Meget af det i de ældste Udgaver tilfældigvis brugte Gammeldags eller Urigtige er blevet bevaret i de moderne Udgaver, fornemmelig i den, der er bleven den eneste, hvori Holbergs Komedier nuomstunder læses. Hvad Mening er der f. Ex. i, at Ranudo i Liebenbergs Udgave siger en »Rosinobel«? efter at han dog tidligere har talt om »Rosenobler«. Den engelske Guldmønt, hvorpaa der var præget en Rose, hed en Rosenobel. Det vidste Holberg, og saadan har ogsaa Boye i sin Udgave ladet ham kalde Mønten. Men Liebenberg har »Rosinobel«, fordi der staaer saaledes i de ældste Udgaver. Er det Holberg eller er det hans Bogtrykker, man skal lære at kjende?

Jeg vil nu omtale den Dassiske Afskrift af *Den danske Komödies Ligbegængelse*, eller som Stykket hedder i denne Afskrift »De danske Komødiers Ligbegængelse«.

Vort Kjendskab til dette lille Leilighedsstykke har hidtil ikke haft nogen anden Kilde end den af Bogtrykker Høpffner i 1746 besørgede Udgave,

der i 60 Aar vedblev at være den eneste, hvori Stykket forelaa trykt, indtil Rahbek i 1806 meddelte et Optryk af den i Sjette Bind af Holbergs udvalgte Skrifter. Man faaer af Høpffners Fortale at vide, at han var kommen i Besiddelse af Stykket, kort forinden han lod det trykke, og at Autor, for hvem det var bortkommet, gav ham Tilladelse til at udgive det. Sandsynligvis har det dog ikke været Holbergs egenhændige Manuscript, men kun en Afskrift, som var falden i Høpffners Hænder, og der er tillige Grund til at troe, at Holberg ikke blot gjennemsaae denne Afskrift, men forandrede og tilføiede Noget i den. Klart nok er Slutningsscenen trykt anderledes, end den var, da Holberg forfattede Stykket, og da det blev spillet. Thi istedenfor en Forskrift om den Maade, hvorpaa Ligbegængelsen skal foregaae, indeholder det trykte Stykke en Fortælling om, hvorledes den foregik. Fortællingen har til Overskrift: »Processionen skete saaledes«, og begynder med de Ord: »Først kom alle Monsr. Montaigus og Madame Coffres Børn, dernæst Acteurerne efter Anciennité og Andre, som man fik dertil«. Den Dassiske Afskrift har ikke en saadan Fortælling om, hvad der blev præsenteret, men følgende Forskrift om, hvad der skulde præsenteres: »Dernæst kommer Liget, som 3 Gange med Acteurerne foran og Actricerne efter, efter en sort Tromme i Tacten, gaaer omkring Theatrum. Troupen slutter Thalia, som reciterer disse Vers«. Samme Forskrift eller en lignende stod rimeligvis ogsaa i den Afskrift, som Høpffner var kommen i Besiddelse af, men er, forinden Stykket blev trykt, bleven forandret til en udførlig Beretning om, hvorledes Processionen

skete, og hvorledes det symbolsk blev forestillet, at Madame Comødie kom luvfattig til Graven. Den tomme Hjulbør, der fulgte efter den, hvorpaa hendes Lig blev trillet, skulde betyde, at hun intet jordisk Gods havde efterladt sig.

Blandt de øvrige Uoverensstemmelser mellem den Dassiske Afskrift og den trykte Komedie er en af de mærkeligste den, at det ikke er Hammer, men Pilloi, der optræder først som Bedemand og siden som Jøde. Da Suffløren Rasmus Hammer optræder som Rollehavende i dette Stykke, fortæller Overskou og Andre, at Hammer stundom udførte Smaaroller. Men rimeligvis har det kun været ved denne sidste Afskedsforestilling (25. Febr. 1727), at Suffløren og med ham tillige Montaigu optraadte som Agerende. Den Dassiske Afskrift giver Anledning til at troe, at Holberg ikke fra først af har tænkt sig, at Hammer skulde udføre de to Smaaroller. De skulde have været spillede af Pilloi, men der blev truffet et andet Arrangement, hvorefter alle de tre fremmede Personer, som ikke hørte til Skuespillernes egen Bande: Bedemanden, Jøden og Kokken, blev spillede af Suffløren og Direktøren.

Af de nye Læsemaader ere nogle at foretrække og andre værd at notere. Medens Henrik i den trykte Komedie, efter at have gjennemgaaet Regningen fra sin Spisevært, siger: »Dersom Komødierne havde continueret, havde jeg dog kunnet spise ham af med *nogle Sedler til de underste Loger*«, siger han i den Dassiske Afskrift: »Dersom Komødierne havde continueret, havde jeg dog kunnet spise ham af med *nogle Sedler, men nu er jeg bange, han skaffer mig Sedler til de underste Loger*

i Slutteriet«. Endvidere kan bemærkes, at Spiseværten HENRIK SURSTEG i den Dassiske Afskrift hedder RASMUS SURSTEG,[1] og at Aktøren ikke kalder ham »din *Tyv*«, men »din *Tyrk*«, da han har affordret ham 8 Skilling i Betaling for, at hans Stol og Tallerken stod ledig om Søndagen d. 23. Februar. Man seer ogsaa af den Dassiske Afskrift, at der i den trykte Komedie er kommet til at mangle et ikke uvigtigt Ord i en af Sophie Hjorts Replikker. Hun skal ikke sige, at Madame Comødie kort før sin Død »befalede, at den hele overblevne Kassepenge skulde deles«, men at hun »befol, den hele *Vinters* overblevne Kassepenge skulde deles«; og efter at Mademoiselle Hjort har fortalt, at Kassen befandtes at være ganske tom, siger hun ikke: »Men *tvertimod* fandt vi«, hun siger: »Men *derimod* fandt vi«. Ikkeheller siger Thalia i sin Afskedstale: »Hos *Jakobs* Sønner selv«, men: »Hos *Israels* Sønner selv«. Holberg brugte ikke at kalde Jøderne Jakobs Sønner. De to, hvis Ankomst til Jordefærden bebudedes af Bedemanden, kaldes »to af Israels Børn«. Rimeligvis er Navnet Jakob blevet anvendt, fordi det som Tostavelsesord passede bedst til Versemaalet; men Trestavelsesordet Israel kan jo udtales som et Tostavelses.

Derimod finder man i Bedemandens Tale i den Dassiske Afskrift nogle Ord, som, ifald de ogsaa have staaet i den Afskrift, der var kommen i Høpffners Besiddelse, med Rette ere blevne strøgne, men som alligevel ere kuriøse. I den trykte Kome-

[1] I »Den forkerte Mercurius«, som Phønixberg udgav 1726, findes et Avertissement om en Auction over Victualier i CHRISTEN SURSTEGS Kjælder.

die siger Bedemanden, at Seigneur Montaigu, hos hvem Ligfølget anmodes om at indfinde sig, boer »hos en Bildhugger paa Kongens Nytorv«. Der stod nemlig dengang forneden paa Theaterplakaterne, at »de, som forlange en hel Loge, ombedes at adressere sig til Mr. Montaigu, boendes hos Bildhuggeren paa Kongens Nytorv«.[1] Men i den foregaaende Sommer havde der paa Plakaterne staaet, at han var »logerendes paa Østergade lige ud for Bagerens«. De to forskjellige Bopælsangivelser ere i den Dassiske Afskrift blevne blandede sammen, idet Bedemanden siger, at Montaigu boer »hos en Bildhugger lige overfor Bagerens paa Kongens Nytorv«.

Om Orthografien gjælder det Samme, som ovenfor er sagt om Orthografien i Afskriften af »Don Ranudo«. Sproget er mindre gammeldags end i den trykte Komedie, og man seer paany, hvor liden Grund der er til i en moderne Udgave af Holbergs Komedier at bevare alle de forældede og urigtige Ordformer, som findes i de gamle Udgaver. Benjamin Dass er, hvad Orthografien angaaer, en ikke ringere Autoritet end Datidens Bogtrykkere. Istedenfor »jeg haver« staaer der i hans Afskrift jeg har, istedenfor »Bergefisk« Bergfisk, istedenfor »Fæt« Fedt. At beholde i en moderne Udgave »jeg haver« og »Bergefisk« og »Fæt« eller »vi fremslæbet« for »vi fremslæbed«, »Vahre« for »Vare«, er hverken til Nytte eller Fornøielse. Der har ogsaa altid været dem, som ikke have kunnet see det Fortrinlige ved Principet for Liebenbergs Udgave. Selv fortæller han i sine Livs-

[1] Heimbrodt, af hvis Arbeider endnu nogle ere at see i Vor Frelsers Kirke paa Christianshavn.

erindringer (S. 94) som et kuriøst Bevis herpaa, at en Universitetslærer i 1876 spurgte ham, om man ikke ligesaa godt kunde læse Holbergs Komedier i Rahbeks Udgave, som han eiede, den indeholdt jo det Samme, hvortil Liebenberg svarede, at om ogsaa Hovedindholdet var det samme, saa var dog »Sprogfarven« i hans Udgave en anden o. s. v., men Manden syntes at forblive ved sin Mening. Det er mig ubekjendt, hvem den omtalte Universitetslærer var, men jeg finder, at Manden med Rette forblev ved sin Mening. Thi *Komedieskriveren* Holberg kan man lære lige saa godt at kjende af Rahbeks og Boyes Udgaver. En anden Sag vilde det have været, dersom Liebenberg havde udgivet Holbergs Komedier i deres oprindelige Skikkelse og anskueliggjort, hvorledes Holberg i Tidens Løb forandrede dem og derved næsten altid bragte Forvirring ind i dem. Thi han vilde i saa Fald have sat Publikum istand til at lære dem bedre og fuldstændigere at kjende. Men som der blev sagt i en Artikel i »Fædrelandet« 1860 (Nr. 167) i Anledning af en Reklame for Liebenbergs monumentale Udgave, hvoraf der dengang skulde leveres et prisbilligt Optryk, som Levin besørgede: »Liebenberg har ikke fundet nogen ny Vei; han har fulgt den af Boye anviste«. Overfor Komedieskriveren Holberg blev han staaende paa sine Forgængeres Standpunkt, idet han ligesom Rahbek og Boye optrykte Komedierne i den sidste Skikkelse, hvori Holberg havde efterladt dem. Sproget var det Eneste, han gjorde Noget ved; thi Planen til hans Udgave var lagt af den nævnte Sprogmand, som især interesserede sig for Orthografien. Det Ny ved Liebenbergs Ud-

gave, Fremskridtet, som skete ved den, kom derfor væsentlig til at bestaae i, at Sproget, der allerede i Rahbeks og Boyes Udgaver havde beholdt Mærker nok af den gamle Orthografi, blev gjort endnu mere forældet, end det behøver at være.

OM HOLBERG OG DEN EFTER KONG FREDERIK DEN FEMTES THRONBESTIGELSE GJEN-OPRETTEDE DANSKE SKUEPLADS

I.

Den 6. August 1746 var Christian den Sjettes Tid forbi, og hans Søn Frederik den Femtes begyndte. En Tilstand, der havde varet tilstrækkelig længe, blev afskaffet. Der var Glæde over den indtraadte Forandring. Ogsaa Holberg følte sig oplivet, og da han i December udgav Herodians romerske Historie, oversat paa Dansk efter den græske Original, dedicerede han sin Oversættelse til den nye Konge og udtalte: »Kun dette alene vil jeg sige, at ligesom jeg tilforn i Henseende til Svaghed og adskillige Viderværdigheder har stedse ønsket at være 10 Aar ældre, saa ønsker jeg nu at være 10 Aar yngre; thi Eders Kongelige Majestæts livsalige Regimente har saaledes charmeret mig og alle oprigtige Undersaattere, at vi Alle have faaet ligesom nyt Liv og nye Kræfter.«

Siden Sommeren 1728 havde der ikke fundet offentlige Theaterforestillinger Sted i Kjøbenhavn.[1] Der skulde nu opføres danske Komedier, naar Hofsorgen for den afdøde Monark var aflagt. Men der maatte først udfindes Talenter, og selv om den tidligere Skuespiller Pilloi vilde paatage sig de nye Aktørers Instruktion, var der ikke længer

[1] En privat Forestilling ved Hoffet i Oktober paa Kongens Fødselsdag, en Ugestid før Branden, blev Aktørernes sidste.

en Mand, der saaledes som Montaigu havde Erfaring i at styre et Theater. Holberg, som i sine yngre Aar aldrig havde haft Lyst til at være Skuespildirektør, havde det lige saa lidt i sin Alderdom. Han havde derimod Lyst til nu at forfremmes fra borgerlig Godseier til Lehnsbaron og blev »ophøiet til Herrestanden«, nogle Maaneder før Theaterforestillingerne begyndte. Om han derved skadede sine Komedier og udsatte dem for en skarpere Kritik, faaer at staae hen; men selv troede han eller fandt Behag i at udtale, at der fra den Stund, han var bleven personlig ophøiet, var en Tilbøielighed hos Adskillige til at nedsætte alle hans Værker. Lehnsbrevet er dateret den 6. Marts 1747; men allerede den 18. Februar meldte den Hamborgske Korrespondent fra Kjøbenhavn: »Ihro Majestät der König haben den Herrn Professor Holberg in den Baronenstand erhoben«. I sin Selvbiografi fortæller han, at da de danske Skuespil efter 20 Aars Forløb igjen skulde fornyes, havde han i Begyndelsen haft at bestille med deres Istandsættelse, men strax derpaa overladt Direktionen til Andre. Hvormeget han gjorde for deres Istandsættelse, vides ikke; men nyere Forfattere have fremstillet hans Virksomhed for Theatret som større, end den var. Naar de fortælle, at han skrev et Reglement, hvorefter Theatret skulde styres, beroer deres Fortælling paa en Misforstaaelse.

Som bekjendt var det den forhenværende Organist ved Kastelskirken C. A. THIELO, der fik Bevilling til at gjenoprette en dansk Skueplads, og i det Privilegium, han erholdt den 30. December 1746, hedder det, at han maatte »anrette dan-

ske Skuespil efter den Plan, som forhen af Os elskelig Ludvig Holberg er bleven lagt«. Af disse Ord mente allerede Theatrets ældste Historieskriver Fr. Schwarz, at man kunde see, at Holberg havde haft at gjøre med den nye Skuepladses Indretning, og at det var efter hans Plan, at den blev styret. Det Samme have Rahbek og Overskou og C. W. Smith læst ud af Privilegiet. Holberg skal have udarbeidet og underskrevet en Administrationsplan, der indsendtes til Kongen som et Bilag til Thielos Ansøgning, ja Overskou har endog seet sig istand til at oplyse, hvad der var samme Bilags Hovedindhold. Men den i Privilegiet omtalte »Plan« siges jo at være *forhen* lagt, og Ordet *Plan* havde i Holbergs Tid en Betydning, som det nuomstunder ikke har. En Plan kunde dengang betyde et Mønster eller Forbillede. Derfor sagde Holberg om sine Komedier, at de vare skrevne efter Molières Plan (Ep. 447 jvfr. 296), og han roste sin »Henrik og Pernille« som en Plan for en regelret Komedie (Ep. 66), hvad N. M. Petersen har gjort til, at Holberg roste dette Stykke som »et Mønster paa en god Plan«, og Werlauff til, at Holberg »erklærede dets Plan for en saadan, hvorefter ordentlige Komedier bør indrettes«. I Thielos Ansøgning hed det, at han vilde anrette danske Skuespil »efter den Plan, som engang af Assessor L. Holberg er anlagt i hans danske Komedier, som her tilforn have været brugte, og i fremmede Sprog oversatte, spilles paa andre Steder *cum applausu,* et Speil, hvori Lyders Hæslighed og Dydens Deilighed sees, og Folk instrueres *ridendo*«.[1] Den i Privilegiet omtalte Plan, som Hol-

[1] Supplik-Protokollen 1746 Andet Halvaar Nr. 1192. Jvfr. Werlauffs Histor. Antegnelser S. 484.

berg havde lagt, var altsaa ikke et af ham udarbeidet Reglement, der var vedføiet Thielos Ansøgning, men det Mønster, som indeholdtes i hans Komedier.

Muligvis har han været Thielo behjælpelig med at samle det Skuespillerselskab, hvorom Thielo i sin Ansøgning sagde, at det bestod af »skikkelige studerende Personer«. Men deres Instruktion overlod han til Pilloi, hvem ogsaa Christoffer Rose, der var et af Selskabets Medlemmer, stedse mindedes paa sine gamle Dage som den, hos hvem han og de andre Aktører havde faaet deres Uddannelse.[1] Dog overværede Holberg stundom Prøverne paa sine Komedier, saaledes som Rahbek hørte af Rose, med hvem han i sin Ungdom havde Omgang. I Epistel 249 fortæller Holberg, at det var efter hans Raad, at den gjenoprettede Danske Skueplads blev aabnet med Den politiske Kandestøber, og rimeligvis have Aktørerne i Begyndelsen raadført sig med ham om Valget af de Stykker, der skulde opføres. Men de bestemte dog selv, ligesom deres Forgængere i Frederik den Fjerdes Tid, hvad de vilde spille, og opførte i November en lille Komedie, som Holberg oftere i sine Epistler omtaler med Ringeagt, »Den forhexede Skaal«. Naar han i Selvbiografien 1751 fortæller, at han »i de sidste Aar havde paataget sig en Slags Omsorg for den danske Skueplads«, var det vistnok først, efter at Thielo havde ophørt at være Privilegiehaver, og Theatret i December 1747 havde faaet en af Kongen tilforordnet Direktion, at han paatog sig denne Omsorg. Hvori den bestod, erfares af Slutningsordene i et Brev, som han skrev

[1] Schwarz's Lommebog 1785, S. 246.

i Maj 1753 til Aktørerne, og som findes trykt hos Overskou: »Jeg har lovet at igjennemsee Stykker og at dømme om deres Capacitet, som antages til at agere«. Det er dette Tilsagn, som Overskou har gjort til »det Vigtigste« i den ovenomtalte »Plan« eller det imaginære Holbergske Bilag til Thielos Ansøgning. Man vil i det Følgende faae at see, hvor lidet rimeligt det er, at Holberg havde paataget sig at være Thielos Raadgiver ved Stykkernes Valg og føre et Overtilsyn med hans Theaterbestyrelse.

Adskillige vilde naturligvis forsyne det nye Theater med Stykker, og der udkom baade Originaler og Oversættelser. Holberg mente, at det nye Theaters Repertoire maatte blive det gamles, og at de gode Stykkers Antal kun i ringe Grad kunde forøges. Hvad der egnede sig til at benyttes, var af franske Komedier næsten ikke Andet, end hvad der tidligere var benyttet; blandt de engelske fandt han ingen at anbefale,[1] og til at skrive Originaler vilde han ikke opfordre Nogen; thi, som han siger i Epistel 190, »hvad Originaler anbelanger, da, som Erfarenhed lærer, at utallige Autores forgjæves og med liden Lykke have arbeidet derpaa, da raader jeg Ingen at vove sig paa det Farvand«.

Et Theater kan dog ikke undvære nye Stykker, naar Publikum skal vedblive at interessere sig for det. Men da Byen i saa mange Aar havde været uden Theater, kunde man vel i Førstningen hjælpe sig med de gamle Stykker alene. Thielo mente derimod, at der snarest muligt burde skaffes nye Stykker tilveie, og vilde ikke blot være Theaterdirektør, men ogsaa Komedieskriver. Endnu før The-

[1] Ep. 241.

atret var aabnet, begyndte han i Forbindelse med Boghandler Groth paa Ulfeldtsplads at meddele Publikum de nye Komedier, som han agtede at lade opføre. Begyndelsen blev gjort med nogle Smaastykker eller Efterspil, der udkom i Februar og Marts under Titelen »Nachkomedier«. Men de tjente just ikke til at anbefale ham hos Publikum, og deres Antal blev kun 3 (»Spøgelset med Klokken« — »Den nyeste Mode« — »Den altfor sildig angrede Svir«). Det er til dem, at Holberg sigter i Epistel 179, hvor han taler om nogle »vanskabte og ublu smaa Skuespil, som vare komne for Lyset og vare forfattede saaledes, at alle fornuftige Folk væmmedes derved og forargede sig derover«. Dersom Holberg havde paataget sig en Censorbestilling ved Theatret, vilde Thielo næppe have baaret sig ad, som han gjorde. Urigtigt er ogsaa, hvad Overskou fortæller om Thielo, at han bebudede sin Komedierække som et Sidestykke til Holbergs. Det Avertissement, hvori Boghandleren underrettede Publikum om, at Thielos første Stykke var udkommet, og at der hver fjortende Dag vilde udkomme et nyt, begynder nemlig med de Ord, at »eftersom den gamle Danske Skueplads har fundet saadan Applausum, at dens Komedier endnu med Lyst blive læste, saa agter man at gjøre Publikum en besynderlig Fornøielse ved at meddele forud de Komedier, som i Fremtiden offentlig skal præsenteres paa den nye Danske Skueplads«. Men i dette Avertissement, som Overskou feilagtig tillægger Thielo, gjentog Boghandleren kun, hvad han havde yttret i Fortalen til det første Stykke, og af Fortalen sees tydeligt, at Ordene »den gamle Danske Skueplads« ikke betød Holbergs Kome-

dier i Udgaven 1731, men Theatret i Lille Grønnegade; »dens Komedier, der endnu med Lyst blive læste«, vare følgelig baade de originale og de oversatte, som forelaa trykte. — Aktørerne delte Holbergs Mening om de Thieloske Nachkomedier. De vægrede sig ved at spille dem, og Thielos Produkter bidrog til, at Forholdet mellem ham og Aktørerne hurtigt blev slet.

I hans Privilegium stod, at Forestillingerne maatte begynde, naar Sorgen for den afdøde Konge var aflagt. De begyndte i Tiden mellem Paaske og Pintse. Den Dag, paa hvilken der efter henved 19 Aars Forløb for første Gang igjen blev givet en offentlig Theaterforestilling i Kjøbenhavn, skal, ifølge hvad Schwarz fortæller, have været Fredagen den 14. April 1747. Men saafremt der blev givet en Forestilling den 14. April, hvad der er meget muligt, havde den dog vistnok en privat Karakter. I hvert Fald tyder en Annonce fra Aktørerne paa, at den første offentlige Forestilling, hvortil der solgtes Billetter, skulde finde Sted Onsdagen den 3. Maj. Annoncen eller »Noticen«, der stod i Gazetterne den 28. April, lød som følger:

Aktørerne ved den Danske Komödie give tilkjende, at de denne Sommer agte at habilitere sig og at forestille adskillige Skuespil for et lidet Antal af Tilskuere. Men saasom de imidlertid have Mangel paa Subsistence, og en og anden Bekostning maa gjøres, da nødes de til at sætte en Pris for dem, som disse Prøvestykker ville ansee, saaledes, at Enhver for sin Person betaler for Parterret og det nyligen bygte Galleri 2 Mark Danske. Den første Rad Stole staaer altid vakant for høifornemme Personer, som maatte komme, og betale Disse 3 Mark Danske. — Steden, hvor Prøvestykkerne forestilles, er i Sr. Bergs Hus i Lærstrædet, hvor det skeer een Gang om

Ugen, som er hver Onsdag, og gjøres Begyndelsen præcise Kl. 5 om Eftermiddagen. — Nu førstkommende Onsdag (3. Maj) forestilles DEN POLITISKE KANDESTØBER dels efter mange Fornemmes Begjæring og dels for samme endnu mere at forbedre. — Billetterne ere hver Tirsdag og Onsdag fra Kl. 9 til 12 om Formiddagen i bemeldte Sr. Bergs Hus at bekomme.

Sr. Berg karakteriseres af Overskou som Stadsmusikant, men kun fordi Overskou feilagtig anseer ham for den Andreas Berg, der var Stadsmusikant siden 1725. Huseieren i Læderstræde hed Christian. At Aktørerne vilde give »Den politiske Kandestøber« for endnu mere at forbedre Stykket, taler for, at de allerede havde opført det ligesom til Prøve paa en offentlig Prøvekomedie. Efter at Kandestøber-Komedien var opført i den første Uge, opførtes i den anden (om Tirsdagen paa Grund af Christi Himmelfartsdag) »Maskaraden«. Om den tredie Onsdagsforestilling vides Intet. Men i den fjerde Uge bekjendtgjordes, at »Prøvekomedierne i Sr. Bergs Huus i Læderstræde holde op i nogle Dage, indtil Thielo lader det i Gazetterne Libhaverne avertere«. Aktørerne, der forlangte, at Thielo skulde betragte dem som Medeiere af Privilegiet, havde gjort Oprør, og Thielo maatte snart indgaae et Forlig med dem, hvorefter deres Forlangende blev opfyldt.

Kort før Prøveforestillingernes Standsning havde han fremturet i at udgive Stykker, der skulde opføres. Det var Hovedkomedier, han nu begyndte at udgive, og det første Stykke var et Optryk af Paullis »Den seendes Blinde«, som Holberg i 1724 havde betegnet som et daarligt Forsøg. I Slutningen af Juli udkom det næste Stykke, en

ny Treaktskomedie af ham selv, der hed »Fruentimmerhusholdning«. Aktørerne bekjendtgjorde da i August 3 Gange i Aviserne, at det var imod deres Vidende og Villie, at der var begyndt at trykkes Komedier, som bar Titel af at være for eller af den danske Skueplads, og at de hellerikke havde isinde at opføre noget af disse Stykker. »Men«, tilføiede de, »om nogen fornemme Patron eller Ven vilde til Komediernes desto bedre Fremgang umage sig med at oversætte smukke Komedier af andre Sprog i det Danske, eller selv gjøre nye Stykker, hvortil endel fornemme Patroner allerede har haft den Godhed at gjøre Begyndelse, saa antage de saadanne skrevne Oversættelser eller nye Komedier med Ærbødighed og Taksigelse«. Man seer altsaa, at det ikke blot var Thielo, men ogsaa Aktørerne, der gjerne vilde opføre nye Stykker. Alligevel blev Resultatet af de forskjellige Bestræbelser for at tilføre den nye Skueplads nye Stykker, at der i al den Tid, hvori Forestillingerne gaves i Sr. Bergs Hus, næsten ikke opførtes Andet end Komedier af Holberg. Kun ved enkelte Forestillinger var Hovedstykket af Molière, og stundom kunde Efterkomedien være et fremmed Hyrdestykke. Men i Reglen var det Holberg og atter Holberg, der opførtes. Og Aktørerne indskrænkede sig ikke til at spille de af hans Komedier, der vare spillede paa Theatret i Grønnegade; de prøvede ogsaa at opføre nogle af de sex, der i Danmark kun vare naaede til at foreligge trykte, men hvoraf baade »Hexeri« og »Erasmus Montanus« og »Den honnette Ambition« allerede vare opførte i Tydskland og »Don Ranudo« i Sverig. Saaledes blev »DEN HONNETTE

AMBITION« opført af de danske Aktører første Gang Onsdagen den 12. Juli, »ERASMUS MONTANUS« blev lovet til Mandagen den 28. August, men om Stykket er blevet opført paa denne Dag eller først paa en Dag i September, faaer at staae hen. Dets Opførelse fandt Sted enten kort før eller kort efter den store Høitid paa Frederiksborg den 4. September, der skulde gjøre Glæden over Thronskiftet ublandet, og hvorom Professor Wadskjær sang fra Sorø:

Sørgeaars Natten for Salvingens Morgen
Viger, den vaade, den Wolkenbruchs Nat,
Da vi af Taarenes Støvregn i Sorgen
Blødtes igjennem, ja svømmede plat
For vor indhimlede dyre Monark.

Sandsynligvis var det for at celebrere Kroningsfesten med et nyt Stykke, at Aktørerne bragte »Erasmus Montanus« til Opførelse. Endelig fremkom »DE USYNLIGE« Fredagen den 6. Oktober.[1]

Som der stod i Noticen den 28. April, var det kun for et lille Antal Tilskuere, at Forestillingerne i Bergs Hus blev givne. Pladsen var nemlig meget indskrænket. I Juni bekjendtgjordes, at der »for Varmens og Tilskuernes Mageligheds Skyld kun vilde indlades ganske faa Personer«; ved enkelte Forestillinger bad Aktørerne om Undskyldning for, at der ikke var Plads for Tilskuerne paa selve Theatro. De maatte derfor ønske, at de snart kunde ombytte »Prøvesalen« i Læderstræde med

[1] Disse Angivelser, der mangle i Theaterstatistiken i Jubeludgaven af Holbergs Komedier, ligesom hos Overskou, ere hentede fra Avertissementer i Kjøbenhavns Postrytter og Extraordinær Relation.

et bedre Lokale, og i Begyndelsen af August Maaned ansøgte de skriftlig hos Kongen om, at han vilde skjænke dem en Byggegrund og bevilge dem et Laan fra Brandkassen. Kongen var dem velvillig stemt og lod strax forhøre hos Magistraten, om Laanet kunde bevilges. Men forinden han tog sine Bestemmelser, vilde han see en Prøve paa deres Kunst. Den 16. August, da han deltog i en Fest hos Grev Reventlow paa Holtegaard i Kjøbenhavns Omegn, gaves dem Leilighed til at lade Kongen see, hvor »habile« de vare blevne. Paa et i Haven indrettet Theater spillede de (saaledes som Schwarz fortæller i sine Historiske Efterretninger om den danske Skueplads) et Par af de Holbergske Komedier, som de havde spillet i Læderstræde, »Maskaraden« og »Diderich Menschenskræk«, og Kongen tilkjendegav dem derefter sin Gunst. Inden Aarets Udgang skjænkede han dem den Byggegrund, de ønskede, Tjærepladsen for Enden af Gjethuset ved Holmens Kanal, hvor allerede Frederik den Fjerde for 40 Aar siden havde haft i Sinde at lade et Theater bygge.[1] Tillige blev den paa samme Plads staaende Bygning »Tjærehuset« stillet til deres Disposition i det halve Aars Tid, hvori den kunde faae Lov at forblive staaende, saa at de i den kunde indrette sig et nyt Interimstheater, der baade blev rummeligt og var dem et Lokale, hvoraf de ikke behøvede at svare Leieafgift.

Fredagen den 15. December sluttede de deres Forestillinger i Bergs Hus med at opføre »Jean

[1] Jfvr. den latinske Inskription, som blev sat over Indgangen til det kgl. Theaters ældste Bygning, og som findes trykt i Thuras *Hafnia hodierna* (1748).

de France«. De havde sammesteds givet over 50 Forestillinger. Thi den oprindelige Bestemmelse, at der kun skulde gives Forestilling om Onsdagen, var allerede fra Midten af Juni bleven forandret til, at der skulde gives to Forestillinger om Ugen, Mandag og Fredag. Desuden var der spillet i alle Sommermaanederne. Theateraaret blev nemlig nu beregnet fra Paasken og bestod ikke meer af en Vinter- og en Sommersaison. Den Tid af 4 Uger, hvori Theatret før Paasken maatte holdes lukket, skulde herefter være Aktørernes eneste længere Ferie og danne Grændsen mellem Saisonerne. Først nogle Aar efter Holbergs Død blev det atter Skik, saaledes som ved Theatret i Lille Grønnegade, at der tillige holdtes Ferie i nogle af Sommermaanederne, og at Saisonen blev regnet fra Efteraarets Begyndelse.

Om Forestillingerne i Bergs Hus, ved hvilke der var opført 13 Komedier af Holberg, nemlig 10 af dem, der allerede vare opførte paa Theatret i Grønnegade,[1] samt 3 af de andre, der kun havde foreligget trykte, yttrer Elias Schlegel, at af alle de Komedier, han havde seet i Bergs Hus, gjorde »Maskaraden« og »Den honnette Ambition« mest Virkning. »Maskaraden« var ogsaa det Stykke, som blev opført det største Antal Gange.

Da Magistraten skulde være Theatrets Kreditor og maatte have fornøden Sikkerhed for det Laan, hvormed den forstrakte de Byggende af Brandkassens Midler, indsendte den til Kongen et Forslag

[1] Den politiske Kandestøber, Maskaraden, Det arabiske Pulver, Pernilles korte Frøkenstand, Julestuen, Henrik og Pernille, Gert Westfaler, Diderich Menschenskræk, Den pantsatte Bondedreng og Jean de France.

om, hvorledes Bygningen kunde blive et betryggende Pant, og hvorledes Theatrets Forfatning passende kunde bestemmes. En Hovedbetingelse for Laanet var, at Privilegiet blev knyttet til selve Bygningen. Thielo maatte derfor ophøre at være Privilegiehaver. Han skulde iøvrigt vedblive at være stillet, saaledes som han var det siden sit med Aktørerne indgaaede Forlig: berettiget til at oppebære samme Indtægt som en af Aktørerne i første Klasse. Og da Byggeforetagendet maatte ledes af nogle ansete og vederhæftige Mænd, og Aktørerne ikke maatte vedblive at være deres egne Herrer, skulde Theatret stilles under en af saadanne Mænd bestaaende Direktion. Aktørerne og Thielo gav Magistratens Forslag deres Anbefaling. Thi da de i November indsendte deres eget Forslag til Kongen, stemmede det i alt Væsentligt Ord til andet med Magistratens. Man seer af dette Dokument, der endnu existerer (i Rigsarkivet), og som Overskou ikke har kjendt, at Holberg havde afgivet sin Betænkning om Forslaget, og at der var taget Hensyn til hans Betænkning. Tillige faaer man at vide, at Aktørerne og Thielo allerede havde formaaet nogle fornemme og vederhæftige Mænd til at overtage Direktionen. Endvidere sees, at Aktørerne vare følgende 8 Personer: Iver Als, Gert Londemann, Christoffer Rose, Gert Hacksen, Samuel Sasse, Christoffer Hartmann, Ørsted og F. N. Bech. Den 29. December fik Forslaget med nogle Modifikationer Gyldighed som Theatrets Privilegium og Reglement. Direktionen kom til at bestaae af 4 Mænd, hvoraf kun Pilloi tidligere havde haft med Theatret at gjøre. De andre tre vare Etatsraad Wartberg, Kjøbmand Bjørn og

Kjøbmand Jørgensen. At Holberg, der havde haft Forslaget til Betænkning og lovet »at igjennemsee Stykker og at dømme om deres Capacitet, som antages til at agere«, var med til at udvælge Direktørerne, kan vel ikke betvivles. Men de viste sig ikke at være efter hans Sind. De vare heller ikke blevne valgte saa meget paa Grund af deres Kunstforstand, som paa Grund af deres borgerlige Anseelse og Vederhæftighed. Han blev snart misfornøiet med dem og har næppe beklaget, at de kun kom til at styre Theatret i et Par Aar.

II.

Det nye Interimstheater i Tjærehuset blev aabnet paa Dronningens Fødselsdag den 18. December 1747 med »Pernilles korte Frøkenstand« som Hovedstykke. Efterstykket var »Den forhexede Skaal« *(La coupe enchantée)* af Champmeslé, en Piece, der allerede var opført en Aften i Bergs Hus, og som Holberg ansaae for slet.[1] Den 20. December bivaanede de kongelige Herskaber Forestillingen af »Den politiske Kandestøber«.[2] Ved de følgende Forestillinger var Hovedstykket afvexlende enten af Holberg eller af Molière eller af Regnard, dog som oftest af Holberg. Hans Tragikomedie »Melampe« blev fremdragen og viste sig i Besiddelse af sin gamle Evne til at behage. Ogsaa »Den Vægelsindede« eller, som Stykket stundom kaldtes, »Den veilsindede Lucretia«, der ikke

[1] Samme lille Komedie, der opførtes første Gang i Paris 1688 og tildels skal være af den berømte Fabeldigter Lafontaine, var dog ikke slettere, end at den spilledes endnu i 1886 paa *Théâtre Français.*

[2] Hamborgske Korrespondent og Langfeldts Anekdoter om Frederik V. i Danske Magazin.

havde været opført paa det forrige Interimstheater, fremkom her og præsenteredes da i den nye Skikkelse, hvori det var udgivet i 1731 som et Treaktsstykke. Blandt Efterstykkerne var der foruden »Den forhexede Skaal« et andet, som ligeledes havde Holbergs Mishag, »Oraklet« af Poullain de Saint-Foix, en Imitation af Skaalen. Begge disse Smaastykker satte sig fast i Publikums Gunst.

Men forinden Aktørerne flyttede fra Bergs Hus, var *Konkurrenternes Tid* begyndt. Den Fordring, som Montaigu og hans Aktører ved Theatret i Lille Grønnegade havde stillet, at Ingen uden dem maatte give offentlige Forestillinger i Byen, kunde ikke stilles af det Thieloske Selskab. De nye danske Aktører vidste godt, at den Bevilling, de havde faaet til at opføre danske Komedier, ingenlunde var givet dem for at modvirke, at udenlandske Skuespillere og Kunstnere af anden Slags ankom til Byen og samlede Publikum; ja de turde ikke engang vente, at de skulde vedblive at være de Eneste, der gav danske Forestillinger. I Marts og August opnaaede General Arnoldt Konfirmation paa de Privilegier, han havde haft, medens han eiede Theatret i Lille Grønnegade. Men ligesom Thielo var stillet ringere end sin Forgænger Montaigu, saaledes stod nu ogsaa Generalen med et ringere Privilegium end det, som han havde haft. Det var indtil videre kun et personligt Privilegium, da der ikke existerede nogen Bygning, hvortil det kunde knyttes, og desuden maatte Generalen finde sig i, baade at Thielo beholdt sit Privilegium, og at fremmede Skuespillere etablerede sig med Kongens Tilladelse i Byen. Et italiensk Operaselskab

var allerede engageret og begyndte i December 1747 sin Vintersaison paa Charlottenborg. Samtidig optraadte nogle Linedandsere,[1] og i den paafølgende Sommer aabnede et fransk Skuespillerselskab ligeledes med Kongens Tilladelse et Theater paa Nørregade.

Holberg var som ivrig Patriot naturligvis imod fremmede Skuespils Indførelse. I sin Epistel 180 yttrer han endog, at de burde forbydes. Han interesserede sig kun for et nationalt Theater og nævner i Epistel 179 som et af dettes Hovedformaal, »det danske Sprogs Forfremmelse, saa at Sproget, der uforskyldt tales lidet eller intet i store Huse, med Tiden kan blive Hofsproget«. Men den fornemme Verden og Jean de Francerne, der ikke brød sig om danske Nationalkomedier og fandt det danske Sprog altfor vulgært til at kunne høres med Behag fra Scenen, maatte jo ligesaa vel som Menigmand have deres Fornøielser.[2]

Det var dog ikke tilstrækkeligt, at der gaves Komedier baade for det fornemme Publikum og for den danske Menigmand. En stor Mængde af Byens Befolkning var tydsktalende, og efter General Arnoldts Anskuelse kunde et rigtigt Folketheater i Kjøbenhavn ikke være et udelukkende dansk. Han lod oprette et Theater, hvor der skulde spilles baade paa Dansk og paa Tydsk. Dog lagde han ikke Dølgsmaal paa, hvad et saadant Etablissement nærmest skulde tjene til. Thi han motiverede sin Ansøgning om at gjenerholde de fordums Privilegier med, at han kun havde tilsat

[1] Hamborgske Korrespondent 19. December.

[2] Jvfr. den af Suhm i Januar 1748 forfattede Samtale mellem Peer og Hans ɔ: Jean de France, der vil bevise, »at de danske Komedier due slet intet«.

Penge paa Theatret i Grønnegaden og derfor vilde prøve, om han kunde faae Erstatning ved en ny Entreprise. Privilegierne ønskedes alene, for at han kunde udleie dem til en Entreprenør efter den gamle Taxt, 10 Rdl. for hver Forestilling, og naar der da, saa vidt muligt, spilledes 4 Gange om Ugen, ventede han at kunne indsamle over 1600 Rdl. om Aaret. En Libhaver til Forretningens Overtagelse manglede ikke. Den gamle von Qvoten, hvis tydske Komedier i Brolæggerstræde vare gjorte til Gjenstand for Satire i »Ulysses von Ithacia«, og som Holberg i 1731 havde ladet figurere i Fjerde Akt af »Hexeri eller Blind Allarm«, havde en Søn ved Navn Julius von Qvoten, der i Begyndelsen af 1747 forgjæves havde søgt om kongelig Tilladelse til »at agere saavel tydske som danske Komedier« i Byen. Med denne yngre von Qvoten sluttede Generalen en Akkord, hvorved han tillod ham at »lade repræsentere danske og tydske Komedier og Tragedier med levende Personer« og tillige at fremføre Marionetter, Linedandsere og deslige Nachspiel. Men da Generalen erfarede, at de danske Aktører, ligesom Magistraten, søgte at faae Kongen til at behandle hans Privilegium som et rent personligt, der skulde ophøre ved hans Død, og denne snart kunde indtræde, eftersom han var henved de Firs, fik han i December 1747 sit Privilegium »extenderet« saaledes, at det skulde gjælde i 15 Aar for ham og Arvinger, eller hvem de overdrog det, hvorhos Kontrakten mellem ham og von Qvoten erholdt kongelig Konfirmation.

Von Qvoten samlede da et Personale, af hvis danske Medlemmer nogle siden blev Berømtheder

ved det kgl. Theater (Clementin, Hortulan, Mad. Lenkiewitz). Tillige lod han et Theater bygge, der i kort Tid blev færdigt, men ikke havde den gunstigste Beliggenhed. Thi det laa i en Udkant af Byen, i Store Kongensgade skraas overfor den Plads, hvor senere (i 1749) Grundstenen til Marmorkirken blev lagt, hvorfor han allerede inden Nytaar nedsatte Priserne af Hensyn til at »Spectatores have besværet sig over den lange Vei«. Den 20. November, førend de danske Aktører endnu vare komne bort fra deres snævre Forhold i Læderstrædet, aabnede han sit Theater, »den kongelig privilegerede Tydske og Danske Skueplads i Store Kongensgade« med en Forestilling i det tydske Sprog. Hans Entreprise kom til at berede det danske Sprog og Holbergs Komedier en Triumf.

Bestemmelsen var, at der skulde gives fire Forestillinger om Ugen, to i det tydske og to i det danske Sprog. Men allerede i Løbet af det første Par Maaneder fik det danske Sprog Overherredømmet. Efter den 23. Januar blev Hovedkomedien stedse givet paa Dansk, og det tydske Sprog kun brugt i Nachspielet. At dette blev Reglen, har Overskou ikke lagt Mærke til; ikke heller kan man see det af hans Fortegnelse over Forestillingerne paa von Qvotens Theater. Naar det f. Ex. i et Avertissement hedder, at Hovedkomedien den 7. Maj skal være »Don Pedros Gjæstebud paa Dansk«, skriver Overskou, at det skal være »Don Pedros Todtengastmahl«. Den Overskouske Fortegnelse trænger forresten ikke blot til Rettelser; den er udarbeidet alene efter Avertissementerne i Postrytteren og mangler derfor de Forestillin-

ger, som kun findes averterede i Extraordinær Relation.

Af Holbergs Komedier opførtes hos von Qvoten ikke færre end syv, der alle vare Hovedstykker. I Begyndelsen, da der skulde spilles lige saa ofte paa Tydsk som paa Dansk, fremkom en af dem paa Tydsk. Det var »Jean de France«, der blev spillet den 4. December i Dethardings Oversættelse. De danske Aktører, som endnu ikke havde bragt »Jean de France« til Opførelse, fik da hurtig Originalen indstuderet og opførte Stykket ved deres sidste Forestilling i Bergs Hus den 15. December. Efter den Dag lod von Qvoten aldrig mere nogen Komedie af Holberg opføre paa Tydsk og indbød senere hen i Martsmaaned Publikum til at see »Jean de France« hos ham paa Dansk, da Stykket ikke længer opførtes af de danske Aktører. Thi han afholdt sig fra at opføre de Komedier af Holberg, som de danske Aktører opførte. De sex andre, som han benyttede, vare: »Jakob von Thybo«, »Jeppe paa Bjerget«, »Den Stundesløse« (som hos von Qvoten ogsaa kaldtes »Vielgeschrey«), »Den ellevte Juni«, »Kildereisen« og »Uden Hoved og Hale«.

I det Hele viste von Qvoten megen Driftighed. Hans Repertoire var righoldigt, og han indskrænkede sig ikke til at forestille Komedier, men gav ogsaa Tragedier. Blandt de Hovedstykker, som opførtes i det danske Sprog, var der foruden Holbergs et Par, som fortjene at omtales. Thi von Qvoten bragte med Held baade en ny dansk original Komedie i 3 Akter til Opførelse og tillige en berømt svensk Tragedie. Den originale Komedie, hvis Titel var »Den ædelmodige Dame«, og hvori nogle

af Personerne havde de fra Holbergs Komedier bekjendte Navne: Henrik, Pernille, Eleonore, skal være forfattet af Jørgen Riis. Den opførtes gjentagne Gange og udkom tillige i Boghandelen. Tragedien var Olof Dalins »Brynilda eller Den olyckelige kärleken«, der havde gjort overordentlig Lykke i Sverig, og hvoraf der i 1746 var udkommet en dansk Oversættelse paa Vers. Den hørte til de første Stykker, som von Qvoten lod opføre, og vedblev at holde sig paa Repertoiret. — Men trods alle sine Bestræbelser mærkede von Qvoten snart, at han ikke længe kunde rivalisere med de danske Aktører. Efter at Erfaring havde gjort ham det tilraadeligt at forandre sin oprindelige Plan og lade Hovedkomedien stedse være Dansk, havde Byen faaet to danske Theatre, og kun et af disse kunde bestaae. I April anholdt han derfor om Tilladelse til at »opføre danske Komedier i Norge og andre Danmark tilhørende Provinser«. Men det blev ikke tilladt ham. Den 17. Maj gav han sin Afskedsforestilling, og de danske Aktører leiede derefter hans Lokale for i dette at aabne deres tredie Interimstheater efter Pintsen. Det Tidspunkt nærmede sig nemlig, da Tjærehuset skulde nedbrydes.

Overskou fortæller, at den sidste Forestilling i Tjærehuset gaves den 7. Juni og bestod af »Melampe«. Men sandsynligvis havde Aktørerne kun Ret til at benytte Tjærehuset indtil den 1. Juni. Derfor gav de i den sidste Uge af Majmaaned Forestilling hver Dag, medens de ellers kun spillede to Gange om Ugen, og averterede dernæst, at de den 7. Juni vilde opføre Melampes Tragedie i Store Kongensgade. Imidlertid varede det endnu

et Par Uger, inden de naaede at faae deres Theater aabnet derude, og den til den 7. Juni averterede Forestilling er næppe kommen istand. Aktørerne gav rimeligvis deres sidste Forestilling i Tjærehuset den 31. Maj, Fredagen før Pintsen.

I Store Kongensgade kom de ikke til at begynde deres Forestillinger før den 21. Juni, hvad der kan sees af følgende Avertissement:

Gives herved tilkjende, at Fredagen den 21. Juni førstkommende, bliver den kongelig privilegerede Danske Skueplads igjen aabnet, efter at den fra Kongens Nye Torv paa nogen Tid, indtil det nye Komødiehuses Bygning bliver færdig, til den Plads i Store Kongensgade, hvor Skuespil nylig forhen ere opførte, er bleven forflyttet. Og bliver samme Dag til Hovedkomødie forestillet De Forlibtes Galenskaber (Regnards *Les folies amoureuses*) og til Efterspil Oraklet.

Paa den forhenværende Tydske og Danske Skueplads, som nu kaldtes den Danske Skueplads, hvad allerede von Qvoten i sine senere Avertissementer havde kaldt den, blev der da, ligesom paa de tidligere Interimstheatre, regelmæssigt spillet to Gange om Ugen, Onsdag og Fredag, indtil den nye Bygning kunde tages i Brug. Men ved de noget over 40 Forestillinger, som gaves paa dette tredie Interimstheater, var Holberg mindre ofte repræsenteret. Der synes ikke at være blevet opført andre af hans Komedier end fire, som alle vare opførte paa de tidligere Interimstheatre: »Melampe«, »Henrik og Pernille«, »Den honnette Ambition« og »Pernilles korte Frøkenstand«. Dog veed man kun halv Besked om, hvad der opførtes, da der i Aviserne alene bekjendtgjordes, hvad der skulde opføres om Onsdagen, medens Indholdet

af Fredagsforestillingerne skulde nærmere bekjendtgjøres ved Plakaterne, og alle disse ere forsvundne. Hovedkomedien synes ved de fleste Forestillinger at have været et oversat Stykke, enten af Molière eller af Regnard, eller et Stykke af Destouches, der hed »Forhindring uden Forhindring« *(L'obstacle sans obstacle)*. Efterstykket var næsten altid en oversat fransk Eenaktskomedie, og blandt disse Efterstykker var et Par nye, som i Holbergs Øine vare lige saa daarlige som »Den forhexede Skaal« og »Oraklet«: »Merlin Dragon« af Desmarres og »Vulcani Kjæp« *(La baguette de Vulcain)* af Regnard. Det ene, Merlin som Dragonofficeer, der i nogle nyere tydske Skrifter om Holberg feilagtig kaldes »Merlin der Drache«, var dog allerede opført paa Theatret i Lille Grønnegade, hvor det ifølge en Plakat fra 1726 hørte til de »meget fornøielige Stykker, som altid har funden allerstørste Applausum«.

Den sidste Forestilling, hvis Indhold bekjendtgjordes i Aviserne, blev givet Onsdagen den 11. December, og bestod af »Dobleren« og »Vulcani Kjæp«. Men naar Overskou gjør denne Forestilling til den sidste, der gaves i Store Kongensgade, er det vistnok kun, fordi han har overseet, at Aktørerne samtidig lovede endnu en Forestilling til om Fredagen, hvis Indhold, som sædvanligt, nærmere skulde bekjendtgjøres ved Plakaterne. Den sidste Forestilling i Store Kongensgade maa derfor antages at være givet den 13. December. Huset blev kort efter Nytaar stillet til Auktion paa Børsen.[1]

[1] Berlings Posttidende. 3. Januar 1749.

III.

Det Theater, som nu stod færdigt paa Kongens Nytorv, kaldtes: *Den kongelige danske Skueplads.* Vel kan det være rigtigt, hvad Overskou fortæller, at Theatret først i 1770, efter at Christian den Syvende havde overdraget dets Bestyrelse til Sarti, fik denne Benævnelse officielt. Men saavel af Aviserne som af de resterende Plakater fremgaaer, at det lige fra Begyndelsen kaldtes saaledes. Paa Dronningens Fødselsdag den 18. December 1748 blev det høitidelig indviet. De Kongelige kjørte i stort Optog til Festforestillingen, medens Husene paa deres Vei langs Kanalen og paa Torvet vare illuminerede.[1]

Om Prologen, der fremsagdes i Theatret, meddeler Overskou, at en saadan utvivlsomt er fremsagt, men ikke mere er til at finde. Der existerer dog ikke alene trykte Exemplarer af den fra 1748; den staaer ogsaa optrykt i Rahbeks Hesperus 1822. Den var henvendt til Kongeparret og sluttede med en Antydning af det Ønske, at Dronningen, der snart paa sidste Maaned var »avanceret lykkeligen udi sin velsignede Frugtsommelighed«, som det hed i Gazetterne, maatte nedkomme med en Kronprins:

Et Ønske jeg endnu i Tankerne vil gjemme,
Skjøndt dets Fuldbyrdelse vi haabe snart at see;
Hver Dansk, hver Patriot det Ønske vil istemme.
Gid Kongens, Dronningens og Landets Ønske skee!

Ønsket blev opfyldt den 29. Januar, da Christian den Syvende blev født. — Forøvrigt bestod Forestillingen af to oversatte Stykker, der oftere

[1] Hamborgske Korrespondent og Kjøbenhavns Postrytter.

vare spillede paa det nylig forladte Interimstheater: Regnards »Dobleren« *(Le joueur)* og Lafonts »De tre Rivaler« *(Les trois frères rivaux)*. Begge ere i Originalsproget paa Vers og gjaldt for en finere Slags Lystspil end de danske Originaler.

Regnards *Le joueur* var et Stykke, som Holberg satte i Klasse med Molières bedste Komedier. (Epistel 493.) Men at det kgl. Theater blev indviet med to Oversættelser, kunde ikke være ham til Behag. Om han bivaanede denne Festforestilling, er ubekjendt. Han kom kun sjældent i Theatret og forlod ikke gjerne om Vinteren sin Stue. Sandsynligvis havde Direktionen ladet forespørge, hvad Kongen ønskede at see, og rettet sig derefter, og forsaavidt maatte Holberg bifalde, hvad Direktionen havde gjort. Men han var iforveien misfornøiet med den. Hvad han mente om den og Theatret, kan sees af hans Epistler.

I den første Samling, der udkom i Februar 1748, altsaa ikke længe efter, at denne Direktion var udnævnt, skjænker han Theatret kun liden Omtale. Men Halvdelen af denne Samling er vel ogsaa skreven, førend Theaterforestillingerne i Bergs Hus vare begyndte. Det omtales kun i et Par af de senere Epistler samt i Fortalen, der er skreven til allersidst. Han synes dengang at have været tilfreds. Dog undlader han ikke at bemærke i Fortalen, at hans Komedier paa det gjenoprettede Theater mistede Noget af deres Fynd og Naivetet ved den Mønstring, de vare underkastede, idet man havde udeladt adskillige af de frie Expressioner, for at Komediernes Modstandere (dels Pietisterne med Kjøbenhavns Geistlighed, dels det danske Sprogs Foragtere) kunde faae mindre An-

ledning til Dadel. Mønstringen var alligevel ikke skeet imod hans Villie. Han beklagede kun, at den fandtes nødvendig, men havde, som han meddeler i Epistel 238 og 267, selv tilraadet, at man paa Theatret saavidt muligt afholdt sig fra at bruge stødende Expressioner, og tænkte, at »det, som nu skurrer, kan inden 20 Aars Forløb igjen harmonere«. (Ep. 249.) Med Repertoiret havde han al Grund til at være tilfreds. Thi der opførtes dengang næsten ikke Andet end hans egne Komedier. Spillet eller, som han kalder det, Aktionerne lod derimod Adskilligt tilbage at ønske, da det kun var hvad »nye og uexercerede Aktører selv i en Hast kunde ophitte«, saa at hans Komedier maatte rekommandere sig »ved deres egen indvortes Valeur«. (Ep. 374.) Dog antyder han i Epistel 215, at det var bedre, end man kunde vente.

Den anden Samling, der udkom i Marts 1750 og er skreven i Løbet af de to Aar, da Theatret havde den ovennævnte Direktion, indeholder derimod stadige Klager over Publikum og Theaterbestyrelsen. I Begyndelsen af Samlingen, i Epistel 190, roser han dog endnu den gode og naturlige Smag, som Publikum hidindtil havde lagt for Dagen. Men det skeer kun, idet han tilføier, at han ikke tør indestaae for, at den gode Smag vil holde længe ved, da det synes ham, »at visse Folk arbeide paa at fordærve den ved at rekommandere Skuespil, som ere mere for Øinene end for Ørene«. I samme Epistel fortæller han, at nogle af hans Venner, der havde vænnet sig saaledes til den Parisiske Smag, at de havde tabt deres egen, havde tvunget ham til at læse adskillige nye Komedier, især af Destouches, som de holdt for Mesterstyk-

ker, men som efter hans Mening ikke fortjente Navn af Skuespil. Erindrer man, at Holberg havde paataget sig at gjennemlæse de Stykker, der skulde antages ved Theatret, kan der vel ikke være Tvivl om, hvem det er, han sigter til. Tydeligt er det Theaterdirektionen, han omtaler i Epistel 374, hvor han klager over, at man ogsaa her i Staden ligesom i Paris søger at vænne Tilskuerne til Buffonerier, og at man bør rekommandere dem, som have Direktionen over Skuespil, at udvælge saadanne, som paa eengang divertere og undervise, forat vore Tilskuere kunne komme i god Smag igjen.

En Maanedstid forinden den anden Epistelsamling udkom, var den omtalte Direktion bleven opløst. Holberg fortsatte sin Epistelskrivning, og i den danske Epistel, som han i 1751 føiede til de tre Latinske, hvori han havde beskrevet sit Levnet, mindes han den i 1750 opløste Direktion meget ugunstig. Han siger, at de, der dengang (ɔ: i Aarene 1748 og 1749 samt i Begyndelsen af 1750) dirigerede den danske Skueplads, selv vare indtagne af den nye alamodiske Smag, og at derfor en Tidlang hans bedste Stykker ganske sattes tilside, saa at de anseeligste blandt dem, saasom »Den politiske Kandestøber« og »Jean de France«, fast i 3 Aar ikke blev forestillede. Den fordærvede Smag, som havde hersket i denne Direktions Tid, sammenlignes med en Paroxysmus, hvori man, smittet af Parisernes daarlige Smag, ringeagtede hans og Molières Stykker og satte en Destouches i Høisædet. »Men« — fortsætter han — »da Folk efterhaanden begyndte mere og mere at raisonnere og at efterforske, om denne nye Smag var na-

turlig eller ei, forandrede Scenen sig ganske; Tilskuerne raabte paa de gamle Stykker, hvilke siden ere spillede med stor Succes, og endnu, hvor ofte de forestilles, have Mængde af Tilskuere.« Man skulde troe, at der ret ofte var spillet Komedier af Destouches. Men der spilledes kun et Par, som gjorde ringe Lykke. Fortegnelserne over hvad der opførtes paa det kgl. Theater udvise, at Direktionen bragte Halvdelen af Holbergs egne og ni af Molières Komedier til Opførelse, og at der paa de fleste Forestillingsaftener i dens Tid blev spillet saadanne Stykker, som havde Holbergs Bifald. Alligevel taler han, som om hans og Molières Komedier blev »kastede bag Ryggen«. Og skjøndt »Den Stundesløse« i Januar 1750 opførtes 3 Gange itræk, siger han, at det var først, da »Den politiske Kandestøber« gjenoptoges i Februar, at de gamle Stykker af ham og Molière igjen kom til Ære. Og dog gjorde »Den politiske Kandestøber« ikke saa megen Lykke som »Den Stundesløse«. Men han vilde først regne en bedre Tilstands Indtrædelse fra den Tid, da Theatret var blevet af med den Direktion, som havde vakt hans Mishag. Et Par Uger før »Den politiske Kandestøber« opførtes, var nemlig Direktionens vigtigste Medlem, Agent Bjørn, afgaaet ved Døden (den 27. Januar), og et halvt Aarstid iforveien havde Døden bortrevet Wartberg. Theatret fik derfor en ny Direktion, og Holberg ophørte at være misfornøiet, uagtet de selvsamme Smaastykker, som han kaldte Buffonerier, vedblev at spilles, og der tillige opførtes nye Hovedkomedier af Destouches.

Hvorfor Venskabet med den tidligere Direktion var gaaet overstyr, finder man ogsaa antydet i Epistlerne. En af Grundene var, at den istedenfor at følge hans Raad anvendte for store Bekostninger paa fremmede Komedier, deriblandt nogle daarlige Efterstykkers Udstyrelse. »Jeg har ofte, skjøndt forgjæves«, siger han i Epistel 441, »søgt Saadant at moderere, paa det at en nyttig Stiftelse ikke skal henfalde til pur Arlequineri« — og endvidere: »jeg har ikke efterladt en og anden Gang at give nogle Erindringer derimod, og Udgangen vil og vise, at disse mine, skjøndt ofte forgjæves gjorte Erindringer ikke have været ilde grundede«. Tillige vare disse Direktører »indtagne af den nye, alamodiske Smag«, og idet de priste Destouches' Komedier som Mesterstykker, lod de ham mærke, at der efter deres Smag var noget Forældet ved hans egne Komedier og disses Forbilleder, Molières, som alligevel vare finere og mere behagelige for et dannet Publikum. Saadant kunde blot ærgre ham, og han fremhæver i Epistel 441, at hans Originaler havde givet Theatret bedre Renter end de oversatte Stykker, uagtet det ikke havde været at vente, at de kunde spilles med samme Succes som i forrige Tider, efter at de i saa mange Aar havde været trykte og i alle Folks Hænder.

Da han i 1751 sluttede sin Selvbiografi, var han altsaa igjen fornøiet med Theatret. Han havde ogsaa en særlig Anledning til at være venlig stemt, da hans nye Komedie »Plutus« i Foraaret 1751 var spillet med stor Succes. Men uagtet Direktionen nu bestod af Personer, der vare ham behagelige, kunde han dog ikke vedblive at være til-

freds, og naar en Direktion vilde holde Theatret i Drift, havde den vanskeligt ved at gjøre ham tilpas.

Han satte nemlig Theatrets Opgave saa snævert, at dets Virksomhed efter nogle Aars Forløb maatte standse. Naturligvis skulde den danske Skueplads kun befatte sig med det reciterende Skuespil. At Mingottis italienske Operaselskab, der kom til Kjøbenhavn i Slutningen af 1747 og i nogle Vintre gav Forestillinger paa Charlottenborg, fik Tilladelse i 1752 til at optræde vexelvis med de danske Aktører paa det kgl. Theater, maatte finde Holbergs Misbilligelse. Operaen burde efter hans Mening have sit eget Theater, og Kongen paatænkte ogsaa at lade en saadan Ordning indtræde. I hvert Fald meddelte Kjøbenhavns Postrytter i December 1753, at Kongen efter Forlydende havde besluttet at lade det af hans Bedstefader, Kong Frederik den Fjerde, i Bredgade opførte Operahus, der var blevet omdannet til et Kadetakademi, gjenerholde sin oprindelige Bestemmelse. Akademiet skulde da forlægges til Kanonstøberiets Bygninger (Gjethuset) paa Kongens Nytorv, og Kanonstøberiet flyttes ud til Christianshavn. Det fordums Operahus vedblev alligevel at være Kadetakademi. Men det reciterende Skuespil skulde efter Holbergs Mening kun være Komedier, og disse skulde kun være af en bestemt Slags. Al Tragedie var i hans Øine, paa Grund af den vedtagne Stil, hvori en Tragedie skulde holdes, Affektation; det romantiske og eventyrlige Skuespil var af unyttigt Indhold og regelløs Form og sædvanligvis mere for Øinene end for Ørene; ikkeheller maatte der spilles Konversationsstykker, som de nyere franske Komedier af Destouches.

Repertoiret skulde bestaae først og fremmest af hans egne Komedier, som ved deres Danskhed bar Prisen for alle fremmede, dernæst af Molières, som havde været hans Forbillede. Af de øvrige skulde kun benyttes, hvad der havde Lighed med Molières. Men det var ikke Meget, og naar man valgte Stykker fra Gherardis *Théâtre Italien*, maatte man, som han siger i Epistel 495, see igjennem Fingre med deres Uordentligheder i Betragtning af de lystige Scener, som bødede paa Feilene. Der lod sig altsaa ikke tilveiebringe et væsentlig andet Repertoire end det, som havde været Theatrets i Grønnegade, og selv om der nu kun blev spillet to Gange om Ugen, saaledes som Reglen var, medens Holberg levede, maatte der komme en Tid, da Publikum ikke længer brød sig om at see de samme Stykker. Theatret skulde da indtil videre lukkes.

Denne Anskuelse giver han ogsaa tilkjende i den sidste af sine Epistler (Nr. 539). »Min Herre forundrer sig over, at vor danske Skueplads har saa længe kunnet holde Stand. Hans Spaadom har været, at naar de bedste Stykker vare spillede, det snart vilde faae Ende. Jeg har selv været af samme Tanker; thi jeg har dømt om tilkommende Tid af den forbigangne, da det gamle Theatrum formedelst Mangel paa gode Stykker maatte ophøre.« Til Lykke for det nye Theater havde dog Publikum en uren eller fordærvet Smag. Folk kunde more sig baade over de gamle Stykker og over saadane, som han ikke vilde anerkjende. Derved frelstes Theatret fra at maatte standse sin Virksomhed, og Holberg sluttede sin sidste Epistel med de Ord: »Man seer heraf, at en fordærvet Smag ogsaa har sin Nytte i Verden«.

Nødigt vilde han ogsaa i sin Alderdom have oplevet, at den danske Skueplads maatte lukkes. »Jeg seer ikke gjerne, at den skulde falde, da jeg er dens første Stifter og har lovet at staae den bi«, skrev han i sit vrede Brev til Aktørerne i Maj 1753, »skjøndt det paa en Maade kan være mig ligemeget, om der spilles eller ei; thi jeg kommer der kun ganske sjældent«. Men han havde foresat sig at bringe og holde sine Landsmænd i en god Smag, og gjentagne Gange udtaler han i Epistlerne, at dette var Hovedsigtet i de fleste af hans Skrifter. Derfor maatte han, oftere end han ønskede det, i Epistlerne tale om den nationale Skueplads. Kun for at bringe Tilskuerne i god Smag var det, at han ivrede imod, at de fandt Behag i deslige Nachspiel som »Den forhexede Skaal«, »Oraklet«, »Merlin som Kaptain ved Dragonerne« og »Vulcani Kjæp«. Og af samme Grund omtalte han Manglerne ved den Slags Komedier som Destouches'. Vel havde de faa af Destouches' Komedier, der vare opførte paa Theatret, kun i ringe Grad behaget Tilskuerne, hvad han heller ikke undlader (i Ep. 511) at fremhæve. Men de læstes af Folk, der forstod Originalsproget, det eneste Sprog, hvori disse Komediers Fortrin kunde nydes; thi i Oversættelse gik Stilens og Versenes Artighed tabt, og det var for en stor Del som Lektyre, at de gjorde Lykke i Frankrig. *Vos pièces se lisent*, havde ogsaa Fontenelle i 1723 sagt til Destouches ved hans Optagelse i Akademiet. Hvad Holberg i Epistlerne bemærker om Destouches og lignende Komedieskrivere, var nærmest henvendt til den Del af Publikum, der læste Fransk. Han fremhævede da, at deres Komedier

vare uden ordentlig Handling og uden *vis comica*. Men en Komedie, der havde disse Mangler og kun udmærkede sig ved en zirlig Dialog, forkastede han. Naar den derimod havde en fængslende Handling, var han tilbøielig til en mildere Bedømmelse, og han anbefalede baade Voltaire's *L'enfant prodigue* og Boissy's *La vie est un songe*, skjøndt navnlig den sidste forekom ham at have mange Feil (Ep. 493 og 495). Ved at anbefale det sidstnævnte Stykke viste han tillige, at han ikke var en Modstander af ethvert romantisk og pathetisk Skuespil, og de italienske Operaforestillinger gav endog Anledning til, at han oversatte Metastasios *L'Artaserse*, for at de danske Aktører kunde opføre denne pathetiske Operatext som et reciterende heroisk Skuespil i Prosa med Arier og Slutningskor.

Vel siger Liebenberg i Tillæget til den monumentale Udgave af Holbergs Komedier 1854, at Artaxerxes »maa betragtes som et Holberg aldeles uvedkommende Arbeide«, skjøndt det staaer trykt i den sidste Tome af hans Danske Skueplads, der udkom to Maaneder efter hans Død. A. E. Boye havde nemlig i sin Udgave 1843 fremsat den Anskuelse, at Oversættelsen Artaxerxes ikke var af Holberg, og at den kun var bleven henregnet til hans Komedier, fordi den efter hans Død var funden blandt hans Papirer, og fordi den sidste Tome af Den danske Skueplads ellers vilde være bleven paa færre Ark end den foregaaende. Men Boyes Anskuelse kan ikke være rigtig. Thi mellem Theatrets, i Rigsarkivet opbevarede, Regnskaber findes en Kvittering, dateret den 17. Marts 1753, hvori Suffløren Blostrup, der havde det Bierhverv

at afskrive Roller og Komedier, takker og kvitterer for den Betaling, han har modtaget af Direktionen for at have afskrevet »Artaxerxes, et heroisk Skuespil i 3 Acter af Baron Holberg«. Theaterdirektionen har altsaa paa en Tid, da Holberg endnu levede og havde Omgang med den, besiddet Artaxerxes som et af ham forfattet Arbeide. Samme Kvittering lader os tillige formode, hvornaar Oversættelsen er kommen istand. Italienerne havde aabnet deres Saison paa det kgl. Theater den 28. November 1752 med en Forestilling af *L'Artaserse*. Holberg har oversat Operatexten i en af de følgende Vintermaaneder, sandsynligvis i Februar. De danske Aktører kunde da spille Artaxerxes efter Paasken, naar Italienerne vare bortreiste. Stykket kom dog først til Opførelse i Januar 1757, da der ikke mere var noget Operaselskab i Byen, og den prosaiske Oversættelse var da forandret til en versificeret.

Efter at den første Direktion var opløst ved de omtalte Dødsfald, besluttede Kongen, at Theatret skulde overdrages til Magistraten, og Stadens Overpræident blev som Følge deraf Theatrets Chef. Den daværende Overpræsident var Benzon; men allerede i det næste Aar afløstes han af Rappe, der vedblev at være Overpræsident, saa længe Holberg levede. Med enhver af disse Overpræsidenter synes Holberg at have staaet paa venskabelig Fod, og da Rappe i Efteraaret 1752 foretog en Reise til Norge, fungerede Holberg i hans Sted ved Theatret, medens han var fraværende. Det var ogsaa først under Magistratens Bestyrelse af Theatret, at de 3 Komedier blev opførte, som havde foreligget trykte siden 1731 og 1745 uden endnu at være benyttede: »Hexeri«, »Don Ra-

nudo« og »Det lykkelige Skibbrud«. Om de nye Scener, hvormed Holberg forøgede »Don Ranudo« i Sommeren 1752, i Anledning af at Komedien skulde opføres, har jeg talt i en foregaaende Afhandling.

Ligeledes var det først nu, at der paa Theatret fremkom nogle nye, hidtil ukjendte Komedier af Holberg. Man skal dog ikke troe, at hans Misfornøielse med den forrige Direktion tildels kunde hidrøre fra, at den havde undladt at bringe disse hans nye Komedier til Opførelse. De ere først skrevne efter Theatrets Overdragelse til Magistraten. Men han havde allerede inden denne Forandring paatænkt at forsøge sig paany som Komedieskriver. I Epistel 195, der fingeres at være Svar paa en Skrivelse af 21. Oktober og formodentlig er skreven et Par Maaneder, før det kgl. Theater blev indviet, meddeler han, at han har isinde, engang at betjene sig af Plauti Spøgelsekomedie, Mostellaria, og iføre det gamle Lystspil en ny Klædning. Ved samme Tid havde han nemlig den unge Suhms Fordanskninger af Mostellaria og et andet af Plauti Stykker hos sig til Gjennemsyn. Thi Suhm skriver i sin Dagbog 1748: »Den 9. November leverede Holberg mig Curculio og Mostellaria tilbage, sigende, at de ei vare med de bedste«. Suhm, der havde fordansket Mostellaria med en Holbergsk Hurtighed i Løbet af 6 Dage (om Mandagen var den første Akt færdig og om Lørdagen den femte og sidste), havde kaldt sit Stykke »Henriks Pudser«, en Titel, der lignede den, som Holberg i sin latinske Selvbiografi giver Diderich Menschenskræk, *Machinationes Henrici*, og sandsynligvis havde flere af Personerne i hans,

nu ikke længer existerende Fordanskning faaet Holbergske Navne. Som bekjendt udførte Holberg, hvad han i Ep. 195 meddelte, at han havde isinde. Men det skete først paa et langt senere Tidspunkt.

Hvornaar og i hvilken Rækkefølge hans nye Komedier ere udarbeidede, har man længe været uklar over. Hovedkilden, hvorfra Kundskab maa hentes, er den danske Epistel Nr. 447, hvori han har afsluttet sin latinske Selvbiografi, men denne Epistel kunde ikke tjene til Oplysning, saalænge man ikke havde faaet Øie for, at den er et sammenstykket Arbeide, bestaaende af Partier, som han har skrevet paa forskjellige Tider, uden at bringe dem til at passe sammen. Epistlens Beskaffenhed er nu bleven paavist af Verner Dahlerup i en Afhandling i Historisk Tidsskrift 1893. Holberg skrev denne Epistel i Begyndelsen af 1751, men fandt i den paafølgende Tid gjentagne Gange Anledning til at forøge den, og det gik da, ligesom naar han gjorde Tilføielser og Forandringer i sine Komedier: han bekymrede sig ikke om, at der opkom Uoverensstemmelser. I sit første Stadium indeholdt Epistlen Ingenting om de nye Komedier. De existerede endnu ikke i Begyndelsen af 1751. Kun »Plutus« var sandsynligvis allerede dengang forfattet. Men efter at Theatersaisonen var bleven aabnet den 14. April 1751 med en Førsteforestilling af »Plutus«, indskjød Holberg i Epistlen et længere Parti, hvori han omtaler sine gamle Komediers »Skjæbne« paa den gjenoprettede Skueplads og den store Succes, hvormed hans nye Komedie var spillet. I dette Parti siger han om »Plutus«: »Denne Komedie er ellers den sidste

af dem, som jeg har skrevet«, hvad man har fundet vanskeligt at forene med, at han i et foranstaaende (men dengang endnu ikke existerende) Parti af Epistlen kalder »Plutus« den første af sine nye Komedier og fortæller, at han, kort efter at »Plutus« var opført, skrev »Sganarels Reise«. De forskjellige Yttringer kunne dog meget godt bringes til at harmonere. Thi han siger jo ikke, at »Plutus« var den sidste af hans *nye* Komedier, men kun, at »Plutus«, kort efter at Stykket var opført, var den sidste Komedie, som han havde skrevet. Den store Succes, han havde vundet med denne sin sidste Komedie, der uagtet den var »forfattet i en Alder, som holdes ubekvem for et Arbeide af saadan en Natur«, alligevel baade i hans egne og Andres Øine »bar Prisen for alle hans Komedier«, gav ham Lyst til at skrive nogle flere; og med en lignende Hurtighed som den, hvormed han havde skrevet sine Komedier for Theatret i Grønnegade, skrev han endnu i det samme Aar 4 nye for det kgl. Theater; nemlig først »Sganarels Reise til det philosophiske Land« og derefter »Abracadabra«, »Philosophus i egen Indbilding« og »Republiken«. Da han var bleven færdig hermed, blev Epistlens Fortegnelse over hans trykte Skrifter forøget med et Tillæg, hvori han omtaler sine fem nye Komedier, der endnu vare utrykte, og dette Tillæg blev senere atter forøget med en Bemærkning om en lille ny Komedie. »Det sjette Stykke bestaaer i een Akt, kaldet den forvandlede Brudgom, som jeg var ombeden at gjøre saaledes, at deri skulde ingen Acteurs være«. Man forstaaer nu, hvoraf det kommer, at hans Omtale af de sex nye Komedier be-

gynder med, at han fortæller: »Jeg har ellers udarbeidet 5 Komedier, som endnu ikke ere publicerede«. Den sjette var dengang ikke til. Hvad han meddeler om disse 5, er vistnok nedskrevet inden den 1. December 1751, da »Plutus« alene omtales som et »bekjendt« Stykke, der var opført paa Theatret. Efter den 1. December var ogsaa »Sganarels Reise« et bekjendt Stykke og havde fundet en saa gunstig Modtagelse, at han næppe vilde have indskrænket sig til at betegne det som »et andet Stykke«, ifald det var forestillet paa Theatret, inden han gjorde denne Tilføielse i Epistlen.

I det næste Aar kom »Abracadabra« paa Scenen (den 3. November 1752). Det var denne Komedie uden Aktricer, som, ifølge hvad han fortæller i en anden Epistel (Nr. 455), gav Anledning til, at han blev ombeden at skrive en Komedie uden Aktører. Men til denne hans korte Meddelelse om »Den forvandlede Brudgom«s Tilblivelse kan føies en nærmere Oplysning. Dersom »Den forvandlede Brudgom« havde existeret forinden »Abracadabra« blev opført, vilde naturligvis de to Stykker være blevne opførte sammen. Men »Abracadabra« opførtes første Gang uden Efterstykke og anden Gang (den 8. November) sammen med »Crispin sin Herres Rival«, og blev derefter henlagt. Den ringe Succes, »Abracadabra« havde haft, uagtet Hovedrollerne, Henrik og Jeronimus, blev spillede af Londemann og Clementin, var den egentlige Anledning til, at Holberg skrev »Den forvandlede Brudgom«. Theaterdirektionen skulde da, saafremt den vilde gjenopføre »Abracadabra«, prøve, om denne Komedie uden Aktricer kunde behage Publikum bedre, naar den blev spillet

sammen med en Komedie uden Aktører. Hertil synes Direktionen hellerikke at have været uvillig. Den lod Rollerne udskrive i Februar 1753, og der sattes Melodi til Slutningssangen, hvad der kan sees af Thielos i Sommeren 1753 udgivne Tredie Samling Oder for Skuepladsen. Men »Abracadabra« blev ikke gjenopført, og Holberg maatte nøie sig med at træffe Forberedelserne til, at hans sidste Original kunde udkomme sammen med de andre Komedier, medens der i et Forord blev bemærket, at den stedse burde spilles som et Efterstykke til »Abracadabra«.

Sandsynligvis er »Den forvandlede Brudgom« forfattet i December eller Januar. Saa meget er vist, at Theaterdirektionen lod Stykket afskrive i Februar. Thi mellem Regnskaberne fra 1753 findes en Kvittering, udstedt af den i det Foregaaende nævnte Blostrup og dateret den 12. Februar 1753, saaledes lydende: »For Den forvandlede Brudgom Comoedie i en Act uden Acteurs af Baron Holber omskrevet med 9 Ark 4 Mk. 8 Sk. For dessen udbetaling Jeg herved tak-ydmygst qvitterer«. En senere Kvittering, som er dateret den 26. Februar, angaaer Betalingen for de enkelte Rollers Afskrivning. Det er uden Tvivl paa Grundlag af disse to Kvitteringer, at Overskou i sin Theaterhistories Anden Del S. 148 fortæller, at »Den forvandlede Brudgom« blev »i 1752 forandret og udskreven for at spilles«. Men Overskou (hvis Theaterhistorie vil vedblive at være et udmærket Værk, skjøndt den indeholder Adskilligt, der trænger til at berigtiges) har ikke været heldig med dette sit Materiales Benyttelse. Aarstallet i hans Fortælling er urigtigt, og hvad der siges om

Stykkets Forandring beroer paa en Misforstaaelse af Ordet »omskrevet«, der i den første Kvittering kun betyder afskrevet eller renskrevet. Stykket har ikke haft anden Skikkelse end den, hvori det foreligger trykt.

Den nye Komedierække, som var bleven sluttet med »Republiken«, fik altsaa en lille Forøgelse, efter at »Abracadabra« var spillet. Det var Følgen af, at Holberg havde bearbeidet Mostellaria saaledes, at de kvindelige Roller vare skaffede ud af Stykket. Men uagtet »Den forvandlede Brudgom« skal være en Komedie uden Acteurs, og der i Slutningsscenen skal synges, at Stykket er fremstillet »alene med Actricer«, staaer der i den trykte Komedie dog, at Kirsten Giftekniv er en forklædt Acteur. Man har undret sig derover. »Grunden til at Kirsten Giftekniv skal være en Acteur er ikke let at indsee«, bemærker Boye i Efterskriften til sin og Rahbeks Udgave af Holbergs Komedier (7. Bind), »da hele Rollen paa Navnet nær er langt sømmeligere end Terentias«. Ganske vist. Rollen er hellerikke en Smule grovere end saa mangen Pernillerolle. Men da der kun var 5 Aktricer ved Theatret, og Stykket har 6 Personer, som alle i Slutningsscenen ere paa Skuepladsen, maatte den ene være en forklædt Aktør. — Af lignende Grund og ikke af Ærbarhedshensyn blev Barselkonens Rolle i »Barselstuen« spillet af en Aktør. De kvindelige Rollers Antal er i denne Komedie overordentlig stort, og Aktricernes Antal ved Theatret i Grønnegade var kun 3. Dersom en af dem skulde have været Barselkonen, maatte altfor mange af de besøgende Damer have været forklædte Mandfolk. Man lod da Pilloi være Barselkonen og for-

delte de øvrige kvindelige Roller mellem de 3 Aktricer og nogle af Aktørerne. Senere, da Komedien i 1749 blev opført paa det kgl. Theater, blev Barselkonens Rolle ligesom tidligere spillet af en Aktør, og dette blev derefter en Tradition, som fulgtes, endnu længe efter at Aktricernes Antal var blevet stort nok til, at en af dem kunde overtage Rollen, — et Exempel paa, hvorledes Traditioner fra Holbergs Tid kunne bevares ved Theatret alene som Følge af, at deres Forstaaelse i Tidens Løb er gaaet tabt. I 1814 raadede Baggesen i sit Blad »Søndagen« til at afskaffe Traditionen, medens han gik ud fra, at dens Oprindelse var et Ærbarhedshensyn. Rahbek, som antog det Samme, mente derimod, at den burde fastholdes. Den blev omsider afskaffet. Men endnu da Stykket for nogle Aar siden blev gjenopført, kunde man af Bladene erfare, at den afskaffede Tradition vedvarende ansaaes for et Vidnesbyrd om, hvilket snurrigt Begreb om Ærbarhed man havde i Holbergs Tid.

Umistelig kan hans sidste Komedierække ikke kaldes. Men om ogsaa Baronens Komedier ere af ringere Værdi end Professorens, vil man dog ikke kunne ønske dem uskrevne. Thi dels indeholde de adskilligt Morsomt, dels lærer man af dem Forfatteren fuldstændigere at kjende. Det var ingen ny Slags Komedier, Holberg skjænkede det kgl. Theater. Stilen og Moralen og Skjemten er den samme som i de tidligere. Den af de nye, der adskiller sig mest fra de tidligere, er Plutus. Personerne i denne Komedie have ogsaa andre Navne, end Personerne i de tidligere Komedier pleie at have. Men i de følgende gjenfinder man de gamle

Personer med de bekjendte Navne. Han endte med at efterligne sig selv og gjøre Laan fra sine egne Værker. Til »Sganarels Reise« tog han Emnet fra et Kapitel i Niels Klim. Derefter fordanskede han Plauti Mostellaria saaledes, at det romerske Lystspil kom til at ligne en af hans gamle kjøbenhavnske Komedier med en Henrik og en Jeronimus. Den fjerde Komedie »Philosophus i egen Indbilding« er et Sidestykke til »Den politiske Kandestøber« eller »Statsmand i egen Indbildning«, saaledes som han i Moralske Tanker og Epistel 506 kalder denne sin ældste Komedie. I dem begge cureres Hovedpersonen for sin Indbildning ved en Komedie, der spilles med ham, og Stykket minder tillige om »Den honnette Ambition«. I »Republiken eller Det gemene Bedste« gjenoptræder den fordums Borgmester Herman von Bremenfeldt, og hele Stykket er en Aflægger af »Den politiske Kandestøber«. Thi som Holberg siger i sine Epistler 244 og 249 indeholder Den politiske Kandestøber »Materie til 4 fuldkomne, moralske Komedier«, da der i samme Stykke satiriseres over 4 forskjellige Ting, deriblandt over »Projectmagere, som under Prætext af det gemene Bedste sigte til deres egen Nytte«, og over »en snedig Tjener, der lader sig Hænderne forgylde for at skaffe Sollicitanter Audients«. »Republiken« er en Komedie om saadanne Projectmagere og en saadan Tjener. Endelig er »Den forvandlede Brudgom« ganske i den gamle Stil. Hovedpersonen, en aldrende Enkefrue, der har faaet en Raptus af Giftesyge, helbredes for sin Daarskab ved en Komedie, som spilles med hende efter Stuepigens Anstiftelse.

Noget Særegent er der alligevel ved den nye Komedierække. Dengang Holberg skrev sine gamle Komedier, vare Plautus og Terents de Eneste blandt Oldtidens Komedieskrivere, han brød sig om. Aristofanes behagede ham ikke, og dersom han i en enkelt af sine Komedier har laant Noget hos ham, er Komedien ikke derved bragt ud af den borgerlige Sfære. Sin nye Komedieskrivning begyndte han derimod med »en heroisk Komedie«, hvortil Aristofanes havde givet ham Ideen. Ingen af hans tidligere Komedier har et saadant mythologisk Indhold, og naar i den følgende Komedie Skuepladsen er et phantastisk Land, »det philosophiske«, og han i en tredie af sine nye Komedier lader Hovedpersonen være en allegorisk Figur, der forestiller Statsstyrelsen, synes han ligeledes at have befundet sig under Paavirkning af Aristofanes. Tidens Fordringer, som havde hans Mishag, søgte han ikke at opfylde. Han skrev sine nye Komedier i Opposition baade til Smagen for Skuespil med en zirlig Dialog og til Smagen for Skuespil med Øienlyst. Vel er der »Præsentationer« i »Plutus«; men, som han bemærker i Selvbiografien, flyde de ganske naturligt af Stykkets Handling, ligesom Præsentationerne i nogle af hans ældre Komedier, og i de fem følgende er der slet ingen Præsentationer; om »Republiken« siger han endog, at »dette Skuespil er mere for Ørene end for Øinene«. Kun ved at lade begge Eenaktstykkerne ende med Sang, rettede han sig efter en opkommen Mode. Sin Lyst til at opponere mod de franske Komedieskrivere og til at efterligne den klassiske Oldtids Forfattere giver han ogsaa tilkjende i Epistel 447, hvor han siger, at

han i »Plutus« og »Abracadabra«, ligesom i nogle af sine tidligere Komedier, er optraadt som en Fornyer af de gamle græske og romerske Skuespil uden Elskov og har givet Anvisning paa at bryde med den franske Vedtægt, at en Komedie skal dreie sig om nogle forelskede Personer og ende med Giftermaal.

Af »Plutus« fik han stor Fornøielse og var vel ogsaa tilfreds med den Lykke, som »Sganarels Reise« gjorde. Derimod beredte Forestillingen af »Abracadabra« ham en Skuffelse. Thi han havde haabet, at denne Komedie, som var bleven særdeles gunstigt bedømt af dem, der havde læst den, vilde blive »af de behagelige Skuespil« (Ep. 447 og 455). Regnards Bearbeidelse af Mostellaria, Eenaktskomedien *Le Retour imprévu* eller »Den uformodentlige Hjemkomst«, som Holberg kaldte en Fordærvelse af den Plautinske Komedie, og som ganske vist giver et høist ufuldkomment Begreb om Originalen, men heller ikke har noget Saadant til Hensigt, havde moret Publikum bedre, baade paa Theatret i Grønnegade, hvor det, ifølge en af de opbevarede Plakater, »hørte til de Stykker, der altid havde fundet allerstørste Applausum«, og i Store Kongensgade, saa vel som paa det kgl. Theater. Flere end disse 3 af hans nye Komedier kom ikke til Opførelse i hans Levetid. Derefter opførtes endnu i hans Dødsaar »Republiken« og »Philosophus i egen Indbilding«. Det sjette Stykke fik den Skjæbne at blive henved 130 Aar gammelt, inden det naaede at blive forestillet paa det kgl. Theater, efter at det forlængst var spillet i Sverig, baade i Stockholm og Gøteborg, og efter at det ligeledes var spillet offentlig i Norge adskil-

lige Aar, forinden det kom paa den Skueplads, for hvilken det var skrevet.

Dette maa vel findes besynderligt, hvorimod det ikke var besynderligt, at Theatret undlod at arrangere en Sørgefest i Anledning af Holbergs Død. Kun en moderne Betragtning har faaet Overskou og N. M. Petersen til at omtale det som en Forsømmelse og et Vidnesbyrd om Utaknemmelighed. Theatret var ikke et Sted, hvor man dengang fandt det passende at samles til en Sørgefest. Den danske Skueplads havde kun at hædre Holberg ved at opføre hans Komedier, og deri viste den sig ikke forsømmelig i Sørgeaaret. Paa hans Dødsdag, som var den 28. Januar og ikke, som man ofte seer angivet, den 27., opførtes »Melampe«. Den 6. Februar, Dagen efter at hans Lig var bleven bisat i Vor Frue Kirke, opførtes »Maskaraden«. I Resten af Aaret, de elleve Maaneder, hvori hans Kiste henstod i Kirken, indtil Gravstedet i Sorø var blevet færdigt, gik tillige 21 andre af hans Komedier over Scenen. Der kunde vel ikke være Trang til at see Theatret opføre nogen af dem i Forbindelse med en Prolog eller Epilog, hvori der blev deklameret nogle Alexandrinere til hans Roes, og hvori Theatret forkyndte, at det var ham taknemmeligt. Det vidstes, og det blev ogsaa antydet i de latinske Strofer, hvorved der i December 1754 blev indbudt til en Mindefest paa Akademiet i Sorø, efter at Graven havde modtaget, hvad der var bestemt for den, at uden Holbergs Komedier vilde den danske Skueplads kun have været et Theater, hvor der var opført franske Stykker i maadelige Oversættelser og stundom en maadelig eller daarlig Original; at det var hans Komedier,

der havde gjort den til et nationalt Theater, hvorfor han med Rette kaldte sig den danske Skuepladses Stifter; dem alene, der kunde give dens Historie i hin Tid Interesse for Efterverdenen.

Om de 6 nye Komedier vil jeg endnu bemærke, at de alle først blev publicerede efter Holbergs Død. Vel ansees det for givet, at Halvdelen udkom i hans Levetid, fordi Den Danske Skuepladses Sjette Tome, der indeholder »Plutus«, »Abracadabra« og »Den forvandlede Brudgom« samt »Don Ranudo«, har Aarstallet 1753 paa sit Titelblad. Men deraf følger ikke, at Bogen udkom i 1753. Man vilde gjøre en lige saa feilagtig Slutning fra Trykkeaarene paa det andet Værk, som Holberg samtidig havde under Pressen, den nye Edition af Danmarks Riges Historie, ifald man antog, at begge de første Dele udkom i 1753 og den tredie Del i hans Dødsaar. Kun den første Del, den med det smukke Portræt efter Roslins Maleri, der forestiller ham i hans 68de Aar, udkom endnu, medens han levede, — man see Avertissementet i Kjøbenhavns Postrytter den 16. Februar 1753, hvor man tillige faaer den Oplysning om Portrættet, at det er truffet saa vel, at det approberes af dem, der kjende Autor, hvorimod det Portræt, som ledsagede den foregaaende Edition og er stukket i Kobber af Ch. Fritzsch 1731, »ikke var vel gelinget«, — den anden Del med Trykkeaaret 1753 udkom i Februar 1754, — man see Avertissementet i Postrytteren den 25. Februar — og den tredie Del med Trykkeaaret 1754 udkom først i det paafølgende Aar, hvad der kan sees af Horrebows Fortale, som er dateret den 3. Februar 1755. Af Den Danske Skueplads udkom de to sidste Tomer,

skjøndt den enes Trykkeaar er 1753 og den andens 1754, begge paa eengang, ligesom alle de fem foregaaende Tomer vare udkomne under Eet. Hvornaar det skete, fremgaaer af følgende Bekjendtgjørelse i Postrytteren den 29. Marts 1754: »Paa Autors Bekostning er trykt og nu fra Pressen udkommen Hr. Baron Holbergs Komödier Sjette og Syvende Tome. Begge Tomer sælges om Formiddagen fra Kl. 8 til 12 for 4 Mark Courant af Mr. Holst, logerende paa Kjøbmagergade . . ., hvor og Prænumeranterne, som forhen (den 25. Februar) er meldt, kan afhente den anden Tome af Hr. Baronens Dannemarks Riges Historie«. Om Aarstallet 1753 paa Sjette Tome hidrører fra Skjødesløshed eller fra at Trykningen begyndte i dette Aar, er uvist. Men Trykningen tilendebragtes først efter Holbergs Død, og begge Tomer udkom da samtidig kort før Paaske 1754.

Den moderne »Folkeudgave« af Komedierne med 24 »Illustrationer« ledsages af et Portræt, som er en Ætsning efter Kobberstikket fra 1731. Formodentlig er dette Kobber valgt til Gjengivelse, fordi det hidrører fra samme Aar, hvori Den Danske Skueplads første Gang udkom, eller fra en Tid, der ligger nogenledes nær ved den, da Holberg forfattede sine fleste Komedier, idet man har antaget, at det ene Portræt kunde være lige saa troværdigt som det andet. I sit Skrift om Wiedewelt yttrer Dr. Meier endog, i Anledning af Medaillonen paa den af Wiedewelt forfærdigede Sarkofag i Sorø, at der næppe existerer noget authentisk Portræt af Holberg. Avertissementet i Postrytteren 1753 oplyser om Værdien af de to forskjellige Portræter, som fulgte med Danmarks

Riges Historie. Det Roslinske Maleri blev stukket i Kobber, fordi det ældre Billede, som ikke havde lignet rigtig, — og som er bleven endnu slettere i Ætsningen — skulde afløses af et, der var vel truffet. Begge Kobberne gjøre forresten omtrendt i lige Grad forstaaeligt, hvad Holberg fortæller om sit Fysiognomi, at det fik Englændere, der saae ham i hans yngre Aar, til at sige: *He looks as an Englishman.*

KRONOLOGISK FORTEGNELSE OVER ORIGINALUDGAVERNE AF HOLBERGS KOMEDIER

1723

Nye-Aars PROLOGUS *Til En* COMOEDIE *Allerunderdanigst* præsentered *Af Den heele Danske Bande* 1723

Udkom sandsynligvis i Januar. Bogtrykkeren har ikke navngivet sig, men den xylograferede Figur paa sidste Side hører til de Figurer, som brugtes af Wielandt. Prologen er ikke trykt paa Holbergs Foranstaltning; den er udgivet af Aktørerne.

Udgaven er i Kvart. Holbergs andre Komedier blev trykte i et mindre Format, i et Duodez hos Phønixberg, i et Oktav hos Høpffner. Ogsaa Separatudgaverne af Don Ranudo, baade Mengels og Berlings, ere i Oktavformat.

COMOEDIER *Sammenskrevne for Den nye oprettede Danske Skue-Plads Ved* HANS MICKELSEN *Borger og Indvaaner i Callundborg, Med* JUST JUSTESENS *Fortale Første* Tome. *Tryckt Aar* 1723

Bogtrykkeren var Phønixberg. Samlingen udkom i Foraaret og indeholder de fem Komedier, som vare spillede i den forgangne Vinter: Den politiske Kandestøber, Den Vægelsindede, Jean de France, Jeppe paa Bjerget, og Mester Gert Westfaler. Foruden »Just Justesens« Fortale findes der ogsaa en lille Fortale af »Hans Mickelsen«.

1724

HANS MIKKELSENS COMOEDIER *Sammenskrefne for Den Danske Skue-Plads. Anden* Tome. *Trykt Aar* 1724

Blev trykt hos Phønixberg i Lighed med den første Tome og udkom ved Paasken (»Til Paaske kommer ud en anden Tome af 6 Comoedier«, skrev Holberg til Hagen den 11. Marts). Indholdet er de fem Komedier, som vare spillede dels i Sommersaisonen 1723, dels i Vintersaisonen 1723—24: Den ellevte Juni, Barselstuen, Det arabiske Pulver, Julestuen, og Maskaraden.

Holberg lod ikke flere af sine Komedier trykke hos Phønixberg.

COMOEDIER

Sammenskrevne For Den Danske Skueplads Ved HANS MIKKELSEN Borger og Indvaaner udi Callundborg Med JUST JUSTESENS *forbedrede Fortale* I^te^ Tome II^den^ Edition *merkelig forbedret og saaledes indrettet som Comoedierne nu forestilles. Tryckt Aar* 1724

Denne Anden Edition er baade i Henseende til Format og Typer forskjellig fra de hos Phønixberg trykte Tomer. Den er trykt hos Høpffner og udkom sandsynligvis i Aarets sidste Halvdel.

Fortalens Forbedring bestaaer kun i, at den har faaet en ny og kortere Slutning, hvori der siges, at Den politiske Kandestøber og Den Vægelsindede ere »meget forandrede«, og at Gert Westfaler er omarbeidet saaledes, at Komedien »kan passere for ganske ny«. Ogsaa i Jean de France er der gjort Forandringer.

Gert Westfaler, som i denne Edition er blevet et Eenaktsstykke, er helt og holdent trykt efter Manuscript, de fire andre Komedier ere trykte efter et Exemplar

af den ældre Udgave. Deraf kommer det vistnok, at Eenaktsstykket er trykt, somom der ikke stod andre Komedier foran det; thi uagtet de foregaaende Arks Signatur standser ved P, ere de Ark, hvorpaa Eenaktsstykket staaer, signerede A, B og C. Tillige er der ovenover Eenaktsstykkets første Scene anbragt en Frise med Røskener ligesom ved Den politiske Kandestøber, medens der ikke findes en saadan Frise ved nogen af de tre andre Komedier.

Kort efter at denne nye Edition var publiceret, forøgede Holberg den med et Tillæg til Den politiske Kandestøber:

Tvende splinder nye Breve, Som tiene til Den Politiske Kandestøbers Opliusning. Selges tilligemed HANS MICKELSENS Comoedies [ɔ: Comoediers] I^ste^ Tome *For samme Priis, og kand heftes til samme Stycke.*

Kun det sidste af disse to Breve er af Holberg. Det første er et Optryk af det Brev, som J. R. Paulli havde skrevet til »Hans Mickelsen« og udgivet sammen med sin Omarbeidelse af Den politiske Kandestøber.

1725

HANS MIKKELSENS COMOEDIER *Sammenskrevne for Den Danske Skue-Plads. Tredie* Tome. *Tryckt Aar* 1725

Blev trykt hos Høpffner i Lighed med Anden Edition af Første Tome og udkom i Marts. Indeholder fem Komedier, som alle vare spillede i det foregaaende Aar: Jakob von Thybo, Ulysses von Ithacia, Kildereisen, Melampe, Uden Hoved og Hale.

Kort før eller kort efter at denne Tredie Tome var udkommen, bragte Phønixberg et ulovligt Optryk af de to første Tomer i Handelen. Første Tome er optrykt efter den anden Edition og har paa Titelbladet beholdt Aarstallet 1724. Anden Tome har derimod faaet 1725

paa sit Titelblad. Optrykket er i Duodezformat, men i et mindre end Originalen og er i det Hele mere sparsommeligt udstyret.

I Anledning af dette ulovlige Optryk forøgede Holberg den Tredie Tome med et Par Blade, paa hvilke han dedicerede den til Phønixberg.

1731

Den Danske Skue-Plads Deelt Udi 5. TOMER, *Første—Femte* TOME. *Trykt Aar* 1731

Efter at der i Juni 1730 var indbudt til Prænumeration paa denne Udgave af Holbergs samlede Komedier, blev den trykt hos Høpffner og udkom sandsynligvis ved Paasken. Hver af de 5 Tomer indeholder fem Komedier.

De tre første Tomer indeholde de tidligere trykte Komedier. Men Den politiske Kandestøber har faaet en ny Scene ved Tredie Akts Slutning, Den Vægelsindede er fuldstændig omarbeidet og blevet til et Treaktsstykke, Jean de France har modtaget nogle Forandringer, Gert Westfaler findes kun optrykt som Eenaktsstykke, Barselstuen er omarbeidet og forkortet, ligeledes er der skeet Forkortelser i Jakob von Thybo. Ved Personlisterne ere Aktørernes Navne strøgne. Istedenfor de to Fortaler af Hans Mickelsen og Just Justesen er der i Første Tome anbragt en ny Fortale, hvis Forfatter ikke har navngivet sig, men rimeligvis er Holberg selv. Brevene om Den politiske Kandestøber ere udeladte og ligeledes er Tredie Tomes Dedication til Phønixberg bortfalden. Dersom disse Bilag vare blevne optrykte, vilde Forfatteren være vedbleven at hedde »Hans Mickelsen«; men han foretrak i denne Udgave af sine Komedier at være anonym.

De to sidste Tomer indeholde lutter hidtil utrykte Komedier, hvoraf Halvdelen ikke var spillet. Fjerde Tome indeholder Henrik og Pernille, Diderich Men-

schenskræk, Hexeri, Den pantsatte Bondedreng, Det lykkelige Skibbrud. Femte Tome indeholder Erasmus Montanus, Pernilles korte Frøkenstand, De Usynlige, Den Stundesløse, Den honnette Ambition. — Don Ranudo, som i 1730 var lovet Prænumeranterne paa Komediesamlingen, forblev utrykt.

Udgaven mangler Indholdsfortegnelse.

Af denne Udgave foranstaltede Høpffner et Optryk i 1743. Aarstallet findes dog ikke i selve Optrykket, men er bekjendt fra Noten i Hofmans Fundatssamling I. S. 236. Paa Titelbladet staaer der forneden: *Trykt paa Forleggerens egen Bekostning,* men paa Titelbladet til den Anden Tome er *Forleggerens* blevet til *Verleggerens.* Optrykket er i Femte Tome forsynet med et Register, der har til Overskrift: *Fortegnelse Paa De Comoedier, som findes i disse* 5 Tomer *efter Ordenen,* og til Underskrift: *KIØBENHAVN, Findes tilkiøbs udi Hans Kongl. Majsts. og* Univ. *Bogtrykkerie, hos Johan Jørgen Høpffner.* De fem Tomer ere trykte som to Bind, hvoraf det ene indeholder de tre første Tomer.

I 1758 tog Høpffner et Optryk af dette Optryk, og da han dertil føiede et Optryk af de tvende nye Tomer, der vare udkomne efter Holbergs Død i 1754, staaer der paa første Tomes Titelblad, at Den Danske Skueplads er »*Deelt Udi* 7 Tomer«. Samlingens Forøgelse har tillige medført nogle Ændringer i Fortalen. Nederst paa Titelbladet staaer: *Trykt hos* Directeuren *over Hans Kongel. Majests. og* Univ. *Bogtrykkerie, J. J. Høpffner, som første Forlægger, og findes hos hannem tilkiøbs.* De syv Tomer ere trykte som to Bind. Avertissementerne om dette Optryk begyndte i Kjøbenhavns Postrytter den 10. Juli 1758.

Optrykket af Den danske Skueplads i syv Tomer blev i 1788 eller deromkring optrykt paa Foranstaltning af Høpffners Sønnesøn Peter Markvard Høpffner. Men uagtet Johan Jørgen dengang forlængst var død, ved-

blev der paa Titelbladet at staae ligesom i det foregaaende Optryk, at Komediesamlingen var trykt hos *J. J. Høpffner, som første Forlægger, og findes hos hannem tilkiøbs.*

1745

DON RANVDO DE COLIBRADOS
eller Fattigdom og Hoffærdighed Comoedie i fem Acter, ved LUDVIG HOLBERG. *Kiøbenhavn, hos Christian Gottlob Mengel og Compagnie,* 1745

Blev trykt i Altona, sandsynligvis hos Brødrene Burmester, og udkom hos Mengel i Kjøbenhavn ved Juniterminen, efter at han allerede ved Paasken havde ladet Komedien udkomme paa Tydsk i Leipzig. Men da hans danske Udgave viste sig at være fuld af Feil og var fremkommen paa utilbørlig Maade, lod Holberg sin daværende Bogtrykker Berling foranstalte et korrigeret Eftertryk, der udkom i Slutningen af Juni, og som endnu i det samme Aar blev optrykt hos Berling med endel nye Korrektioner.

1746

Den Danske COMOEDIES *Ligbegængelse, Med* TALIÆ *Afskeeds Tale, Forestillet Til allersidste Slutning Af De Danske* ACTEURS *Den* 25 Februarii 1727. *KIØBENHAVN,* 1746. *Trykt udi Hans Kongel. Majests. og* Universitæts-*Bogtrykkerie, af Johan Jørgen Høpffner*

Udkom i Maj med en Fortale af Høpffner, og solgtes for 4 Skilling, men kunde faaes gratis, naar man kjøbte det i 1743 udkomne Optryk af Den danske Skueplads, for hvis fem Tomer Prisen var 7 Mark. »Ligbegængelsen« kan alligevel ikke have været bestemt til at indbindes

sammen med Komedierne, da den er i et andet Format. Den er ogsaa trykt med en anden Slags Typer.

1754

Den Danske Skue-Plads Siette TOME. *Aar* 1753. *Syvende* TOME. *Aar* 1754

Begge disse nye Tomer blev trykte hos Høpffner og udkom i Marts et Par Maaneder efter Holbergs Død. Aarstallet 1753 paa Sjette Tome er maaskee kun en Trykfeil. I enhver af dem findes en omstændelig Indholdsfortegnelse. Sjette Tome indeholder Plutus, Abracadabra, Den forvandlede Brudgom og Don Ranudo, forøget med de Scener, hvormed Stykket var spillet i 1752. Syvende Tome indeholder Philosophus i egen Indbilding, Republiken, Sganarels Reise til det philosophiske Land og Artaxerxes.

Paa Titelbladene til de Høpffnerske Optryk af Sjette og Syvende Tome staaer der istedenfor Aarene 1753 og 1754: *Trykt paa Forlæggerens egen Bekostning.*

KRONOLOGISK FORTEGNELSE OVER DE NYERE DANSKE UDGAVER AF HOLBERGS KOMEDIESAMLING

I.

LUDVIG HOLBERGS UDVALGTE SKRIFTER

Udgivne ved K. L. RAHBEK. Første—Sjette Del. Kjøbenhavn. (Joh. Fred. Schultz.) 1804—1806. [*Holbergs Comedier. Første—Femte Bind, og Bilag til Holbergs Comedier. Sjette Bind.*]

II.

L. HOLBERGS COMEDIER

udgivne af K. L. RAHBEK [og A. E. BOYE]. *Første—Sjette Bind. Kbh. (Jens Hostrup Schultz.) 1824—1827. Syvende Bind, udgivet ved A. E. BOYE. 1832.*

III.

LUDVIG HOLBERGS DRAMATISKE SKRIFTER

Første—Syvende Del. Redigeret af J. C. LANGE. Kbh. (C. Steen.) 1832—1833.

Med Holbergs Portrait og flere lithograferede Billeder.

IV.

DEN DANSKE SKUEPLADS

eller Ludvig Holbergs samtlige Comoedier i eet Bind. Udgivne med Anmærkninger, og et Tillæg, indeholdende adskillige Oplysninger m. m. ved A. E. BOYE. Kbh. (Forlags-Foreningen.) 1843.

Anden Udgave, 1852.

V.

LUDVIG HOLBERGS COMEDIER

Udgivne [af CHR. MOLBECH], *med Anmærkninger under Texten, Indledninger og Oplysninger til ethvert Lystspil, FOR DET HOLBERGSKE SAMFUND. Første Bind. Med Holbergs Billede. Kbh. 1843.*

Udkom i Januar 1844.

VI.

LUDVIG HOLBERGS COMEDIER

udgivne FOR DET HOLBERGSKE SAMFUND af F. L. LIEBENBERG. Første Bind. Kbh. 1848. Andet—Tredie Bind. 1847. Fjerde—Syvende Bind. 1849—1853. Ottende Bind: Tillæg til Den Danske Skueplads. 1854. [De syv første Bind have Bititlen: *Den Danske Skue-Plads. Deelt udi* 7 Tomer.]

VII.

LUDVIG HOLBERGS SAMTLIGE COMEDIER

i eet Bind. Udgivne af D. F. HOLM. Kbh. (P. Larsen.) 1853.

Fik siden nyt Titelblad: ***Ludvig Holbergs samtlige Comedier i eet Bind. Kbh. (Hos Boghandler W. Pio.) 1856.***

VIII.

HOLBERGS COMEDIER

i eet Bind. Efter den liebenbergske Recension paany udgivne ved I. LEVIN. Kbh. (V. Pio.) 1861.

IX.

HOLBERGS COMEDIER

i tre Bind udgivne ved F. L. LIEBENBERG. Kbh. (Forlagsbureauet.) 1869—1870. [Med Bititel: *Den Danske Skue-Plads. Første—Tredie* Tome.]

X.

HOLBERGS COMEDIER

i eet Bind. Paany udgivet af Dr. phil. *H.* SCHOU. *Med 40 Billeder tegnede af Wilh. Rosenstand samt Holbergs Portrait. Kbh. (Fr. Wøldike.) 1876.*

XI.

DEN DANSKE SKUEPLADS

eller Holbergs Comedier. Udgivne ved F. L. LIEBENBERG. *Folkeudgave. Kbh. (Forlagsbureauet.) 1876.*

Andet Oplag, 1876. Tredie Oplag, 1884. Fjerde Oplag, 1893.

Til de to sidste Oplag af denne Eetbindsudgave høre 24 Illustrationer efter Tegninger af Marstrand og Rosenstand, samt Holbergs Portrait efter Kobberet fra 1731.

Der haves ialt fem forskjellige Eetbindsudgaver: Boyes, Holms, Levins, Schous, og Liebenbergs.

XII.

JUBELUDGAVE

af Ludvig Holbergs samtlige Comoedier ved F. L. Liebenberg. Illustreret af HANS TEGNER. *Med 4 Bilag.* Tomus I.—III. *Kbh. (Ernst Bojesen.) 1883—1888.*

Tomus III. bestaaer af Bilagene.

Tomus I.—II. ere optrykte i mindre Format under Navn af *Tegner-Udgave.* 1896.

I SVERIG

ere Holbergs Komedier udgivne to Gange paa Dansk:

I.

HOLBERGS UDVALGTE COMEDIER

Første—Fjerde Del. Strengnäs, (C. E. Ekmarck.) 1827—1829.

Til dette Udvalg føiedes

Holbergs Comedier. Femte—Ottende Del. Strengnäs, (C. E. Ekmarck.) 1831—1833.

hvorved »den udvalgte Samling« blev til alle Komedierne i Den Danske Skueplads med Undtagelse af Artaxerxes.

I Slutningen af Første Del staaer, at Komedierne trykkes efter Holbergs Udvalgte Skrifter ved Rahbek, dog saaledes, at Stavemaaden forandres til den af Professor Rask anbefalede.

II.
LUDVIG HOLBERGS COMOEDIER

i urval utgifna på originalspråket samt språkligt och estetiskt belysta af Carl R. Nyblom och Helena Nyblom. 1.—12. Stockholm. (Fahlcrantz & Co.) 1888—1890.

Dette Udvalg, hvori Texten er den samme som i Liebenbergs Folkeudgave, er trykt paa to forskjellige Maader, baade som 12 Komedier hver med egen Paginering, og som et Værk i to Dele, hvoraf hver bestaaer af 6 Komedier med fortløbende Paginering og med Trykkeaaret 1890.

OM DE EXISTERENDE UDGAVER AF HOLBERGS KOMEDIER OG OM DEN NYE UDGAVE

HOLBERG skrev sine Komedier baade for Theatret og Literaturen og var ikke af den Mening, som Molière har fremsat i Fortalen til *L'Amour médecin,* at Komedier kun ere bestemte til at spilles. Derimod var han enig med Molière i, at en Komedie skal bedømmes efter den Virkning, den gjør paa Tilskuerne, og at Læseren bør have dette i Erindring. Ingen kan dømme om et Skuespil, siger han i Epistel 190, uden Den, der har udstuderet et Theatrum og af Erfarenhed mærket, hvad Virkning en Komedie gjør paa Skuepladsen. Han holdt ogsaa paa, at en Komedie skulde være spillet, førend Publikum fik den at læse. Fra denne Regel gjorde han dog i 1724 en Undtagelse, da han lod Eenaktsstykket Gert Westfaler trykke, og senere, da han i 1731 udgav sine samlede Komedier, efter at Theatret havde ophørt at bestaae, lod han Publikum faae fem af Komedierne at læse, inden de vare spillede.

Molière synes først seent at have interesseret sig for sine Komediers Fremtid i Literaturen. Han ønskede dem ikke Læsere. Dog fik han de fleste af sine Komedier successivt udgivne enkeltvis og skulde til at foranstalte en samlet Udgave, da Døden bortrev ham. Holberg udgav ikke sine Komedier enkeltvis, men kun som en Samling. De tre af hans Komedier, der udkom enkeltvis i hans Levetid (Nytaarsprologen, Don Ranudo og Den

danske Komedies Ligbegængelse), blev ikke udgivne af ham selv. Lige fra det at han begyndte at lade sine Komedier trykke, vare de for ham et Værk i flere Bind, hvormed han vilde bøde paa en Mangel i den danske Literatur. Thi naar Talen var om saadane nationale Komedier, som Frankrig og England besad, havde Danmark endnu ikke noget Lignende at opvise; men ogsaa Danmark skulde besidde saadane Komedier. Efter at den i 1722 oprettede danske Skueplads havde sluttet sin første Vintersaison, udgav han sine fem i Saisonen opførte Komedier som det første Bind af den nationale Komediesamling (»Hans Mikkelsens Komedier«), og efter enhver af de to følgende Vintersaisoner udgav han et nyt Bind. Men da Theatret, kort forinden han udgav det tredie Bind, var gaaet fallit, lod han sin Komediesamling indtil videre bestaae af de tre Bind. Nogle Aar senere, da der ikke længere var Udsigt til, at Theatret i en nær Fremtid kunde blive gjenaabnet, besluttede han at lade alle sine Komedier udkomme. De tre existerende Bind, hvoraf en Mængde Exemplarer imidlertid var forgaaet under Kjøbenhavns Ildebrand 1728, blev da optrykte med nogle Forandringer, og to nye Bind blev tilføiede. Saaledes bestod hans Komediesamling nu af fem Bind og vedblev i over en Snes Aar at være af dette Omfang. Efter hans Død blev der atter føiet to nye Bind til de existerende, saa at Samlingen tilsidst bestod af syv Bind.

Men uagtet Holberg mente, at den danske Literatur modtog en anseelig Berigelse ved hans Komedier, lod han dem udkomme i en skjødesløs Form. Hans eget Arbeide ved Udgivelsen har

næppe bestaaet i synderlig Andet, end at han samlede Manuscripterne og overlod dem til Bogtrykkeren; thi det fremgaaer tydeligt af de gamle Udgaver, at han ikke selv har ført noget Tilsyn med, hvorledes hans Komedier blev trykte, og ligesaa tydeligt er det, at han ikke engang, forinden han lod Bogtrykkeren faae Manuscripterne, havde gjort dem færdige til Udgivelse, skjøndt de alle meer eller mindre trængte til Korrektioner. Om Feilene og Manglerne ved de af ham selv foranstaltede Udgaver af Komediesamlingen behøver jeg ikke her at tale paany. Holberg udgav sine Komedier uden at befatte sig med Udgiverarbeidet, og hans Bogtrykker, som hverken kunde eller skulde paatage sig et Arbeide, der alene burde udføres af Forfatteren selv, trykte Manuscripterne saaledes som han havde modtaget dem, uden at anvende nogen særlig Omhu derpaa. Manuscripterne vare sandsynligvis ikke Holbergs originale Manuscripter, men Afskrifter, som Andre havde besørget, og hvori Orthografien ikke var nøiagtig den samme som i Originalerne.

Datidens Publikum synes dog at have været tilfreds med at faae Komedierne at læse, som de blev det budne. De Besynderligheder og Uoverensstemmelser, der vare fremkomne i mange af de trykte Komedier som Følge af den Maade, hvorpaa der var gjort Forandringer i dem, kunde bortforklares af et Publikum, der havde lært Komedierne at kjende i deres oprindelige Skikkelse, og de Feil, som fornemmelig skyldtes Bogtrykkeren, vare for Størsteparten ikke af anden Beskaffenhed, end at den skjønsomme Læser strax kunde see, hvorledes de skulde korrigeres. Der fremkom

helleringen Klage over disse Feil, og de blev staaende i alle de nye Oplag, som Komediesamlingen fik i den følgende Del af Aarhundredet. Kun Orthografien blev i hvert af de nye Oplag eller, som man pleier at kalde dem, »Optryk« bragt til at stemme noget mere overeens med den, der ansaaes for bedre paa Optrykkets Tid.

Af disse Optryk udkom det første, medens Holberg endnu levede; men Holberg havde Intet at gjøre med dette Optryk. Baade det første og hvert af de to følgende Optryk blev alene besørgede af det Høpffnerske Trykkeri, hvor Originaludgaven var trykt. Skjøndt de alle ere uden Trykkeaar, kunne de med Lethed skjelnes fra hverandre. Det første udkom i 1743 og bestaaer kun af fem Tomer, da Komediesamlingen dengang endnu ikke bestod af flere. Det andet udkom i 1758 og begynder med et Titelblad, hvorpaa Samlingen siges at være delt i syv Tomer. Hvornaar det tredie udkom vides ikke nøiagtigt, men det er sandsynligvis udkommet i 1788 og adskiller sig fra det foregaaende ved en nyere Orthografi og nogle andre Afvigelser, f. Ex. ved at den første Akt af »Ulysses von Ithacia« ikke ender med en Replik af Kilian, men at de sidste Ord af Kilians Replik ere tillagte Ulysses. Tillige ere de xylograferede Figurer paa Titelbladene og ved Enden af hver Komedie forskjellige. Flere end disse tre Høpffnerske Optryk findes der ikke, og naar Liebenberg meddeler, at der har været fire, maa hans Meddelelse beroe paa en Misforstaaelse. Han tilføier ogsaa, at han ikke selv har seet flere end tre.

Men om ogsaa Publikum havde Fornøielse af at læse Holbergs Komedier, som de forelaa i Ori-

ginaludgaven 1731 og de Høpffnerske Optryk, maatte man dog i Aarenes Løb mere og mere finde, at det kunde være passende, engang at faae dem rensede for deres mange Trykfeil. Selv de mest iøinefaldende af Originaludgavens Feil vare blevne staaende endnu i det sidste Optryk. Som Exempel kan nævnes, at der paa Titelbladet til Maskaraden vedvarende stod: »Comoedie udi een Act«, skjøndt Maskaraden er et Treaktsstykke. Tillige maatte det findes ønskeligt, at Komedierne blev trykte noget smukkere; thi baade Originaludgaven og de Høpffnerske Optryk vare kun tarveligt udstyrede. I 1772 havde et Selskab tilveiebragt en Pragtudgave af Peder Paars. RAHBEK tog deraf Anledning til at yttre i sine Dramaturgiske Samlinger 1788, at der hellere maatte have været anvendt nogen Pragt paa en Udgave af Komedierne; man havde jo ikke engang en Udgave, der kunde kaldes »anstændig«; og kort efter at han havde klaget over dette Savn, bekjendtgjorde han, at han havde isinde at forskaffe Publikum en smuk Udgave med Varianter og historiske Anmærkninger samt Kobbere. Hans Foretagende blev fundet herligt, og der blev indbudt til Subscription i Foraaret 1789.[1] »Men saa ivrige som Folk vare til at raabe paa den nye Udgave, saa ligegyldige vare de til at subscribere paa den«, siger han i sine Livserindringer. Det ene Aar hengik derfor efter det andet, uden at den bebudede Udgave begyndte at vise sig, og da Rahbek omsider i 1798 fandt Anledning til, i en Note i Maanedsskriftet Minerva, at underrette Publikum om,

[1] Subscriptionsplanen staaer i Nr. 16 af Nyeste Kjøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager for 1789.

at han ingenlunde havde glemt, at det paahvilede ham som en hellig og vitterlig Gjæld at besørge en god og sømmelig Udgave af Holbergs Komedier, at han ikke havde undladt at samle dertil, og at han skulde lægge Haand paa Arbeidet, saasnart han saae sig istand til derpaa at anvende den fornødne Tid og Flid, tænkte han maaskee slet ikke mere paa at holde det Løfte, han for ni Aar siden havde givet. Thi efter at det Høpffnerske Trykkeri, der ansaaes for at være eneberettiget til at trykke Holbergs Komedier, var blevet solgt til Joh. Fred. Schultz i 1795, havde dets nye Eier foreslaaet Rahbek at udgive Komedierne i Forbindelse med et Udvalg af Holbergs øvrige Skrifter, og det var muligvis paa dette Foretagende at Rahbek tænkte, da han skrev sin Note i Minerva.

Den Udgave af Komedierne, som var lovet i 1789, kom aldrig istand. Derimod tilveiebragtes i Tiden fra 1804 til 1814 det Værk, som hedder »Ludvig Holbergs udvalgte Skrifter ved K. L. Rahbek«, et Værk i 21 Bind, hvoraf de sex første indeholde Komedierne tilligemed et omfangsrigt Bilag, der udfylder det sjette Bind. I dette Udvalg af Holbergs Skrifter ere Komedierne meddelte i den Skikkelse, hvori Holberg sidst havde ladet dem trykke. Men til Grund for sin Udgave havde Rahbek ikke lagt selve Originaludgaven 1731. Han havde benyttet det sidste af de Høpffnerske Optryk, hvori ikke blot Orthografien er en anden, men hvori Ordene stundom ikke mere ere de samme. Rahbeks Udgave betegner alligevel et Fremskridt. En Mængde af de Feil, hvormed Komediesamlingen hidtil havde foreligget, ere korrigerede; tillige er den trykt betydelig smukkere.

Men ikke alle de nye Læsemaader vare heldige, og Textbehandlingen har nu kun den historiske Betydning, at den satte en Stopper for, at Holbergs Komedier vedblev at optrykkes med alle de Feil, som findes i Originaludgaven. Det Bedste ved Rahbeks Udgave er de Notitser, som han føiede til enhver af Komedierne; navnlig er det sjette Bind, som indeholder Oplysninger om hver enkelt af Komediernes Kilder, et værdifuldt Bind.

De »udvalgte Skrifter« gjorde dog ikke det Høpffnerske Optryk af Den danske Skueplads overflødigt; thi naar Folk ikke vilde kjøbe alle de 21 Bind, hvoraf de udvalgte Skrifter bestod, men kun vilde have Komedierne, vare de henviste til at kjøbe det Høpffnerske Optryk. Og saadan var Tilstanden endnu i 1822, da det kgl. Theater i Slutningen af September begyndte at give den Række Forestillinger, som kaldtes »den Holbergske Sekularfest«, og hvorved Theatret feirede Erindringen om, at der var forløbet hundrede Aar, siden den danske Skueplads blev oprettet og siden Holberg havde grundlagt dens nationale Repertoire. Der savnedes vedvarende en anstændig Udgave af hans Komedier.

Rahbek besluttede da omsider at afhjælpe Savnet. I Forening med sin yngre Ven A. E. Boye tilveiebragte han i Aarene 1824—27 en »Haandudgave« i sex smaa Bind i Lommebogformat, hvori Komedierne blev meddelte i en bedre Redaktion end i de udvalgte Skrifter. Grundlaget for Texten var nu ikke længer det sidste af de Høpffnerske Optryk, men Originaludgaven 1731, og denne var bleven omhyggelig sammenlignet med den ældre Udgave fra 1723—25. Hovedfortjenesten ved Tex-

tens Fastsættelse var Boyes, hvad Rahbek ogsaa udtalte i det sidste Bind. Men af de to Udgiveres Navne stod kun Rahbeks paa Titelbladene, og Udgaven var bleven holdt indenfor de Grændser, som Rahbek havde trukket. Den indeholdt nemlig ikke alle Holbergs Komedier og var en blot og bar Textudgave. At den kun var en Textudgave, hidrørte muligvis fra, at Rahbek nogle Aar iforveien havde skjænket Literaturen et vidtløftigt Værk i tre Bind om Holbergs Komedier. Men dette Værk lod mange Enkeltheder i Komedierne henstaae uopklarede, saa at det aldeles ikke havde været overflødigt at forsyne Udgaven med Noter; en anden Mangel ved den var, at den ikke indeholdt alle Komedierne. Af de sex, som Holberg havde skrevet for det kgl. Theater, havde Rahbek nemlig kun villet optage de to, Plutus og Abracadabra, da han mente, at det var almindelig erkjendt, at de fire andre vare svage Arbeider, som ikke forøgede Holbergs Roes; og af dem, der vare skrevne for Grønnegadens Theater, havde han undladt at optage Femaktsstykket Gert Westfaler og Nytaarsprologen. Først et Par Aar efter Rahbeks Død udgav Boye i 1832 et Supplement, hvorved han bragte sin og Rahbeks Udgave til at indeholde alle Holbergs Komedier.

Men forinden dette Supplement var kommet til at foreligge, havde en anden Udgave begyndt at vise sig. Det var en lignende Haandudgave i en Række smaa Bind i Lommebogformat, men som baade kom til at indeholde alle Komedierne (endogsaa Artaxerxes) og var forsynet med Anmærkninger bag efter hver enkelt af dem, samt en Biografi af Holberg, hans Portrait og flere Billeder.

En saadan Udgave kunde efter sit Anlæg vistnok have behaget Publikum. Men Billederne vare nogle daarlige Gjengivelser af Kobberne i det i Aarene 1828—29 udgivne »Holbergs Galleri« efter Lorentzens og Eckersbergs Malerier, Anmærkningerne vare tarvelige, og Texten, hvis Redaktion blev besørget først af Georg Carstensen, siden af J. C. Lange, var omtrendt den samme, som allerede Rahbek og Boye havde leveret, kun var den mindre fri for Trykfeil. Udgaven gjorde ingen Lykke, og det Schultziske Trykkeri søgte endog at faae den konfiskeret. Forlæggeren var nemlig Boghandler Steen, og da det Schultziske Trykkeri, paa hvis Forlag Rahbek og Boye havde udgivet Komedierne, ansaae sig for eneberettiget til at udgive Holbergs Komedier, som Følge af, at det Høpffnerske Trykkeri havde været i ubestridt Besiddelse af en saadan Eneret, opstod der en Konflikt, som blev indbragt for Domstolene. Processen endte langt om længe i 1836 med, at der afsagdes en Dom, i hvis Præmisser blev udtalt, at den Eneret, som det Schultziske Trykkeri paastod at have, var uden juridisk Gyldighed, da der ikke kunde tilveiebringes Bevis for, at det Høpffnerske Trykkeri virkelig paa den Tid, det blev det Schultziske, havde haft nogen Eneret til at udgive Holbergs Komedier.[1]

Der var altsaa, efter at en »anstændig« Udgave af Holbergs Komedier havde ladet vente længe paa sig, næsten samtidig fremkommet to Udgaver, som begge vilde gjælde for anstændige. Men ingen af dem var tilfredsstillende, og allerede i 1833 bebudede Boye en ny Udgave, hvortil Wer-

[1] Juridisk Tidsskrift 1839. XXXIII. S. 251.

lauff skulde meddele Noter af historisk Indhold. Det blev dog ikke til Noget med denne Plans Iværksættelse, og Werlauff lod i 1838 en Del af sine historiske Antegnelser komme for Lyset som en selvstændig Bog. Men kort derefter blev der stiftet en Forlagsforening i Kjøbenhavn, og da denne Forening havde isinde at foranstalte en Eetbindsudgave af Holbergs Komedier, blev det besluttet, at samme Udgave skulde være forsynet med Anmærkninger og blive baade den bedste og den billigste, der endnu var fremkommen.

Næppe var dette Forehavende blevet bekjendt, førend Sprogmanden LEVIN optraadte og meddelte i en Artikel i Bladet »Dagen« (4. November 1841), hvorledes den nye Udgave efter hans Anskuelse burde være. Hvad han fornemmelig interesserede sig for, var at Holbergs Komedier blev trykte med den Slags Orthografi, som brugtes i Holbergs Tid. Rahbek og Boye havde i deres Udgaver moderniseret den gamle Orthografi, men Holbergs Komedier burde efter Levins Anskuelse foreligge i en Udgave, der kunde tjene til Grundlag for sproghistoriske Studier. »Tro maa Texten være«, sagde han i sin Bladartikel, »og saa tro, at en Sprogmand med fuldkommen Tryghed maa kunne bruge den ved de mest enkeltgaaende Undersøgelser«. Men da den paatænkte Eetbindsudgave var bestemt for det store Publikum, og en Sproghistoriker maatte lægge Originaludgaven til Grund for sine lingvistiske Undersøgelser, ansaae Forlagsforeningen det for bedst, at Orthografien vedblev at være, som den var i Rahbeks og Boyes Udgave, og da Texten i det Hele, kun med nogle Korrektioner, skulde forblive som den

var i deres Udgave, blev det hellerikke, som Levin havde ønsket det, Molbech, men Boye, der besørgede Eetbindsudgaven. Om Orthografien og dens Modernisering bemærkede da Boye i Fortalen, at den Orthografi, som findes i Originaludgaven, ikke har noget Krav paa at respecteres, da den ikke er Holbergs egen, men hans Afskriveres og Bogtrykkeres; det forekom derfor Boye at være det rigtigste at bruge en nyere. Men ved Orthografien forstod han kun Stavemaaden, ikke tillige Ordformerne, og det er navnlig Skriftsprogets forældede Ordformer, som trænge til at klares, for at de ikke skulle bibringe det moderne Publikum et feilagtigt Begreb om Talesproget i Holbergs Tid.

Eetbindsudgaven, der blev til i en Række Hefter, som afsluttedes i Sommeren 1843, var den bedste Udgave, der endnu havde været i Boghandelen. Texten var revideret med stor Omhu, og Anmærkningerne til enhver af Komedierne vare velskrevne. Den gjorde ogsaa med Rette megen Lykke. De 5000 Exemplarer, hvori den var trykt, havde inden ni Aars Forløb næsten alle fundet Kjøbere, og der udkom et nyt Oplag i 1852. Tillige blev den, som saa meget Andet af hvad der har gjort Lykke, efterlignet, da der i 1853 fremkom en anden Eetbindsudgave af Komedierne. Denne ved »D. F. Holm« besørgede Udgave adskiller sig fra Boyes fornemmelig ved, at der istedenfor Anmærkningerne bagefter hver af Komedierne og Tillægene til dem staae Noter under Texten, smaa Noter, der næsten alle kun ere Ordforklaringer.

Men allerede førend Boyes Eetbindsudgave fik nyt Oplag, var der fremkommet en Udgave, som

i ydre Henseende dannede en Kontrast til den. Det længe nærede Ønske, at Holbergs Komedier engang maatte foreligge i en anseelig og smuk Udgave, der kunde kaldes *monumental,* var hos adskillige af Komediernes Venner bleven mere levende ved at der forberedtes en Godtkjøbsudgave, som ikke kunde blive smuk. En monumental Udgave var fremkommen, og i denne var Texten behandlet efter det Princip, som Levin havde tilraadet Forlagsforeningen at følge i Eetbindsudgaven. Hvorledes dette gik til, skal nu fortælles.

Henimod Slutningen af 1841, kort efter at Forlagsforeningen havde bebudet sin Eetbindsudgave, stiftede MOLBECH et Selskab, som blev kaldet DET HOLBERGSKE SAMFUND. Dets Formaal skulde være at tilveiebringe monumentale Udgaver af Holbergs Skrifter, og først og fremmest en monumental Udgave af Komedierne; tillige skulde det udgive »saadane Skrifter, som kunde oplyse baade disse Værker og deres Forfatters Levnet og Tidsforhold«. Det var et Selskab, hvortil der blev indbudt privat; men da det i kort Tid var blevet saa stort, at det talte over 500 Medlemmer, og det utvivlsomt kunde blive meget større, besluttede Molbech i Forening med syv af dets Medlemmer i Januar 1842 at lade dets Tilværelse blive Publikum bekjendt og at opfordre Alle, som ønskede at deltage deri, til at melde sig inden tre Maaneder. Medlemmernes Antal steg nu til henved 1800, og det Holbergske Samfund var, som der blev sagt, »det største literære Selskab i Norden«. Men da Molbech lod Selskabet beholde den Forfatning, hvormed det var opvoxet, og som kunde kaldes

en uindskrænket monarkisk, var det ikke synderlig forskjelligt fra en Samling Subscribenter eller Prænumeranter paa hvad Molbech havde isinde at bringe tilveie. Sandsynligvis betragtede Deltagerne i Selskabet sig hellerikke som Andet. Ingen af dem forlangte, at der skulde holdes en Generalforsamling. De lod Molbech raade for Alt og saae i fuldkommen Stilhed den monumentale Udgave af Komedierne imøde.

Et Par Aar forløb, inden man fik dens Begyndelse at see. Omsider bekjendtgjordes i Januar 1844, at det første Bind af Komedierne nu var færdigt fra Pressen og kunde erholdes. Det første Bind blev modtaget med megen Paaskjønnelse rundtomkring; tillige saae man, hvorledes den hele Udgave vilde blive. Det var en udførlig kommenteret Udgave, hvortil Molbech havde gjort Begyndelsen. Grundlaget for Texten var Originaludgaven 1731. Men da Molbech (som han ogsaa yttrede i Fortalen) kun sjældent havde fundet Anledning til at afvige fra Texten i Boyes Eetbindsudgave, var Texten i hans monumentale Udgave ikke væsentlig Andet end et smukt Optryk af Boyes Textredaktion. Noget paaskjønnelsesværdigt Nyt var det dog, at der i Noterne under Texten anførtes de afvigende Læsemaader, som fandtes i de ældre Originaludgaver fra 1723 og 1724 og i de Høpffnerske Optryk. Men det Nye ved Molbechs Udgave laa dog fornemmelig i Kommentaren, som var givet dels i Form af Noter under Texten, dels i et Tillæg »Oplysninger og Anmærkninger« bagefter Stykkerne. Kommentaren indeholdt mange værdifulde Ting, men tillige meget Overflødigt. Navnlig var der i Noterne under Tex-

ten anbragt altfor mange Sprogbemærkninger. Det fik nu at være, og naar man var velvillig, kunde man sige, som Heiberg sagde i sine Intelligensblade, at der hellere maatte være Overflod end Mangel. Men mindre heldigt var Noget, som stod i Fortalen.

Oprindelig havde Molbech søgt at faae Udgiverarbeidet fordelt mellem sig og nogle af sine Venner. En saadan Ordning var det imidlertid ikke lykkedes ham at faae truffen, og baade han selv og de Andre fandt desuden, at det var tjenligst, at en enkelt Mand besørgede det Hele. Kun ugjerne vilde han selv være denne enkelte Mand; men da han ikke kunde faae nogen Anden dertil, paatog han sig at være det for en Tid og meddelte i Fortalen, at han kun havde paataget sig det »for ikke ganske at skuffe saa Manges billige Forventning«, men at han ikke turde love, at der vilde blive tilveiebragt mere end den Begyndelse, han havde gjort, naar han skulde vedblive at være ene om Arbeidet. Selskabet maatte altsaa belave sig paa, at den monumentale Udgave kun blev en Begyndelse, et Fragment.

Ufortøvet rettedes der et Angreb paa ham i »Fædrelandet«. Den anonyme Angriber kaldte hans Meddelelse i Fortalen en Falliterklæring, klagede over den Fremgangsmaade, som han og de syv andre Formænd for Selskabet havde fulgt, og forlangte en Generalforsamling afholdt, for at Selskabet kunde reddes fra Undergang. Kort efter optraadte den samme Angriber i samme Blad under sit Navn, I. Levin, og harcellerede med hans Ordforklaringer til Komedierne. Det var Bagateller, han gjorde Væsen af, og den Belæring, han

gav, var ikke altid rigtig. I Anledning af disse Bladartikler udsendte Molbech en Brochure: »Til Det Holbergske Samfunds Medlemmer fra Samfundets Stifter«, og erklærede i den, at han vilde fortsætte sin Udgave, og at det Andet Bind skulde udkomme i Løbet af et Aar. Om Angrebene i »Fædrelandet« yttrede han under sin Gjendrivelse af dem, at de efter hans Mening hidrørte fra, at hans politiske Anskuelser vare de modsatte af Partibladets. Der blev svaret, at det virkelig ogsaa var to modsatte politiske Anskuelser, der stod lige overfor hinanden, og at det vilde være bedst for det Samfund, han havde stiftet, at det fik en demokratisk Forfatning. Molbech havde Meget imod, at der skulde indkaldes en Generalforsamling, navnlig da en saadan kun vilde blive til et Møde i Kjøbenhavn af kjøbenhavnske Medlemmer, medens de Mange, der boede rundtomkring i Provinserne og i Norge, ikke kunde komme tilstede. Al Modstand blev dog opgiven, efter at »Fædrelandet« i Marts havde offentliggjort en af 67 kjøbenhavnske Medlemmer undertegnet Petition om, at der maatte blive gjort Forskjel paa et Selskab og en Subscription. Generalforsamlingen blev indvarslet til den 24. April og skulde finde Sted paa Raadhuset.

Man ventede her en heftig Debat; men det gik fredeligt af. Den af Selskabets Formænd, der havde paataget sig at lede Mødets Forhandlinger, J. N. Madvig, holdt et Foredrag, hvoraf man fik at vide, at Selskabets provisoriske Bestyrelse ansaae sin Virksomhed for endt, og vilde lade Forsamlingen afgjøre, hvorvidt og hvorledes Selskabet skulde reformeres. Der blev da valgt en Komite, bestaa-

ende af 5 Mænd, alle af »Fædrelandets« Parti (den ene var Bladets Redaktør Ploug), der skulde udarbeide en Betænkning om Selskabets fremtidige Organisation og Virksomhed og være færdige dermed inden to Maaneder. Betænkningen blev afgivet 24. Juni og approberedes paa den næste Generalforsamling 10. Juli.

Med Hensyn til den af Molbech begyndte Udgave af Komedierne blev der yttret i Komitebetænkningen, at hvad en Læser først og fremmest kan forlange er, at der leveres ham en Udgave, som tillader en uforstyrret og rolig Nydelse af Texten, og at en Udgiver derfor bør afholde sig fra at sprede Læserens Opmærksomhed eller forstyrre ham Nydelsen ved idelige i Texten anbragte Henvisninger snart til oplysende Anmærkninger bag i Bogen, snart til en under Texten anbragt sproglig Kommentar, hvis fleste Notitser dels vare ufrugtbare for Størsteparten af Læserne, dels hellere maatte sammenarbeides til et Hele end udstykkes i en aforistisk Form, hvorved de tabte i Værdi. Kun een Art Oplysninger ønskede Komiteen meddelt under Texten, nemlig Forklaringer af forældede og dunkle Ord og Talemaader; men disse Forklaringer skulde gives i den knappeste Form og ikke være fleer end nødvendigt. Man vilde kort sagt ikke have en kommenteret Udgave, men forlangte Texten udgivet for sig og Kommentaren for sig, idet man haabede, at der maatte findes en Mand, som kunde og vilde skrive Kommentaren. Ogsaa »det kritiske Apparat, som især maatte bestaae i en Angivelse af Originaludgavernes forskjellige Læsemaader«, skulde holdes borte fra Textudgaven og høre til de Skrifter, der ikke vare

af Holberg selv. Texten skulde være, som den var i Udgaven 1731, de aabenbare Trykfeil skulde allesammen rettes, men Konjekturalkritik maatte kun anvendes »med megen Varsomhed«. Orthografien skulde være en saadan, »at den i intet væsentligt Punkt fornægtede Holberg og hans Tidsalder«. Tillige fandtes det ønskeligt, at Bogstaverne fik en gammeldags Façon.

Holbergs Komedier var for denne Komite, der bestod af Ploug, Martin Hammerich, de to senere Biskopper Gad og Engelstoft, samt (istedenfor Monrad, som ikke havde villet modtage det Valg, der var faldet paa ham ved Generalforsamlingen) Adjunct Ostermann ved Metropolitanskolen, det Samme som en bestemt gammel Bogtrykkerpræstation, Udgaven fra 1731. At flere af Komedierne i denne Udgave ere forandrede uheldigt, brød Komiteen sig ikke om og havde rimeligvis heller ikke Øie derfor; det var den ogsaa ligegyldigt, om den gamle Orthografi var Holbergs egen eller hans Kopisters og Bogtrykkeres. Selskabets monumentale Udgave skulde kun være et smukt Optryk af Udgaven 1731, korrigeret saaledes, som den kunde have været korrigeret af Bogtrykker Høpffner i Holbergs sidste Levetid.

Efter at det var blevet vedtaget, hvorledes den monumentale Udgave skulde være, maatte den nye Bestyrelse, som Selskabet fik og som først blev fuldtallig i September, forkaste den af Molbech begyndte Udgave. Molbech sad selv i Bestyrelsen, men udtraadte tilligemed Dahl, efterat de tre andre Bestyrelsesmedlemmer (Hammerich, Borgen og Ploug) havde erklæret, at den begyndte Udgave maatte kasseres. Ikke uden Grund bekla-

gede Mange, at en saa smukt begyndt Udgave skulde blive til et Monument over Splidagtigheden i Selskabet, og fra forskjellige Sider blev Molbech opfordret til at fortsætte sin Udgave og holde det Løfte, han havde givet Selskabet i sin Brochure. Han gjentog sit Løfte i Berlingske Tidende den 7. Oktober og indbød Selskabets Medlemmer til at støtte hans Forehavende; han tilstillede dem i Januar 1846 en ny Opfordring og meddelte, at der kun behøvedes et Antal af 1200 Subskribenter paa Fortsættelsen af hans Udgave; men det lykkedes ham ikke at faae samlet det fornødne Antal, og der kom ingen Fortsættelse. Mellem hans efterladte utrykte Breve findes der nogle, hvoraf man seer, at de udenbyes Medlemmer ikke alle syntes om, hvad der var foregaaet i Kjøbenhavn. »Med Holberg under Armen kan De smile over de moderne Stygotiuser«, skrev Aarestrup til ham fra Saxkjøbing i Anledning af Levins Kritik, og i et senere Brev, hvori der tales om den Indignation, som Standsningen af hans Udgave havde vakt hos Flere: »Det var sikkert Stifterens Øiemed med Samfundet, at Holbergs Monument skulde blive populært, almindelig forstaaeligt og gribende; ved lærd Pedanteri bliver det det Modsatte, og Holbergs Aand vil, langtfra at smile til det, smile over det«.

For Selskabets Bestyrelse var det nu af Vigtighed at faae en passende Mand til at besørge det monumentale Optryk af Udgaven 1731. LIEBENBERG, der fornylig havde udgivet Schack Staffeldts Digte, blev anseet for at kunne være Manden, og erklærede sig beredvillig til at udføre det ham tilbudte Hverv. Men da hans Arbeide fornemmelig

vilde komme til at bestaae i Orthografiens Behandling, blev det paalagt ham, allerførst at udarbeide en Betænkning over den Orthografi, der skulde bruges. Han gav sig da til at studere Orthografien i alle Holbergs trykte Skrifter, og efter at han havde anvendt tre Maaneder paa dette Studium, skrev han sin »Betænkning over den Holbergske Orthografi« og lod den trykke i April 1845. Den Orthografi, hvormed Holberg havde faaet sine Skrifter offentliggjorte, ansaae Liebenberg for Holbergs egen, og da en Recensent af Liebenbergs Pjece[1] gjorde opmærksom paa, at Orthografien i Holbergs trykte Skrifter er forskjellig fra den, som findes brugt i hans egenhændige Breve og hvad der ellers er blevet tilovers af hans egenhændige Manuscripter, blev dette imødegaaet med, at Holberg havde haft en dobbelt Orthografi, en privat, som man ikke skulde bryde sig om, og en offentlig, der burde være hans Udgiver hellig. Den offentlige havde i hans tidligere Skrifter været temmelig uordentlig, og med en saadan var ogsaa Komediesamlingen i 1731 bleven trykt; men i hans senere Skrifter blev den bestandig bedre og var allerbedst i hans sidste store Værk, de danske Epistler. Liebenberg mente derfor, at Komedierne i den monumentale Udgave burde »iklædes det orthografiske Kostyme, som Holbergs sildigere Skrifter bære«, og der vilde da tillige opnaaes »orthografisk Konformitet« mellem de fem første Bind af Komediesamlingen og de to, som vare tilføiede efter Holbergs Død. Men ved Orthografien forstod Liebenberg kun Ordenes Stavemaade. Deres idelig varierende Former skjænkede han in-

[1] Philipsen i Berlingske Tidende 1845 Nr. 159 og 160.

gen Omtale, ikkeheller de mange grammatikalske Uregelmæssigheder. Alt dette skulde nemlig forblive, som det var. Hans Betænkning angaaer derfor ligegyldige Ting og er fuld af den Slags Oplysninger som, at »Skrædder« baade staves med enkelt og dobbelt d, at »Vægt« baade staves med æ og med e. Naturligvis burde der have været skrevet en Afhandling om hele Sproget i Holbergs Værker, og blandt det Meget, som Selskabet havde isinde at udgive, var ogsaa en Karakteristik af Holbergs Sprog. Men Liebenberg lod det være nok med at skrive en Pjece om Stavemaaden i de ældste Udgaver af Holbergs Skrifter. Dermed var ogsaa Selskabets Bestyrelse tilfreds. Den approberede hans Betænkning og anmodede ham derefter om at besørge Komedierne udgivne.

Ene var han dog ikke om Udgiverarbeidet; Levin stod ham bi. Herom kan læses nærmere i Liebenbergs Livserindringer. Det første Bind af Komedierne lod Selskabets Bestyrelse indtil videre forblive, som det var i Molbechs Udgave, hvorfor den nye Udgave begyndte med Andet og Tredie Bind, der begge kom for Lyset i 1847. Udgaven blev sluttet i 1854, da der var forløbet hundrede Aar siden Holbergs Død.

Den monumentale Udgave har et overordentlig smukt Ydre. Den blev trykt med gammeldags, fra forskjellige Steder i Tydskland anskaffede Typer og prydet med Vignetter efter Tegninger af Constantin Hansen.[1] Utvivlsomt har dens Ydre behaget Alle, hvem den er kommen for Øie. Men det er ikke en Udgave, hvoraf Publikum har lært Holbergs Komedier bedre at kjende. Den skulde hel-

[1] Jvfr. »Fædrelandet« 4. Marts 1847.

lerikke være det. Paa Generalforsamlingen i Sommeren 1844 var det jo blevet vedtaget, at den skulde være en Kopi af Udgaven 1731. Imidlertid var den bleven til noget Mere, end hvad der var vedtaget paa Generalforsamlingen; den var bleven saaledes, som den nye Bestyrelse vilde have den, og som Selskabet havde faaet Underretning om, at den burde være, da Bestyrelsen den 4. November 1844 henvendte nogle Ord til det igjennem »Fædrelandet«.

Siden Komitebetænkningens Approbation havde nemlig Nogle faaet et nyt Syn paa Foretagendet. De fremhævede, at der kun var yderst faa Exemplarer af Originaludgaverne tilbage, og at der muligvis kunde lides et Tab af Betydning for Literaturen, dersom disse Rester forgik. Samfundets Udgave burde derfor tilintetgjøre denne Fare. Bedst kunde det skee ved, at Originaludgaverne blev optrykte med enhver af deres Feil og Mangler uden ringeste Forandring; men et saadant Optryk vilde alene være til Fornøielse for nogle Sprogmænd og Literaturhistorikere og kunde ikke bydes et Selskab paa 1800 Personer. En Udgave skulde altsaa bringes tilveie, der baade kunde være til Fornøielse for det store Publikum og som gjorde de resterende Exemplarer af Originaludgaverne undværlige.

Det var en saadan Udgave, at Selskabets Bestyrelse mente at have bragt tilveie. Alt, hvad Originaludgaverne indeholdt af literær Værdi, skulde være tilstede i denne Udgave, og den var ikke blot smukkere, men ogsaa bedre end Originaludgaverne. Thi naar man fingerede, at der i Holbergs sidste Levetid var blevet foranstaltet et Op-

tryk af Originaludgaven 1731, ikke et saadant som det Høpffnerske, men et med Omhu besørget, hvori alle Originalens aabenbare Trykfeil vare korrigerede og Stavemaaden var bragt til at ligne Stavemaaden i Holbergs Epistler, saa vilde jo et saadant Optryk hos Efterverdenen have baaret Prisen for Originaludgaven. Et saadant fingeret Optryk havde Liebenberg besørget afkopieret saa nøiagtigt, som han havde formaaet, medens han og Levin havde seet det i Aanden; og samtidig var der, ifølge den nye Bestyrelses Villie, draget Omsorg for, at den endnu ældre Udgave fra 1723—25 (de tre Bind »Hans Mikkelsens Komødier«), hvoraf der ligeledes kun var ganske faa Exemplarer tilbage, var gjort undværlig. Dens afvigende Læsemaader fandtes nemlig optegnede paa nogle af Liebenberg forfattede Lister, og tre af Komedierne, der havde en væsentlig anden Skikkelse i den ældste Udgave, vare optrykte fuldstændigt. Saaledes var Faren for, at der ved Originaludgavernes Undergang kunde lides et Tab af Betydning for Literaturen, bleven forebygget, og Liebenberg sluttede sit Arbeide med de Ord til Publikum, at der nu alene ved Hjælp af den monumentale Udgave kunde frembringes en klassisk, »selv om de faa tiloversblevne Exemplarer af Originaludgaverne forinden maatte være forgaaede«. Men om endog Arbeidet er udført med en roesværdig Flid, kunde det alligevel, som Liebenberg ogsaa selv bagefter erkjendte, have været udført bedre, og har ingenlunde gjort Originaludgaverne undværlige.

I Komitebetænkningen 1844 var der ikke yttret et Ord om, at der kun resterede nogle faa Exem-

plarer af Originaludgaverne. Komiteens Forlangende, at den monumentale Udgave skulde trykkes med en forældet Orthografi, var kun et phantastisk Forlangende, idet man ønskede, at Udgaven skulde virke illuderende, somom den var fra en længst forsvunden Tid. Derfor skulde ogsaa Typerne være af en gammeldags Façon. Ved den nye Bestemmelse, som Udgaven havde faaet, at den skulde kunne tjene til Erstatning for Originaludgaverne, naar de sidste Rester af dem engang vare forgaaede, havde den forældede Orthografis Anvendelse faaet en Berettigelse. Men for Publikum blev den monumentale Udgaves Fortrin alene det smukke Ydre. Listerne med de afvigende Læsemaader har Publikum ikke brudt sig om, og den forældede Orthografi har hverken været det til Fornøielse eller Nytte; den har kun bibragt Læserne et urigtigt Begreb om Sproget paa Skuepladsen i Holbergs Tid. Men Levin lovpriste gjentagne Gange offentlig sit og Liebenbergs Arbeide, somom det var en Udgave, hvorved Publikum først var blevet sat istand til at nyde Holbergs Komedier fuldkomment. Medens Rahbek og Boye, sagde han, havde begaaet »literær Vandalisme« og »travesteret« Holberg ved at modernisere Orthografien, saa var nu hvert Ord stavet, som det kunde have været stavet i Holbergs egen Tid, og alle Ordformerne vare de samme som i Originaludgaverne; medens Rahbek og Boye oftere havde tilladt sig at bøde paa Manglen af en Bemærkning om, hvornaar en Person gaaer bort eller optræder, eller hvornaar han siger Noget afsides, var der nu kun yderst sjældent bødet paa en saadan Mangel, og foran Komedierne stod der

ikke som i Rahbeks og Boyes Udgaver fuldstændige Personlister, men de samme ufuldstændige som i 1731, endvidere var Sceneinddelingen ligesaa forsømt. Alt dette blev fremhævet som Noget, hvorover enhver Ven af Holbergs Komedier maatte glæde sig. Endelig blev Udgaven ogsaa berømmet for at indeholde nye og bedre Læsemaader; men af saadane var der kun ganske faa.[1]

Kommentaren, der skulde have sluttet sig til Textudgaven, fik man ikke at see. Da Textudgaven forelaa færdig, var der næsten ingen Foretagelsesaand meer i Selskabet; Alt, hvad det endnu fik bragt istand, var en ny Textudgave af Peder Paars. Derefter henfaldt det til at vegetere og gik omsider tilgrunde i sin Ørkesløshed. Store og mange havde dets Planer været, og kun to blev udførte, begge ufuldstændigt; thi Kommentarerne til de to Textudgaver udeblev, og det var en ringe Erstatning, at de smaa og faa Noter under Komediernes Text ikke blot indeholdt Ordforklaringer, men ogsaa enkelte kulturhistoriske Oplysninger, som iforveien kjendtes fra Werlauffs Antegnelser og Boyes Udgave. Hvornaar det Holbergske Samfund ophørte at existere, er vanskeligt at sige. Dets Virksomhed ophørte i Foraaret 1856, efter at den sidste Halvdel af Peder Paars var udkommen. Men endnu i Sommeren 1860 blev »Samfundet« omtalt i Dagspressen som et Selskab, der vedvarende bestod. Anledningen hertil var, at nogle af de kjøbenhavnske Boghandlere, særlig

[1] Da Boye reviderede sin Eetbindsudgave i Anledning af, at den skulde have nyt Oplag, fandt han i alle de mange Komedier, som Liebenberg ved den Tid havde udgivet, kun to nye Læsemaader, som det var værdt at tage Hensyn til. Jvfr. »Fædrelandet« 1860 Nr. 167.

de, der interesserede sig for Boyes Eetbindsudgave, mente, at Levin forgreb sig paa Selskabets literære Eiendomsret ved alene efter en Overeenskomst med Liebenberg at optrykke den monumentale Udgave af Komedierne i Form af en Eetbindsudgave, der skulde fortrænge Boyes fra Markedet. Men Boghandlerne kaldte forgjæves paa det Holbergske Samfund for at faae det til at værne om sin Eiendom, og Levin anførte til sit Forsvar i et Par Artikler, som han fik indrykket i Berlingske Tidende,[1] at Selskabets Udgave var bestemt til at bruges ved alle fremtidige Udgaver, og at han havde optrykt den med Forbedringer. Hans Forbedringer er det dog vanskeligt at faae Øie paa, forsaavidt som de ikke blot bestaae i de Rettelser, Liebenberg havde angivet i Trykfeilslisterne; derimod ere Feil af alle Slags blevne staaende ukorrigerede. Hvad Levin gjorde for at forbedre den monumentale Udgave, er for Intet at regne. I hans Optryk seer man den kun berøvet sin ydre Skjønhed og skilt ved nogle værdifulde Bilag.

En halv Snes Aar derefter (i 1869—70) fik Liebenberg den monumentale Udgave optrykt i Form af en Trebindsudgave med en Mængde smaa Forbedringer og nogle flere Noter under Texten. Det er dette Optryk, som er kommen til at gjælde for en klassisk, *standard* eller varig Udgave, og som navnlig siden 1876, da den blev bragt i Form af en Eetbindsudgave, har vundet en saa stor Udbredelse, at det er blevet den, hvori Holbergs Komedier pleie at læses. Forskjellen paa Texten i den monumentale og den klassiske Udgave er

[1] 31. August og 1. September 1860.

kun ringe. Nogen Forskjel er dog fremkommen ved, at Konjekturalkritiken, som tidligere skulde anvendes »med megen Varsomhed«, nu er anvendt hyppigere. Men de nye Læsemaader ere for en stor Del de samme, som allerede fandtes i Rahbeks og Boyes Udgaver. Den af Komedierne, hvori der er gjort flest Forandringer, er Don Ranudo. Forandringerne ere dog alle kun smaa og ubetydelige. Stavemaadens Forbedring er ganske værdiløs. Som Exempel kan nævnes, at Ordene *ei* og *nei* og *Vei,* der tidligere, ligesom i Originaludgaverne, blev stavede afvexlende med *i* og med *y,* nu bestandig staves med *y,* ligesom i Epistlerne, uagtet Holberg i sine orthografiske Anmærkninger siger, at han selv pleier at give Bogstavet *i* Fortrinet, naar det kan gjøre samme Tjeneste som *y*. Men Liebenberg troede at have opdaget, at Holberg i sine sidste Aar ønskede, at hans Bogtrykker Høpffners daværende Orthografi skulde gjælde for hans egen. Denne Opdagelse beroer dog paa et Feilsyn, hvorom man fornylig har faaet Underretning i Dahlerups Sproghistorie. — Det maa ogsaa siges, at hvad Liebenberg kaldte »den sidste Fuldendelse«, kunde have været bedre besørget. Feil af forskjellige Slags ere blevne staaende ukorrigerede, ligesom i Levins Optryk 1860, og nogle af dem vise, at hverken Levin eller Liebenberg vare hjemme i Holbergs Sprog. Jeg vil kun anføre et Exempel. I Slutningsscenen af »Uden Hoved og Hale« fortæller Leander, hvorledes han faldt fra Vantro til Overtro, og strax derefter fortæller hans Broder Roland, hvorledes han paa lignende Maade faldt fra Overtro til Vantro. Leander fortæller, at han paa et vist Stadium kun vilde troe,

hvad han hørte af »vigtige Folk« — saadan staaer der nemlig i alle Udgaverne siden 1725 — Roland fortæller, at han paa et tilsvarende Stadium kun vilde troe, hvad han hørte af »skjønsomme Folk«. Det er klart, at »vigtige Folk« skal være det Samme som »skjønsomme Folk«, og ligesaa klart, at »vigtige« er en Trykfeil for vittige; thi paa Holbergs Tid betød vittig det Samme som skjønsom eller forstandig. Derfor siger Jeppe paa Bjerget: »Var jeg en Tosse, saa gik Saadant mig ikke saa meget til Hjerte; men det er en afgjort Ting, at jeg er en vittig Mand«. Dersom Liebenberg havde korrigeret den gamle Trykfeil »vigtige Folk« til vittige Folk, havde han gjort Noget, som var bedre, end at passe paa, at *ei* og *nei* og *Vei* bestandig stavedes med *y*.

En Udgave, som den monumentale, der var en Kopi af Originaludgaven fra 1731, kunde naturligvis ikke, som Liebenberg troede, blive til en klassisk Udgave blot ved at modtage en Smule mere Politur; thi den blev ikke derved til en bedre Udgave af Holbergs Komedier, men kun til en bedre af Bogtrykker Høpffners Arbeide, idet nogle flere af de Skjødesløsheder, som Høpffner havde begaaet, vare blevne korrigerede, og Orthografien var bragt til at stemme mere overeens med den, som Høpffner brugte i Holbergs sidste Levetid. Den monumentale Udgave burde have været efterfulgt af en væsentlig anden, som havde sat Publikum istand til at lære Komedierne bedre at kjende. Der burde være tilveiebragt en Udgave, hvori Komedierne, saavidt som muligt, vare meddelte i deres oprindelige Skikkelse og med de Forandringer, som Holberg havde foretaget i dem,

og hvorved han næsten altid bragte Noget i dem i Uorden; tillige burde der i en saadan Udgave være gjort adskilligt Andet, som Holberg havde forsømt, inden han overlod Manuscripterne til Bogtrykkeren, og endelig burde der være draget Omsorg for, at Publikum kunde faae et rigtigere Begreb om Sproget paa Skuepladsen i Holbergs Tid.

Den sidstnævnte af disse Fordringer var nogle Aar efter, at Liebenberg havde fuldført sin Trebindsudgave, paa Vei til at blive opfyldt i en Udgave, som hedder »Holbergs Komedier i eet Bind paany udgivet af *Dr. phil.* H. Schou«. Rimeligvis er denne Udgave, hvorved der for første Gang blev tilbudt Publikum en illustreret Eetbindsudgave af Komedierne, de Fleste ubekjendt. Den tildrog sig heller ikke ved sin Fremkomst (i 1875—76) nogen synderlig Opmærksomhed. Men den kunde have tildraget sig mere Opmærksomhed, hvis den var bleven præsenteret Publikum med en Fortale, hvori der var gjort Rede for den gamle Orthografis Behandling. Uden en saadan Fortale kunde den ikke undgaae at blive anseet for en Udgave, hvori Sproget var moderniseret vilkaarligt. Den bukkede derfor under ved den paafølgende Konkurrence. Liebenbergs Trebindsudgave blev nemlig i 1876 optrykt som konkurrerende Eetbindsudgave, og da Liebenbergs baade gjaldt for den korrekteste, og blev falbudt for 3 Kroner, medens den anden med Billederne kostede 7 Kroner, saa foretrak Publikum at kjøbe Liebenbergs. Hver af de to Udgaver har dog sit Fortrin. Orthografien er bedre i *Dr.* Schous Udgave, men Liebenbergs er bedre forsynet med Noter under Texten. Tillige

er den mere omhyggelig besørget, og de nyere Oplag af den ere udstyrede med Billeder.

Jeg har i en tidligere Afhandling fremsat nogle Bemærkninger om Ordformerne i de ældste Udgaver af Holbergs Komedier, og man vil have seet, at Originaludgavernes Orthografi (hvorved jeg ikke blot mener Stavemaaden, men i det Hele Ordenes Betegnelse paa Papiret) ikke egner sig til at beholdes i en ny Udgave. Talesproget var det Sprog, hvori Komedierne blev spillede; det er ogsaa det Sprog, hvori de skulle foregaae for Læserens Phantasi; men den gamle Orthografi bibringer det nuværende Publikum et urigtigt Begreb om Talesproget i Holbergs Tid, da det nulevende Publikum ikke kjender Forholdet mellem de forældede Betegnelser af Ordene og Talesprogets Ordformer. Nogle Oplysninger om Talesproget i Kjøbenhavn paa Holbergs Tid, og navnlig paa Skuepladsen, kunne meddeles ved Hjælp af et Materiale, som hidtil har henligget ubenyttet.

Holbergs Komedier udgjør ikke hele den dramatiske Literatur, som opstod i Kjøbenhavn i de Aar, hvori der gaves Forestillinger paa Theatret i Grønnegade. Der udkom i disse Aar tillige 9 af de Oversættelser, hvori Molières og Regnards Komedier blev spillede vexelvis med Holbergs. Desuden lod Paulli trykke 4 af ham forfattede Komedier, hvoraf den ene blev spillet. Orthografien i denne Del af den dramatiske Literatur, som altsaa bestaaer af 13 Komedier, kan give Oplysninger om Talesproget. Fremdeles faaer man Oplysninger derom af de fornylig fremdragne Benjamin Dassiske Afskrifter af Don Ranudo og

Komediens Ligbegængelse. Man kan ogsaa lære Noget ved at sammenligne de to ældste Udgaver af Barselstuen, da disse repræsentere to forskjellige Afskrifter af Komedien.

Oversættelserne hidrøre fra forskjellige Anonymer og ere trykte hos tre forskjellige Bogtrykkere. Hos Phønixberg tryktes i Aarene 1723—24 Molières AMFITRION, FUSENTASTEN, DEN KJÆRLIGE FORBITTRELSE og FRUENTIMMERSKOLEN, hos Høpffner i 1724 TARTUFFE, hos Wielandt i 1724—25 GNIEREN og DEN HØIADELIGE BORGERMAND, samt de to Komedier af Regnard DE FORLIBTES GALENSKABER og DOBLEREN. Tillige udkom hos Wielandt 1725 en fra det Svenske oversat Komedie LYVEREN; men da de svenske Ordformer have faaet Indflydelse paa de danske, er den af ringere Interesse.

Hvad nu disse Oversættelser angaaer, som alle ere i Prosa, skjøndt de fleste af Originalerne ere paa Vers, da er Sproget i dem ganske vist langt fra saa ypperligt som Sproget i Holbergs Komedier, men er i en paafaldende Grad mindre forældet, naar man bortseer fra endel Germanismer. Grunden dertil er, at Skriftsprogets forældede Ordformer kun sjældent findes brugte. Desto oftere er Talesprogets Ordformer efterlignede. I Gnieren og Den høiadelige Borgermand ere endog mange af Ordene, som Følge af, at de ere formede efter en almindelig Udtale, komne til at see saaledes ud, at de ikke kunne præsenteres enkeltvis uden at blive tagne for andre Ord, end de ere. Som Exempler vil jeg hidsætte: *beder* ɔ: bedre, *hal* ɔ: halv, *raa* ɔ: raade, *skar* ɔ: skader, *gid* ɔ: givet. Ogsaa i de andre Oversættelser findes lignende Ordformer f. Ex. *loft* istedenfor lovet. Naturligvis vexle Skrift-

sprogets og Talesprogets Ordformer ligesom i Holbergs Komedier. Men nogle af de Variationer, som stadig forekomme i Holbergs Komedier og som især deleshed faaer Sproget i dem til at tage sig forældet og kunstigt ud for det nulevende Publikum, findes næsten ikke i Theateroversættelserne. Jeg tænker fornemmelig paa Ordformerne *udi* og *derudi, herudi, hvorudi,* samt *derudover, herudover, hvorudover.* I hele Tartuffe finder man ikke en eneste af disse Ordformer, og i det lige saa lange Femaktsstykke Den kjærlige Forbittrelse kun een Gang et *herudi*, men ellers, ligesom i Tartuffe, ingen af de andre. I Dobleren forekommer *udi* kun tre Gange, alle i den fjerde Akt, og da det ene *udi* findes i en versificeret Monolog, er det for Intet at regne; thi naar der tales paa Vers, tales der jo ikke, som Folk pleier at tale.

Vender man sig fra Theateroversættelserne til Paullis Komedier, som alle ere trykte hos de samme to Bogtrykkere, hos hvem Holberg lod sine Komedier trykke, Phønixberg og Høpffner, da finder man de omtalte Ordformer brugte noget oftere end i Oversættelserne, men langtfra saa ofte som i Holbergs Komedier. Paulli blander ligesom Holberg Skriftsprogets og Talesprogets Ordformer mellem hverandre; men hvor betydningsløst det er, om den ene eller den anden Ordform findes brugt, kan sees af de Replikker, som Paullis Bearbeidelse af Den politiske Kandestøber har tilfælleds med Originalen. Stundom ere Talesprogets Ordformer forandrede til Skriftsprogets, f. Ex. naar »det lille Bord« er blevet til det *lidet* Bord, »istykker« til *udi* Stykker, »blir« til *bliver*, »Jers Moors Maal« til *Eders Moders* Maal, »Kjæl-

linger« til *Kjærlinger*; — stundom ere Skriftsprogets Ordformer blevne til Talesprogets, f. Ex. naar »udi« og »derudi« ere blevne til *i* og *deri*, »ikke« til *intet*, »læset« til *læst*. Det Samme sees, naar man vil sammenligne de to ældste Udgaver af Barselstuen. I den lange Monolog, hvormed Troels aabner Komedien, ere nogle af Talesprogets Ordformer forandrede til Skriftsprogets, f. Ex. naar »Kandstøbers« er blevet til *Kandestøbers*, »Moor« til *Moder*, »blir« til *bliver*, »Peer og Pouls« til *Peders og Povels*, medens omvendt nogle af Skriftsprogets Ordformer ere forandrede til Talesprogets, f. Ex. naar »derudi« er blevet til *deri*, »udi« til *i*. Man seer ogsaa det Samme ved at jævnføre Benjamin Dasses Afskrift af Don Ranudo med den Coldeweyske.

At Ordformerne i en Komedie i Prosa skulde paaminde Læseren om, at Komedien var bestemt til at spilles i Talesproget, var en Tanke, som allerede findes fremsat i Forordet til den svenske Komedie, der udkom i 1723 under Titelen *En bättrad villhierna och en trogen vänskap* og i den danske Oversættelse 1725 hedder Lyveren. Den anonyme Forfatter (Grev Carl Gyllenborg, der siden gjorde sig berømt som Politiker og stod i Spidsen for Hattepartiet) siger nemlig, at han har foresat sig, »*at endast föllja de i allmänne samtal antagne Pronuntiationer och Abbreviationer som troendes dem minst affecterade och så mäst enlige med en Comoedia*«. Dengang Holberg begyndte at skrive Komedier, var der ingen regelmæssig dansk Orthografi. I alle Bøger havde en Mængde af Ordene stundom eller jævnligt Talesprogets Former istedenfor Skriftsprogets. Holberg lod

Orthografien i sine Komedier adskille sig fra den sædvanlige ved at Talesprogets Ordformer blev hyppigere anvendte. Han vilde ikke have gjort det, hvis der havde været en regelmæssig Orthografi; han vilde da have benyttet denne, og maaskee var det, fordi han under sin Komedieskrivning havde følt Savnet af en regelmæssig Orthografi, at han i 1726 skrev sine orthografiske Anmærkninger. En Snes Aar senere var Orthografien godt paa Vei til at blive regelmæssig, og i de Komedier, som Holberg skrev i sin Alderdom, findes ikke en saadan Blanding af Talesprogets og Skriftsprogets Ordformer som i de tidligere. Skriftsprogets Ordformer dominere i hans sidste Komedier (kun i Abracadabra er ikke saa sjældent Talesprogets Ordformer anvendte). Men da dette Skriftsprog nu er et forældet, tager Sproget i hans sidste Komedier sig mere forældet ud end i hans tidligere, hvor Talesprogets Ordformer idelig ere indblandede. Hans sidste Komedier vrimle af Ordformer, som alene tilhørte det daværende Skriftsprog. Saaledes indeholder Plutus 128 Gange *udi*, Philosophus 125. Mellem Komedierne i Den Danske Skueplads 1731 er der kun een, hvori man finder *udi* brugt over 100 Gange, det er Jakob von Thybo, om hvis Ordformer jeg har fremsat nogle Bemærkninger Side 159. Men selv i de længste blandt de andre f. Ex. Barselstuen og Hexeri bruges *udi* et betydelig mindre Antal Gange.

I sine senere Aar mente Holberg altsaa, at Orthografien i Komedier bør være den samme som i andre Bøger; Talesprogets Ordformer behøvede ikke idelig at indblandes mellem Skriftsprogets. Det havde ogsaa kun været et vilkaarlig begrænd-

set Antal Ord, som i hans ældre Komedier afvexlende havde viist sig i Skriftsprogets og Talesprogets Former; hundrede andre Ord vare ikke blevne skrevne, som de udtaltes. Hvad skulde det til, at variere et Udvalg? Naar Publikum var blevet vant til en bestemt Orthografi og kjendte Forholdet mellem Skriftsprogets og Talesprogets Ordformer, var der ingen Grund til i Komedier at antyde, at endel af Ordene skulde udtales anderledes, end de pleiede at skrives. Variationer som *giver* og *gir*, *haver* og *har*, *lader* og *lar* vare værdiløse, naar Læseren vidste, at *giver* og *haver* og *lader* bestandig skulde udtales *gir* og *har* og *lar*.

Saafremt der i Holbergs sidste Levetid var blevet foranstaltet et Optryk af hans Komediesamling med en omhyggelig forbedret Orthografi, hvorved der var frembragt »orthografisk Konformitet« mellem de fem første Tomer og de to sidste, var Orthografien altsaa ikke bleven, som Levin og Liebenberg tænkte sig det. De fleste af Talesprogets Ordformer vilde nemlig være blevne forandrede til Skriftsprogets. Men nu i vore Dage at udgive Holbergs Komedier med alle det daværende Skriftsprogs Ordformer vilde være urigtigt, da de forældede Betegnelser af Ordene kun give Anledning til Misforstaaelse; — og at bruge det nuværende Skriftsprogs Ordformer bestandig, er ufornødent. Originaludgavernes Orthografi trænger kun til at modificeres; thi det gjælder blot om at forhindre, at den gamle Orthografi bibringer Publikum et feilagtigt Begreb om Talesproget i Holbergs Tid. Forøvrigt kan Orthografien gjerne være uregelmæssig, da Saadant ikke er til Skade for Komedierne.

De Ordformer, som alene tilhørte Skriftsproget og ikke brugtes i den daglige Tale, kunne deles i to Klasser. Nogle ere forældede, andre ere vedvarende i Brug. De forældede bør allesammen afskaffes, da de nuomstunder ere vildledende Betegnelser af Ordene. Dog gjælder dette kun som en Regel, hvorfra der kan gjøres Undtagelse; thi naar disse forældede Ordformer enten forekomme i affecteret Tale eller i et Brev eller en Avis, hvoraf der læses høit, kan det være passende at beholde dem. Men ogsaa nogle af de Ordformer, der vedvarende tilhøre Skriftsproget, maa i Reglen afskaffes; thi om endog Publikum veed Beskeed med disse Ordformer i moderne Bøger og Aviser, følger ikke deraf, at Publikum ogsaa veed Beskeed med dem i Holbergs Komedier. Jeg vil som Exempler nævne *tvende* og *liden* og *ikkun*. Det er Ordformer, der vedvarende bruges, men alene naar man skriver. De brugtes ogsaa i Holbergs Tid alene paa Papiret eller i høitidelig Tale. Variationerne *to* og *tvende*, *lille* og *liden*, *kun* og *ikkun* vil det som Regel være tjenligst at afskaffe. Om andre Ordformer maa siges, at de anvendes langt oftere i Skriftsproget end i Talesproget. Saadane ere *denne* og *dette*, der i Talesproget pleie at være *den* og *det* (*de'*). I den Dassiske Afskrift af Don Ranudo staaer der ogsaa i endel af Replikkerne »den« og »det«, hvor der i den Coldeweyske staaer »denne« og »dette«. Ligeledes er *hvilken* et Ord, der bruges langt hyppigere i Skrift end i Tale, og som, naar det forekommer i Holbergs Komedier, de fleste Gange skal tænkes ombyttet med *hvem* eller *som*. Det er dog ikke min Mening, at en Udgiver af Holbergs Komedier skal gjøre denne Forandring. In-

tet af de Ord, som Holberg har brugt i Dialogen, maa forandres, men kun Orthografien eller Ordenes Betegnelse paa Papiret. Naar Holberg enten ved Valget af Ordene eller ved Sætningernes Konstruktion har forsømt at efterligne Talesproget, da er der for en Udgiver af hans Komedier ikke Noget at gjøre derved. Theatret derimod kan gaae videre og skal i mange Tilfælde gjøre det. Et mærkeligt Exempel paa, hvorledes Holberg kunde lade det være nok med at antyde den Ordform, der skulde bruges paa Theatret, medens han selv brugte en anden, findes i Den ellevte Juni. Studenstrup, den jydske Forpagtersøn, skal bestandigt sige *a* istedenfor *jeg*; men kun i hans otte første Replikker staaer der regelmæssigt *a*, i den øvrige Del af hans Rolle staar der fordetmeste *jeg* og kun sporadisk *a*. Rollen er skreven, som om den ikke skulde spilles i Dialekt og det blot engang imellem skulde antydes, at Studenstrup taler Jydsk. Men sandsynligvis er Rollen kun skreven saaledes, fordi Holberg ikke var istand til at skrive den i Dialekten. Han lod det blive Aktørens Sag at oversætte Rollen i jydsk Mundart.

Hvad Talesprogets Ordformer angaaer, kunde det maaskee i første Øieblik synes, at de alle bør beholdes. Men da Orthografien skal gjøre Ordene tydelige for Læseren, vil det være hensigtsmæssigt, at forandre enkelte af Talesprogets Ordformer til Skriftsprogets. Som Exempler vil jeg nævne *Bo* istedenfor Bod (Butik), *røve* istedenfor røbe, *Hilsen* istedenfor Helsen. Særligt kan omtales det tvetydige *intet*, der afvexlende betyder ikke og ikke Noget. Naar »intet« kun betyder ikke, vil jeg forandre det til ikke; men da det ofte kan betyde

baade det Ene og det Andet, vil jeg i saadane Tilfælde lade det blive uforandret. Paa Holbergs Tid blev de to eenstydige Ordformer »ikke« og »intet« brugte i Talesproget baade af fornemme og simple Personer; det gamle »intet« var ikke som det nuværende »inte« en vulgær Form, men en, som Alle hyppigt brugte. Man vil ogsaa ved at sammenligne den Dassiske og den Coldeweyske Afskrift af Don Ranudo og de to ældste Udgaver af Barselstuen see, hvor tilfældigt og ligegyldigt det er, om der i Komedierne staaer »ikke« eller det »intet«, som er eenstydigt med »ikke«.

At Holberg skrev det danske Sprog med endel Ukorrektheder, at der i hans Komedier f. Ex. findes flere Uregelmæssigheder ved Hovedordenes Kjønsbestemmelse og Flertalsform end i de samtidige danske Theateroversættelser og Paullis Komedier, kan ikke forundre. Danmark var jo ikke det Land, hvori han var opvoxet; han havde tilbragt de fleste af Ungdomsaarene i det halvtydske Bergen, og han fortæller selv, at han endnu ikke paa den Tid, da han foretog sine første Udenlandsreiser efter at have absolveret sine Examiner ved Universitetet, havde tilegnet sig det danske Sprog fuldkomment. Hans ældste danske Skrifter indeholde ogsaa foruden en Mængde Germanismer en god Del *Norvagismer*. Derimod er det i mindre Grad til at mærke paa Sproget i hans Komedier, at han var af norsk Herkomst. Om Holbergs Norvagismer er der fornylig fremsat nogle Bemærkninger af *Dr.* Dyrlund i Nordisk Tidsskrift for Filologi (i Recensionen af Dahlerups Sproghistorie), og det maa vistnok erkjendes, at Holbergs Komedier indeholde flere Norvagismer, end man

hidtil har antaget. Men af norske Ord er der kun ganske faa; de fleste af Norvagismerne ligge i Ordstillingerne og Ordformerne, og da nu Holbergs Komedier ere fulde af løierlige og fremmede Ordstillinger, som ikke ere norske, saa lægger man ikke synderlig Mærke til dem, der ere det; de løbe i Eet med de andre. Som norske Ordformer har allerede Molbech udpeget endel af Substantivernes Flertalsform paa *r* istedenfor paa *e*, saasom *Viner* og *Blader* og *Hatter*. Det er dog et Spørgsmaal, om de alle ere norske; men selv om de vare det, er det ikke noget stort Antal Substantiver, der have den formeentlig norske Flertalsform, og af dem har Størsteparten en varierende, snart den paa *r* og snart den paa *e*. Om alle Norvagismerne i Holbergs Komedier maa der siges, at det er Sprogfeil, der have indsneget sig imod Forfatterens Villie; men kun de, der ere i besynderlig Strid med dansk Sprogbrug, saasom »Er det ikke Hun?« istedenfor: Er det ikke Hende? »Var det du?« istedenfor: Var det dig? »Det er« istedenfor: Der er, behøve at korrigeres. De have naturligvis ikke skullet lyde fra den danske Skueplads, ligesaa lidt som de danske Aktører have skullet tale med norsk Accent, naar de spillede Holbergs Komedier.

Forsaavidt som det er i Ordstillingerne at Norvagismerne findes, maa de derimod blive staaende, da Ordstillingerne ikke bør forandres. Vel ere Ordstillingerne i Originaludgaverne ikke allesammen Holbergs egne; endel af dem skyldes Kopister og Bogtrykkere. Ikke heller kan der være Tvivl om, at Aktørerne forandrede adskillige, og at Holberg bifaldt Forandringen, naar den var til det Bedre. Men i en Udgave vil det være det Rig-

tigste, at lade Ordstillingerne forblive, som de ere i Originaludgaverne. Der er ikke en saadan Grund til at forandre Ordstillingerne, som der er til at forandre Orthografien. Enhver, som læser Komedierne, kan selv forbedre de Ordstillinger, der trænge til at forbedres; men den forældede Orthografi bringer Læseren til at troe, at Ordene i Talesproget havde andre Former, end de havde.

Det er ufornødent at dvæle længere ved den gamle Orthografi; Grunden til at den ikke bør beholdes uforandret i en ny Udgave af Komedierne er tilstrækkeligt paaviist. De, der i sin Tid ivrede for, at Publikum skulde have Holbergs Komedier at læse med en forældet Orthografi, undlod at spørge, om noget Saadant ogsaa var Publikum tjenligt; de troede, at Publikum vilde forstaae den forældede Orthografi ligesaa godt, som de selv forstod den, og deri tog de ikke feil; men de forstod den ikke selv, hvad der ogsaa fremgaaer af den Taushed, de bevarede overfor dens Misforstaaelse ved de offentlige Theaterforestillinger. Ikkeheller huskede de paa, at Holberg var den samme Komedieforfatter, enten han skrev sine Komedier med egen Haand eller han dikterede dem til en Skriver, som satte Ordene paa Papiret og derved brugte sin egen Orthografi, og at Komedierne vare de samme, enten Skriverens Orthografi var en gammeldags eller den lignede en moderne. Det er Indbildning, at en forældet Orthografi giver Komedierne en Sprogfarve, som forhøier deres æsthetiske Værdi. En »Sprogfarve«, der hidrører fra Misforstaaelse af Ordenes forældede Betegnelser, bør fjernes, for at Publikum og tillige Theatret kan faae et rigtigere Begreb,

end der har været bibragt dem, om Sproget paa den danske Skueplads i Holbergs Tid.

Som andre Ting, der ikke bør vedblive at være som i de ældste Udgaver, er endnu at omtale den Orden, hvori Komedierne meddeles, deres Personlister, Sceneinddelingen med de tilhørende Overskrifter, og de parenthetiske Bemærkninger om hvad Personerne foretage sig.

Da Holberg begyndte at udgive sine Komedier, lod han dem trykke i den Orden, hvori de vare fremkomne paa Theatret. Men den første Udgave blev ikke til Mere end tre Bind, der indeholdt 15 af Komedierne. Disse 15 blev i den næste Udgave (1731) staaende i samme Orden, hvori de forhen vare trykte, men de øvrige blev stillede i en vilkaarlig, og da Don Ranudo ikke var bleven optaget i Samlingen 1731, fik denne Komedie omsider Plads imellem dem, som Holberg skrev i sine senere Aar for det kongelige Theater og som først blev udgivne efter hans Død. Det er derfor en almindelig Mening blandt Folk, at Don Ranudo hører til Holbergs allersidste Komedier. Den Orden, hvori Komedierne staae i Originaludgaverne, fortjener ikke at beholdes i en moderne Udgave.

Dersom det var muligt, vilde det være bedst, at stille Komedierne i den Orden, hvori de blev forfattede; men den er ikke tilstrækkelig bekjendt. Derimod kunne de ordnes efter det Princip, som Holberg fulgte, da han første Gang begyndte at udgive dem, og hvorefter Molières Komedier ere ordnede. Men Molières blev spillede i den Orden, hvori de blev skrevne, og det vil ikke være hel-

digt at ordne Holbergs efter den tilfældige Rækkefølge, hvori de blev spillede. To af de Komedier, som han skrev for Grønnegadens Theater, Don Ranudo og Det lykkelige Skibbrud, blev først spillede, efter at Publikum havde seet nogle af de Komedier, som han skrev i sin Alderdom for det kongelige Theater; men de Komedier, som han skrev for det kongelige Theater, maa ikke blandes med dem, som han skrev for Theatret i Grønnegade, og de Komedier, som han skrev for dette Theater, maa ikke betragtes som en enkelt Række Komedier. Der maa skjelnes imellem dem, han skrev før, og dem, han skrev efter Sommeren 1723. Baade i det Ydre og det Indre ere disse to Rækker forskjellige. Medens han før Sommeren 1723 havde skrevet lutter Femaktsstykker, gav han nu Tredelingen Fortrinet for Femdelingen, og lagde sig efter at opfylde Reglen om Stedets Enhed paa en formentlig bedre Maade; hans ældre Komedier vare skrevne under den Forudsætning, at Tæppet skulde falde efter hver Akt, de yngre ere skrevne saaledes, at Tæppet kan forblive oppe mellem Akterne; de fleste af de ældre sluttede med en versificeret Epilog, en saadan findes ikke i nogen af de yngre; derimod er det først i de yngre, at Personerne have stabile Navne. Men større end den udvortes Forskjel er den indre. Med Undtagelse af Maskaraden og Den honnette Ambition ere de yngre af ringere Stof. Det er de ældre, der indeholde den lystigste Satire; det er i dem at man finder næsten alle hans berømte komiske Figurer, kun den Rangsyge tilhører en af de yngre. Havde han ikke skrevet andre Komedier end dem, som han skrev efter Sommeren 1723, saa vilde

han ikke være bleven anseet for en af de største Komedieskrivere, der have levet; men det vilde han, selv om han ikke havde skrevet andre Komedier end dem, han skrev før Sommeren 1723.

I den nye Udgave blive Komedierne derfor ordnede i tre Rækker, af hvilke den første er den, som han skrev for Theatret i Grønnegade før Sommeren 1723, den anden er den, som han skrev for det samme Theater efter Sommeren 1723, den tredie den, som han skrev for det kongelige Theater. Ved denne Tredeling ere Komedierne ordnede efter Tiden for deres Tilblivelse; men i hver enkelt af de tre Rækker stilles de i den Orden, hvori de fremkom paa Skuepladsen.

Saaledes bliver

FØRSTE RÆKKE

DEN POLITISKE KANDESTØBER — DEN VÆGELSINDEDE — JEAN DE FRANCE — JEPPE PAA BJERGET — GERT WESTFALER — NYTAARSPROLOGEN 1723 — DEN ELLEVTE JUNI — BARSELSTUEN — JAKOB VON THYBO — ULYSSES VON ITHACIA — MELAMPE — UDEN HOVED OG HALE — DEN STUNDESLØSE — ERASMUS MONTANUS — HEXERI — DON RANUDO.

ANDEN RÆKKE

DET ARABISKE PULVER — JULESTUEN — MASKARADEN — KILDEREISEN — DIDERICH MENSCHENSKRÆK — HENRIK OG PERNILLE — DEN PANTSATTE BONDEDRENG — PERNILLES KORTE FRØKENSTAND — DEN DANSKE KOMØDIES LIGBEGÆNGELSE — DEN HONNETTE AMBITION — DE USYNLIGE — DET LYKKELIGE SKIBBRUD.

TREDIE RÆKKE

PLUTUS — SGANARELS REISE TIL DET PHILOSOPHISKE LAND — ABRACADABRA — REPUBLIKEN — PHILOSOPHUS I EGEN INDBILDING — DEN FORVANDLEDE BRUDGOM — ARTAXERXES.

Komediernes Personlister i Originaludgaverne vidne, som saa meget Andet, om den Skjødesløshed, hvormed Komedierne ere udgivne. Uagtet Holberg havde seet, at alle franske og engelske Komedier vare forsynede med fuldstændige Personlister, gjorde han sig ikke den Uleilighed, at anbringe lignende foran sine Komedier. Sandtnok behøver en Komedies Personliste ikke at være fuldstændig. Det er alene Theatret, som er nødt til paa sine Plakater at meddele en fuldstændig Personliste, efter at den Skik er opkommen, at enhver af de Rollehavende skal navngives paa Plakaten, selv om Rollen er nok saa lille. Men Ingen vil kunne bifalde den Slags Personlister, som findes i Originaludgaverne af Holbergs Komedier. Blandt de 25 Komedier, som blev trykte i 1731, er Diderich Menschenskræk den eneste, som har en fuldstændig Personliste, rimeligvis fordi Diderich Menschenskræk er trykt efter et Manuscript, som ved Theatret var blevet forsynet med en saadan. De øvrige have meer eller mindre mangelfulde Personlister; ved nogle findes der en, som næsten er fuldstændig, ved andre kun en Stump, og ved to er der ingen. Sædvanligvis har Listen til Overskrift »Hovedpersonerne i Komødien«, skjøndt det baade er Hovedpersoner og Bipersoner, der nævnes. Helt løierligt begynder Listen over »Hovedpersonerne« i Jakob von Thy-

bo med en saadan Biperson som »Værten« (Christoffer Øltapper), der kun har en ganske lille Rolle i Stykket. Foran Ulysses von Ithacia ere Personerne opregnede i en saa meningsløs Orden, at Listen ikke kan antages at være forfattet af Holberg, og baade ved denne Komedie og ved nogle af de andre er Personlisten kun en Række Navne. Holberg fik ogsaa at see, da hans Komedier udkom paa Tydsk, at Oversætterne havde fundet, at Originaludgaven 1731 kunde have været bedre besørget. De mangelfulde Personlister ere i de tydske Oversættelser gjorte fuldstændige, Sceneinddelingen er bleven forbedret, og der er stundom tilføiet en parenthetisk Bemærkning, som savnedes. Rahbek og Boye bødede ligeledes paa de omtalte Forsømmelser, men i ringere Grad end de tydske Oversættere. Liebenberg vendte tilbage til det Gamle, da hans Formaal var »at levere en Kopi af Originaludgaven«.

Om Sceneinddelingen i den nye Udgave vil jeg kun oplyse her, at naar der ved nogle af Scenerne er anbragt en Figur, som seer saaledes ud:

er dermed betegnet, at Reglen om *la liaison des scènes* er tilsidesat, idet Skuepladsen har staaet tom, uden at Akten er forbi. Hvad de parenthetiske Anmærkninger angaaer, da ere alle de, som ikke findes i Originaludgaverne, satte i kantet Parenthes, til Adskillelse fra de gamle, der staae i rund Parenthes.

De Forandringer, som Holberg har foretaget i adskillige af Komedierne, ville i den nye Udgave findes meddelte som en sekundær Text neden-

under den principale. Kun naar Forandringen er for stor til at den kan meddeles saaledes, bliver der henviist til, at den findes i et Tillæg bagefter Komedien. Derimod ville de Varianter, som ikke hidrøre fra Holberg selv, men alene skyldes Kopister og Bogtrykkere, blive anførte i de almindelige Noter, forsaavidt som de anføres; thi de fleste af den Slags Varianter ere ingen Omtale værd. Hellerikke ville Noterne i nogen særlig Grad indeholde Ordforklaringer, då Slutningsbindet skal indeholde et Glossar i Lighed med de Glossarer, som man har i den franske Literatur til Molière.

HOLBERGS KOMEDIER

ANDET BIND

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF

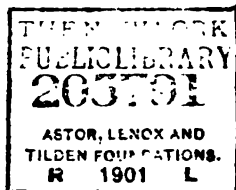
JULIUS MARTENSEN

ANDET BIND

DEN POLITISKE KANDESTØBER
DEN VÆGELSINDEDE

DET NORDISKE FORLAG
(BOGFORLAGET) ERNST
BOJESEN · KJØBENHAVN
MDCCCXCVII

DEN POLITISKE KANDESTØBER

OM DEN POLITISKE KANDESTØBER

De danske Aktører kunde i September 1722 have aabnet deres første Saison med en af de fem Originalkomedier, som Holberg havde skjænket dem, og hvormed Grunden skulde lægges til det nationale Repertoire. Men de lod den første Komedie blive en, om hvis Fortræffelighed der ikke kunde være delte Meninger hos Tilskuerne, Molières Gnieren, og spillede nogle Dage derefter Den politiske Kandestøber. Ved denne Begyndelse fik Publikum altsaa først at see en Prøve paa, hvorledes den Komedieskriver, der gjaldt for den ypperste ved de fremmede Theatre, og som var Holbergs nærmeste Forbillede, tog sig ud paa Dansk. Til begge Forestillingerne var Huset fuldt. Saa stor var Stimlen af Tilskuere til Den politiske Kandestøber, fortæller Holberg i sin Selvbiografi, at Adskillige maatte blive staaende i Korridoren uden at kunne faae Fødderne indenfor Dørtærsklen, og han fortæller tillige, at Komedien blev spillet med umaadeligt Bifald. I Løbet af de næste Uger rykkede Aktørerne frem med de fire andre nye Originalkomedier. Men om endogsaa de to af disse gjorde megen Lykke, opnaaede dog ingen en saadan Succes som Kandestøberen, og da Holberg efter Paasken lod Publikum faae de fem opførte Komedier at læse, yttrede han ogsaa i Fortalen, at Den politiske Kandestøber var af dem alle den, der var »spillet med størst Profit for de Vedkommende«.

Særdeles passende aabnede derfor de danske Aktører i September 1723 deres anden Vintersaison med denne Komedie. Men samtidig med at de bekjendtgjorde, at Forestillingerne skulde begynde Mandagen den 27. September med Den politiske Kandestøber, underrettede de Publikum om, at Stykket var blevet »med mange Scener

forbedret«. Af nye Scener havde det dog ikke faaet en eneste, medmindre man vilde sige, at Anden Akts nye Begyndelse indeholdt en ny Scene. Derimod var Komedien, som Holberg sagde, da han i 1724 lod den trykke i den Skikkelse, hvori den nu blev opført, »meget forandret«.

Ved at sammenligne den yngre Udgave med den ældre sees det, at Holberg havde foretaget to betydelige Forandringer. Begge disse Forandringer vare foretagne af Hensyn til Regler, som en Komedieskriver dengang kunde føle sig opfordret til at efterkomme, men som nu forlængst have mistet deres Gyldighed, og som Ingen mere bryder sig om at see fulgte.

Den ene Forandring bestaaer i, at Komedien er bleven indrettet saaledes, at den kan spilles uden at Dækket behøver at falde efter hver af Akterne, men kan forblive oppe, indtil hele Komedien er forbi. Derfor har Anden Akt faaet en ny Begyndelse. Oprindelig begyndte den med at Haandværkerne sidde om et Bord og diskurere; det forandredes til at de komme ind og sætte sig om Bordet. Skavlan maa ikke have haft nogen Anelse om, hvorfor Holberg gav Anden Akt denne nye Begyndelse, naar han[1] siger, at det var »tydeligvis for at frembringe større Liv paa Skuepladsen«. Den oprindelige Begyndelse er tydeligvis lige saa livlig som den nye. Men naar Dækket ikke maatte være nedrullet mellem Akterne, kunde den anden Akt ikke begynde med at Haandværkerne allerede sad om Bordet midt i en Diskussion. Ligeledes er det, fordi Dækket skulde forblive oppe mellem Akterne, at der til den Replik, hvormed Herman von Bremen slutter Tredie Akt, er føiet: »Lad os gaae ind at gjøre Anstalter«, og at Geske, istedenfor at slutte Fjerde Akt med at sige »Adjøs« til den fremmede Frue, siger, efter hendes Bortgang, til Henrik: »Lad os gaae ind; her vil min Mand give Audients«. Ved disse nye

[1] I sit Skrift om Holberg som Komedieforfatter, Chra. 1872, Side 132.

Replikker blev det nemlig tydeligt motiveret, at Akterne ende med at Personerne forlade Skuepladsen. Saalænge, nu den Skik vedligeholdt sig ved den danske Skueplads, at Dækket forblev oppe mellem Akterne — og den herskede endnu i 1789, hvad der kan sees af, at Tode i sine »Dramatiske Tillæg« klager over den — benyttedes med Rette de Forandringer, som Holberg havde foretaget i Komedien af Hensyn til denne Skik. Men det er nu omtrendt hundrede Aar siden, at den blev afskaffet. Alligevel er Komedien vedvarende bleven spillet med de Forandringer, som alene ere foretagne af Hensyn til den afskaffede Skik.

Vedvarende er den ogsaa spillet med de Forandringer, som Holberg havde foretaget af Hensyn til Reglen om Stedets Enhed, og som han hellere maatte have undladt at foretage. Oprindelig foregik Komedien i tre forskjellige Huse, dels hos Kandestøberen, dels paa et Værtshus, dels hos Monsieur Sanderus. Holberg gjorde adskillige Forandringer for at faae den til at foregaae i Kandestøberens Hus alene, men fik den alligevel ikke dertil. Thi hvem kan finde det sandsynligt, at Tredie Akts første Scene foregaaer i Kandestøberens Hus eller udenfor hans Dør? Jeg har i »Indledningen« omtalt, at Holberg gjorde sin Komedie Fortræd ved de Forandringer, som han foretog for at faae Handlingen til at foregaae i Kandestøberens Hus alene. Satirens Gjenstand er, som han ogsaa oftere i sine Skrifter har udtalt, Almuesfolk, der sidde paa Værtshus og ræsonnere om Staten og gjennemheile Øvrigheden. Naar de holde deres Sammenkomster hos sig selv, indenfor deres private Vægge, er der ikke Grund for Øvrigheden til at søge at faae dem straffede, eller for Øvrighedens Venner til at give dem en Lektion, hvorved hele Staden kan diverteres. Komediens Idee er altsaa ved disse Forandringer bleven mindre klar. Men Dialogen har tillige taget Skade, da Holberg ikke gjorde sig den Uleilighed at korrigere alle de Enkeltheder, der skulde korrigeres som Følge af, at

Handlingen foregaaer i Kandestøberens Hus. Han lod det være nok med at foretage nogle, og overlod til Aktørerne at gjøre Resten. Om Aktørerne gjorde det, vides ikke. Men Komedien blev i den nye Udgave 1724 trykt med alle de Besynderligheder, som hidrøre fra, at Holberg kun delvis havde foretaget de Korrektioner, som skulde være foretagne. Navnlig er Anden Akt fuld af Besynderligheder. Naar Collegiet holdes paa Værtshuset, er det f. Ex. meget forstaaeligt, at Herman beordrer, at der skal gives Geske et Krus Øl ved det lille Bord; og ligeledes er det meget forstaaeligt, at hun i Værtshuset svarer ham: »Mener du, at jeg er kommen hid for at drikke?« Men naar Collegiet holdes i Hermans egen Stue, er det besynderligt, at han, istedenfor at jage hende bort, inviterer hende til at blive og drikke et Glas Øl ved det lille Bord. Rent galt er det dog, naar Gert Bundtmager, efter at han har bragt Geske ud af Stuen, kommer tilbage og siger: »Jeg skal lære hende, at holde sig smukt hjemme en anden Gang«; thi hun er jo hjemme, og var af sin Mand bleven anmodet om, at gaae ud i Besøg hos Nabokonen. Men ikke alene Gert, ogsaa Herman er vedbleven at tale, som da Scenen foregik paa Værtshuset, idet han siger: »Jeg troer, jeg løber endnu ud efter hende og prygler hende paa Gaden«. Ret som Geske var bleven viist ud af sit eget Hus. Det er overflødigt at omtale flere af de Besynderligheder, hvormed Komedien siden 1724 stadig er bleven optrykt og stadig er bleven spillet. Enhver vil selv kunne opdage dem ved at sammenligne den forandrede Text, som er i Alles Hænder, med den oprindelige, som Publikum nu kan gjøre sig bekjendt med, efter at den i meer end halvandethundrede Aar har været sat tilside som en mindre fuldkommen.

De Forandringer, som blev foretagne af Hensyn til Reglen om Stedets Enhed, have medført en Udvidelse af Henriks Rolle. Men Komedien har derved tabt mere end den har vunden. Henrik er nu ikke blot sig selv,

men har tillige faaet to af Birollerne. Da nemlig Værtshuset er blevet forandret til Kandestøberens Stue, er Værten, forsaavidt som han er en opvartende Person, bleven til Henrik, og da Henrik skal være tilstede i Collegiet, og Collegiets Existents er ham bekjendt, er det ikke længer Peiter, men Henrik, der i Første Akt oplyser Geske om, hvad hendes Mand bestiller om Dagen. I den oprindelige Komedie er Henrik uvidende om, at hans Husbond er Medlem af et politisk Collegium; han veed kun, at Mesteren er hengiven til Læsning og er Politicus. Derimod har Svenden Peiter opdaget, hvor Mesteren har sin Gang om Dagen, men har ikke villet sige Noget derom til Drengen; han betroer det kun til Geske og Antonius som en Hemmelighed.[1] *Men at Kandestøberen, som holder sin Kone og sin øvrige Husstand i Uvidenhed om, at han daglig præsiderer i et politisk Collegium, indvier Drengen i denne Sag, saa at Drengen, hvem han stedse kalder »din liderlige gemene Slyngel«, bliver hans Fortrolige, er ingen Forbedring af Komedien. Rimeligvis har Holberg ikke bekymret sig derom, og har næppe heller tænkt nærmere over, hvad der skulde gjøres med Værtens Rolle. Af de syv Replikker, hvoraf Værtens Rolle bestaaer, ere nemlig kun de tre sidste tillagte Henrik, medens de fire første, af hvilke et Par umuligt kan være Henriks, have beholdt den gamle Overskrift »Værten«. Ved det kongelige Theater er »Værten« gjort til det Medlem af Collegiet, som hedder »Jens Øltapper«; men hans første Replikker kunne ogsaa behandles paa en anden Maade, saaledes som det er skeet i de gamle tydske Oversættelser fra 1742 og 1743, Dethardings og den anonyme, hvori Kandestøberen siges at være »bii Winter Aavendstiid äversett in sine eegene Fruu Mooder Spraak«.*

[1] **Peiter er nemlig ikke, som Molbech har betegnet ham i sin Udgave af Komedien, en Kandestøberdreng i Lighed med Henrik, men en af Svendene, hvad han ogsaa aldeles tydeligt er i Paullis Komedie 1724.**

Komediens oprindelige Text er aabenbart bedre end den forandrede. Publikum vil ogsaa, efter at have gjenfaaet den oprindelige Text, give den Fortrinet, og Theatret vil holde op med at benytte den forandrede Text, som det længe nok har benyttet. Der er jo heller ikke Mening i, at Komedien vedvarende spilles med de Forandringer, som alene ere gjorte for at Dækket kan forblive oppe mellem Akterne, naar man dog lader det falde efter hver Akt, og med de Forandringer, som alene ere foretagne for at Handlingen kan foregaae i eet og samme Hus, naar Ingen mere har Noget at indvende imod, at Handlingen foregaaer i tre forskjellige Huse.

Den forandrede Udgave blev i 1731 optrykt med en ny Scene, som var føiet til den tredie Akt. Sandsynligvis skrev Holberg denne Scene i Juli 1726, da Komedien skulde spilles til Benefice for den nye Dansemester, som havde debuteret paa Theatret ved Juniterminen og siden den Tid stedse havde gjort megen Lykke. Thi der staaer paa en tiloversbleven Plakat fra 1726, at Den politiske Kandestøber skal forestilles til Dansemesterens Benefice Fredagen den 19. Juli »forbedret med adskillige nye og artige Scener«, og Dansemesteren vilde da tillige »fornøie Tilskuerne med adskillige rare Danse« mellem Akterne og efter Stykket. De »nye og artige Scener«, hvormed Stykket sagdes at være forbedret, var dog (saa vidt os bekjendt) kun den ene Scene, som var føiet til den tredie Akt. Holberg skrev den, fordi han vilde gjøre Beneficianten en Tjeneste, ikke fordi han mente, at Komedien trængte til denne Forøgelse. Den er en ganske morsom Samtale mellem Herman von Bremen og Henrik; men ifald den var føiet til den tredie Akt i Komediens oprindelige Skikkelse, maatte man dog finde det besynderligt, at Herman, strax efter at han er bleven Bormester og føler sig som en Verdensmand, ønsker at raadføre sig med Drengen om den Oration, han skal holde paa Raadhuset. Den nye Scene har til sin Forudsætning, at Henriks Rolle er forandret saaledes som i

Udgaven 1724, og naar Theatret vil spille Komedien i dens oprindelige Skikkelse, maa det helst ikke tillige gjøre Brug af denne Scene, da den kun er et Appendix til Komedien i dens forandrede Skikkelse.

Den politiske Kandestøber er af alle Holbergs Komedier den, som han hyppigst omtaler i sine Skrifter. Ved sin Omtale af den er han kommen til at gjøre en Forandring i dens Indhold. Allerede i Fortalen til sine Komedier 1723 siger han, at »Nogle af Raadet« indbilde Kandestøberen, at han er bleven Bormester, endvidere hedder det i Brevet til Paulli 1724, at Magistraten søger at curere de politiske Haandværkere, idet »tvende af Raadet« bilde Herman von Bremen ind, at han er bleven Bormester, »tvende Raadsherrer agere Deputerede«, og i sin Selvbiografi 1727 vedbliver Holberg at gjøre Abrahams og Sanderus til nogle Raadsherrer (aliqvot Senatores). *I Komedien er Abrahams og Sanderus ikke Raadsherrer, men et Par unge Cavalerer, af hvilke Abrahams nylig har været i Selskab med nogle af Raadsherrerne og hørt, at de holde det for tjenligt, at faae Kandestøberen straffet for hans dristige Tale paa Værtshus. Dette Forehavende har dog ikke behaget Abrahams, som ønsker, at der maa blive spillet en Komedie med Kandestøberen, og han henvender sig i den Anledning til Sanderus, hvem han anseer for bekvem til at sætte en Intrigue i Værk. Ved Stykkets Slutning, da Herman von Bremen bliver oplyst om, at hans Bormesterskab kun er »pur opspunden Tøi«, siges der hellerikke, at Nogle af Raadet har spillet en Komedie med ham, men at »nogle unge Mennesker« har bildt ham ind, at han var bleven Bormester, og Herman siger derefter til Geske: »Nogle Skalke har rottet sig sammen for at fixere os«. Den altonaiske Professor Detharding, der i 1742 oversatte Komedien i Gottscheds Deutsche Schaubühne, har hellerikke anseet Abrahams og Sanderus for to Raadsherrer, men har gjort dem til en Læge og en Kjøbmand.*

I sine senere Skrifter giver Holberg Stykket en dobbelt Titel. Baade i Moralske Tanker (S. 19) og i en af de efterladte Epistler (Nr. 506) kalder han det »Den politiske Kandestøber eller Statsmand i egen Indbildning«. Men paa Theatrets Plakater har Stykket aldrig haft anden Titel end den, som det havde fra Begyndelsen; den er ogsaa dets eneste i alle Udgaverne. Dog har Fursmans Oversættelse, der blev approberet af Holberg (1746), den dobbelte Titel: Le potier d'étain politique ou L'homme d'état imaginaire.

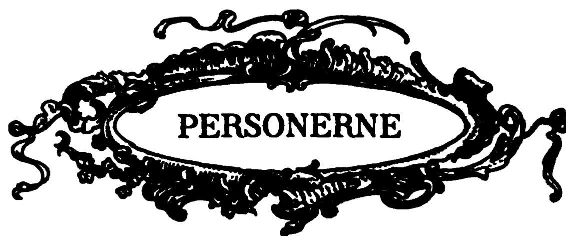

DEN POLITISKE KANDESTØBER

KOMEDIE I FEM AKTER

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA THEATRET I LILLE GRØNNEGADE
I SLUTNINGEN AF SEPTEMBER ELLER BEGYNDELSEN
AF OKTOBER
1722

PERSONERNE

(ACTEURS 1722)

HERMAN VON BREMEN, KANDESTØBER . . . . . *M. ULSØE*
GESKE, HANS KONE . . . . *MAD. MONTAIGU*
ENGELKE, HANS DATTER . . . . *MAD. COFFRE*
ANTONIUS, HENDES BEILER, HJULMAND . . . . . *M. PILLOI*
PEITER, SVEND HOS KANDESTØBEREN
HENRIK, DRENGEN . . . . *M. WEGNER*
ANNEKE, PIGEN . . . . *MAD. LERKE*
JAKOB VON LÜBECK, VÆRTEN I ET VINHUS
GERT BUNDTMAGER
SIVERT POSEKIGER
FRANDS KNIVSMED
RICHARD BØRSTENBINDER
ARIANKE GROVSMEDS
ABRAHAMS OG SANDERUS, TO UNGE HERRER
JOKUM OG CHRISTOFFER, DERES LAKAIER
NOGLE, DELS MANDLIGE DELS KVINDELIGE PERSONER, SOM ERE ABRAHAMS OG SANDERUS BEHJÆLPELIGE MED AT FIXERE KANDESTØBEREN
ET PAR DRENGE OG EN PIGE

SCENEN ER I HAMBORG

I Udgaven 1724 er PEITER bleven til en stum Person og JAKOB VON LÜBECK til en anden Vært (JENS ØLTAPPER). Rollebesætningen er hellerikke ganske den samme, da Navnet LERKE er forandret til HJORT.

ACTUS I.

SCEN. 1.

ANTONIUS ALENE.

Jeg kan svære paa, at mit Hjerte sidder mig i min Hals; thi jeg skal tale med Mester Herman og begjære hans Datter, som jeg længe har været forlovet med, men hemmelig. Dette er den tredie Gang jeg har været paa Veien, men er gaaen tilbage igjen. Var det ikke for Skam Skyld og den Bebreidelse, jeg maa lide af min Moer, saa gik det ligesaa til denne Gang. Det er en naturlig Feil og Frygtagtighed, som jeg ikke let kan overvinde; hver Gang jeg vil banke paa Døren, er det ligesom En vil holde min Haand tilbage. Men frisk Mod, Antonius, er halv Tæring. Det hjælper ikke, du maa dertil. Jeg maa pynte lidt paa mig først; thi Folk siger, at Mester Herman er bleven kuriøsk paa nogen Tid.

(Han tager sin Halsklud af og binder den om igjen, tager en Kam af Lommen og kæmmer sit Haar, børster sine Sko.)

Nu troer jeg nok, at jeg saavidt kan passere; nu maa jeg banke paa. Se! saa sandt jeg er ærlig, er det ikke ligesom En holder min Haand? Ei! Corasi, Antonius! Jeg veed, du har jo intet Ondt gjort. Jeg kan jo ikke faae meer end Nei. (Banker paa.)

SCEN. 2.

HENRIK. ANTONIUS.

HENRIK (sædende paa et Smørrebrød). Servitør, Mester Antoni! Hvem vil I tale med?

ANTONIUS. Jeg vilde tale med Mester Herman, om han var alene.

HENRIK. Jomænd, han er endelig alene, men sidder og læser.

ANTONIUS. Da er han meer gudfrygtig end jeg.

HENRIK. Dersom der kom en Forordning ud, at Herkulus skulde være en Postill, saa troer jeg, han skulde kunne præke, naar det skulde være.[1]

ANTONIUS. Men har han saa Stunder formedelst sit Arbeid at læse i saadane Bøger?

HENRIK. I skal agte, at Husbond har to Bestillinger. Han er baade Kandestøber og Politicus.

ANTONIUS. Det rimer sig meget lidt sammen.

HENRIK. Vi har og mærket det Samme. Thi naar han gjør noget Arbeid, som sjælden skeer, saa seer det saa politisk ud, at vi maa støbe det om igjen. Men vil I ellers tale med ham, saa kan I gaae lige ind i Dagligstuen.

ANTONIUS. Jeg har et vigtigt Ærende, Henrik; thi, mellem os at sige, saa vil jeg begjære hans Datter, som jeg saa længe har været forlovet med.

HENRIK. Det er sandt; det er, min Tro, et vigtigt Ærende. Men hør, Mester Antoni! I maa ikke tage ilde op, at jeg varer Jer om en Ting. Vil I

[1] Den af Theologen Bucholz i Brunsvig forfattede Roman om Storfyrst Herkules og Prinsesse Valiska ansaaes af Nogle for en Bog, hvori en Politiker kunde finde Belæring, men havde tildels et opbyggeligt Indhold og lignede i Format og Tykkelse en Postill.

tænke paa, at Jer Ansøgning skal lykkes, da maa I sætte Jere Ord paa Skruer og føre en zirlig Tale; thi han er bleven forbandet kuriøsk paa nogen Tid.

ANTONIUS. Nei saamænd gjør jeg ei, Henrik. Jeg er en god, ærlig Handværksmand, som ingen Complimentationer har lært. Jeg siger kun slet og ret, at jeg har Elskov til hans Datter, og begjærer hende til Hustru.

HENRIK. Ikke Andet? Ja, saa skal jeg give min Hals, om I faaer hende.[1] Idetringeste maa I begynde Jer Tale af det Ord: Saasom eller Eftersom. I skal agte, Mester Antoni, at I har med en studeret Mand at bestille, der læser Dag og Nat politiske Bøger, saa han maa blive gal. Det Meste, han paa nogen Tid har haft at dadle paa Folkene her i Huset, er, at der er saadant gement Væsen hos os Alle, besynderlig hos mig, hvilken han aldrig nævner, uden han kalder mig: Din liderlige, gemene Slyngel. Han vilde endelig med Djævels Magt forleden Uge, at Mutter skulde gaae med Adriane, skjøndt han kom ingen Vei dermed; thi Mutter er en gudfrygtig, gammeldags Kone, som heller lod sit Liv end lagde sin flasked Trøie af. Han gaaer frugtsommelig med Noget, hvad Pokker det ogsaa er; derfor, om I vil lykkes i Jer Frierads, saa maa I følge mit Raad.

ANTONIUS. Jeg agter, min Tro, ingen Slingring, men gaaer lige til.[2]

[1] »give min Hals« — i 1724 og 1731 »give Jer min Hals«.
[2] »Slingring« bruges baade her og i en af Magdelones Replikker i »Jean de France« (I. 5.), som om det kunde betyde Talemaader eller Dikkedarer.

SCEN. 3.

HENRIK ALENE.

Den største Vanskelighed ved at frie er at hitte paa, hvorledes man skal begynde sin Tale. Jeg har selv engang gaaet paa Frieri, men kunde i fjorten Dage ikke hitte paa, hvad jeg skulde sige. Jeg vidste nok, at man skulde begynde Talen af det Ord: Saasom eller Eftersom; men det var Ulykken, at jeg ikke kunde hitte paa andre Ord at hefte til dette Saasom. Jeg gad derfor ikke plage mig længer dermed, men gik hen og kjøbte mig en Formular hos Jakob Skolemester for 8 Skilling; thi han sælger Stykket saaledes. Men det løb forbandet galt af for mig; thi da jeg kom midt i Talen, kunde jeg ikke hitte paa Resten, og jeg undsaae mig ved at tage Papiret op af Lommen. Jeg har kunnet profect føre den Tale baade før og siden, som mit Fadervor, men da jeg skulde bruge den for Alvor, kom den i Baglaas for mig. Den var saaledes:

Næst tjenstlig Salutems Hilsen er jeg Henrik Andersen af velberaad Hu, Drift og Tilskyndelse hidkommen at lade Eder vide, at jeg er ei meer af Stok og Sten end Andre, og saasom Alting i Verden finder hos sig Elskov, endogsaa umælende Beester, altsaa er jeg med Gud og Æren hidkommen uværdig at begjære og forlange Eder til min Hjertensallerkjæreste.

Synes Jer ikke, Mossiørs, at den var 8 Skilling værd? Vil Nogen ellers af Jer give mig mine 8 Skilling igjen, da vil jeg gjerne overlade Jer den; thi jeg bilder mig ind, at hvo der kan føre samme

Tale vel, kan faae hvilken brav Mands Datter han vil begjære. Vil I give mig 6 Skilling da? Jeg har, min Tro, selv givet 8 Skilling for den. Skam, der sælger den ringere. Men der kommer Fatter; jeg maa løbe.[a]

SCEN. 4.

HERMAN VON BREMEN. ANTONIUS.

HERMAN. Han skal have Tak, Monsieur Antonius, for Sit gode Tilbud; Han er en smuk, skikkelig Karl; jeg troer nok, min Datter kunde være vel holden med Ham. Men jeg vilde gjerne have En til Svigersøn, der har studeret sine Politica.

ANTONIUS. Men, min kjære Monsieur Herman von Bremen, man kan ikke føde Kone og Børn dermed.[1]

HERMAN. Ikke det? Mener I, at jeg har isinde at døe Kandstøber? I skal see det, inden et halv Aar gaaer til Ende. Jeg haaber, naar jeg har læst den Europæiske Herold igjennem, at man skal nøde mig til at tage en Plads an i Raadet.[2] Den

[a] *Den sidste Del af Monologen (fra »Synes Jer ikke, Mossiørs«) er i 1724 forandret til:*
Vil Nogen give mig 8 Skilling igjen, vil jeg overlade [*ham*] *den. Den er ærlig de Penge værd; thi jeg skulde bilde mig ind, at hvo der fører saadan Tale, kan faae hvilken brav Mands Dotter han forlanger. Men der kommer Fatter; jeg maa løbe.*

[1] I 1723 er Ordet »Men« kommet paa en forkert Plads, som det har beholdt i alle følgende Udgaver. (»Min kjære Monsieur Herman von Bremen. Men«).

[2] »Den Europæiske Herold« (af en Geheimeraad Zech, der paa Titelbladet kaldte sig Friedrich Leutholf von Franckenberg) var et statsvidenskabeligt og genealogisk Værk i to tykke Foliobind.

politiske Nachtisch kan jeg allerede paa mine Fingre;[1] men den vil ikke forslaae. Skam faae Autor, han maatte have gjort den noget vidtløftigere. I kjender vel den Bog?

ANTONIUS. Nei, jeg gjør ikke.

HERMAN. Da skal jeg laane Jer min, den er saa god, som den er lille. Al min hele Politica har jeg af den Bog, samt af Herkules og Herkuliskus.

ANTONIUS. Den sidste er jo kun en Roman.[2]

HERMAN. Ja, det er sandt nok; gid Verden var fuld af saadane Romaner. Jeg var paa en vis Sted forgangen Dag, hvor en fornem Mand hviskede mig i Ørene: Hvo der har læst den Bog med Forstand, kan forestaae den største Bestilling, ja regjere et helt Land.

ANTONIUS. Ja, Fatter, naar jeg skal slaae mig til Læsning, forsømmer jeg mit Handværk dermed.

HERMAN. Jeg siger Jer, Monsieur, jeg agter ikke længe at blive ved Kandstøberiet. Jeg burde for længe siden at have forladt det; thi hundrede brave Mænd her i Byen har sagt mig: Herman von Bremen, I burde være noget Andet. Ja, det er ikke længer siden end forgangen Dag, at en Bormester lod i Raadet falde disse Ord: Herman von Bremen kunde nok tjene til Andet end Kandstøber; den Mand har det inde, som mange af os i Raadet selv maa lede efter. Hvoraf I kan slutte, at jeg ikke døer Kandstøber. Vil derfor gjerne have En til Svigersøn, der lægger sig efter Statssager, saasom jeg haaber med Tiden, at baade han og jeg

[1] »Den politiske Nachtisch« var en Lommebog for Avislæsere.
[2] »Herkuliskus« var en Roman af samme Slags som »Herkules« og af samme Forfatter.

skal komme i Raadet. Vil I nu begynde paa den politiske Nachtisch, saa vil jeg examinere Jer hver Lørdagaften, hvor vidt I er avanceret.

ANTONIUS. Nei, min Tro vil jeg ikke; jeg er for gammel til at gaae i Skole igjen paany.

HERMAN. Ja, saa er I og ikke skabt til at være min Svigersøn. Adieu.[1]

SCEN. 5.

GESKE.[2] *ANTONIUS.* *SIDEN ET PAR* *DRENGE.*

GESKE. Det er forskrækkeligt med min Mand; han er aldrig inde og tar vare paa sit Arbeide. Jeg vilde give noget Godt til, at jeg kunde faae at vide, hvor han har sin Gang. — Men se, Monsieur Antonius! Gaaer Han her alene? Vil Han ikke komme ind?

ANTONIUS. Nei Tak, Mutter; jeg er for ringe dertil.

GESKE. Ei, hvad er det for Snak?

ANTONIUS. Jer Mand har faaet politiske Griller og gaaer med en Bormester i Maven. Han kaster paa Nakken af Handværksfolk, som jeg og mine Lige; han bilder sig ind, at han er klogere end Notarius Politicus selv.

GESKE. Den Nar, den Gjæk! vil I agte ham? Jeg troer før, han blir Staader og kommer til at betle sit Brød, end han blir Bormester. Kjære Antonius, I skal ikke agte ham, og lad ikke den Godhed falde, som I har for min Datter.

[1] Herman begiver sig derefter ud i Byen.
[2] »Geske« — i de gamle Udgaver: »Geske von Bremens Kone«.

ANTONIUS. Von Bremen svær paa, at hun skal Ingen have uden en Politicus.

GESKE. Jeg skal før vride Halsen om paa hende, end hun skal faae en Politicus. I gamle Dage kaldte man jo en Skjelm en Politicus.

ANTONIUS. Jeg agter ikkeheller at blive saadan En. Jeg vil nære mig redelig med mit Hjulmageri. Det gav min salig Fader sit daglig Brød, og jeg haaber, det skal ogsaa føde mig. Men her kommer en Dreng, som vil vist tale med Jer.

GESKE. Hvad vil I, mit Barn?

DRENGEN. Jeg vilde gjerne tale med Mester Herman.

GESKE. Han er ikke hjemme. Vil I sige mig det?

DRENGEN. Jeg skulde høre fra vor Madame, om det Fad var færdig, som hun bestilte for tre Uger siden. Vi har haft ti og ti Bud derom, men man opholder os kun med Snak.

GESKE. Bed Jer Madame, min Søn, at hun ikke bliver vred; det skal blive vist færdig til imorgen.

[Drengen gaaer.]

EN ANDEN DRENG. Jeg skulde fornemme een Gang for alle, om de Tallerkener kan blive færdige. De kunde have været gjort og opslidte, siden vi bestilte dem. Mutter svoer paa, at I faaer ikke saa hastig Arbeide for os igjen.

GESKE. Hør, mit hjerte Barn, naar I bestiller Noget herefter, skal I bestille det hos mig. Min Mand har sommetider nogle Svin paa Skoven, saa det gjør ingen Gode, at tale med ham derom. Tro mig paa mine Ord, det skal blive færdigt paa Lørdag. Adieu.

[Drengen gaaer.]

Her seer I, min kjære Antonius, hvorledes det gaaer til i vort Hus. Vi mister ved min Mands Forsømmelse eet Arbeid efter et andet.

ANTONIUS. Er han da aldrig hjemme?

GESKE. Sjælden, og naar han er hjemme, bygger han Casteller i Luften, saa at han har ingen Tanke til Arbeid. Jeg forlanger Intet af ham, uden at han vil have Indseende med Folkene; thi naar han gjør Noget, maa Svendene gjøre det om igjen. Se, der er Peiter,[a] han skal tilstaae mine Ord.

SCEN. 6.

PEITER.[b] *GESKE. ANTONIUS.*

PEITER. Her er Manden ude, Mutter, som skal have Penge for de 8 Tønder Kul, vi fik igaar.

GESKE. Ja, hvor skal jeg tage Pengene fra? Han faaer at bie, til min Mand kommer hjem. Kan du ikke sige mig, Peiter,[c] hvor min Mand har sin Gang om Dagen?

PEITER. Omtrendt ved disse Tider er han i et Vinhus hos Jakob von Lübeck ved Mühlenbrück.[1] Der holdes alle Dage et Collegium, som de kalder Collegium Polemiticum, hvor over tolv Personer kommer sammen og snakker om Statssager. Jeg var derinde igaar, men i en anden Stue, og saae

[a] *»Peiter« er i 1724 forandret til »Henrik«.*

[b] *I 1724 optræder Henrik istedenfor Peiter.*

[c] *Navnet »Peiter« er i 1724 strøget, uden at Henriks Navn er sat isteden.*

[1] »Mühlenbrück« var en Bro i Hamborg mellem Sankt Nikolai Sogn og Sankt Petri. Ved Broen laa en Vandmølle, og foran Broen var der en Vei eller Gade, som kaldtes »Bei der Mühlenbrücke«.

dem sidde alle ved et Bord og Husbond ved Bordenden.[a]

GESKE. Kjendte du nogle af dem?

PEITER. Jamænd! jeg kjender dem Alle; lad see: Husbond og Værten i Huset var to, Frands Parykmager 3, Christoffer Maler 4, Gilbert Tapetmager 5, Christian Farver 6, Gert Bundtmager 7, Henning Brygger 8, Sivert Posekiger 9, Niels Skrivemester 10, David Skolemester 11, og Richard Bøstenbinder 12.[1]

ANTONIUS. Det er Alle nogle fede Karle at tale om Statssager. Hørte I ikke, hvad de talede?

[a] *Denne Fortælling er i 1724 forandret til følgende Replikskifte:*

HENRIK. Om Mutter vilde holde ren Mund, skulde jeg nok sige det.

GESKE. Jeg svær dig til, Henrik, at jeg ikke skal røbe dig.

HENRIK. Der holdes alle Dage et Collegium, som de kalder Collegium Polemiticum, hvor over tolv Personer kommer sammen og snakker om Statssager.

GESKE. Hvor holdes den Forsamling?

HENRIK. Mutter maa ikke kalde det Forsamling. Det hedder Collegium.

GESKE. Hvor holdes da det Collegium?

HENRIK. Det holdes vexelvis, nu hos En, nu hos en Anden; idag (men ikke mine Ord igjen) skal det holdes her.

GESKE. Haha! Nu begriber jeg, hvorfor han vil have mig ud idag at besøge Smedens Kone Arianke.[2]

HENRIK. Mutter kan nok gaae ud, men komme tilbage om en Time og overrumple dem. Igaar holdtes samme Collegium hos Jens Øltapper; der saae jeg dem alle sidde ved et Bord og Husbond ved Bordenden.

[1] »Frands Parykmager« viser sig i næste Akt at være Knivsmed. »Posekiger« var et Spotnavn for en Visiterer. »David Skolemester«, ved hvis Navn man kommer til at tænke paa den kjøbenhavnske Skolemester, der boede paa Kjøbmagergade, har Paulli i sin Omarbeidelse af Komedien (1724) forandret til »Evert Knivsmed« og har derved opnaaet, at »Frands Parykmager«, som hos Holberg først er Parykmager og siden Knivsmed, kan hele Tiden være Parykmager.

[2] »Arianke« — i 1724: »Annike«; men Smedens Kone hedder i Tredie Akt Arianke.

PEITER. Jeg hørte det nok, men jeg forstod kun lidt deraf; jeg hørte nok, at de satte Keisere, Konger og Kurfyrster af og Andre i deres Sted igjen. Nu talede de om Told, nu om Accise og Consumption, nu om udygtige Folk, som var i Raadet, nu om Hamborgs Opkomst og Handelens Forfremmelse, nu kastede de op i Bøger, nu kigede de i Landkorte. Richard Børstenbinder sad med en Tandstikker i Haanden, saa jeg troer, han maa være Sekretær i Raadet.[1]

ANTONIUS. Ha ha ha! Det Første jeg møder ham, skal jeg, min Tro, sige: Goddag, Hr. Sekretær!

PEITER. Jamen ikke mine Ord igjen! Gid Fanden have med de Folk at bestille, som kan sætte Konger og Fyrster, ja Bormester og Raad selv af!

GESKE. Taler min Mand ogsaa med?

PEITER. Ikke meget. Han sidder kun og grunder og tar Snustobak, medens de Andre taler, og, naar de har udtalt, deciderer han.

GESKE. Kjendte han dig ikke da?

PEITER. Han saae mig ikke; thi jeg var i en anden Stue, og omendskjøndt han havde seet mig, saa havde hans Høihed ikke tilladt ham at kjende mig; thi han havde en Mine, som en Kredsoberst,[2] som den øverste Bormester, naar han gir Audients til en Minister. Folk, saasnart de komme i Collegier, faaer ligesom en Taage for Øinene, saa de ikke kan see end deres bedste Venner.

GESKE. Ak, jeg arme Menneske! Den Mand fører os vist i Ulykke, om Bormester og Raad faaer

[1] »en Tandstikker« — saaledes kalder Peiter en Pennefjer.
[2] »en Kredsoberst« — Øversten i en af de ti Kredse, hvori Tydskland dengang var delt.

at vide, saadant at han sidder og reformerer Staten.[1] De gode Mænd vil ingen Reformation have her i Hamborg. Se kun til, om vi ikke faaer Vagt for vort Hus, førend vi veed et Ord deraf, og min gode Herman von Bremen blir trækket i Fængsel.

PEITER. Det kan nok skee; thi Raadet har aldrig haft meer at sige end nu, siden den Tid Kredstropperne laa i Hamborg. Det hele Borgerskab er ikke mægtig til at tage ham i Forsvar.[2]

ANTONIUS. Lapperi! Det er kun at lee af saadane Karle. Hvad kan en Kandestøber, en Maler eller Børstenbinder vide af Statssager? Raadet vil heller divertere sig end blive bange derover.

GESKE. Jeg vil derhen samme Øieblik og læse Texten for dem Alle. Kom, lad os gaae.[a]

[a] *Geskes sidste Replik er i 1724 forandret til:*
Jeg vil see til, om jeg kan overrumple dem. Lad os gaae ind saa længe.

[1] »saadant at han« ɔ: at han saadan. I de tidligere Udgaver staaer der ikke Komma efter »vide«, men efter »saadant«, som om dette Ord var Substantivet Saadant; men det er vistnok Adverbiet saadan, stavet med t.

[2] I nogle Aar (fra 1708 til 1712) havde Keiseren ladet Tropper fra den nedersachsiske Kreds ligge i Hamborg samtidigt med at der laa Commissarer, som skulde bringe det demokratiske Parti til at blive enigt med det aristokratiske om Fristadens Forfatning.

ACTUS II.

SCEN. 1.

COLLEGIUM POLITICUM

PRÆSENTERES I ET VÆRTSHUS.[a]

GERT BUNDTMAGER. Det vil Altsammen give sig paa næste Rigsdag. Gid jeg var der en Time. Jeg vilde hviske Kurfyrsten af Mainz Noget i Ørene, som han skulde takke mig for. De Godtfolk veed ikke, hvori Tydsklands Interesse bestaaer. Hvor har man nogentid hørt en keiserlig Residentsstad som Wien uden Flaade eller idetringeste uden Galleier? De kunde nok holde en Krigsflaade til Rigets Forsvar; der gives jo nok Krigssteuer og nok Römer-Monathen dertil.[1] Se om ikke Tyrken er klogere. Vi kan aldrig lære bedre at føre

[a] *I 1724, hvor Collegiet holdes i Kandestøberens Hus, har Anden Akt faaet følgende nye Begyndelse:*

SCEN. 1.

HENRIK. HERMAN. SIDEN *FLERE AF COLLEGIUM POLITICUM.*

HERMAN. Henrik, lav nu Alting færdig; Krus og Piber paa Bordet. Ret nu har vi dem.

(Henrik gjør Alting færdig; En kommer ind efter en Anden. De sætter sig ned ved Bordet og Herman von Bremen ved Bordenden.)

HERMAN. Velkommen Allesammen. I gode Mænd! Hvor var det, vi slap sidst?

RICHARD BØRSTENBINDER. Det var vist om Tydsklands Interesse.

GERT BUNDTMAGER. Det er sandt, nu erindrer jeg det. Det vil Altsammen give sig paa næste Rigsdag o. s. v.

[1] »Römer-Monathen« var Navnet paa en Skat, som Stænderne bevilgede Keiseren til Rigskrige og andre extraordinære Foretagender.

Krig end af ham. Der er jo Skove nok baade i Østerrige og Prag, dersom man kun vil bruge dem enten til Skibe eller Master. Havde vi en Flaade i Østerrige eller Prag, da lod nok Tyrken eller Franskmanden fare at beleire Wien, og vi kunde gaae lige til Constantinopel. Men Ingen tænker paa Saadant.

SIVERT POSEKIGER. Nei, aldrig nogen Moers Sjæl. Vore Forfædre har været langt klogere. Det kommer Alt paa Anstalter.[1] Tydskland er ikke større nu, end det var i gamle Dage, da vi ikke alene forsvarede os berømmelig mod alle vore Naboer, men endog tog ind store Stykker af Frankrige og beleirede Paris selv baade til Lands og Vands.

FRANDS KNIVSMED.[2] Men Paris er jo ingen Søsted.

SIVERT. Saa maa jeg da forstaae mit Landkort meget ilde. Jeg veed nok, hvor Paris ligger. Saaledes ligger jo Engeland, ret her, hvor jeg holder min Finger; her løber jo Canellien,[3] her ligger Bordeus og her Paris.

FRANDS. Nei, Bruder! her ligger jo Tydskland og her strax ved Frankrig, som er landfast med Tydskland; *ergo* kan jo Paris ingen Søsted være.

[1] »Alt paa Anstalter« — saaledes staaer der i de gamle Udgaver og ligeledes i Paullis Komedie. Kun i Bætzmanns Optryk af denne (1867) staaer: »det kommer Alt *an* paa Anstalter«; men samme Optryk indeholder flere smaa Unøiagtigheder.

[2] Frandses to første Replikker have i de gamle Udgaver til Overskrift »Frands Parykmager«, da han i den foregaaende Akt blev kaldet saaledes. Men det viser sig snart, at han er Knivsmed.

[3] »Canellien« er i Liebenbergs Udgave forandret til »Canallien«; men baade i de gamle Udgaver og i Paullis Komedie og i den svenske Oversættelse 1729 staaer »Canellien«.

SIVERT. Er der da intet Hav ved Frankrig?

FRANDS. Nei vist, en Franskmand, som ikke har reist udenlands, veed aldrig hverken af Skibe eller Baade at sige. Spør kun Mester Herman. Er det ikke, som jeg siger, Mester Herman?

HERMAN. Jeg skal strax skille Trætten. Hr. Vært! Laan os Jer Landkort over Europa. I har jo Danckwarts[1] Landkorte.[a]

VÆRTEN. Der har I et, men det er noget istykker.

HERMAN. Det vil ikke sige. Jeg veed nok, hvor Paris ligger, men vil kun have Landkortet for at overbevise de Andre. Seer I nu, Sivert, her ligger Tydskland.

SIVERT. Det er ret nok. Jeg kan see det paa Donaustrømmen, som ligger her.

(Idet han peger paa Donaustrømmen, støder han Kruset om med Albuen, saa at Landkortet fordærves.)

VÆRTEN. Den Donaustrøm løb noget for stærk.[2]

(De leer Allesammen: Ha ha ha!)

HERMAN. Hør, Godtfolk! vi taler saa meget om fremmede Sager. Lad os tale noget om Hamborg. Den Materie kan flye os nok at bestille. Jeg har tidt tænkt paa, hvoraf det kommer, at vi ingen Steder har i Indien, men skal kjøbe de Varer af Andre. Det er en Sag, som Bormester og Raad nok burde betænke.

[a] *I 1724 ere Hermans Ord forandrede til: »Henrik, laan os Landkort over Europa. Danckwarts Landkort.«*

[1] »Danckwarts« er i Dethardings tydske Oversættelse (1742) korrigeret til Dankarts, men skal ifølge Werlauffs Antegnelser være Danckerts (hvad der ogsaa staaer i den hollandske Oversættelse 1766).

[2] »Den Donaustrøm« — i de gamle Udgaver: »Den Donaustrømmen«, en Norvagisme, som er korrigeret i Paullis Komedie.

RICHARD. Tal ikke om Bormester og Raad. Skal vi bie, til de tænker derpaa, kommer vi til at bie længe. Her i Hamborg berømmes en Bormester alene deraf, at han kan holde det lovlige Borgerskab i Tvang.[1]

HERMAN. Jeg mener, I gode Mænd, at det endnu ikke er for sildig; thi hvorfor skulde ikke Kongen af Indien unde os saa vel Handel, som Hollænderne, hvilke har Intet at føre didhen uden Ost og Smør, som gemenligen blir fordærvet paa Veien? Jeg holder for, at vi gjorde vel, om vi indgav et Forslag til Raadet derom. Hvormange er vi her samlede?

VÆRTEN. Vi er kun sex, thi de andre sex troer jeg ikke kommer mere.

HERMAN. Det er alt nok. Hvad er Jer Mening, Hr. Vært? Lad os votere.

VÆRTEN. Jeg er ganske ikke for det Forslag; thi slige Reiser bringer mange Godtfolk af Staden, som jeg har en daglig Skilling af.

SIVERT POSEKIGER. Jeg holder for, man bør see meer paa Stadens Opkomst end sin egen Interesse, og at Mester Hermans Forslag er det ypperligste, som nogentid kan gjøres. Jo mere Handel vi driver, jo meer maa jo Staden florere; jo flere Skibe der kommer hid, jo bedre er det ogsaa for os smaa Betjentere. Dog det Sidste er ikke mest Aarsag, at jeg raader til dette Forslag; men Stadens Tarv og Fremgang driver mig alene til at recommandere Saadant.

[1] Paulli har tilføiet, at »de tage Alle Hattene af« ved Ordene »det lovlige Borgerskab« (eine löbliche Bürgerschaft). Muligvis er dette ikke Paullis Opfindelse, men en Anmærkning, hvoraf man seer, hvad Aktørerne gjorde, naar de spillede Holbergs Komedie.

GERT BUNDTMAGER. Jeg kan aldeles ikke samtykke dette Forslag, men raader heller til Compagniers Oprettelser paa Grønland og Strat Davids; thi saadan Handel er Staden langt nyttigere og bedre.[1]

FRANDS KNIVSMED. Jeg mærker, at Gertes Votum sigter meer til egen Nytte end Republikens Bedste; thi til de indianske Reiser trænger man ikke saa meget til Bundtmageren, som til de nordiske Reiser. Jeg for min Part holder for, at den indianske Handel overgaaer alle i Vigtighed; thi i Indien kan man undertiden for en Kniv, Gaffel eller Sax faae af de Vilde et Stykke Guld, som veier lige saa meget. Vi maa mage det saa, at de Forslag, vi gir ind for Raadet, ikke lugter af Egennytte; thi ellers kommer vi ingen Vei dermed.

RICHARD BØRSTENBINDER. Jeg er af samme Mening, som Niels Skriver.

HERMAN. Du voterer som en Børstenbinder; Niels Skriver er jo ikke tilstede. — Men hvad vil den Kvinde herinde? Det er, min Tro, min Kone!

SCEN. 2.

GESKE. COLLEGIUM POLITICUM.

GESKE [til Herman]. Er det her, man skal finde Jer, Dagdriver? Det var nok saa godt, at I var hjemme og arbeidede Noget,[a] eller idetringeste, at I havde Indseende med Jer Folk. Vi mister eet Arbeid efter et andet ved Jer Forsømmelse.

[a] *I 1724, hvor Collegiet holdes hjemme hos Herman, siger Geske: »Er I her, Dagdriver? Det var nok saa godt, at I arbeidede Noget«.*

[1] »Strat Davids« — Davis-Strædet, paa Plattydsk Straat Davis.

HERMAN. Ti stille, Kone! Du blir Fru Bormesters, før du veedst et Ord deraf. Mener du, at jeg gaaer ud for Tidsfordriv? Jo, jo! Jeg har ti Gange meer Arbeide end I Alle i Huset. I Andre arbeide kun med Hænderne, men jeg med Hjernen.

GESKE. Alle galne Folk gjør ligeledes; de bygge, som I, Casteller i Luften og bryder Hjernen med Galskab og Gjækkeri, indbildende sig at gjøre vigtige Ting, da det dog i sig selv er Intet.

GERT BUNDTMAGER. Var det min Kone, hun skulde ikke tale meer end een Gang.

HERMAN. Ei Gert! Det maa en Politicus ikke agte. For et Aar eller tre havde jeg smurt min Kones Ryg for saadane Ord. Men siden den Tid, jeg har begyndt at kige i politiske Bøger, har jeg lært at foragte Saadant. *Qui nescit simulare, nescit regnare,* siger en gammel Politicus, som ingen Gjæk var; jeg troer, han hedte Agrippa eller Albertus Magnus;[1] thi det er Fundament til al Politik i Verden. Thi hvo der ikke kan taale at høre et ondt Ord af en hidsig og gal Kone, duer ikke til nogen høi Bestilling. Koldsindighed er den allerstørste Dyd og den Ædelsten, som mest pryder Regenter og Øvrighed. Derfor holder jeg for, at Ingen burde komme her i Staden at sidde i Raadet, førend han havde gjort Prøver paa sin Koldsindighed og ladet see, at han baade kunde tage imod Skjeldsord, Hug og Ørefigen. Jeg er af Naturen hidsig, men jeg stræber at overvinde det ved Studering. Jeg har læst i Fortalen af en Bog, som hedder Der politische Stockfisch,[2] at naar En

[1] Holberg fortæller i sine Heltindehistorier S. 121, at Kong Jakob I. af England havde disse latinske Ord til Mundheld.
[2] Bogen var en Roman; »der politische« betyder den fiffige.

blir overvældet af Vrede, skal han tælle til Tyve, imidlertid gaaer ofte Vreden over.[1]

GERT. Det kunde ikke hjælpe mig, om jeg talte til Hundrede.

HERMAN. Ja, saa duer I ikke til Andet end til at være Subaltern. — Hr. Vært, giv min Kone et Krus Øl ved det lille Bord.[a]

GESKE. Ei, du Slyngel! Mener du, at jeg er kommen hid for at drikke?

HERMAN. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. Nu er det alt over. Hør, Mutter! du maa ikke tale saa haardt til din Mand; det lader saa farlig gement.

GESKE. Er det da fornem at betle? Har enhver Kone ikke Aarsag til at skjelde, naar hun har saadan Dagdriver til Mand, der saaledes forsømmer sit Hus og lader Hustru og Børn lide Nød?

HERMAN. Hr. Vært, giv hende da et Glas Brændevin; thi hun har forivret sig.[2]

GESKE. Hr. Vært, giv min Mand, den Slyngel, et Par Ørefigen.

VÆRTEN. Det maa I selv gjøre. Jeg betakker mig ellers for saadan Commission.

GESKE. Saa tør jeg gjøre det selv.

(Hun giver ham Ørefigen.)

[a] *I 1724 er »Hr. Vært« og »Værten« i denne og i den følgende Scene forandret til »Henrik«.*

[1] Herom staaer Intet i den nævnte Roman; men i Molières Fruentimmerskolen (II. 4.) minder Arnolf om, at en græsk Philosoph sagde til Keiser Augustus, at naar man bliver vred, skal man fremsige Alfabetet, for at faae Galden tempereret.

[2] Et Glas Brændevin mentes at kunne bringe Folk, der vare komne i Affect, til sig selv igjen. Herman forlanger ogsaa i Slutningen af Akten, da en politisk Nyhed har altereret ham, et Glas Brændevin.

HERMAN. 1. 2. 3. 4. 5. (o. s. v. til) 20.

(Han lader som han vil slaae igjen, men begynder paany at tælle til 20.)

Havde jeg ikke været en Politicus, saa skulde du have faaet Skam.

GERT. Vil I ikke holde Jer Kone i Ave, saa skal jeg. Fort herud! Herud! (Geske skjelder udenfor.)

SCEN. 3.

COLLEGIUM POLITICUM.

GERT. Jeg skal lære hende at holde sig smukt hjemme en anden Gang. Det bekjender jeg, er det politisk at lade sig trække efter Haaret af sin Kone, saa blir jeg aldrig Politicus.

HERMAN. Ak, ak! *Qvi nescit simulare, nescit regnare;* det er let talt, men ikke ret let practiseret. Jeg bekjender, det var en stor Spot, min Kone gjorde mig; jeg troer, jeg løber endnu ud efter hende og prygler hende paa Gaden; dog 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. Nu er det over. Lad os nu tale om andre Sager.

FRANDS. Kvindfolk har altfor meget at sige her i Hamborg.

GERT. Ja, det er sandt; jeg har tidt tænkt paa at gjøre et Forslag derom. Men det er vanskeligt at lægge sig ud med dem. Forslaget er ellers godt nok.

HERMAN. Hvorledes er det Forslag?

GERT. Det bestaaer af faa Artikler. Først, vilde jeg, at Ægteskabskontrakt skulde ikke være evig, men gjøres paa visse Aar, saa at, naar Manden var ikke fornøiet med sin Kone, kunde han slutte ny Kontrakt med en Anden, men skulde være for-

bunden ligesom med Husleie at sige hende op et Fjerdingaar for Fardag, som skulde være ved Paaske eller Michaelis Tider; hvis han var fornøiet med hende, kunde Kontrakten forlænges. Tro mig, om saadan Lov blev gjort, der skulde ikke findes een ond Kone i Hamborg, men enhver skulde beflitte sig paa at gaae sin Mand under Øien for at have Kontrakten forlænget. Har I gode Mænd Noget at sige imod den Artikel? Frands, du smiler saa skalkagtig; du har vist Noget at sige derimod; lad os høre.

FRANDS. Men kunde ikke en Kone undertiden finde sin Regning ved at blive skilt ved en Mand, som enten var ond imod hende, eller som var en Dagdriver, der alene aad og drak og intet vilde arbeide til Kones og Børns Underhold? Eller hun kunde faae Lyst til en Anden og gjøre Manden Alting saa broget, at han mod sit Forsæt lod hende fare. Jeg holder for, at større Uleiligheder kan reise sig af Saadant. Der er jo Midler til at tvinge en Kone med. Vilde Enhver, som I, Mester Herman, naar han faaer et Ørefigen, give sig til at tælle til Tyve, saa fik vi en Hob skjønne Koner. Jeg holder uforgribelig for, det bedste Middel er, naar en Kone er balstyrisk, at Manden truer hende med at ligge alene og ingen Seng at søge med hende, indtil hun bedrer sig.

GERT. Det kunde jeg ikke holde! Mangen Mand kan ligesaalidt skikke sig deri, som Konen.

FRANDS. Saa kan jo Manden gaae extra.

GERT. Saa kan jo Konen og gaae extra.

FRANDS. Men, Gert, lad os høre de andre Artikler.

GERT. Ja se, om han gjorde det! Du har maaskee

Lyst at skjemte mere. Intet er saa godt, man jo har Noget at sige derimod.

HERMAN. Lad os nu tale om andre Sager. Folk, som hørte os tale, skulde tænke, vi holdt Consistorium eller Tamperret.[1] Jeg tænkte paa inat, da jeg ikke kunde sove, hvorledes Regjeringen i Hamborg bedst kunde indrettes, saa visse Familier, hvori Folk hidtildags ligesom fødtes til Bormestere og Raadsherrer, kunde udelukkes fra den høieste Øvrighedsværdighed, og en fuldkommen Frihed indføres. Jeg tænkte, man skulde vexelvis tage Bormestere nu af eet Laug, nu af et andet, saa blev samtlige Borgerskab[2] delagtig i Regjeringen, og alle Stænder kom til at florere; thi for Exempel, naar en Guldsmed blev Bormester, saae han paa Guldsmedenes Interesse, en Skræder paa Skræddernes Opkomst, en Kandstøber paa Kandstøbernes, og Ingen skulde være Bormester længer end en Maaned, paa det at eet Laug skulde ikke florere meer end et andet. Naar Regjeringen saaledes blev indrettet, kunde vi kaldes et ret frit Folk.

DE ANDRE.[3] Det Forslag er herligt. Mester Herman, I taler som en Salomon.

FRANDS. Det Forslag er godt nok. Men ...

GERT. Du kommer altid med dit Men. Jeg troer, enten din Faer eller Moer har været Mennist.[4]

[1] De Domstole, der kaldtes Consistorier eller Tamperretter, afgjorde Ægteskabssager. Hvert af Stifterne i Danmark og Norge havde sin Tamperret. Herman von Bremen er i Grunden Kjøbenhavner, og det Consistorium, han hentyder til, er Kjøbenhavns Universitets Consistorium, som var Tamperretten i Sjællands Stift.

[2] »Borgerskab« er her det samme som Laug.

[3] »De Andre«. I de gamle Udgaver: »Tutti«.

[4] Tilhængerne af Mennos Lære kaldtes baade Mennoniter og Mennister.

HERMAN. Lad ham kun sige sin Mening. — Hvad vil du sige? Hvad mener du med det Men?

FRANDS. Jeg tænker, mon det ikke skulde være vanskeligt iblandt at faae en god Bormester af ethvert Handværkslaug? Mester Herman er god nok; thi han er velstuderet. Men hvor finder vi, naar han er død, blandt Kandstøberne en Anden, der duer til saadant Regimente? Thi naar Republiken er kommen paa Knæ, er det ikke saa let at støbe den om igjen i en anden Form, som at støbe en Tallerken eller en Kande om, naar den er fordærvet.

GERT. Ak, Pakketel! Vi finder nok dygtige Mænd endogsaa blandt Handværksfolk.

HERMAN. Hør, Frands, du est endnu en ung Mand og derfor ikke kan see saa dybt i en Ting endnu, som vi Andre, hvorvel jeg mærker, du har et godt Hoved og med Tiden kan blive til Noget. Jeg vil kun kortelig forestille dig, at denne din Instants har ingen Grund, alene af vore Personer. Vi ere i dette Laug over tolv Personer, Alle Handværksfolk; Enhver af os kan jo see hundrede Feil, som begaaes af Raadet. Forestil dig nu, at En af os blev Bormester og ændrede de Feil, som vi saa tidt har talt om, og som Raadet ikke kan see. Mon Hamborger-Stad vilde tabe Noget med saadan Bormester? — Dersom I gode Herrer ere saa sindede, da vil jeg give det Forslag ind.

DE ANDRE. Ja vist.

HERMAN. Men nok om de Materier. Tiden gaaer bort, og vi har ikke læst Aviserne endnu. Hr. Vært, lad os faae de sidste Aviser.

VÆRTEN. Her er de sidste Aviser.

HERMAN. Fly dem til Richard Børstenbinder, som pleier læse.

RICHARD. Man skriver fra Hovedleiren ved Rhinstrømmen, at man venter Rekruter.

HERMAN. Ei, det har man skreven tolv Gange i Rad. Spring over Rhinstrømmen. Jeg kan ærgre mig ihjel, naar jeg hør tale om de Sager. Hvad skriver man fra Italien?

RICHARD. Fra Italien skrives, at Prins Eugenius har brudt op med sin Leir, passeret over den Flod Padus og gaaet forbi alle Fæstninger for at overrumple Fiendens Armee, som derudover i største Hast er retireret 4 Miil tilbage. Duc de Vendosme skjændte og brændte allevegne udi sit eget Land udi Retiraden.[1]

HERMAN. Ak, ak! Hans Durchleuchtighed er slagen med Blindhed. Vi er om en Hals. Jeg vil ikke give 4 Skilling for den hele Armee i Italien.

GERT. Jeg holder, min Tro, for, at Prinsen gjorde ret; thi det har altid været mit Forslag. Sagde jeg det ikke forgangen, Frands Knivsmed, at man burde gjøre saaledes?

FRANDS. Nei, jeg kan ikke erindre det.

GERT. Jo, min Tro har jeg sagt det hundrede Gange; thi hvorfor skal Armeen ligge og lunte? Prinsen har, min Tro, gjort ret. Det tør jeg forsvare mod hvem det skal være.

HERMAN. Hr. Vært, giv mig et Glas Brændevin. Jeg kan svære paa, Ihr Herren, at det blev sort for

[1] Da de sidste Aviser bringe denne Efterretning fra Italien, skulde man troe, at Komedien foregaaer i Aaret 1706. Men i den første Akt omtales en Begivenhed, som tilhører en senere Tid, nemlig Ophøret af Hamborgs Occupation af Kredstropperne i December 1712.

mine Øine, da jeg hørte læse disse Tidender. Jeres Skaal, Mussiørs! Nu, det bekjender jeg; det kalder jeg en Hovedforseelse, at gaae forbi Fæstninger.

SIVERT. Jeg havde, min Tro, gjort det Samme, om Armeen havde været mig betroet.

FRANDS. Ja, du skal nok see, at man gjør Posekigere til Generaler.

SIVERT. Du har ikke behov at spotte; jeg turde blive saa god som en Anden.

GERT. Deri har, min Tro, Sivert Ret, at Prinsen har gjort vel, at gaae lige løs paa Fienden.

HERMAN. Ei, min gode Gert! I er altfor selvklog. I faaer lære Noget endnu.

GERT. Da skal jeg ikke lære det af Frands Knivsmed.

(De kommer i stærk Skjelderi og taler En i Munden paa en Anden, reiser sig af Stolene, truer og støier.)

HERMAN (slaaer imod Bordet og raaber:) Stille, stille, Ihr Herren! Lad os ikke tale meer om det. Hver kan beholde sin Mening. Hør, Ihr Herren! gir dog Lyd! Mener I vel, at det er af Frygt, at Duc de Vendosme har retireret sig og sat Ild paa Landet? Nei, den Karl har læst Alexander Magnuses Krønike; thi saa gjorde han, da Darius forfulgte ham, og derover vandt en Seier lige saa stor som den, vi vandt for Hochstedt.[1]

VÆRTEN. Nu slog Klokken Tolv paa Postmesterens Værk.

HERMAN. Saa maa vi da gaae.

(Paa Veien disputerer de og støier om det Forrige.)

[1] Ved Hochstedt seirede Prins Eugen og Marlborough over den franske Armee i Sommeren 1704.

ACTUS III.

SCEN. 1.

ABRAHAMS OG *SANDERUS.* SIDEN ELLER I AFSTAND DERES LAKAIER *JOKUM* OG *CHRISTOFFER.*

ABRAHAMS. Nu skal jeg fortælle Ham et Eventyr, som vil divertere hele Staden. Veed I, hvad jeg har overlagt med tre, fire fornemme Folk her i Byen?

SANDERUS. Nei, jeg veed ikke.

ABRAHAMS. Kjender I ikke Herman von Bremen?

SANDERUS. Det er vist den Kandstøber, som er saa stor Politicus.[a]

ABRAHAMS. Det er den Samme. Jeg var nylig i Selskab med Nogle af Raadet, som ivrede sig meget mod samme Karl, efterdi han talede saa dristig i Værtshus imod Regjeringen og reformerede Alting. De Samme holdt det tjenligt at udskikke Spioner for at vidne paa hans Mund, at han kunde blive revset, Andre til Exempel.

SANDERUS. Det var at ønske, saadane Karle engang kunde blive straffede; thi de sidder og kritiserer over et Krus Øl Konger, Fyrster, Øvrighed og Generaler, saa det er forskrækkeligt at høre

[a] *I 1724 er der af Hensyn til Reglen om Stedets Enhed tilføiet: »og boer i dette Hus«.*

paa. Det er ogsaa farligt; thi den gemene Almue har ikke den Skjønsomhed, at den kan eftertænke, hvor urimeligt det er, at en Kandstøber, Hattemager eller Børstenbinder kan tale med ringeste Grund om slige Sager og see de Ting, som et helt Raad ikke kan see.

ABRAHAMS. Det er sandt; thi samme Kandstøber kan reformere det hele romerske Rige, medens han støber en Tallerken, og agere baade Landstøber og Kandstøber paa een Gang. Men mig behagede ikke samme Raadsherrers Foretagende; thi at straffe eller arrestere saadan Mand opvækker kun Oprør iblandt Almuen og gjør saadan Gjæk meer anseelig. Min Mening var derfor at spille heller en Komødie med ham, som skulde have bedre Virkning.

SANDERUS. Hvori skulde den bestaae?

ABRAHAMS. At skikke ham Deputerede som fra Raadet, for at gratulere ham med Bormesterskab og flye ham strax nogle vanskelige Ting at forrette; saa skal man see, hvor elendig han vil blive, og han selv skal mærke, hvor stor Forskjel der er imellem at ræsonnere om en Bestilling og at forestaae den.

SANDERUS. Men hvad vil deraf følge?

ABRAHAMS. Deraf skal følge, at han enten af Desperation skal forløbe Byen, eller ydmygeligen bede om sin Afsked og tilstaae sin Udygtighed. Jeg er derfor alene kommen til Monsieur Sanderus for at begjære Hans Hjælp i at iværksætte denne Machine,[1] saasom jeg veed, Han er bekvem til Saadant.

[1] »Machine«, Intrige.

SANDERUS. Det kan lade sig gjøre. Vi vil selv agere slige Deputerede og strax gaae til ham.[1]

ABRAHAMS. Ja, her er hans Hus. Jokum eller Christoffer, bank paa og siig, at der to Raadsherrer er herude, som vil tale med Herman von Bremen.

(Lakaierne banker paa.)

SCEN. 2.

HERMAN. DE FORRIGE.

HERMAN. Hvem vil I tale med?

JOKUM. Her er to Raadsherrer, som vil have den Ære at opvarte Ham.

HERMAN. Hillemænd! hvad er det? Jeg seer skiden ud som et Svin.

ABRAHAMS. Underdanigste Tjener, velbaarne Hr. Bormester. Vi ere hidskikkede af Raadet for at gratulere Ham med et Bormesterskab her i Staden; thi Raadet har anseet meer Hans Meriter end Hans Stand og Vilkaar og udvalgt Ham til Bormester.

SANDERUS. Raadet holdt det ubilligt, at saadan viis Mand skulde occuperes med saadane slette Forretninger[2] og grave Sit store Pund ned i Jorden.

HERMAN. Ihr Herren Collegæ, aflægger min Hilsen og Taksigelse til det lovlige Raad og forsikkrer dem om min Protection. Det er mig kjært, at man er falden paa de Tanker, alene for Stadens Skyld, ikke for min egen Persons; thi havde jeg

[1] Først naar Sanderus siger dette, behøve Lakaierne at indtræde for at følge med Herrerne. Skuepladsen, der hidtil var en Stue hjemme hos Sanderus, skal nu tænkes henflyttet til Kandestøberens Hus og bliver strax derefter en Stue i samme.

[2] »slette«, jævne.

skjøttet om Høihed, havde jeg maaskee længe siden været Noget.

ABRAHAMS. Velbaarne Hr. Bormester! Raadet og Borgerskabet kan ikke vente Andet end Stadens Velstand under saadan en høiviis Øvrighed.

SANDERUS. Og derfor har forbigaaet saa mange andre rige og fornemme Mænd, der har ansøgt om den høie Magistrat.

HERMAN. Ja, ja; jeg haaber, De skal ei heller fortryde paa dette Val.

ABRAHAMS og *SANDERUS.* Vi recommanderer os da samtlige udi Hr. Bormesters Bevaagenhed.

HERMAN. Det skal være mig en Fornøielse, at gjøre Dem nogen Tjeneste. Om Forladelse, at jeg følger Dem ikke længer.

SANDERUS. Ei! det kan ei heller staae Hr. Bormester an at gaae videre.

HERMAN (kalder paa en af Lakaierne). Hør, I Kammerat; der har I til en Kande Øl.

LAKAIEN. Ak, vi gjør det ikke, Jeres Velbaarenhed.

SCEN. 3.

HERMAN. GESKE.

HERMAN. Geske! Geske!

GESKE (indenfor). Jeg har ikke Stunder.

HERMAN. Herud,[1] jeg har Noget at sige dig, som du aldrig drømte om din Livstid.

GESKE. Nu, hvad er paafærde?

HERMAN. Har du noget Café i Huset?

GESKE. Hvad Snak! Naar brugte jeg Café sidst?

[1] »Herud« ɔ: frem paa Skuepladsen. (Handlingen foregaaer inde i Huset. »Geske indenfor« ɔ: Geske bag Skuepladsen.)

HERMAN. Du kommer at bruge det herefter da; inden en halv Time faaer du Visit af alle Raadsherrernes Fruer.

GESKE. Jeg troer, den Mand drømmer.

HERMAN. Ja, jeg drømmer saaledes, at jeg har drømt os et Bormesterskab paa Halsen.

GESKE. Hør, Mand! gjør mig ikke vred igjen; du veedst, hvor det gik sidst.

HERMAN. Saae du ikke de to Herrer med deres Lakaier, som gik her forbi?

GESKE. Jo, jeg saae dem.

HERMAN. De vare herinde og lod mig vide fra Raadet, at jeg er bleven Bormester.

GESKE. I er Fanden heller!

HERMAN. Lad nu see, kjære Kone, at du beflitter dig herefter paa et mere fornem Væsen, og at ingen af de gamle Kandstøbernykker blir tilbage hos dig.

GESKE. Ak, er det vist, min hjerte Mand?

HERMAN. Det er saa vist, som jeg staaer her. Ret lige nu har vi Huset fuldt af Gratulationer, af skyldigste Tjenere og Tjenerinder, af Sjømørskommanger og Baslemanger.[1]

GESKE (paa Knæ). Ak, min hjerte Mand! forlad mig, om jeg har gjort dig Noget imod tilforn.

HERMAN. Alt forladt. Beflit dig kun paa at være noget fornem herefter, saa skal du have min Naade. Men hvor skal vi faae en Tjener i en Hast?

GESKE. Vi kommer til at kaste nogle af Jere Klæder paa Henrik, indtil vi kan faae kjøbt Liberi. Men hør, min Hjerte; eftersom I nu er bleven

[1] I de gamle Udgaver: »Jemerecommaner og Baselemaner« (af det Franske *Je me recommande et vous baise les mains*).

Bormester, saa vilde jeg bede, at Gert Bundtmager maa straffes for den Tort, han gjorde mig idag.

HERMAN. Ei, min hjerte Kone! Bormesters Frue maa ikke tænke paa at hævne den Uret, som er vederfaret Kandstøberens Kone. Lad os faae Henrik herind.

SCEN. 4.

GESKE. HERMAN. HENRIK.

GESKE. Henrik!

HENRIK. Hei!

GESKE. Henrik, du maa ikke svare saa herefter. Veedst du ikke, hvad os er vederfaret?

HENRIK. Nei, jeg veed ikke.

GESKE. Min Mand er bleven Bormester.

HENRIK. Hvorover?

GESKE. Hvorover? Over Hamborg.

HENRIK. Han er Pokker heller! Det var jo et Fandens Spring af en Kandstøber.

HERMAN. Henrik, tal mere med Beskeed. Du skal vide, du est Lakai hos en stor Mand nu.

HENRIK. Lakai! Saa avancerer jeg ikke nær saa meget.

HERMAN. Du skal nok avancere. Du kan med Tiden blive Reutendiener.[1] Ti kun still. Du kommer paa nogle Dage at agere Lakai, indtil jeg kan faae en Tjener. — Han kommer til at bære min

[1] Reutendienerne (die Reitendiener, *famuli equestres*) vare en Slags offentlige Betjente, der havde Ansættelse ved Raadet og tillige skulde bruges af Privatfolk som Bedemænd til Bryllupper og Begravelser og ved disse Høitideligheder fungere enten som Køgemestre eller Lakaier eller Ligbærere. Den omsider forældede Institution blev ophævet i 1866.

brune Kjole, min Hjerte, indtil vi kan faae Liberi færdig.

GESKE. Men jeg frygter, den vil blive altfor lang.

HERMAN. Ja vist er den for lang; men man faaer at hjælpe sig i en Hast, som man kan.

HENRIK. Ak, Herre Jeh! den rækker mig ned til Hælene. Jeg vil see ud som en Jødepræst.

HERMAN. Hør, Henrik!

HENRIK. Ja, Mester.

HERMAN. Du Slyngel! Kom mig ikke med slige Titler mere; du skal herefter, naar jeg raaber paa dig, svare: Herre! og naar Nogen kommer at spørge efter mig, skal du sige: Bormester von Bremenfeld er hjemme.

HENRIK. Skal jeg svare saaledes, enten Herren er hjemme eller ei?

HERMAN. Hvilken Snak! Naar jeg ikke er hjemme, skal du svare: Hr. Bormester von Bremenfeld er ikke hjemme, og naar jeg ikke vil være hjemme, skal du svare: Bormesteren gir ikke Audients idag. — Hør, min Hjerte! Du maa strax lave til noget Café;[1] du skal have Noget at traktere Raadsherrernes Fruer med, naar de kommer; thi deri vil vor Reputation bestaae herefter, at man kan sige: Bormester von Bremenfeld gir gode Raad, og hans Frue god Café. Jeg er saa bange, min Hjerte, at I forseer Jer i Noget, førend I blir vant til den Stand, I er kommen i. — Henrik, spring du ud efter et Thebord med nogle Kopper, og lad Pigen springe efter fire Skilling i Café; man kan altid siden kjøbe meer. — Det skal være Jer en Regel, min Hjerte, til videre, at I ikke taler meget,

[1] »lave til noget Café« er en Norvagisme; paa Dansk hedder det: lave noget Café til, eller tillave noget Café.

indtil I lærer at føre honnet Discours. I skal ei heller være altfor ydmyg, men staae paa Jer Respect og for Alting arbeide paa, at faae det gamle Kandstøberværsen af Hovedet og bilde Jer ind, at I har været Bormestersfrue i mange Aar. Om Morgenen skal der et Thebord være dækket for Fremmede, som kommer; om Eftermiddagen et Cafébord, og derpaa spilles Kort. Der et et vist Spil, som kaldes Allumber;[1] jeg vilde give hundrede Rigsdaler til, at I og vor Datter Frøken Engelke forstod det. I maa derfor give flittig Agt, naar I seer Andre spiller, at I kan lære det. Om Morgenen skal I ligge til Klokken Ni eller halvgaaen Ti; thi det er kun gemene Folk, som staaer op om Sommeren med Solen. Dog om Søndagene maa I reise Jer noget tidligere, saasom jeg paa de Dage agter at medicinere. En smuk Snustobaksdaase maa I lægge Jer til, som I maa lade ligge paa Bordet hos Jer, naar I spiller Kort. Naar Nogen drikker paa Jeres Sundhed, skal I ikke sige Tak, men *tres humble Servitør*. Og naar I gaber, skal I ikke holde for Munden; thi det er ikke meer brugelig blandt fornemme Folk. Endelig, naar I er i Compagnie, skal I ikke være formeget pæn, men sætte Honneteteten noget tilside .... Hør, jeg glemte Noget. I skal ogsaa lægge Jer en Skjødehund til, hvilken I skal elske som Jer egen Datter; thi det er ogsaa fornem. Vor Nabokone Arianke har en smuk Hund, som hun nok laaner Jer, til vi kan selv faae En. Hunden skal I give et fransk Navn, som jeg nok skal hitte paa, naar jeg faaer Stunder at tænke mig om. Den skal idelig ligge

[1] »Allumber« kaldes Spillet, fordi man paa Fransk siger *jouer à l'hombre*.

i Jer Skjød, og I skal idetringeste en halv Snes Gange kysse den, naar der er Fremmede.

GESKE. Nei, min hjerte Mand, det kan jeg umulig gjøre; thi man veed ikke altid, hvor en Hund har lagt og sølet sig. Man kan derover enten faae Munden fuld af Skarn eller Lopper.

HERMAN. Ei, ingen Snak! Vil I være Frue, saa maa I og have Fruenoder. Saadan Hund kan derforuden ogsaa give Jer Anledning til Discours; thi naar I ingen Anledning har til Materie, kan I fortælle om Jers Hunds Kvaliteter og Dyder. Gjør kun, som jeg siger, min Hjerte. Jeg forstaaer mig paa den fornemme Verden bedre end I. Speiler Jer kun i mig. I skal see, at der ikke skal være de ringeste gamle Levninger hos mig tilbage. Det skal ikke gaae mig, som det gik en vis Slagter, som blev Raadmand, hvilken, naar han havde skrevet en Side ud og skulde vende Bladet om, satte Pennen i Munden, som han var vant at gjøre med Slagterkniven.[a] (De gaaer Alle ud.)

[a] *I 1724 er tilføiet: Lad os [gaae] ind at gjøre Anstalter. Den nye Slutningsscene, som Tredie Akt har i Udgaven 1731, findes meddelt bagefter Komedien.*

ACTUS IV.

SCEN. 1.

HENRIK ALENE.

(Har Lisser paa begge Ærmerne af sin Kjol, som gaaer ham til Hælene og er borderet med hvidt Papir.)

Jeg er en Hundsfot, om jeg kan begribe, hvorledes Raadet er falden paa de Tanker, at gjøre min Husbond til Bormester; thi jeg seer ingen Overensstemmelse imellem en Kandstøber og saadan høi Embedsmand; uden maaskee det kommer deraf, at ligesom en Kandstøber kaster gamle Tallerkner og Fade i en Form og støber dem om til nye, saa kan ogsaa en god Bormester ved gode Love støbe Republiken om igjen, naar den forfalder. Men de gode Mænd har ikke taget i Agt, at min Husbond var den sletteste Kandstøber i Hamborg og derfor, om de ellers har udvalgt ham paa det Fundament, vil blive ogsaa den sletteste Bormester, vi har haft. Den eneste Nytte ved dette Val er, at jeg blir Reutendiener derved; thi det er en Bestilling, som jeg har Naturalier og Lyst til. Thi fra jeg var et Barn, har jeg kunnet glæde mig ved at see Folk trækkes i Arrest. Det er ogsaa en god Bestilling for En, der veed at snoe sig lidt deri; thi først maa jeg lade, som jeg har meget at sige hos Bormester, og naar Folk faaer den Troesartikel i Hovedet, vinder Henrik idetringeste 100 Daler eller 200 derved om Aaret, som jeg ikke vil imodtage af Girighed, men alene for at lade see,

at jeg forstaaer mit Embede og Reutendienerat. Vil Nogen tale med Bormester, siger jeg, han er ikke hjemme. Siger de, at de saae ham i Vinduet, svarer jeg, det vil intet sige, han er dog ikke hjemme. Folk i Hamborg veed strax, hvad saadan Svar betyder. De stikker Henrik en Daler i Haanden, saa kommer Herren strax hjem; er han upasselig, saa blir han strax frisk, er der Fremmede hos ham, saa gaaer de strax bort, ligger han, saa staaer han strax op. Jeg omgaaes undertiden med fornemme Lakaier; jeg veed nok, hvor der tilgaaer i slige Huse. I gamle Dage, da Folk var dumme, som Heste og Esler, da kaldte man Saadant Nefas, men nu hedder det Extra, Drikkepenge eller uvisse Indkomster. Men se, der kommer Anneke; hun veed endnu intet af denne Forandring; thi hun har saadan gemen Kandstøberske Mine og Gang endnu.

SCEN. 2.

ANNEKE. HENRIK.

ANNEKE. Ha ha ha! Nei se, hvor det Spøgelse seer ud! Jeg troer, det er en Adriane, han har faaet paa sig.

HENRIK. Hør, du Kandstøber-Caronje, har du ikke seet et Liberi eller en Lakai tilforn? Disse gemene Folk ere, min Tro, ligesom Beester; de staaer og gaber ligesom Køer, naar de seer et Menneske een Dag i andre Klæder end en anden Dag.

ANNEKE. Nei, Et Skjemt, og Andet Alvor. Veedst du ikke, at jeg har lært at spaae idag? Her var en gammel Kone idag, som seer Folk i

Hænderne; hende gav jeg et Stykke Brød, hvorfor hun lærte mig den Kunst, at see i Folks Hænder, hvad dem skal vederfares. Maa jeg see dine Hænder, saa skal jeg strax sige dig din Skjæbne.

HENRIK. Ja, ja, Anneke, Henrik er ikke saa taabelig, som du bilder dig ind. Jeg lugter alt Lunten. Du har faaet et Nys om den Forfremmelse, som idag er mig lovet.

ANNEKE. Nei, min Tro, veed jeg ikke af Noget at sige.

HENRIK. Se kun, hvor gode Miner hun kan holde! Jo, min Tro har du hørt det, og derfor har du og godt ved at spaae. Nei, Henrik har gammel Ben i Panden; han er ikke saa let at tage ved Næsen.

ANNEKE. Jeg kan gjøre min høieste Eed paa, at jeg ikke har hørt ringeste Ting af Saadant, som du siger.

HENRIK. Har du ikke talt med Fru Bormesters nylig?

ANNEKE. Jeg troer, den Dreng er gal! Kjender jeg Fru Bormesters?

HENRIK. Saa har, min Tro, Frøkenen sagt dig det.

ANNEKE. Ei, hold dog op engang med saadant Narreri, Henrik!

HENRIK. Se der, Anneke, har du min Haand; spaa nu saa meget, som du vil. Jeg mærker nok, at du har faaet et Nys om Sagerne, skjøndt du stiller dig saa fremmed an. Men det kan ikke skade, at du est saa polisk; vor hele Hus bør være saa herefter. Nu, hvad saae du nu i min Haand?

ANNEKE. Jeg seer, Henrik, at Fatters Custos, som hænger bag Kakkelovnen, vil danse en lystig

Galiath paa din Ryg idag.[1] Er det ikke uforskammet at gaae saaledes at spøge sig ud, da her er saa meget Arbeid at gjøre i Huset, og at rede Fatters Kjole saa til?

HENRIK. Hør, Anneke, jeg kan spaae foruden at see i Hænderne. Jeg spaaer dig, at du est en Carnali, og at du for din uforskammede Mund faaer et Par Ørefigen eller to, ligesom det kan falde sig til. Se der! Der har du Spaadommen opfyldt. (Giver hende Ørefigen.)

ANNEKE. Au, au, au! Det skal blive dig dyre Ørefigen!

HENRIK. Lær saa en anden Gang at bære Respect for en stor Herres Lakai.

ANNEKE. Bi kun, nu kommer Mutter strax.

HENRIK. For Bormesters fornemste Tjener.

ANNEKE. Hun vil hævne det paa din Ryg.

HENRIK. For en Reutendiener.

ANNEKE. Jo, jo, jeg siger endnu, at det skal blive dig dyre Ørefigen.

HENRIK. For en Person, der har stor Gehør hos Bormester.

ANNEKE. Ak, ak! Jeg er ikke bleven slagen her i Huset tilforn.

HENRIK. Som hele Borgerskabet vil gjøre Caresser og Baslemanger til herefter.

ANNEKE. Jeg troer, den Dreng er bleven ganske gal. Hei, Mutter, Mutter! Kom ind!

HENRIK. St! st! st! Du faaer vist din Ulykke med din Mutter. Jeg mærker nok, du veedst ikke, hvad her er passeret; derfor tilgi'er jeg dig, som en Christen, din Forseelse. Raadet har ved de

[1] »Galiath«, det franske *gaillarde*, det engelske *galliard*, Navnet paa en gammel Dans.

fleste Stemmer udvalgt Husbond til at være Bormester, Mutter til at være Bormesterinde, dømt Engelke fra sit Jomfruskab og benaadet hende med Frøkenstitel. Derfor kan du let begribe, at det ikke kan staae mig an at arbeide meer. Derfor bær jeg ogsaa dette Liberi, som du seer.

ANNEKE. Ei, staa ikke og fixeer mig ovenikjøbet.

HENRIK. Det er, som jeg siger, Anneke. Se, der kommer Frøken, som skal sande mine Ord.[1]

SCEN. 3.

ENGELKE. ANNEKE. HENRIK.

ENGELKE. Ak, Gud bedre mig arme Menneske! nu seer jeg, al Forhaabning er ude.

HENRIK. Ei, Frøken, er det nu Tid at græde, da Jere Forældre ere komne i saadan Velstand?

ENGELKE. Hold din Mund, Henrik; jeg vil ingen Frøken være.

HENRIK. Hvad skal I da være? I er jo ikke Jomfru mere; saa maa I jo være Frøken. Det er jo det næste Ærestrin, man stiger op, naar man skiller sig ved sin Jomfrudom.[2]

ENGELKE. Jeg vilde heller være en Bondedotter; saa var jeg vis paa, at kunne faae den, til hvilken jeg een Gang har bortgivet mit Hjerte.

HENRIK. Eia, er det ikke Andet, Frøkenen græder for, end Hun vil giftes? Nu kan Hun jo aller-

[1] »Frøken«, — der kunde ogsaa have staaet Frøkenen, ligesom i Henriks følgende Replik: »Eia, er det ikke Andet, Frøkenen græder for?« Men hvor man nu stedse siger Frøkenen, sagde man ofte i Holbergs Tid Frøken.

[2] »det næste Ærestrin« — i de gamle Udgaver: »den næste Æres Trin«.

snarest blive gift, og faae hvilken Mand Hun peger paa; thi den halve By vil storme til Huset for at blive Bormesters Svoger.[1]

ENGELKE. Jeg vil Ingen have uden Antonius, som jeg een Gang har lovet Ægteskab.

HENRIK. Ei, fy, Jomfru! vil I have nu en Hjulmager, hvilken næppe jeg, som er kun Reutendiener, kan gaae i Lav med? Nei, I maa have anden Ambition herefter.

ENGELKE. Hold du din Mund, din Tølpel! jeg vil før miste mit Liv end lade mig tvinge til nogen Anden.

HENRIK. Nu, gir Jer tilfreds, velbaarne Frøken! Vi vil see til, jeg og Bormesteren, om vi kan hjælpe Antonius til en Bestilling, og saa kan I gjerne faae ham. (Anneke græder.)

HENRIK. Hvorfor græder du, Anneke?

ANNEKE. Jeg græder af Glæde over den Lykke, som er vederfaret vor Hus.

HENRIK. Det er sandt nok, Anneke; du har Aarsag at glæde dig. Hvem Fanden skulde have tænkt, at saadan So, som du est, skulde have kunnet blive Mammeselle?

ANNEKE. Hvem Pokker skulde ogsaa have kunnet tænkt, at saadan Svin, som du, skulde kunne blive Reutendiener?

HENRIK. Hør, Børnlille! jeg har ikke Stunder at tale videre med Dem denne Gang; Fru Bormesters venter Fremmede. Jeg skal lave Café til. Se, der er hun. Lad os gaae. Jeg maa løbe at hente Cafébordet.

[1] »Bormesters Svoger« ɔ: besvogret med Bormester.

SCEN. 4.

GESKE MED EN HUND PAA ARMEN.[1] *HENRIK.*

(Henrik kommer ind med Cafébordet og er meget geskæftig.)

GESKE. Hør, Henrik! er der kommen Sirup i Caféen?

HENRIK. Nei, Mutter.

GESKE. Ingen Fatter eller Mutter meer, Henrik; det siger jeg dig een Gang for alle. Spring ud efter noget Sirup og kom det i Potten. (Henrik gaaer ud.) Al den Allarm var jeg foruden tilforn. Men jeg kan troe, naar jeg blir vant dertil, falder det mig lettere.

HENRIK. Her er Sirupen.

GESKE. Slaa den i Potten. Hillemænd! det banker. Nu skal man nok see, at Raadsherrernes Fruer kommer.

HENRIK (ved Døren). Hvem vil I tale med?

EN PIGE [i Forstuen]. Siig din Mester, at han kan lyve saa stærk som ti Kandstøbere. Jeg har slidt op et Par Sko alene med at løbe efter den Madspand.

HENRIK. Jeg siger: Hvem vil I tale med?

PIGEN. Jeg vil tale med Mester Herman.

HENRIK. Du løber med Limstangen. Her boer Bormester von Bremenfeld.

PIGEN. Det er forskrækkeligt, man kan ikke faae sine Sager færdige og skal lade sig narre ovenikjøbet af en lumpen Kandstøber.

[1] Paulli, der utvivlsomt havde seet, hvorledes Komedien blev spillet paa Theatret i Grønnegade, har givet en Beskrivelse af Geskes Indtræden. Der staaer i hans Komedie: »Geske pyntet, men *comique*, med en Hund i Armen, kommer ganske ærbar og stemmig ind.« (Det tyske stämmig betyder solid.)

HENRIK. Har du Noget at klage paa Kandstøberne, da maa du komme paa Raadstuen; der faaer du nok Ret, om jeg ellers kjender Bormester von Bremenfeld.

TO LAKAIER.[1] Vore Fruer vilde gjerne fornemme, om det faldt Bormesterinden beleiligt, saa vilde de have den Ære at opvarte hende.

HENRIK (til Pigen). Hør du nu, Carnaille, at der ingen Kandstøber boer her?

(Til Tjenerne.) Jeg vil fornemme, om Fru Bormesters er hjemme.

(Til Geske.) Her er to Raadsherrinder ude, som vil tale med Mutter.

GESKE. Lad dem komme ind.

SCEN. 5.

MAD. ABRAHAMSENS. MAD. SANDERUS.[2]
GESKE. HENRIK.

(De kysse begge paa hendes Forklæde.)

MAD. ABRAHAMSENS. Vi ere hidkomne idag for at aflægge vor underdanige Gratulation og temoignere den hjertens Glæde og Fornøielse, vi har over Deres Avancement; iligemaade at recommandere os i Deres Affection og Bevaagenhed.

GESKE. Tres humble Servitør. Jeg veed ikke, om De vil behage at drikke en Skaal Café.

MAD. ABRAHAMSENS. Vi takker Bormester-

[1] Pigen og de to Lakeier skulle maaskee ikke vise sig paa Skuepladsen; men saafremt de vise sig, ere de to Lakaier rimeligvis de samme, som optraadte i Begyndelsen af Tredie Akt, Jokum og Christoffer.

[2] »Abrahamsens« er den tyske Genitivform af Abrahams. Egentlig skulde ogsaa Navnet Sanderus være sat i Genitivform.

inden, vi er kun denne Gang kommen for at gratulere.

GESKE. Tres humble Servitør. Men jeg veed nok, De drikke gjerne Café. De vil maaskee lade Sig nøde. Vær saa god at sidde ned; Caféen er ganske færdig. — Henrik!

HENRIK. Velbaarne Frue.

GESKE. Har du kommen Sirupen i Caféen?

HENRIK. Ja, jeg har.

GESKE. Vær saa god, I gode Madamer, at tage tiltakke.

MAD. SANDERUS. Fru Bormesters er saa god at excusere os; vi drikker aldrig Café.

GESKE. Ei, hvilken Snak er det! Jeg veed nok bedre. De behager at sidde.

MAD. SANDERUS [sagte]. Ak, Masoeur! Jeg er færdig at kaste op, naar jeg tænker paa den Sirup.[1]

GESKE. Henrik! kom hid og skjænk i Kopperne.

MAD. SANDERUS. Det er alt nok, Kammerat! Jeg kan kun drikke en halv Koppe.

HENRIK. Jeg skulde bede Bormesterinden komme ind et Øieblik til Bormesteren.

GESKE. Forlader mig, I gode Fruer; jeg maa gaae bort et Øieblik. De skal strax have den Ære at see mig igjen.

SCEN. 6.

RAADSHERRINDERNE ALENE.

MAD. ABRAHAMSENS. Ha ha ha ha ha ha ha ha ha! Hvem bliver nu mest fixeret, Søster?

[1] Denne Replik er i alle tidligere Udgaver feilagtig tillagt Mad. Abrahamsens; det er Mad. Sanderus, som væmmes ved Sirupen. Mad. Abrahamsens finder den til at lee af.

enten hun, som vi sidder og beleer i vore Hjerter, eller vi, som maa drikke Café med Sirup i?

MAD. SANDERUS. Tal, for Guds Skyld, ikke mere om den Sirup, Søster; min Mave sidder mig op i min Hals, naar jeg tænker derpaa.

MAD. ABRAHAMSENS. Gav du Agt paa, hvilken Mine hun gjorde, da vi kyssede paa hendes Forklæde? ha ha ha ha ha! Jeg glemmer aldrig, saa længe jeg lever, det Tres humble Servitør, ha ha ha ha ha ha ha!

MAD. SANDERUS. Le ikke saa høit, Søster! jeg er bange, de kan høre det.

MAD. ABRAHAMSENS. Ak, Søster! Det er just Kunsten at kunne holde sig for Latter. Var det ikke ogsaa en allerkjæreste Hund, hun havde paa Armen? den skjønneste Lænkehund, Nogen vil forlange; jeg er vis paa, at den blir kaldet Joli ovenikjøbet. Ak, Himmel! er det dog ikke sandt, som man siger, at intet Menneske er mere hovmodig end det, som af Skarnet kommer strax til stor Værdighed? Derfor er Intet farligere end slige hastige Forandringer. En, der er kommen af fornemme Folk og har haft en adelig Optugtelse, blir gjerne den Samme, ja undertiden forfremmes i Ydmyghed, ligesom den forfremmes i Høihed. Men de Mennesker, som af Intet voxe saa hastig op som Champinjoner, i dem har Hoffærdighed som sit rette Sæde.

MAD. SANDERUS. Hvad mon kan være Aarsag til Saadant? Mig synes, slige Folk burde heller blive ydmyge, naar de tænkte paa deres forrige Stand.

MAD. ABRAHAMSENS. Aarsagen dertil maa være denne: De, som ere af fornemme Folk, har Ingen mistænkt at foragte sig og derfor bekymrer

sig ikke om, hvorledes de blive begegnet. Gemene Folk derimod have Alle mistænkt; de synes, hvert Ord, hver Mine sigter hen til at bebreide dem deres forrige Tilstand, og derfor søger at handthæve deres Værdighed ved Myndighed og Tyranni. Tro mig, hjerte Søster, der er Noget i det, at være kommen af Godtfolk.[a] Jeg kiger lidt i Historier iblandt, naar jeg har Leilighed, og finder adskillige Exempler baade i høie og lave Øvrighedspersoner, som styrker min Mening; ja, jeg læser i den Bog Daglig Erfarenhed[1] det Selvsamme. Jeg har læst i en gammel Romerske Historie, som er oversat paa Tydsk, at den gemene Almue i en vis Republik antastede Regjeringen og vilde Ingen have til Regimentet uden gemene Haandværksfolk, foregivende, at deri bestod den rette Frihed. Men de bleve formedelst samme Regenters Haardhed og Fremfusenhed selv snart kjede deraf og forlangte den forrige Regjeringsform igjen;[2] thi .... Men der kommer Drengen tilbage; det er bedst at tie.

SCEN. 7.

HENRIK. DE TO RAADSHERRINDER.

HENRIK. De gode Mardamer lader Dem Tiden ikke falde lang. Hendes Velbaarenhed kommer strax ind igjen. Bormester har foræret hende et

[a] *Det Følgende indtil »Men der kommer Drengen tilbage« er strøget i 1724.*

[1] »Daglig Erfarenhed«, ikke en virkelig Bog, men Erfaring.
[2] Den omtalte Begivenhed er sandsynligvis en Fabel.

nyt Halsbaand til hendes Hund, men det var noget for vidt, hvorfor Skræderen er inde at tage Maal af Hundens Hals. Saa snart det er bestilt, kommer hun ind igjen. Men I gode Mardamer tar ikke ilde op, at jeg beder Dem om Noget. De er vel saa god og tænker paa mig med en lille Discretion; thi jeg har stort Arbeide og slæber som et Beest her i Huset.

MAD. ABRAHAMSENS. Gjerne, Kammerat. Der er en Gylden, om Han ikke vil forsmaae.

HENRIK. Ak, største Taksigelse. Jeg vilde ønske, at jeg kunde tjene Dem igjen. Nu skal De saamænd drikke brav, mens Fruen er ude; hun blir saamænd ikke vred derfor, og hvis saa er, skal jeg nok gjøre det godt igjen.

MAD. ABRAHAMSENS. Ak, Kammerat! den største Tjeneste, I kan gjøre os, det er ikke at nøde os.

HENRIK. Som jeg siger, velbaarne Mardamer; Fruen tar det, min Tro, ikke ilde op. De skal saamænd drikke. Maaskee det er ikke sødt nok; saa skal vi faae meer Sirup. Men der kommer Fruen selv.

SCEN. 8.

BORMESTERINDEN. DE TO RAADSHERRINDER. HENRIK.

BORMESTERINDEN. Om Forladelse, jeg blev saa længe ude. Fruerne har jo intet drukket imidlertid. Vi skal, min Tro, have Kanden tømmet, og siden, naar vi faaer drukket Café, skal De smage vort Øl. Det er saa godt, uden at rose det, som nogensteds i Byen.

MAD. SANDERUS. Ak, jeg faaer saa hjertelig ondt. Fru Bormesters pardonnerer mig, at jeg ikke kan blive længer. Min Søster bier nok og tar tiltakke.

MAD. ABRAHAMSENS. Nei, det var Synd, at jeg skulde forlade min Søster. Vi recommanderer os i Bormesterindens Affection.

GESKE. I skal, saa min Tro, have et Glas Brændevin; saa blir I strax frisk igjen; det fordriver Vinde. — Henrik! spring hen efter et Glas Janever; Fruen er ikke vel.

MAD. SANDERUS. Nei, excuseer mig, Fru Bormesters; jeg maa gaae.

SCEN. 9.

EN NY RAADSHERRINDE.[1] *GESKE. HENRIK.*

RAADSHERRINDEN. Underdanige Tjenerinde, velbaarne Frue! Jeg kommer efter min Skyldighed, at aflægge min Lykønskning.

(Geske rækker hende Haanden at kysse, og hun kysser paa Haanden.)

GESKE. Det skal være mig en Fornøielse, om jeg eller Bormester kan være Dem til Tjeneste. Vil Hun ikke sætte Sig ned? vær saa god. Hun skal ingen Complimenter bruge, men bilde Sig ind, at Hun er hos Hendes Lige.

RAADSHERRINDEN. Jeg takker skyldigst, velbaarne Frue. **(Sætter sig ned.)**

GESKE. Her var nogle af Hendes Medcolleginder nylig og drak Café med mig. Jeg troer nok, at her er et Par Kopper tilovers, om Dem behager. Det

[1] »En ny Raadsherrinde« — i de gamle Udgaver »En anden Raadsherrinde«.

Bedste er ved Bunden. Jeg kan, min Tro, ikke drikke meer; thi jeg har allerede faaet saa meget tillivs, at min Mave staaer som en Tromme.

RAADSHERRINDEN. Jeg siger underdanigst Tak; jeg har nylig drukket Café.

GESKE. Efter Behag. Vi fornemme Folk nøder Ingen. Men hør, min kjære Madam, veed Hun ingen Franzøse at recommandere mig til Frøkenen? Jeg vilde, at hun skulde lære Fransøsk.

RAADSHERRINDEN. Jo, velbaarne Frue, jeg kjender En, som er meget artig.

GESKE. Godt. Men det vil jeg, hun maa vide forud, at jeg taaler ikke, hun kalder mig Madam, som de franske Folk pleier at gjøre. Ikke fordi jeg er storagtig, men jeg har saa mine Betænkende derved.

RAADSHERRINDEN. Nei, det maa ikke være. Men maatte jeg ogsaa ikke have den Naade at kysse paa Frøkenens Hænder?

GESKE. Hjertelig gjerne. — Henrik, kald paa Frøkenen og siig, at her er en Raadsherrinde, som vil kysse paa hendes Hænder.

HENRIK. Jeg troer ikke, hun kan komme; thi hun sidder og saaler paa hendes Strømper.

GESKE. Hør engang, hvorledes den Tølper staaer og taler hen i Taaget. Ha ha ha! han vilde sige: baldyre.

SCEN. 10.

ARIANKE GROVSMEDS. DE ANDRE.[1]

ARIANKE GROVSMEDS (som er en forklædt Mands-

[1] I de gamle Udgaver ophører Sceneinddelingen med Scen. 9, og der staaer paa dette Sted kun: »Arianke Grovsmeds, som er en forklædt Mandsperson, kommer ind«.

person).[1] Ak, min leeve Søster Geske![2] Er det sandt, at din Mand er bleven Bormester? Det er mig saa kjært, som En havde givet mig to Mark. Lad nu see, at du ikke blir storagtig, men kjendes ved dine gamle Du-Søstre. (Geske svarer ikke et Ord.)

Naar blev din Mand Bormester, Søster?

(Geske tier stille igjen.)

Du sidder i Tanker, Søster. Jeg spør, naar din Mand blev Bormester?

RAADSHERRINDEN. I maa bruge lidt meer Respect, lille Madam, for Bormesterinden.

ARIANKE. Nei, min Tro bruger jeg ingen Complimenter med Søster Geske; thi vi har været ligesom eet Liv og Sjæl. Men hvor er fat, Søster? mig synes dog, at du er bleven noget storagtig.

GESKE. Morlille, jeg kjender Hende ikke.

ARIANKE. Saa kjender Vorherre mig da. Naar du har trængt til Penge, saa har du nok kjendt mig. Du kanst ikke vide, min Mand kan blive det Samme som din endnu, førend han døer.

(Geske faaer ondt, tager et Hovedvandsæg og lugter til.)

HENRIK. Herud, din Smedekjelling! menerdu, at du staaer i en Smede og taler?

(Tager hende ved Haanden og leder hende ud.)[3]

[1] Da der kun var 3 Actricer ved Theatret i Grønnegade, blev Ariankes Rolle spillet af en Acteur. Sandsynligvis vare ogsaa de to Raadsherrinder Mad. Abrahamsens og Mad. Sanderus forklædte Mandspersoner.

[2] »leeve« er det plattydske Ord, som paa Høitydsk hedder liebe.

[3] Paulli har i sin Komedie ikke ladet den Omstændighed ubenyttet, at Arianke er den Nabokone, af hvem Geske har laant Hunden. Thi da Arianke bliver vred, kræver hun sin Eiendom tilbage, og da Geske vil beholde den, tager hun den fra hende med Magt. Sandsynligvis har dog Holberg ikke villet, at Geske i denne Scene skal have Hunden hos sig. Der skal ikke her tænkes paa, at hun har laant Andet af Arianke end Penge.

GESKE. Ak, Madam! det er en Pine, at omgaaes med disse gemene Folk. — Henrik, du skal faae en Ulykke, dersom du indlader nogen Borgerkone herefter.

HENRIK. Hun var drukken den So; thi Brændevinen stod hende af Halsen.

RAADSHERRINDEN. Den Hændelse gjør mig hjertelig ondt; thi jeg er bange, at Bormesterinden har forivret sig. Fornemme Folk taaler ikke Meget. Jo høiere man kommer i Stand, jo mere delikat blir Ens Legeme.

GESKE. Ja, jeg kan sværge Fruen til, at jeg har langt fra ikke den Helsen nu, som jeg havde i min forrige Stand.

RAADSHERRINDEN. Jeg troer det nok. Hendes Velbaarenhed kommer herefter til at medicinere hver Dag; saa har alle andre Bormesterfruer gjort.

HENRIK (til Spectatores). Mig synes, Mare, ogsaa, at jeg har ikke den Helbred, siden jeg blev Reutendiener, som tilforn. Jeg har faaet et Sting, aa, aa, ret her i min venstre Side. I leer deraf, Godtfolk,[1] men det er, min Tro, dog Alvor. Jeg er, *ma foi,* bange, inden jeg veed et Ord deraf, at jeg har en Podagra paa Halsen.

RAADSHERRINDEN. Bormesterinden maa ogsaa tage sig an en Doctor aarvis for Sit hele Hus, der kan give Hende nogle Draaber, som Hun altid idetringeste maa lade staae i en Flaske, enten Hun vil bruge dem eller ei.

GESKE. Ja, jeg vil, min Tro, ogsaa efterleve Hendes Raad. — Henrik! Du skal siden springe hen til Doctor Hermelin og bede ham, naar han faaer Leilighed, at gjøre sin Opvartning hos mig.

[1] »Godtfolk« — i 1723: »godt«. Ordet er strøget i 1724.

RAADSHERRINDEN. Jeg maa nu tage Afsked, velbaarne Frue, og recommandere mig i Hendes Affection.

GESKE. Alt recommanderet, min kjære Fru Raadsherrinde. Hun har kun at tale mig og Mester Herman — jeg siger Bormester von Bremenfeld, frit til; hvad vi kan være Hende og Hendes Kjæreste til Tjeneste, skal ikke manquere.

RAADSHERRINDEN (kysser paa Forklædet). Underdanigste Tjenerinde.

GESKE. Adjøs. (Gaaer ud.)[a]

[a] *I 1724 er »Adjøs« og »(Gaaer ud.)« forandret til: »Lad os gaae ind, her vil min Mand give Audients.« Det er da, som der staaer i de gamle tydske Oversættelser, til Henrik at Geske henvender disse Ord, efter at Raadsherrinden er gaaet.*

ACTUS V.

SCEN. 1.

HENRIK. SIDEN TO ADVOCATER OG EN MAND.

HENRIK [alene]. Hillemænd! nu vil min Plov gaae; nu er Audientstimen. Nu skal I see, I Godtfolk, om Nogen, der har været i 20 Aar i Tjeneste, kan bedre skikke sig deri end jeg. Der hører jeg, det banker. — Med hvem vil de gode Mænd tale?

ADVOCAT. Vi vilde gjerne have den Ære, at tale med Bormester.

HENRIK. Han er endnu ikke opstaaen.

ADVOCAT. Ikke opstaaen Klokken Fire om Eftermiddagen?

HENRIK. Jo, han er nok opstaaen, men han er gaaen ud.

ADVOCAT. Nu mødte vi jo en Mand nys i Døren, som talte med ham.

HENRIK. Han er endelig inde, men han er ikke vel.

(Sagte.) Disse Karle ere dumme som Beester; de kan ikke fatte min Mening.

ADVOCAT (sagte). Jeg mærker nok, Monfrere, at den Karl vil lade sig smøre; vi maa stikke ham en Gylden i Næven, saa kommer nok Bormesteren strax. — Hør, Kammerat, vil I ikke forsmaae et Par Gylden, at drikke paa vor Sundhed?

HENRIK. Nei, I gode Herrer, jeg tar saamænd aldrig mod Gaver.

ADVOCAT. Hvad skal vi da gjøre, Monfrere? Saa maa vi gaae bort til en anden Gang.

HENRIK (vinker ad dem). Hei, Messiørs! De ere saa meget hastige. For Deres Skyld vil jeg tage imod de to Gylden; De skulde ellers tænke, at jeg var storagtig og vort Hus derover skulde blive talt ilde om.

ADVOCAT. Se der, Kammerat, er to Gylden, om I ikke vil forsmaae dem. Nu er I saa god og skaffer os Audients.

HENRIK. Ydmygste Tjener. For Deres Skyld vil jeg gjøre Alt hvad jeg kan. Bormester er endelig frisk nok som en Hest, men dog ei saa vel, at han kan tale med Enhver. Men efterdi det er Dem, Messiørs, saa er det en anden Sag. Vilde De behage at bie et Øieblik, Messiørs, saa skal jeg melde Dem an. Men der banker igjen. — Hvem vil I tale med, min ærlig Mand?

EN MAND (gribende i sin Buxelomme). Jeg vilde gjerne have den Ære at tale med Bormester.

HENRIK (sagte). Den Mand veed at leve; han griber strax til Lommen.

(Høit.) Ja, min Herre, han er hjemme; nu skal I strax faae ham i Tale. (Rækker Haanden frem.)

MANDEN (istedenfor Penge tager kun sit Uhrværk op og siger:) Jeg seer, Klokken er alt Fire.

HENRIK. Hvem var det, Monsiør vilde tale med?

MANDEN. Med Bormester.

HENRIK. Han er ikke hjemme, Monsiør.

MANDEN. I sagde jo nylig, at han var hjemme.

HENRIK. Kan nok være, Monsiør; men saa har jeg fortalt mig. (Manden gaaer bort.)

HENRIK (sagte). Seer I vel til den Snydere! Du skal nok see, at Bormester staaer paa Pinde for dig.

(Til Advocaterne.) Nu skal jeg strax melde Dem an.
[Gaaer ud.]

ADVOCAT. Se kun til den Dreng, hvor vel han allerede veed at snoe sig i sin Bestilling. Hold nu gode Miner, Monfrere. Vi ere de, som skal gjøre Begyndelse til at plage denne gode Kandestøber. Vore Kammerater skal fuldføre Historien. Men se, der kommer han.

SCEN. 2.

BREMENFELD. ADVOCATERNE. HENRIK.

FØRSTE ADVOCAT. Vi ønsker af inderste Hjertens Grund velbaarne Hr. Bormester Lykke til denne høie Værdighed i vor Stad og haaber, at Han i Mildhed, Forsigtighed og Aarvaagenhed ikke skal give nogen af Sine Formænd efter, saasom Hans Velbaarenhed har banet Sig Veien til dette høie Embede, ikke ved Rigdom, Slægt eller Venner, men alene ved Sine bekjendte store Dyder, Lærdom og Erfarenhed i Statssager.

BREMENFELD. Tres humble Servitør.

ANDEN ADVOCAT. Især glæder vi os over, at have faaet saadan Øvrighed, der ikke alene har fast guddommelig Forstand ....

BREMENFELD. Jeg takker Gud.

ANDEN ADVOCAT. Men som har Navn for at være venlig mod Alle og gjøre til Sin største Fornøielse, at høre Folks Klagemaal og hjælpe dem tilrette; thi jeg kan sige, at jeg var nær daanet af Glæde, da jeg først hørte de Tidender, at Vallet var falden paa Hr. Bormester von Bremen.

HENRIK. I skal sige von Bremenfeld, Messiørs.

ANDEN ADVOCAT. Jeg beder underdanig om

Forladelse, jeg vilde sige Bormester von Bremenfeld. Nu er vi idag hidkommen først for at aflægge vor underdanige Lykønskning, dernæst at raadføre os med Hans Velbaarenhed i en Tvistighed, som har reist sig imellem vore Principaler, hvilken Tvistighed vi havde begge besluttet at lade dømmes i ved Lands Lov og Ret; men vi har betænkt os siden, og for at undgaae den Tidsspilde og de Omkostninger, som fødes af Rettergang, at underkaste os Hr. Bormesters Sigelse, hvorved vi lover, at lade det blive.

(Bremenfeld sætter sig ned og lader de Andre staae.)

FØRSTE ADVOCAT. Begge vore Principaler ere Naboer, men der er et flydende Vand, som skiller deres Jorde fra hinanden. Nu er hændet sig for tre Aar siden, at Vandet har løst et stort Stykke Jord fra min Principals Grund og ført det hen til min Contraparts Agre. Skal han nu beholde det? Hedder det ikke: *Nemo alterius damno debet locupletari?* Her vil jo hans Principal berige sig med min Principals Skade, hvilket strider *aperte* mod *æquitatem naturalem.* Er dette ikke saa, Hr. Bormester?

BREMENFELD. Jo, det er jo ubilligt, at begjære Saadant. I har Ret, Monsieur.

ANDEN ADVOCAT. Men Justinianus siger jo udtrykkelig *libro secundo Institutionum, titulo primo, de Alluvione* . . . .[1]

BREMENFELD. Hvad Pokker bryder mig, hvad Justinianus eller Alexander Magnus siger, som levede maaskee nogle tusende Aar, førend Ham-

[1] »*de Alluvione*« ɔ: i den Artikel, som handler om *Alluvio.* (*Titulus primus* hedder *De rerum divisione.*)

borg blev bygt! Hvor kan de dømme i Sager, som ikke var til i deres Tid?

ANDEN ADVOCAT. Jeg haaber dog ikke, at Eders Velbaarenhed forkaster de Love, som hele Tydskland har underkastet sig.

BREMENFELD. Det var ikke saa jeg mente; I forstod mig ikke ret, jeg vilde kun sige —

(Han hoster imellem.)

Vær saa god at sige videre frem Eders Paastand.

ANDEN ADVOCAT. Saadane er Justiniani Ord: *Quod per alluvionem agro tuo flumen adjecit, jure gentium tibi acquiritur.*

BREMENFELD. Hr. Advocat, I taler saa forbandet hastig; siig mig det meer tydelig.

(Advocaten repeterer det Samme langsomt.)

BREMENFELD. Ei, Monsieur, I har en forbandet gal Udtale i det latinske Sprog. Tal Jers Moersmaal, det kommer I bedre af med. Jeg siger det ikke derfor, at jeg er en Hader af Latin; thi jeg sidder undertiden hele Timer og taler Latin med min Tjener. Er det ikke sandt, Henrik?

HENRIK. Det er forunderligt at høre Herren tale Latin; thi jeg kan sværge paa, at Taarene staaer mig i Øinene, naar jeg tænker derpaa. Det er ligesom I hører Ærter koge i en Gryde, saa hastig løbe Ordene ham ud af Munden. Fanden kan ikke begribe, hvordan et Menneske kan tale saa expedit. Men hvad gjør ikke den lange Øvelse!

ANDEN ADVOCAT. Justiniani Ord, velbaarne Hr. Bormester, ere saaledes: Hvad som en Flod river fra en Andens Ager og kaster til din, det bliver dit.

BREMENFELD. Ja, Justinianus har saa vidt Ret; thi det var en brav Mand. Jeg har altfor stor

Respect for ham, at jeg skulde underkjende hans Domme.

FØRSTE ADVOCAT. Men, Hr. Bormester, min Contrapart læser Loven, ligesom Fanden læser Bibelen. Han glemmer det, som følger strax paa: *Per alluvionem autem videtur id adjici, quod ita paulatim adjicitur, ut intelligere non possis, quantum quoquo temporis momento adjiciatur.*[1]

BREMENFELD. Messieurs, om Forladelse; jeg maa op paa Raadhuset; nu slog Klokken halvgaaen Fem. — Henrik, se du til, at du kanst forlige Sagen med dem i Gangen.

FØRSTE ADVOCAT. Ak, Hr. Bormester! siig os da med eet Ord Hans Mening.

BREMENFELD. Messieurs, I har Ret begge to, Hver paa sin Maade.

ANDEN ADVOCAT. Hvorledes kan vi have Ret begge to? Jeg mener, at naar jeg har Ret, saa har min Contrapart Uret. Justiniani Lov er udtrykkelig for mig.

BREMENFELD. Forlader mig, jeg maa strax op paa Raadhuset.

FØRSTE ADVOCAT (holdende paa Bormesteren). Jeg har jo beviist, at Justiniani Ord er for mig.

BREMENFELD. Ja, det er sandt. Justinianus er for Jer begge. Hvorfor Djævelen forliger I da ikke Sagen? I kjender ikke Justinianus saa vel, som jeg. Naar han hænger Kaaben paa begge Sider, saa er det ligesaa meget, som han vilde sige disse Ord: Gaaer hen, I Skabhalse, og forliger Sagen.

[1] I de gamle Udgaver og i alle de følgende staaer der mindre rigtigt »*intelligi non possit*« istedenfor »*intelligere non possis*«, og »*adjicitur*« istedenfor »*adjiciatur*«.

ANDEN ADVOCAT. Hr. Bormester! for at begribe Lovgiverens Mening ret, maa man jo conferere een Artikel med en anden. Staaer der ikke i næstfølgende Paragrapho: *Quodsi vis fluminis de tuo prædio . . .?*

BREMENFELD. Ei, slipper mig, I Thingstude! I hører jo, at jeg skal op paa Raadhuset.

FØRSTE ADVOCAT. Ei, Hr. Bormester! et Øieblik? Lad os nu høre, hvad Hugo Grotius siger.

BREMENFELD. Jeg gir baade Jer og Hugo Grotius Døden og Djævelen. Hvad har jeg med Hugo Grotius at bestille? Han var en Armenianer. Hvad kommer os de Love ved, som Folk gjør, Fanden i Vold, hen i Armenien?[1] — Henrik, led dem strax paa Dør.[2] (De gaaer ud.)

[APPENDIX TIL SCEN. 2.]

(Henrik klamrer ude i Gangen og kommer ind paa sit Hoved efterfulgt af en Kjælling, som maa være en forklædt Mandsperson.)

KJÆLLINGEN (tager Bormesteren for Brystet, raabende:) Ak, er det Øvrighed, som gir saadane forbandede Love ud, at en Mand maa have to Koner? Mener I vel, at Guds Straf er ikke over Jer?

BREMENFELD. Er du gal, Kjælling? Hvem Pokker har tænkt paa Saadant?

KJÆLLINGEN. Hei, hei, hei! jeg skal ikke gaae bort, før jeg seer dit Hjerteblod.

BREMENFELD. A-a! Hjælp! Henrik! Peiter!

(Peiter kommer ind og trækker Kjællingen ud. Henrik, som var løbet i Skjul, hjælper endelig til med.)

[1] Hugo Grotius var en Tilhænger af den Leydenske Professor Arminius, efter hvem et kirkeligt Parti blev kaldet Arminianerne.

[2] »led dem« er i 1724 blevet til »driv dem«.

SCEN. 3.

BREMENFELD. HENRIK.

BREMENFELD. Henrik, du skal faae en Ulykke, om du indlader Kjællinger eller Advocater oftere; thi hver af dem dræber mig paa sin Maade.[1] Dersom der kommer Andre og vil tale med mig, skal du sige dem, at de maa tage sig vare for ikke at tale Latin, saasom jeg for en vis Aarsag har forsvoret det.

HENRIK. Jeg har ogsaa forsvoret det for samme Aarsag.

BREMENFELD. Du kanst sige, at jeg taler ikke uden Græsk.

(Der banker igjen. Henrik gaaer til Døren og kommer ind med en stor Pakke Papir.)

HENRIK. Her er en Hob Papir fra Syndicus, som Bormesteren skulde gjennemsee og give Sine Betænkende over.

(Bormesteren sætter sig ned ved et Bord og rager i Papirerne.)

BREMENFELD. Det er ikke saa let at være Bormester, som jeg tænkte, Henrik. Jeg har faaet her nogle Sager at igjennemsee, som Fanden selv ikke kan hitte Rede i.

(Begynder at skrive, reiser sig op og tører Sveden af sig, sætter sig ned igjen og stryger ud hvad han har skrevet tilforn.)

Henrik!

HENRIK. Hr. Bormester.

BREMENFELD. Hvad er det for Allarm, du gjør? Kan du ikke staae stille?

HENRIK. Jeg rører mig ikke af Steden, Hr. Bormester.

[1] Saafremt det ovenstaaende *Appendix* er et senere Indskud, har Bremenfeld oprindelig kun sagt: Henrik, du skal faae en Ulykke, om du indlader Advocater oftere.

BREMENFELD (reiser sig op igjen, tører Sveden af sig, som tilforn, og kaster sin Peryk paa Gulvet, paa det han disbedre kan meditere med blott Hoved, spadserer over Peryken og spænder den tilside, sætter sig ned at skrive igjen, raaber:) Henrik!

HENRIK. Hr. Bormester.

BREMENFELD. Du skal faae en Ulykke, staaer du ikke stille. Det er den anden Gang, du har forstyrret mine Concepter.

HENRIK. Jeg gjorde, min Tro, ikke Andet, end jeg stak min Skjorte ind og maalede paa mine Ben, hvormeget min Liberikjol var for lang.

BREMENFELD (reiser sig op igjen og banker paa sin Hjerne med Haanden for at faae Concepter). Henrik!

HENRIK. Hr. Bormester.

BREMENFELD. Gak ud og siig til de Kjællinger, som raaber paa Gaden med Østers, at de maa ikke raabe i denne Gade, hvor jeg boer; thi det forstyrrer mig i mine politiske Forretninger.

HENRIK (raaber ved Døren disse Ord tre Gange:) Hør, I Østerskjællinger! I Carnaljer! I Caronjer! I uforskammede Tasker! I Ægtemænds Horer! er der ingen Skam i Jer, at I tør raabe saadan i Bormesterens Gade og forstyrre ham i hans Forretninger?

BREMENFELD. Henrik!

HENRIK. Hr. Bormester.

BREMENFELD. Hold op igjen, dit Beest!

HENRIK. Det gjør og ingen Gode, at jeg raaber mere; thi Byen er fuld af saadane Folk. Saasnart En er gaaen forbi, kommer en Anden strax isteden; thi dersom —

BREMENFELD. Ingen Snak meer. Staa still og hold Munden.

(Sætter sig ned og stryger ud hvad han har skrevet igjen, skriver paany, reiser sig op og stamper af Vrede paa Gulvet, raaber:)

Henrik!

HENRIK. Hr. Bormester.

BREMENFELD. Jeg var tilfreds, det Bormesterskab var Fanden i Vold! Vil du være Bormester i min Sted?

HENRIK. Skam, der gjør.

(Sagte.) Og ligesaa faae den, der det begjærer.

BREMENFELD (vil sætte sig ned at skrive igjen, men sætter sig feil i Tanker og falder paa Gulvet, raaber:)

Henrik!

HENRIK. Hr. Bormester.

BREMENFELD. Jeg ligger paa Gulvet.

HENRIK. Jeg seer det nok.

BREMENFELD. Hid, og hjælp mig op igjen!

HENRIK. Bormester har jo sagt, at jeg ikke maa røre mig af Stedet.

BREMENFELD. Det er en forbandet Dreng.

(Reiser sig selv op igjen.)

Banker der ikke paa Døren?

HENRIK. Jo! [Gaaer til Døren.] Hvem vil I tale med?

EN BORGER [i Forstuen]. Jeg er Oldermand for Hattemagerne, jeg har Noget at klage for Bormester.

HENRIK. Her er Oldermanden for Hattemagerne med nogle Besværinger.

BREMENFELD. Ei, jeg kan ikke have mere end een Ting i Hovedet paa een Gang. Spørg ham, hvad det er. [Henrik spørger Borgeren, hvad han vil.]

BORGEREN. Det er for vidtløftigt. Jeg maa tale med Bormester selv. Det kan være gjort paa een Time; thi mine Klagemaal bestaaer kun i tyve Punkter.

HENRIK. Han siger, han maa tale med Bormester selv; thi hans Punkter bestaaer kun i tyve Klagemaal.

BREMENFELD. Ak, Gud bedre mig arme Mand! jeg er ganske fortumlet i mit Hoved allerede. Lad ham komme ind.

SCEN. 4.

BORGEREN. BREMENFELD. HENRIK.[1]

BORGEREN. Ak, Hr. Bormester, jeg fattig Mand har liidt stor Uret, som Bormester nu strax skal begribe, naar Han faaer det at høre.

BREMENFELD. I maa forfatte det skriftlig.

BORGEREN. Her har jeg forfattet det paa fire Ark.

BREMENFELD. Henrik! Der banker igjen.

HENRIK [ved Døren]. Hvem vil I tale med?

EN ANDEN BORGER [udenfor]. Jeg har Noget at klage for Bormester mod Oldermanden for Hattemagerne.

BREMENFELD. Hvem var det, Henrik?

HENRIK. Det er denne Mands Contrapart.

BREMENFELD. Lad ham flye dig sit Indgivende. — Bliver kun, begge I gode Mænd, i Forstuen saalænge.

[Oldermanden gaaer.][2]

[1] I de gamle Udgaver fortsættes »Scen. 3«. Borgeren viste sig maaskee allerede paa Skuepladsen, medens det skulde tænkes, at han stod i Forstuen og talte med Henrik. Hos Paulli indtræder han strax i Bormesterens Stue, og Bremenfelds »Lad ham komme *ind*« er forandret til »Lad ham komme *nærmere*«.

[2] Hos Paulli: »Borg. *abit*«. Den anden Borger kommer ikke frem paa Skuepladsen, men er kun en Stemme udenfor.

SCEN. 5.

BREMENFELD. HENRIK.[1]

BREMENFELD. Henrik!

HENRIK. Ja, Herre.

BREMENFELD. Kan du ikke hjælpe mig noget tilrette? Jeg veed ikke, hvilket jeg skal gjøre først. Læs op for mig Hattemagerens Paastand.

HENRIK (læser op).[2]

Velbaarne, Høilærde,

Strænge, faste Hr. Borgemester!

Af denne herlige Bys lovlige Borgerskabs anseelige Laug fremstiller sig som en Førstegrøde jeg underskrevne N. N., uværdig Oldermand[3] for det anseelige Hattemagerlaug, og næst forhen aflagt saa ærbødig som kjærlig Gratulation over at see en saa værdig og høi opliust Mand ophøiet til en saa høi Høihed, andrager i dybeste Ydmyghed en af de største, farligste og vederstyggeligste Misbruge, som de vanartige Tider og mere vanartige Mennesker have ført i Brug her i denne Stad, i Haab, at Eders Herlighed derpaa vil raade Bod. Sagen er denne, at Kræmmerne her i Staden bær aldeles ingen Frygt eller Undseelse for, offentlig at sælge og falholde hele Stykker af et Slags Klæde, som de lade væve af Castor, ja falde og til den gruelige Dumdristighed, at de deraf lade væve

[1] I de gamle Udgaver fortsættes »Scen. 3«.

[2] At Henrik oplæser Skrivelsen med Besvær og med Misforstaaelser, er en gammel Tradition ved Skuepladsen. Paulli har tydelig angivet, at Henrik imellem staver sig frem.

[3] Hos Paulli: »jeg underskrevne uværdige Oldermand«. Det er vel det rigtigste, at *N. N.* eller Hattemagerens Navn kun staaer nedenunder hans Memorial.

Strømper, da det dog er bekjendt, at Bæverhaar hører alene vor Profession til, hvorudover vi arme Hattemagere ikke med Penge kan opveie de til vor Nærings Fortsættelse behøvende Haar, saa Godtfolk derover kommer i saadan Vane, at Faa nu mere vil give 10 à 20 Rdlr. for en Hat, vores Handværk til ubodelig Skade paa Reputation og Indkomme. Naar det nu maatte behage min Hr. Bormester at overveie efterfølgende 24 vigtige Aarsager og Raisons, hvorefter vi Hattemagere formodentlig formene os alene at være berettigede til Arbeide af Castor, nemlig: *Først,* at det af Alderstid har været en almindelig Skik og Landsbrug, ei alene her, men over hele Verden, at bære Castorhatte, som med mangfoldige Citationer af Historien, som og lovlig derover førte Thingsvidne kan bevises. *Pro primo:* af Historien .....

BREMENFELD. Spring over Historien.

HENRIK. Pro secundo: af Thingsvidner, at Adrian Nilsen, gammel 79 Aar, kan erindre sig, sin Faders Oldefader har sagt ....

BREMENFELD. Spring ogsaa over, hvad han har sagt.

HENRIK. For det Andet: At det er en umaadelig Overdaadighed, at bruge saa kostbare Haar til Strømper og Klæder, som strider imod al god Orden og Skik, besynderlig siden der hidføres saa mange kostbare fine Klæder fra Engeland, Frankerig og Holland, at man vel derved kunde lade sig nøie, uden at falde en ærlig Mand i sin Næring.

BREMENFELD. Nok, nok, Henrik! Jeg begriber, at Oldermanden har Ret.

HENRIK. Men jeg har hørt, at en Øvrighed altid maa høre begge Parterne, førend han fælder Dom. Skal jeg derfor ikke ogsaa læse Contrapartens Svar?

BREMENFELD. Ja nok.

(Han flyer ham Contrapartens Besværing.)

HENRIK (læser).

Høibaarne Excellenz,
Høioplyste og høistpolitiske
Hr. Borgemester!

Saa høit som Eders Forstand stiger over Andres, saa høit gaaer min Glæde over Andres, nu jeg har hørt, at I er bleven Bormester; men det, jeg kommer for, er, for Hattemagerne gjør mig Fortræd og vil ikke, jeg maa sælge Stoffe og Strømper af Castor. Jeg forstaaer nok, hvad de vil; de vil have Handelen paa Castor alene, og at man skal ikke bruge Castor til Andet end til Hatte; men de forstaaer det intet. Det er taabeligt at bære en Castorshat; den gaaer man med under Armen; den hverken varmer eller nytter, og en Straahat var af samme Nytte. Castor Strømper og Klæder derimod er baade varme og bløde, og havde Hr. Bormester kun forsøgt det, som med Tiden kan skee, skulde I bekjende det selv.

BREMENFELD. Hold op, det er nok! Denne har jo Ret ogsaa.

HENRIK. Men jeg veed jo, at de kan ikke have Ret begge.

BREMENFELD. Hvem har da Ret?

HENRIK. Det maa Vorherre og Bormester vide.

BORMESTEREN (reiser sig op og spadserer). Dette er noget forbandet Tøi. Henrik! Kan dit dumme

Beest ikke sige mig, hvem der har Ret? Hvorfor skal jeg give din Hund Kost og Løn?

(Derpaa følger Allarm i Gangen og han spørger:)

Hvad er det for Allarm i Gangen?

HENRIK. De to Borgere er i Haar sammen.

BREMENFELD. Gak ud og bed dem have Respect for Bormesterens Hus.

HENRIK. Det er bedst, Herre, de slaaes; saa maaskee de blir dissnarere gode Venner igjen. Hillemænd! jeg troer, de vil bryde ind. Hør, hvor de trommer paa Døren.

(Herman von Bremenfeld kryber under Bordet og skjuler sig.)

HENRIK. Hvem banker?

EN LAKAI [i Forstuen]. Jeg er fra en fremmed Resident. Min Herre har Noget at tale med Bormester, som er vigtigt.[1]

HENRIK. Hvor Pokker blev der af Bormester? Mon Fanden tog Bormesteren? Hr. Bormester!

BORMESTEREN (under Bordet, ganske sagte). Henrik, hvem var det?

HENRIK. En fremmed Præsident vil tale med Herren.

BREMENFELD. Bed ham komme igjen om en halv Time, og siig, at der er to Hattemagere hos mig, som jeg maa expedere. Henrik! Bed ogsaa Borgerne gaae bort til imorgen.[2] Ak, Gud bedre

[1] Paulli har i sin Komedie angivet, at Lakaien ikke optræder paa Skuepladsen. Ligesom Oldermandens Contrapart er Lakaien kun en Stemme, der høres fra Forstuen. Men Paulli havde en anden Opfattelse af Reglen om Stedets Enhed end Holberg. Naar Skuepladsen i Paullis Komedie var Borgmesterens Stue, maatte den ikke tillige være Forstuen. Man kan derfor ikke fra den Omstændighed, at Paulli lader nogle af Personerne forblive udenfor, slutte, at de ogsaa i Holbergs Komedie kun vare Stemmer, der hørtes udefra. Men hvis de kom tilsyne, skulde Publikum tænke sig, at de stod i Forstuen.

[2] Efter disse Ord staaer i Paullis Komedie den parenthetiske Bemærkning: »Henrik gaaer ud og kommer strax igjen«.

mig arme Mand! Jeg er saa fortumlet i mit Hoved, at jeg veed ikke selv, hvad jeg siger eller gjør. Kan du ikke hjælpe mig noget tilrette, Henrik?

HENRIK. Jeg veed ikke bedre Raad for Hr. Bormester, end at Han hænger Sig op.

BREMENFELD. Gak ud og hent mig den politiske Stokfisk, som ligger paa Dagligstue-Bordet. Det er en tydsk Bog i hvidt Bind; maaskee jeg kan finde deri, hvorledes jeg skal tage imod fremmede Præsidenter.[1]

HENRIK. Vil Bormester have Senep og Smør dertil?

BREMENFELD. Nei, det er en Bog i hvidt Bind.[2]

(Medens Henrik er ude, gaaer Bormesteren og river i Tanker Hattemagerens Document istykker.)

HENRIK. Her er Bogen. Men hvad er det, Herren river istykker? Det er, min Tro, Oldermandens Klagemaal.

BREMENFELD. Ak! jeg gjorde det i Tanker.

(Han tager Bogen og kaster den mod Gulvet.)

Jeg troer, Henrik, det er bedst, at jeg hænger mig, efter dit Raad.

HENRIK. Hei saa! Nu banker det igjen.

(Gaaer ud, og kommer ind igjen grædende.)

Ak, Hr. Bormester! Hjælp, Hr. Bormester!

BREMENFELD. Hvad er paafærde?

[1] Naar Bremenfeld kalder Bogen »en tydsk Bog«, taler han ikke som en Hamborger, men som en Dansker. Ordet »tydsk« maatte helst være udeladt.

[2] Henriks Spørgsmaal, om Borgmesteren vil have Senep og Smør til Bogen »Den politiske Stokfisk« er uforstaaeligt, da Henrik ikke skal bruge plump Spas. Det er næppe heller Holberg, der har ladet Henrik pludselig blive til en Hans Wurst. Men Aktøren, der spillede hans Rolle, har formodentlig haft et saadant Indfald, og efter at hans Tilføielse havde gjort Lykke i Theatret, er den bleven beholdt i den trykte Komedie, uden at der er gjort det Mindste for at faae Henriks Spørgsmaal til at tage sig ud, som om det hidrørte fra en Misforstaaelse.

HENRIK. Der er et helt Regiment Matroser udenfor Døren, som raaber: Faaer vi ikke Ret, da skal vi slaae alle Bormesters Vindver ind. En af dem slog mig med en Sten i Ryggen. Au, au, au!

BORMESTEREN (kryber under Bordet igjen). Henrik, bed Fru Bormesters komme ud, at holde Styr paa dem; maaskee de har Respect for Fruentimmeret.

HENRIK. Jo, jo! I skal nok see, at Baadsmænd har Respect for Fruentimmeret. Kommer hun ud, saa maaskee de tar hende med Vold, og det Sidste blir da værre end det Første.

BREMENFELD. Ei, det er jo en gammel Kone.

HENRIK. Matroser ere ikke saa delikate. Jeg vovede ikke min Kone paa det Samme. — Der banker det igjen. Skal jeg lukke op?

BREMENFELD. Nei, jeg er bange, at det er Baadsfolket. Ah, gid jeg var i Graven! Henrik, spring hen til Døren, at høre, hvo det er.

HENRIK. Se her! De gaae, min Tro, lige ind. Det er to Raadsherrer.

SCEN. 6.[1]

ABRAHAMS. SANDERUS. HERMAN. HENRIK.

ABRAHAMS. Er Bormester ikke hjemme?

HENRIK. Jo, han sidder vist under Bordet.

SANDERUS. Hvad? Sidder Han under Bordet, Hr. Bormester?

HERMAN VON BREMENFELD. Ah, I gode Herrer! jeg har jo aldrig søgt om at blive Bormester. Hvorfor har I bragt mig i denne Ulykke?

[1] I de gamle Udgaver »Scen. 4.«

ABRAHAMS. Han har jo engang taget derimod. Kom kun frem, Hr. Bormester! Vi ere hidkomne for at forestille Ham den store Feil, Han har begaaet imod den fremmede Minister, som Han saa haanlig har viist bort, hvorover Staden kan komme i Fortræd. Vi tænkte, Hr. Bormester bedre forstod *Jus publicum* og Ceremonialier.

BREMENFELD. Ah, I gode Herrer! I kan jo sætte mig af; saa blir jeg reddet fra denne Byrde, som jeg er for svag til at bære, og den fremmede Minister faaer Satisfaction tillige.

SANDERUS. Det være langt fra, Hr. Bormester, at vi skulde sætte Ham af. Han maa følge os strax til Raadhuset, for at overlægge med Syndico, hvorledes denne Forseelse kan godtgjøres.

BORMESTEREN. Jeg gaaer ikke til Raadhuset, om man trækkede mig end efter Haaret. Jeg vil ikke være Bormester, jeg har og ikke søgt om at være det. I maa heller tage Livet af mig. Jeg er Kandestøber med Gud og Æren; jeg vil og døe Kandestøber.

SANDERUS. Vil I da fixere det hele Raad? — Hør, Monfrere! tog han ikke mod Bormesterskabet?

ABRAHAMS. Jo vist; det er jo Noget, som vi allerede har rapporteret.

SANDERUS. Vi skal nok faae Raad dertil. Det hele Senat lar sig ikke saaledes prostituere.

SCEN. 7.

HERMAN. HENRIK.

HERMAN. Henrik!

HENRIK. Hr. Bormester.

HERMAN. Hvad mener du vel, disse Raadsherrer vil gjøre ved mig?

HENRIK. Jeg veed det ikke, Herre; de vare meget vrede, det saae jeg nok. Mig undredes, at de turde bruge saadan en viis Mund i Bormesters Stue. Havde jeg været Bormester, jeg havde, min Tro, paa en god Maade sagt dem: Holder Jer Snude til, I Skabhalse! I skal stikke Fingren paa Gulvet og lugte, hvad Hus I er i.

HERMAN. Gid du var Bormester, Henrik! gid du var Bormester! A-a-a!

HENRIK. Om jeg maatte falde ind i Herrens Forretninger, saa vilde jeg ydmygst bede om en Ting, nemlig, at jeg maatte kalde mig *von* Henrik herefter.

HERMAN. Ei, din uforskammede Knægt! er det nu Tid at komme med saadan Snak, nu, du seer, at jeg er omspændt med lutter Ulykker og fortrædelige Forretninger?

HENRIK. Jeg gjør det, Parol, ikke af nogen Ærgjerrighed, men alene for at have nogen Respect i Huset af mine Medtjenere, besynderlig af Anneke, som ....

HERMAN. Hvis du ikke holder din Mund, skal jeg træde dit Halsben istykker. — Henrik!

HENRIK. Hr. Bormester.

HERMAN. Kan du ikke hjælpe mig noget tilrette, din dumme Hund? Se der! Gjør mine Sager klar for mig, eller du skal faae en Ulykke.

HENRIK. Det er dog underligt, at Herren vil begjære Saadant af mig, Han, som er saadan klog Mand og alene for Sin Viisdom er bleven udvalgt til dette høie Embede.

HERMAN. Vil du fixere mig ovenikjøbet?

(Tager Stolen og vil slaae ham med. Henrik løber ud.)

SCEN. 8.

HERMAN VON BREMENFELD ALENE.

(Sætter sig ned med Hænderne under Kinden og grunder længe; springer op af Alteration og siger:)

Bankede det ikke?

(Gaaer sagte hen til Døren, men seer Ingen; sætter sig ned at grunde igjen, falder i Graad og tører Øinene med Papirerne; af Alteration igjen springer op som i Raseri og raaber:)

En hel Byldt Forestillinger af Syndicus! Hattemagernes Oldermand! Oldermandens Contrapart! Klagemaal i 20 Punkter! Oprør af Matroser! fremmed Præsident! Tiltale af Raadet! Trusler! Mon her intet Reb er ved Haanden? jo, jeg troer vist, at der er et bag Kakkelovnen.

(Tager Rebet og laver det til.)

Det er spaaet mig, at jeg ved mine politiske Studia skal ophøies. Den Spaadom blir sand, om Rebet ellers vil holde. Lad saa Raadet komme med alle deres Trusler; jeg blæser af dem, naar jeg er død. Een Ting vilde jeg dog ønske, nemlig at see Autor til den politiske Stokfisk hænge ved Siden af mig med 16 Statscabinetter og politiske Nachtisker om Halsen.[1]

(Tager Bogen af Bordet og river den istykker.)

Du Canaille skal aldrig forføre nogen ærlig Kandestøber meer. Saa! det er dog en lille Trøst, før jeg døer. Nu maa jeg lede efter en Krog at hænge mig paa. Det blir besynderlig mærkvær-

[1] »Statscabinetter«. — Det var en Tidlang Mode i Tyskland at betitle et Skrift af politisk Indhold Staatscabinet, Neu-eröffnetes Staatscabinet, Europäisches, curioses, geheimes eller entdecktes Staatscabinet. Werlauffs Forklaring, at »Statscabinetter« er de statistiske Skrifter, som paa Titelbladet hedde »Staat von« dette eller hint Land, hører til de mindre vellykkede af hans Forklaringer.

digt at sige efter min Død: Hvilken Bormester i Hamborg var meer aarvaagen end Herman von Bremenfeld, der i sit hele Bormesterskab ikke sov et Øieblik?[1]

SCEN. 9.

ANTONIUS. HERMAN.

ANTONIUS. Hei, hei! Hvad Pokker bestiller I?[2]

HERMAN. Jeg har ikke isinde at bestille Noget, men for at undgaae Bestilling vil hænge mig. Vil I gjøre Compagnie med, skal det være mig en Fornøielse.

ANTONIUS. Nei, min Tro vil jeg ikke. Men hvad bringer Jer til saadant fortvilet Forsæt?

HERMAN. Hør, Antoni, det gjør ingen Gode, at I taler derom. Jeg skal hænges. Skeer det ikke idag, saa skeer det imorgen. Jeg vil kun bede, før jeg døer, at I formelder min Respect til Fru Bormesters og Frøkenen og befaler dem at gjøre mig saadan Gravskrift:

Stat stille, Vandringsmand!
Her hænger
Bormester von Bremenfeld,
Som i sit hele Bormesterskabs Tid
intet Minut sov.
Gak du bort og gjør ligesaa.

[1] Herman sammenligner sig med Caninius Rebilus, hvem Cæsar gjorde til Consul for en enkelt Eftermiddag, og som gav Cicero Anledning til at sige, han havde været en vidunderlig aarvaagen Consul, da der i hele hans Embedstid ikke kom Søvn i hans Øine.

[2] Det er en gammel Tradition ved Theatret, at Herman er staaet op paa sin Stol for at hænge sig, og at han i denne Scene forbliver staaende paa Stolen.

I veed maaskee ikke, kjære Antoni, at jeg er bleven Bormester, at jeg har faaet et Embede, hvori jeg veed ikke, hvad Hvidt eller Sort er, og hvortil jeg finder mig ganske udygtig; thi jeg har mærket af adskillige Fortrædeligheder, som allerede har mødt mig, at der er stor Forskjel paa at være Øvrighed og at ræsonnere om Øvrighed.

ANTONIUS. Ha ha ha ha ha ha!

HERMAN. Belee mig ikke, Antoni! I har Synd deraf.

ANTONIUS. Ha ha ha! Nu mærker jeg, hvor det hænger sammen. Jeg var nylig paa et Værtshus, hvor jeg hørte Folk sprikke af Latter over en Komødie, som man havde spillet Herman von Bremen, i det at nogle unge Mennesker havde bildt ham ind, at han var bleven Bormester, for at see, hvorledes han kunde skikke sig deri. Det gjorde mig hjertelig ondt, da jeg hørte Saadant; gik derfor strax hid, for at advare Jer derom.

HERMAN. Ah! er jeg da ikke Bormester?

ANTONIUS. Nei, det er pur opspunden Tøi, for at vænne Jer af med Jer Galskab at ræsonnere over høie Ting, som I ikke forstaaer.

HERMAN. Ah! er det ei heller sandt om den fremmede Præsident?

ANTONIUS. Nei, vist ikke.

HERMAN. Ei heller om Hattemagernes Oldermand?

ANTONIUS. Det er Altsammen opspundet.

HERMAN. Ei heller om Matroserne?

ANTONIUS. Nei, nei.

HERMAN. Gid Fanden hænge sig da! — Geske! Engelke! Peiter! Henrik! Herud Allesammen!

SCEN. 10.

HERMAN. ANTONIUS. GESKE. ENGELKE. PEITER. HENRIK.

HERMAN. Min hjerte Kone! Gaa hen til dit Arbeid igjen; vor Bormesterskab er alt til Ende.

GESKE. Til Ende?

HERMAN. Ja, ja, det er til Ende. Nogle Skalke har rottet sig sammen for at fixere os.

GESKE. Fixere os? Da skal de faae en Ulykke, som har fixeret os, og du med!

(Hun giver ham Ørefigen. Herman prygler hende dygtig.)

GESKE. A-a, min hjerte Mand, slaa mig ikke meer! A-a, min hjerte Mand, hold op!

HERMAN. Du skal vide, Kone, at jeg er ikke Politicus længer, og derfor ikke tæller meer til Tyve, naar jeg faaer Ørefigen. Jeg agter at føre et andet Levnet herefter, kaste mine Bøger paa Ilden og tage alene vare paa mit Handværk herefter. Jeg varer ogsaa ad, een Gang for alle, at dersom jeg seer, Nogen af Jer læser i en politisk Bog eller bringer nogen i mit Hus, da skal det bekomme dem ilde.

PEITER. Jeg for min Part har ingen Fare derfor, Hr. Bormester; thi jeg kan hverken læse eller skrive.[1]

HERMAN. Lad kun den første Stavelse være ude, og kald mig slet og ret Mester som tilforn; thi jeg er Kandestøber og vil døe Kandestøber.

[1] Denne Replik er i 1723 tillagt HENRIK, som har beholdt den i alle følgende Udgaver. Men da Henrik kan læse og nylig har viist det, maa den tillægges Peiter. Han kaldte jo i Første Akt en Pennefjer en Tandstikker. Detharding har forkortet Henriks Ord til: »Mit mir hat es nichts zu sagen, Hr. Bürgermeister«.

Hør, Monsieur Antoni! Jeg veed, at I har haft Godhed for min Datter. Mine forrige Capricer har hindret Jers Kjærlighed. Nu har I baade hendes Faders og Moders Samtykke, saa at, hvis I er ved samme Sind og Forsæt, er al Hinder ophævet.

ANTONIUS. Ja, jeg blir ved mit Forsæt og beder, at hun maa blivè min Hustru.

HERMAN. Gir du dit Samtykke dertil ogsaa, Geske?

HENRIK. Ah, det er ikke at spørge om. Fru Bormesters har altid været for det Parti.

GESKE. Hold Munden til, Gjæk![1] jeg kan nok svare selv. — Jeg har, min hjerte Mand, givet mit Samtykke dertil for tre Aar siden.

HERMAN. Jeg vil ikke spørge dig, Engelke; jeg veed, du er saa forlibt i ham, som en Rotte i en Ost. Er det ikke sandt?

HENRIK. Svar, Frøken!

HERMAN. Vidste jeg, at du gav disse Titler af Malice, skulde det bekomme dig ilde.

HENRIK. Nei, min Tro gjør jeg ikke, Mester; men man kan ikke saa hastig komme af Vanen igjen.

HERMAN. Gir I To da hinanden Hænder. Saa! nu er det godt; imorgen skal vi holde Bryllup. — Henrik!

HENRIK. Hr. Bormester. Om Forladelse: ja, Mester.

HERMAN. Du skal brænde mig op alle mine politiske Bøger; thi jeg kan ikke see det for mine Øien meer, som har bragt mig i slige Griller.

[1] I 1724 og 1731: »Hold Munden, din Gjæk!«

[Til Spectatores.]

Vi Øvrighed med Munden slaae,
Kan dog selv Intet gjøre;
Eet er et Søkort at forstaae,
Et Andet Skib at føre.

Af en politisk Bog man kan
Vel lære ræsonnere,
Men til at forestaae et Land
Udfordres Andet mere.

Af hvad som mig idag er skeed
Hver Handværksmand kan lære,
At Den, der retter Øvrighed,
Just selv den ei kan være.

Thi naar en Kandestøber til
Bormesters-Embed løber,
Er som naar Statsmand blive vil
I Hast en Kandestøber.

TILLÆG

DEN NYE SCENE, DER I SOMMEREN 1726 BLEV FØIET TIL TREDIE AKT, OG HVORMED KOMEDIEN BLEV OPTRYKT I 1731

Efter at Herman i Udgaven 1731 har sagt, ligesom i Udgaven 1724: »Lad os [gaae] ind at gjøre Anstalter«, er der i 1731 tilføiet:

Gaaer I Andre nu ind at gjøre Anstalter. Jeg har Lidt at tale med Henrik alene.[1]

SCEN. 5.

HERMAN. HENRIK.

HERMAN. *Hør, Henrik!*

HENRIK. *Hr. Bormester.*

HERMAN. *Mener du ikke, at jeg vil faae mange Misundere formedelst denne Ophøielse?*

HENRIK. *Ei, hvad vil Herren keere Sig om Misundere? Gid man kun havde gjort mig til Bormester paa den Maade! Jeg skulde have givet mine Misundere Døden og Djævelen.*

HERMAN. *Den eneste Ting, jeg er lidt bange for, er nogle smaa Ceremonier; thi Verden regjeres af Pedanteri, og Folk seer meer efter Smaadalier end efter solide Ting.*[2] *Var kun den første Dag over, som jeg skal gjøre mit Indtog i Raadhuset paa, saa vilde jeg være fornøiet; thi hvad solide Forretninger angaaer, det er som Smørrebrød for mig. Men jeg maa lave mig paa, hvorledes jeg første Gang skal begegne mine Colleguser, og at jeg ikke støder mod de sædvanlige Ceremonier.*

HENRIK. *Ei, Lapperi, Hr. Bormester! Ingen brav Mand binder sig til visse Ceremonier. Jeg for min Part gjorde intet Andet, om jeg skulde gjøre saadant Indtog, end gav Raadsherrerne min Haand at kysse og gjorde mig brav Rynker i Panden, saa at de skulde faae at vide, hvad jeg førte i mit Skjold, og at jeg stiltiende gav dem tilkjende, at en Bormester var ingen Kramsfugl eller Pandekage.*

HERMAN. *Men tænk, at der skal ogsaa holdes en Oration paa Raadhuset den første Dag, jeg bliver introduceret. Jeg kan nok holde en Oration, saa god, som Nogen her i Byen; thi jeg turde obligere mig til at præke, om det skulde være imorgen. Men saasom jeg aldrig har bivaanet saadan Act tilforn, saa veed jeg egentlig ikke, hvad Formularier man pleier at bruge.*

[1] Hvor skjødesløst den nye Scene er tilføiet, viser sig baade ved at Ordene »Lad os [gaae] ind at gjøre Anstalter« ere beholdte fra Udgaven 1724, og ved at Herman siger: »Gaaer I Andre nu ind«, skjøndt der foruden ham og Henrik ikke er Andre paa Skuepladsen end Geske.

[2] »Smaadalier«, Smaatterier, Lappalier; i den plattydske Oversættelse 1743 »Lapperien«.

HENRIK. Ei, Herre, Ingen uden Skolemestere binde sig til Formularier. Jeg for min Part, om jeg var Bormester, lod mig nøie med at sige dem kort og fyndigt saadane Ord, som for Exempel: Det falder vel endel underligt, ædle og velvise Herrer Raadmænd, at see en usel Kandestøber i en Hast omstøbt til en Bormester —

HERMAN. Fy, fy! Det var en lumpen Begyndelse.

HENRIK. Nei, det skulde ikke være Begyndelsen. Jeg vilde begynde min Tale saaledes: Jeg takker Eder, ædle og velvise Herrer, for den Ære, De have gjort en usel Kandestøber, som jeg, at gjøre ham til Bormester —

HERMAN. Alt kommer du med din forbandet Kandestøber![1] Det er uanstændigt at tale saadant paa Raadhuset, hvor jeg maa stille mig an, som jeg var født Bormester. Skulde jeg holde saadan Tale, vilde jeg kun blive foragtet og bespottet. Nei, nei, Henrik! du vilde blive en slet Orator. En Skjelm skal sige mig paa, at jeg nogentid har været Kandestøber. Jeg har kun øvet mig lidt for Tidsfordriv paa Støbningen, naar jeg har været kjed af at studere.

HENRIK. En Skjelm skal ogsaa sige mig paa, at jeg nogentid har været Kandstøberdreng.

HERMAN. Hvorfor vil du da, at jeg skal føre saadan Tale?

HENRIK. Ak, lidt Taalmodighed! Herren er altfor hastig. Jeg vilde tilligemed sige dem paa en høflig Maade, at hvis Nogen moquerede sig derover, efterdi jeg nyligen havde været Kandestøber, da skulde de faae en Ulykke. Og hvis jeg fornam mindste moquante Mine hos Nogen, vilde jeg sige: Ædle og velvise Herrer, bilder I Phantaster Jer vel ind, at I har gjort mig til Bormester for at narre mig? og derpaa vilde jeg brav slaae i Kathedra, medens Orationen holdtes, saa de nok skulde mærke af min Introductionstale, at jeg ikke var at skjemte med, og at de havde faaet en Bormester, som var Karl for sin Hat. Thi lader Hr. Bormester Sig underkuje i Førstningen, vil Raadet holde Ham stedse for en Slyngel.

HERMAN. Du taler som en Slyngel; jeg skal nok hitte paa, hvad Tale jeg vil holde. Lad os gaae ind.

[1] »Alt« ɔ: Altid.

PAULLIS OG HOLBERGS OFFENTLIGE BREVVEXLING OM DEN POLITISKE KANDESTØBER 1724

BEMÆRKNINGER OM PAULLI SOM KOMEDIESKRIVER

»At skrive Komødier holde nogle Folk at være ethvert lystig Hoveds Værk, da dog Erfarenhed viser, at næppe Tre eller Fire i et helt Rige findes saadant Arbeid voxne«, siger Holberg i Fortalen til sine Komedier 1723. Han opfordrede Ingen til at efterligne ham i at skrive Komedier og vilde helst være ene om at forsyne Theatret med danske Originaler.

En Mand ved Navn JOACHIM RICHARD PAULLI, *Sekretær i Hofretten, fandt sig dog »opmuntret« ved det Bifald, Holbergs Komedier havde vundet, til ogsaa at skrive for Skuepladsen. Men han befattede sig kun i et Aarstid dermed. Af hans Komedier er den mærkeligste den, hvori han har søgt at forbedre Holbergs Politiske Kandestøber.*

Forinden Paulli fremkom med dette sit mærkeligste Arbeide, havde han skrevet og udgivet nogle Komedier, af hvilke den, som han skrev først, var bleven spillet. Det var en Treaktskomedie, der hed DEN SEENDES BLINDE. *Publikum havde fundet Behag i den og vedblev længe at skjænke den Bifald. Den blev spillet som Nyhed i 1723 og hørte endnu i 1726 til de Komedier, der forestilledes paa Theatret i Grønnegade. Holberg fandt den daarlig. Men Paulli oplevede at see den efter Holbergs Død endnu blive spillet flere Gange paa det kongelige Theater.*[1]

Mindre heldig end med denne sin første Komedie var Paulli med sin næste. Efter Successen med Den seendes Blinde talte han til Aktørerne om, at han paatænkte at skrive en Komedie, som de kunde spille i Julen, og som skulde hedde JULESTUEN OG MASKERADEN. *De bad ham at skrive den, og han opfyldte deres Begjæring. Men*

[1] Den spilledes for sidste Gang 12. Oktober 1768.

Holberg fik dem fra at spille Paullis Komedie ved at love dem to nye Komedier, af hvilke den ene hed Julestuen og den anden Maskaraden. Holbergs to nye Komedier blev spillede, den ene i Januar, den anden i Februar 1724. Begge vandt overordentligt Bifald. Men efter at de ved Saisonens Afslutning vare spillede i Forening Fastelavnsmandag den 28. Februar, udgav Paulli sin Komedie med følgende Forord:

AUTOR TIL LÆSEREN.

Dette Skuespil er ingenlunde sammenskrevet i den Tanke, at det nogentid skulde trykkes, men aleneste i største Hast forfattet for at føie de danske Acteurers Begjæring, som ved dets Titul ventede at sammenlokke en anseelig Forsamling af Tilskuere. Siden, da det var forsømt at spilles i den Tid, da Julen varede, fordrede jeg det tilbage og vilde heller, at det aldrig skulde komme for Lyset, end at det skulde blive seet i Utide. Jeg erholdt endelig min Begjæring og tænkte at lade det forblive derved. Imidlertid fremkom paa den danske Skueplads tvende Stykker af en anden Autor, det ene om *Julestuen* og det andet om *Maskeraden*, hvilket har ført Nogle, som vidste, at dette Stykke længe før havde været fuldfærdiget, paa de Tanker, at Anledning til samme to Stykker maatte være tagen af dette Stykke, der handler om begge Dele. Denne Mistanke syntes mig bedst kunne betages, naar jeg lod dette Skuespil og blive bekjendt, paa det man desbedre kunde overveie deres Forskjel og vide at tillægge hine den Roes, som de fortjener. Saaledes kom jeg til at lade dette Skuespil omsider trykkes, og nu, jeg Saadant har besluttet,[1] saa maa jeg derved betinge mig den Eftertanke hos Læseren, at til dette Stykke ikke udfordres vidtløftig Raisonnements over Maskeradens Nytte eller Misbrug, eftersom jeg alene har indført den som en Præsenta-

[1] »besluttet«, fuldført.

tion til Skuespillets Zirlighed; dernæst at de Julelege, som her i den anden Akts anden Scene ikkuns ere anviste, umuligt kan gjøre den Effect hos Læseren, hvilken de skulde have gjort, dersom de vare bleven forestillet paa den dertil udkaarne Maade, udpyntede baade med Musik og anden Zirlighed for at behage saavel Øret som Øiet tillige; og endeligen, at den korte Tid, som til dette Stykkes Forfærdigelse er anvendt, tilligemed mere Andet kan være Undskyldning nok, at det ei er gelinget saa vel, som jeg det til Andres Forlystelse havde ønsket.

Rimeligvis var det dog ikke for at gjøre Holberg en Tjeneste, at Paulli udgav en Komedie, hvormed han selv var utilfreds, men for at lade Publikum see, at der ved den danske Skueplads havde existeret en af ham forfattet ældre Komedie, hvori der baade blev holdt Julestue og Maskerade, saa at der ikke kunde tillægges Holberg den Roes, at han i sine to sidste Komedier havde behandlet Emner, som ingen Komedieskriver tidligere havde rørt ved. Men da Paulli samtidig havde maattet lade Publikum see, at hans egen Komedie ikke var vellykket, vilde han gjerne udgive en ny, der egnede sig bedre til at sammenlignes med en af Holbergs.

Inden Aaret var omme, udgav han da den Komedie, som han paa Titelbladet kaldte DEN POLITISKE KANDESTØBERS KOMØDIE, FORANDRET ANDERLEDES END DEN TILFORN HAR VÆRET TRYKT ELLER PLEIER AT SPILLES, *og lod den udkomme med en Fortale i Form af et Brev til Holberg. Ved samme Tid udgav Holberg sin Komedie med de Forandringer, hvormed den var spillet siden den 27. September 1723. Til disse Forandringer har Paulli dog ikke taget noget Hensyn. Kort efter at Paullis Komedie var udkommen, lod Holberg hans Brev optrykke og udgav det i Forbindelse med et Svar under den Titel:* TVENDE SPLINDERNYE BREVE, SOM TJENE TIL DEN POLITISKE KANDESTØBERS OPLYSNING.

For en Menneskealder siden mente man og havde dengang længe meent, at Paullis Komedie var forsvunden. Det har senere viist sig, at der endnu er nogle Exemplarer tilbage. To findes i Norge (det ene i Trondhjem, det andet i Christiania), tre i Kjøbenhavn. Siden 1867 haves et Optryk, der blev udgivet af Bætzmann paa det Gyldendalske Forlag. Den vil ikke kunne behage Nogen, som kjender Holbergs Komedie. Men den har udenfor Danmark i en Række Aar behaget Mange, hvem Holbergs Komedie var ubekjendt, og den er af Interesse som den eneste Kritik, der i Holbergs Tid fremkom paa Dansk over en af hans Komedier. Kritiken er af en usædvanlig Slags, da Paulli istedenfor at ræsonnere over Holbergs Komedie har foretrukket at vise, hvorledes den efter hans Formening hellere maatte have været.

I Svaret til Paulli har Holberg skrevet en Apologi for sin Komedie; han fremhæver stadig dens Fortrin. Men om han endog har fuldkommen Ret i, at hans Komedie ikke er bleven forbedret ved de af Paulli gjorte Forandringer, ere disse dog ikke alle saa daarlige, som Holberg vil gjøre dem til. Mere oplysende end i Holbergs Brev staaer Komedieskriveren Paulli karakteriseret i Heibergs Udsigt over den danske skjønne Litteratur (1831), hvor det hedder:

»Hans Hensigt var at uddanne Skuespillet i Intriguens Retning og at rense det for adskillige Feil, i hvilke Holberg efter hans Formening havde gjort sig skyldig. Men som alle De, der ikke have Sands for det Komiske, stræber han især efter at være naturlig *i Modsætning til den sande Komikers groteske, men just derved poetiske Skjemt, der af de prosaiske Mennesker betragtes som Overdrivelse. Derfor er Paullis Dialog, skjøndt ikke aldeles blottet for pudsige Indfald, i det Hele tør, mat, uden Lune og komisk Kraft.«*

Da Paulli stræbte efter Naturtroskab, har han i sine Komedier bestandig angivet, hvor det er, at Handlingen

foregaaer. Han havde en rigtigere Forstaaelse end Holberg af Reglen om Stedets Enhed, mere Sands for den Retning, i hvilken Theatrets Udvikling vilde gaae. Paullis Komedier kunne derfor uden Vanskelighed opføres paa et Theater, som det nuværende; men Holbergs ikke. Allerede inden der var forløbet en Snes Aar efter at Holberg var død, blev der i Den dramatiske Journal 1771 klaget over, at hans Komedier sætte en Maskinmester i Forlegenhed, da man ofte ikke veed, hvad Skuepladsen skal forestille, og Personerne stundom i een og samme Scene synes at være baade i Stue og paa Gade.

Som en af de Forandringer, Paulli foretog med Holbergs Komedie for at faae den til at blive mere naturlig, vil jeg nævne, at han lader de politiserende Haandværkere sidde paa Ølhuset om Aftenen, medens Holberg, for at Komedien kan foregaae paa een Dag, lader dem sidde der om Morgenen, indtil Klokken slaaer Tolv, og de maa hjem for at spise til Middag.

Dersom Paulli, inden han udgav sin Komedie, holdt det for muligt, at de danske Aktører vilde præsentere den for Publikum, fik han snart at erfare, at der ikke kunde blive Tale om Sligt, saa længe Aktørerne vilde staae i venskabeligt Forhold til Holberg. Hvad det læsende Publikum i Byen dømte om Paullis Komedie, vides ikke. Men i 1729 blev den oversat paa Svensk og kom i Sverig til at indtage den Plads, som Holbergs Komedie burde have indtaget. Man har indtil for ikke længe siden troet, at det var Holbergs Komedie, der i 1729 blev oversat af Magnus Lagerström og fik nyt Oplag i 1736 og blev spillet paa Theatrene i Stockholm; men det var Paullis. Grunden til at Lagerström oversatte Paullis Komedie istedenfor Holbergs er ubekjendt. I de følgende Aar oversatte han nogle af Holbergs egne Komedier, Jeppe paa Bjerget 1735, Den Vægelsindede, som han kaldte Madame Aprilväder, 1736, Mester Gert Westfaler 1737 og Jean de France 1744; men hverken Lagerström eller nogen Anden i Sverig fandt det værdt

at oversætte Holbergs Den politiske Kandestøber, efter at Paullis Omkalfatring af Komedien var oversat og havde gjort Lykke hos det svenske Publikum.

Paulli udgav sine Komedier anonymt, men gjorde ingen Hemmelighed af, at han var deres Forfatter. I 1733 noterede Benjamin Dass paa sin Afskrift af de Tvende splindernye Breve, som tjene til Den politiske Kandestøbers Oplysning, at det første Brev er »af Joachim Richard Paulli, nu kongelig Kammerraad, som i tidligere Dage sammenskrev forskjellige Komedier og søgte at forbedre Den politiske Kandestøber«. Nogle Aar efter at Paulli var død, nævnede J. H. Schlegel ham i sin lille Skildring af den danske Skuepladses Historie som den, der havde omarbeidet Holbergs Politiske Kandestøber og skrevet de to originale Komedier: Den seendes Blinde og Julestuen og Maskeraden. Siden den Tid har man troet, at Paullis Komedier ialt kun var disse tre. Men utvivlsomt har han skrevet endnu een, nemlig den i 1724 hos Høpffner trykte Femaktskomedie NATUREN OVER OPTUGTELSEN. *Thi foruden at Handlingen, Dialogen, Sproget og Orthografien ere aldeles Paulliske, have disse fire Komedier en mærkværdig Lighed i det Ydre. Hver af dem har paa Titelbladet en dem alene tilhørende Devise:*

endvidere er det særegent for dem, at de ikke ere i, *men* paa *Akter; at der foran hver af Komedierne staaer en fuldstændig Personliste, hvori Personerne ere* numere-

rede; *at Siderne have en afstregen Margen, hvori de Talendes Navne ere anbragte; at Personernes Bortgange ere betegnede med* abit *eller* abeunt, *og at de Lokaliteter, hvor Handlingen foregaaer, ere nøiagtigt angivne. Om hver af Komedierne meddeles paa Titelbladet, at den er at faae tilkjøbs hos Boghandler Hieronymus Christian Paulli. De to første blev trykte hos Phønixberg, de to sidste hos Höpffner, og disse to have begge den samme eiendommelige* cul de lampe:

Naar man sammenligner de fire Komedier, seer det ud til, at »Naturen over Optugtelsen« har været den tredie i Rækken.

TVENDE SPLINDERNYE BREVE SOM TJENE TIL DEN POLITISKE KANDESTØBERS OPLYSNING

SÆLGES TILLIGEMED HANS MICKELSENS KOMØDIERS FØRSTE TOME FOR SAMME PRIS OG KAN HEFTES TIL SAMME STYKKE

Min kjære gode

HANS MICKELSEN!

ENHVER *Elsker af danske Komødier bør vide Eder Tak, at I har været den Første, der har lagt Vind paa, at skrive dem af Ny i vor Tungemaal og saaledes brudt Isen for Andre. Jeg kan selv sige med Sandhed, at jeg aldrig havde understaaet mig at lægge Haand paa de Ting, hvis I ikke ved Eders Exempel havde opmuntret mig dertil. Nu var det vel at ønske, vi Begge, som arbeide paa eet Værks Vedligeholdelse, maatte deri være saa enige, at vi confererede med hverandre over vores Arbeide, før det kom for Lyset, paa det, omendskjøndt vi aldrig opnaae Molières og deslige brave Folks Fuldkommenhed, vi dog alligevel, ved at corrigere oprigtig hverandres Feil, kunde i det Mindste efterligne de store Mænd, som før vor Tid har indlagt sig Ære ved at skrive Komødier, og hvis Skuespil bør være os en Forskrift. Men saasom det endnu aldrig er kommen til nogen Conference imellem os indbyrdes, muligt fordi vores Methode er anseet saa differant, saa vi ikke syntes at kunne reconcilieres, saa har jeg taget mig for, at forsøge, hvorvidt dette Principium maatte gjælde, og derfor efter mit Tykke forandret nærværende Komødie, som under Eders Navn var ud-*

kommen paa Prent, indladende derved under den upartiske Verdens Paaskjøn, om jeg har Ret eller Uret i denne min Mening, at dersom vore ny Stykker skal have nogen ret Klem, vi da faaer at være to eller flere om at forfærdige og udpolêre dem. Dette har jeg med saa megen større Dristighed sat iværk, som jeg ikke aleneste anseer Eder for en forstandig Mand, der ikke holder enten sig eller sit Arbeid infallibel, men endog har gjort den Regning, at I med Rette ligesaalidet kan fortryde paa, at jeg har forandret Eders Skrift, som een Kandestøber bekymrer sig derover, at en anden omstøber hans Arbeid i en anden Form, naar det enten er forslidt eller ikke ret efter Moden. Vilde nu Nogen, som bedre maatte være øvet i Dansken, eller i andre Maader kunde forbedre den, paatage sig tredie Gang at omsmelte denne Komødie, saa venter jeg vistnok, at dette Skuespil kan i sin Tid meritêre at læses og elskes af brave Folk.

SVAR

Min kjære gode

MONSIEUR!

DE *Feil og Skrøbeligheder, det menneskelige Kjøn og ethvert Menneske især er undergiven, ere fast utallige; nogle ere dog større, andre mindre. Den allersælsomste, som man næppe kan fatte Rede i, er denne, at et Menneske tager sig tidt for at belee i Andre just det, som er hans egen Hovedfeil. Monsieur agêrer ved denne Kandestøbers Omstøbning saa fuldkommelig Herman von Bremens Person, saa at det skulde synes, at Hans fornemste Øiemærke*

havde været at vise af Sin Person, at Kandestøberens Karakter ikke nok er outreret, men at der virkelig findes de Folk, der vil reformere og omstøbe de Ting, hvorom de ikke have ringeste Idee eller Videnskab, ei tagende i Agt, hvor fornøden det er, at de selv omstøbes først. Monsieur har nylig, dreven af samme sælsomme Passion, taget Sig for at omstøbe efter Sin Façon Komødier, som her i nogle Aar ere spillet med stor Applausu, og consequenter hjerteligen at belee Sine Landsmænd, der har fundet saa stor Smag i de samme, læggende mig til Last, at jeg ikke har spurgt Ham og andre deslige habile Mænd tilraads, førend jeg lod Saadant komme for Folks Øien, ja formenende, at, hvis det var skeet, det da havde kunnet blevet til Noget, og vore Originaler, om ikke opnaaet, saa dog nogenlunde efterlignet andre brave Mænds Skrifter.[1] *Herpaa, min kjære Monsieur, for at bevise, at Jeres Erindringer ere velgrundede, og at I har Ret og Føie at tale med saadan Myndighed og Haanhed om mit Arbeide og at moquere Jer ikke alene over tvende Rigers, men endogsaa omliggende Stæders slette Smag, har I taget Jer for at gjøre Prøve, først paa at omstøbe denne Kandestøberhistorie, som Jer Nidkjærhed har behaget at ligne ved en gammel forslidt ubrugelig Kande, som af Eder og andre deslige habile Mænd bør kastes i en Form, for at gjøre noget Nyt og Alamodisk deraf. Jeg nægter ikke, at jeg jo undsatte mig*[2] *over saadan Fortale og tænkte ved mig selv: Hvad ere dog vi Mennesker! Her har vi i et helt Land gjort Væsen af Ting, hvis Urimelighed en brav Mand nu kommer og lægger os for Øine! Men*

[1] »opnaaet« ɔ: kommet paa Høide med, »efterlignet« ɔ: lignet.
[2] »undsatte mig« — det tydske: mich entsetzte.

da jeg læste Fortalen igjennem paany og blev vaer, at Autor til denne Kritik var den Samme, som er Autor til nogle andre her trykte Originaler, fik jeg strax min Aande lidt igjen og kom ganske tilrette, da jeg saae Begyndelsen af den første Akt. Ja min Vrede blev forvandlet til Medlidenhed, længe før jeg kom til Enden af denne ny omstøbte Komødie, hvori jeg saae et anseeligt Stykke hæslig defigurêret, og, for at blive i Lignelsen, et gammel, velforarbeidet Fad omstøbt til en rude massa *og uformelig Klump, saa at det paa et Haar er gaaet Ham i at reformere Komødier, som den politiske Kandestøber i at reformere Staten, hvis Exempel jeg haaber, Han også i Katastrofen efterfølger ved at opbrænde eller auctionere de Skrifter, hvis Læsning har forledet Ham til Saadant, ligesom den politiske Kandestøber gjorde med sine politiske Nachtischer eller Stokfisker, der bragte ham i de Griller, at Hamborg maatte nødvendig gaae igrunde, hvis han ikke blev Borgemester. I kjender, Monsieur, min Skrivemaade, og at jeg har et lidet Pund at komme Folk til at lee, naar jeg vil slaae mig løs; her gives mig den rigeste Materie, jeg min Livtid har haft til Saadant. Tænk engang, hvor det vilde gaae Eder, om jeg vilde gjøre Repressalier, om jeg vilde, som jeg efter saadan haanlig Provocation har Ret til, examinere Hans Komødier igjen; thi om jeg vilde gjøre det endogsaa med den, som Han kalder Sit allerbedste Stykke »Den seendes Blinde«, skulde Han selv forundre Sig over, hvordan Han var kommen paa de Tanker at agêre Komødieskriver. Jeg vilde ønske, at jeg aldrig havde brugt nogen Repressalier mod Nogen af dem, der har angrebet mig tilforn; jeg vil herefter stræbe at overvinde den Pas-*

sion, og derfor ikke hævne mig ved saadant Foretagende, men alene denne Gang, for at føre Ham af Vildfarelse, vise af nogle Poster, hvor ulykkelig[1] *Han har været i at omstøbe dette Stykke.*

Den første Støbning er i Begyndelsen, hvor her gjøres et Hysteron-proteron, og det, som før var Fortale, bliver gjort til Bagtale; efter hvilken Regel i Kritiken, kan ikke vides; vist nok er det, at Monsieur har ikke raadført Sig med Aristoteles, som gav Regler i gamle Dage, ei heller l'abbé d'Aubignac, *som er Veiviser i vore Tider.*[2] *Med Collegio politico, til hvis Kundskab jeg efter Reglerne har banet Vei i den hele første Akt, begynder Monsieur strax Sin omstøbte Komødie og derved synes at imitêre det, som de hollandske Liniedansere kalder* Vertooningen *i deres Nachspil, hvor Tilskuerne blive forvirret ved at see eller høre Noget, som de ingenlunde kan begribe, hvad det skal være, førend de har seet Enden,*[3] *eller visse tydske Romaner, der begynder undertiden saaledes: »Gewiss! erwiederte der unglückselige Ritter Philander«, hvis Betydelse man ofte ikke faaer at vide, førend man kommer noget hen i den tolvte Bog af Romanen; da dog en Hovedregel i Komødier er, ikke at forestille Noget, uden man tilforn har givet Tilskuerne en tilstrækkelig Kundskab derom, hvilket jeg nøie har iagttaget i denne og alle mine andre Komødier. Dette store*

[1] »ulykkelig«, uheldig, det tydske unglücklich.

[2] Abbeden af Aubignac, Frands Hedelin, havde i 1657 udgivet et Værk, der hed *La Pratique du Théâtre*, og som gjaldt for en uundværlig Haandbog for Alle, der befattede sig med dramatisk Kunst. Bogen var udgivet paany i 1715.

[3] Ordet »*Vertooningen*«, der betyder dramatiske Forestillinger, er brugt her i en særegen Bemærkelse. I Barselstuen taler Mester Bonifacius om »Fortøninger«, som forekomme i de tydske Komedier.

Hysteron-proteron hedder hos Ham, Monsieur, en Reformation, som dog er tilstrækkelig uden Hjælp at fordærve et Stykke alene. Saaledes, det Første Dækket trækkes op, sees en Hoben Folk siddende ved et Bord, og En begynder Komødien med disse Ord: »Det vil [Alt] give sig paa næste Rigsdag«, uden at man veed, hvad det er for Folk og hvad de vil sige.

Den anden Støbning bestaaer deri, at von Bremens Kone Geske bliver gjort til hans Svigermoder, det er, af en myndig Kone, som har Part i hans ringe Stand saavelsom hans Høihed og derover med fast større Virkning spiller sin Rôle *i den Komødie end Manden selv, bliver en Svigerske, som hverken blir fattig eller rig, hverken høi eller nedrig ved hans Forandring, og som han derforuden kunde efter de fleste Svigersønners Exempel vise Døren, naar ham lystede. Og derved er den anden Hovedperson i Komødien totaliter ruineret, og det, som var mest naturligt og anseeligt, gjort tvungen og unaturligt; imidlertid maa dette dog ogsaa hedde en Reformation.*

Den tredie Støbning bestaaer deri, at af en enkelt Kjærlighed, mellem Antoni Hjulmager og Engelke,[1] *blir gjort en dobbelt, som ingen Rapport har sammen, hvilket ogsaa er mod Reglerne, saasom en Komødie derved gjøres uforstaaelig og betager Tilskuerne den Attachement, en ret Komødie bør holde dem til; thi Dobbletter gjør ligesaa slet Virkning i Komødier, som god i Forkering og* Cinq et Neuf.[2]

[1] »Antoni« — denne Forkortelse af Navnet Antonius bruges ogsaa nogle Gange i Komedien.

[2] »*Cinq et Neuf*« var et Tærningspil, »Forkering« et Brætspil, hvori Brikkerne spilledes af Brættet efter Tærningekast.

For at fordærve ogsaa denne Post gjør Monsieur Forlovelse imellem Kandestøberen og en Børstenbinder-Enke; thi just de Ting, som Monsieur i Sine Komødier holder for største Zirat og beklager ikke at finde i andre, nemlig dobbelte og tredobbelte Forlovelser, mangfoldige Varieteter, som ingen Overensstemmelse har med Historien, Mængde af unyttige Personer, er just det, som fordærver Alting. Saaledes mærker jeg, saavel i denne, som i Hans andre Historier,[1] *at Han uden Betænkning gjør Folk døve, blinde, krogryggede, halte, det er, skjærer Øre, Næse og Fødder af dem, alene for at faae Anledning til et* jeu de théâtre *eller til Noget, som Han kalder* bon-mot, *skjøndt de samme Personer ere ikke Andet end Meteora, som forsvinder, saasnart man faaer dem at see, og Intet gjør til Komødiens Udfald. Saaledes bliver i denne nye Komødie en Mand forestillet døv, alene for at give Anledning til et fattigt Indfald, at han skal høre Dotter for Docter.*[2] *Paa den Maade, for at spare Papir og Blæk, kunde man kuns lade nogle Harlequins komme ind og vrænge Munden først paa een Maade og sige: Dette betyder den første Akt, siden paa en anden Maade og sige: Dette betyder den anden Akt. I de allerbedste Komødier, Monsieur! skal I finde største Simplicitet i Historien. Et halv Quintin* bon-sens *gjør bedre Virkning end alle slige Optøier.*

Den fjerde Støbning bestaaer i Tiden, at istedenfor den gamle Komødie befatter efter Reglerne kun een Dag, saa kan man her imellem den anden og tredie

[1] Ordet »Historie« har i dette Brev to Betydninger, ligesom det latinske *fabula*. Det betyder snart en Komedie, snart dens Emne eller Handling.

[2] Act. I, Scen. 6.

Akt[1] *gaae hjem og sove bort det, man har hørt i de to første,*[2] *og betænke sig paa, om man vil komme om Morgenen at høre Resten. Dette skal ogsaa hedde en Reformation, hvorved jeg har kun dette at erindre, at eftersom Autor holder det for en Zirlighed at forlænge Tiden, havde Han ikke gjort ilde, at give Komødien Aar og Dags Tid; saa kunde den i det Ringeste blive spillet i Brolæggerstrædet, hvor Saadant er paa høieste Mode.*[3]

Den femte Støbning er Scenens Forandring, at istedenfor den i den rette Komødie er efter Reglerne i Kandestøberens Hus alene, saa løber Monsieur fra een Gade til en anden, hvilket vel ogsaa skal hedde en Forbedring.[4]

[1] »anden og tredie« skal være første og anden.

[2] »de to første« skal være den første.

[3] Paullis Komedie foregaaer i noget længere Tid end Holbergs, da den begynder om Aftenen, og der ligger en Nat mellem de to første Akter. Men Reglen om Tidens Enhed lød paa, at Handlingen skulde fuldbyrde sig indenfor et Tidsrum af 24 Timer, og Paulli har opfyldt Reglen. Holberg fandt det i sin Polemik med Paulli hensigtsmæssigt, at være af den Mening, som d'Aubignac havde fremsat, at de 24 Timer, hvori Handlingen turde vare, skulde reduceres til 12, eller med andre Ord, at Døgnet skulde reduceres til en Dag. Men i Epilogen til Ulysses havde Holberg udtalt, at Tidens reglementerede Længde var 24 Timer, da det hedder i Epilogen:

Nu haaber vi, at Ingen meer
Sig over os skal klage,
At slide paa Komødier,
Som varer tvende Dage (ɔ: 2 × 12 = 24 Timer).

I nogle af hans Komedier, baade i »Maskaraden« og »Kildereisen« og »Den pantsatte Bondedreng«, foregaaer ogsaa Handlingen paa to Dage og en mellemliggende Nat.

[4] Holberg taler her, som om hans egen Komedie stedse havde været regelret, skjøndt den oprindelig baade paa Skuepladsen og i Udgaven 1723 indeholdt samme Uregelmæssighed, som Paullis.

Den sjette Støbning er, at istedenfor i den rette Komødie i Collegio Politico støies og gjøres en confus Bulder, lader Monsieur Posekigeren og Børstenbinderen trække Kaarde, som jeg kan tænke skal være en Zirat og Forbedring, skjøndt de allerfornemste Folk i Hamborg ingen Kaarde bærer.

Den syvende Støbning. Den gamle Komødies rette Kjærne og store Scopus, *som især gjør Stykket recommandabel, er at Magistraten, som bliver advaret om denne politiske Cabale, søger paa en eclatant, skjøndt lemfældig Maade at curere disse Haandværksfolk, idet tvende af Raadet bilde Herman von Bremen ind, at han er bleven Borgemester; i den Sted lader Autor det skee af en Hændelse eller Vildfarelse, hvorved hele Komødien taber sin Styrke. Det hedder ogsaa at forbedre.*

Den ottende Støbning. Istedenfor den anseelige Scene, hvori tvende Raadsherrer agere Deputerede, gjør Autor Raadets Ambassadeur til en drukken Raadstuetjener, som kommer i en Ølkro for at oplede en Mand, der er nylig kommen, og at offerêre ham Borgemesterskabet; med utalligt Andet, som jeg undseer mig ved at examinere ved denne Passage alene, som imidlertid skal være en Forbedring; thi jeg mærker, at Monsieur er meget forlibt i de Slags Ambassader, efterdi Han tilforn har brugt dem i Sine andre Komødier, om hvilke jeg forhen har lovet Ham, at jeg Intet her vilde repetere.[1]

Den niende Støbning. Udfaldet eller Dénouement

[1] Abrahams og Sanderus ere af Paulli gjorte til en *Doctor juris* ved Navn Herman von Bremenfeld og hans Fætter Libertinus, der først give sig til at fixere Kandestøberen, efter at de have erfaret, at et Brev, hvori Raadet anmoder Hr. von Bremenfeld om at være Borgmester, feilagtig er afleveret til Herman von Bremen, og at denne troer, at Brevet er til ham.

i den rette Historie har Monsieur ogsaa behaget ganske at fordærve. Styrken af den gamle Komødies Dénouement *er denne, at Kandestøberen af utallige vigtige Forretninger, som de vikle ham i, saaledes omspændes og forvirres, at han af Fortvilelse vil hænge sig selv og just, naar han er i denne Action, faaer Sandheden at vide. Alt det, som henhører til at gjøre dette* Dénouement *anseeligt, har Monsieur udeladt, og i Steden derfor lader Han mod Enden Kandestøberen bemøie sig om at faae en Passage oplyst i Den politiske Nachtisch, ligesom han aldeles intet Andet havde at bestille. Saaledes er og den Post forbedret.*[1]

Den tiende Støbning. Istedenfor at i den gamle Komødie enhver Person beholder sin Karakter, saa har Monsieur, for at forbedre den, holdt for godt, at ingen i hans nye skulde svare til sin. Jeg vil for Kortheds Skyld ikkun melde om de fire Hovedpersoner, nemlig Kandestøberen, Henrik, Svigermoderen og Børstenbinder-Enken. Kandestøberens Hovedpassion er Høihed, han venter hver Time for sine Meriter at blive Regent, og dog tager en Børstenbinder-Enke. Svigermoderen er i een Scene meget borgerlig og taler lutter om Handværkets Fortsættelse, i en anden Scene er hun galnere end Svigersønnen og vil have sin Dotter til Doctorinde.[2] *Henrik kan i een Scene ikke stave,*[3] *i en anden Scene*

[1] Paulli, der vilde gjøre Holbergs Komedie mere naturlig, fandt det overdrevent, at Kandestøberen bliver-saa fortvivlet, at han vil hænge sig selv. Tillige fandt han det urigtigt, at Komedien i sidste Akt nærmer sig til at blive en Tragedie og kun ved et Tilfælde reddes fra at blive det.

[2] »sin Dotter«, sin Datterdatter, Engelke.

[3] »ikke stave« — det er dog just det, som Henrik kan, og som han stundom gjør, da han ikke læser med Lethed.

har han af Kandestøberens Bøger læst sig en stor Hoben Statsmaximer til.[1] *Børstenbinder-Enken, som falder ned af Maanen midt i Komødien med en Tønde Guldgyldens Midler,*[2] *er opblæst og vil endelig være Frue, saa at hun heller burde hedde Madam Rangkjær end Madam Mandkjær, bekvemmer sig i Slutningen uden Betænkning at tage Kandestøberen, som hun ovenikjøbet seer at være bleven til Nar og Fabel over den hele By. Men jeg kan tænke, at det er en ringe Ting at soutenere en lumpen Karakter; thi jeg mærker, at Monsieur ikke har holdt det Umagen værdt i nogen af Hans Komødier.*

At forbedre saaledes en Komødie, Monsieur, og derved tænke at forestille den med større Virkning for skjønsomme Tilskuere, er jo ligesom at skjære Næsen og Øren af en ung Frier og sige: Saaledes maa I være skabt, min Ven, om I tænker til at gjøre nogen Lykke ved Giftermaal. I havde derfor ikke gjort ilde, om I havde givet denne nye omstøbte Komødie saadan Titul: »Tredie Edition af Den politiske Kandestøber mærkelig forværret«,[3] *og istedenfor Devisen sat: »Mig selv til Forlystelse«. Tænk ikke, Monsieur, at jeg har taget mig for at examinere Hans nye omstøbte Komødie. Jeg har, min Tro, hverken Tid, Villie eller Humeur dertil. Jeg har kuns*

[1] Holberg oversaae, at hans egen Komedie, saaledes som den forelaa trykt, indeholder den Feil, som han tillægger Paullis, da Henrik i Slutningsscenen af den originale Komedie siger, at han hverken kan læse eller skrive, uagtet han kort iforveien har oplæst to lange Memorialer og han i Begyndelsen af Komedien fortæller, at han har kjøbt en Frierformular, som han har lært udenad.

[2] »Guldgyldens Midler« — man havde baade Guldgylden og Sølvgylden.

[3] Den anden Edition af Holbergs Komedier 1724 kaldes paa Titelbladet: »mærkelig forbedret«.

een Gang læst den løslig igjennem, og da faldt mig dette strax i Øinene, hvoraf jeg alene en liden Del her har antegnet. Skulde jeg examinere Samtalerne med videre, da fik Han mere at see, som jeg nu forsætlig skaaner Ham for. Tænk heller ikke, at jeg skriver dette Brev for at hævne mig over Hans Insult, eller for at hindre, at Folk, der har haft fordelagtige Tanker om min Skrivemaade, skal herefter lade dem falde. Nei, Monsieur, det er blot og alene for at føre Jer selv af Vildfarelse, at I maa lære at kjende Jer selv[1] *og ikke foragte Andre eller bebreide dem i offentlig Tryk, at de ikke vil bruge Jeres Hjælp i Ting, hvortil I ingen Naturalier har. I har jo derforuden aldrig viist mig Eders Komødier eller begjært nogen Conference af mig; thi hvis I det havde gjort, havde jeg sagt Jer min oprigtige Mening, at I maatte forsøge at gjøre dem ganske om igjen, og hvis det ikke kunde hjælpe, da at lade den Slags Lyst rent fare. I kan, Monsieur, i andre Ting være en brav, fornuftig og habil Mand og informere mig i hundrede Ting, som jeg ikke forstaaer; øv Jeres Pund deri, og jeg skal aldrig betage Jer den Roes, som I fortjener. I bliver ikke lastet af Nogen, fordi I ikke kan skrive Komødier, ligesom det ikke kan lægges en brav Mand til Last, at hans Ben ikke ere vel disponerede til at danse, men bliver allerførst beleet, naar han kaster paa Nakken ad Andre, hvis Dans behager Folk, og inviterer en hel By at komme sammen for at see ham selv danse, da han dog ikke forstaaer at gjøre et* Pas. *Har I skreven det af Animositet, da har I Synd deraf; jeg har jo aldeles intet Ondt gjort Jer. Er det af Misundelse, saa*

[1] **Hentydning til Bogens** ***cal de lampe*** **med Indskriften:** ***Nosce te ipsum.***

har I jo aldeles Intet at misunde mig. Jeg har diverteret Byen ved adskillige Skrifter i mange Materier, men jeg har ikke vundet Andet end et svagt Legeme derved, saa vi ganske Intet har at trætte om. Jeg er forlængesiden kjed deraf og vil gjerne herefter overlade Andre det Haandværk, ønskende at de maatte blive lykkeligere end jeg i alle Ting.

DEN VÆGELSINDEDE

Om Den Vægelsindede findes en Afhandling i Første Bind.

DEN VÆGEL-SINDEDE

KOMEDIE I FEM AKTER

FØRSTE GANG FORESTILLET
PAA THEATRET I LILLE GRØNNEGADE
I BEGYNDELSEN AF OKTOBER
1722

KOMEDIEN I DENS OPRINDELIGE SKIKKELSE
TILLIGEMED DE FORANDRINGER OG
INDSKUD, HVORMED DEN
BLEV TRYKT I 1723

(ACTEURS 1723)

LUCRETIA, DEN VÆGELSINDEDE	*MAD. MONTAIGU*
TORBEN, HENDES TJENER	*M. WEGNER*
PEER IVERSEN, EN PHILOSOPHUS	*M. SCHOU*
ABELONE, EN JOMFRU	*MAD. COFFRE*
FRANDS SPARENBORG, HENDES BRODER	*M. PILLOI*
TERENTIA, EN JOMFRU	*MAD. LERKE*
APICIUS, HENDES BRODER	*M. ULSØE*
CHRISTOFFER, SPARENBORGS TJENER	*M. GRAM*
ESPEN, APICII TJENER	*M. HALD*
ØLLEGAARD, LUCRETIÆ PIGE	
EN LAKAI FRA TERENTIA	
EN MAND AF SPARENBORGS BEKJENDTSKAB	
PEER, HANS DRENG	
EN ANDEN DRENG	

SCENEN ER I KJØBENHAVN

Den nye Person »En fremmed Cavaleer«, som blev indsat i Komedien, førend den blev trykt, staaer ikke omtalt i Personlisten i Udgaven 1723.

ACTUS I.

SCEN. 1.

TORBEN ALENE.

(Med en Rugsimle i Haanden.)

Nu er Klokken ti. Jeg maa see for Sikkerheds Skyld paa mit Uhrværk. Dog det er sandt, jeg har aldrig haft noget. Der vil og Noget til, før jeg bliver saa rig, at jeg kan holde mig en Hund og et Uhrværk. En stor Hund gad jeg nok have; thi det lader saa smukt, naar man har en Hund med sig paa Gaden, som man kan fløite efter. Men at tænke paa Uhrværk er for tidlig for mig; jeg har det heller ikke meget fornøden, saa længe jeg er i min Madames Tjeneste; thi naar hun otte eller ni Gange om Morgenen har været vexelvis from, arrig, gudfrygtig, ugudelig, verdslig, geistlig, ødsel, sparsom, aabenmundet, taus, ydmyg, hovmodig, saa veed jeg, det er ikke langt fra Middag; og naar hun om Eftermiddagen har spillet lige saa længe Bold med hendes Sind, veed jeg ungefær, at det er Aften. Da hun viste mig i Byen, talte hun om lutter Husholdning, sukkede over Tidernes Vanskelighed og skikkede mig efter denne Rugsimle, hvoraf hun vil æde den halve Del til Frokost. Jeg har længe grublet paa, hvad det kan være, og endelig

efter lang Speculats faldet paa de Tanker, at der maa være en fem, sex Sjæle i hende, som føre Krig sammen; en gudfrygtig Sjæl, hvilken, naar hun faaer den ugudelige Sjæl under sig, blir Madamen gudfrygtig, saa længe det varer; den menagerlige Sjæl, naar den faaer den ødsle paa Knæerne, saa blir hun menagerlig og skikker mig i Byen efter en Rugsimle til Frokost. Medens jeg er i saadant Ærende, hænder det sig, at den ødsle Sjæl faaer Overhaand; saa vil hun have Sukkerlade. Den lystige Sjæl faaer Overhaand, saa skal jeg ud i Byen, undertiden i saadant Veir, som en Hund ikke vil gaae ud i, for at skaffe hende Compagnie. Medens jeg er ude, spiller den traurige Sjæl Mester; da finder jeg hende grædende over Taarepersen, naar jeg kommer tilbage.[1] Undertiden har hun to Passioner paa een Gang, som for Exempel: jeg saae hende igaar danse og græde tillige. Da kan jeg tænke, to Sjæle paa een Gang regjerede, og da gaaer det til, ligesom i et Hus, hvor Mand og Kone, som ere stridige og lige stærke, vexelvis regjerer; thi da kan man lige saa liden Grund finde i Husholdningen, som jeg kan finde i vor Madames Sind. Mig synes, at den rette Aarsag er vel nok truffen for en ustuderet Person, som jeg er; thi af Veirliget kan det ikke komme, eftersom jeg har tidt seet hende græde i Solskin og danse i Slud.[2] Jeg gad dog gjerne engang tale med en lærd Mand og høre hans Betænkende derover. Men se, der er Peer Iversen! Jeg maa give mig lidt i Snak med ham.

[1] »Taarepersen« var en lille Samling gudelige Sange.

[2] »Slud« — i de gamle Udgaver »Slus«, en Norvagisme. Den danske Ordform »Slud« bruges i Jakob von Thybo (I., 8.) og bør ogsaa være den, som Torben bruger.

SCEN. 2.

PEER IVERSEN. TORBEN.

IVERSEN. Hør, Torben! Hvem skal have den Simle?

TORBEN. Jeg veed, min Tro, ikke.

IVERSEN. Hvilken Snak! Hvem har skikket dig efter den?

TORBEN. Madamens sparsommelige Sjæl, som var Bormester over de andre Sjæle, da jeg gik ud.

IVERSEN. Hvad Pokker er det for Snak, Torben? Du maa ikke have vel udsovet inat. Hvorledes lever ellers din Madame?

TORBEN. Skam der veed, om mit Navn det er.

IVERSEN. Jeg troer, den Dreng er gal. Kanst du ikke sagte' svare mig til det, som jeg spør dig om, nemlig hvorledes din Madame lever?

TORBEN. Maatte jeg spørge Monsieur først, om vi faaer godt Veir imorgen?

IVERSEN. Det kan hverken jeg eller Nogen sige forvist, Torben. Nu er det ondt Veir, men det seer dog ud til at blive godt Veir imorgen. Ellers er Intet mindre at bygge paa end Vind og Veirlig.

TORBEN. Jeg mener dog, at min Madames Humeur er mindre at bygge paa. Det er vel sandt, at Veirliget løber noget galt, sær i Aprilmaaned; men i min Madames Sind regner det og er Solskin 16 Gange om Dagen, endogsaa i Julimaaned. Hvad kan man kalde Saadant paa Dansk?

IVERSEN. Man kalder slige Folk paa gammel godt Dansk: Vægelsindede.

TORBEN. Men hvoraf kan Saadant komme? Mon saadane Mennesker ikke har meer end een Sjæl?

IVERSEN. Ak nei, Torben; det kommer af Blo-

det, *ex circulatione sangvinis majori vel minori; vitium illud est in sangvine, non in anima; exempli gratia: si* ..... Forstaaer du mig?

TORBEN. Erbe mirbe sirbe saarbe laarbe skaarbe naarbe kaarbe, ... Forstaaer I mig?

IVERSEN. Nei! jeg forstaaer ikke Kragemaal.

TORBEN. Jeg forstaaer ikke heller Klosterlatin.[1] I lærde Folk er, med Permission at sige, ligesom I er galne. Det er jo let at begribe, at man maa ikke snakke Latin med mig. Siig mig derfor paa godt Dansk, hvoraf Saadant kan komme?

IVERSEN. Der kan findes en Hob onde, galdefulde Vædsker i et Menneskes Legeme, som nu regjere mest i een Del af Legemet, nu i en anden, hvorefter Sindet dreier sig. Naar de onde Vædsker sætter sig mest for Hjertet, er man melankolisk, og naar de forflytter sig, blir man glad igjen.

TORBEN. Ei, Monsieur; det er ikke Saadant, som jeg spør om. Var det kun saaledes beskaffet, at min Madam var stundum bedrøvet, stundum glad, saa kunde man tilskrive Blodet og Vædskerne Saadant. Men hun er stundum saa fortrolig, at hun skulde fortælle end sin Uven, hvor mange Gange hun har ladet sig forlyste siden hendes Mands Død, stundum igjen saa mistænkelig, at hun sætter [sine] Ord paa Skruer endogsaa for hendes bedste Venner. Een Dag er hun syg af Sult, en anden af formegen Mad; een Dag løber hun for Mandfolk, en anden løber hun efter dem. Nu kan Folk ikke lide hende, fordi hun er formeget taus, nu fordi hun er formeget snaksom.

[1] »Klosterlatin«, det Slags Latin, som taltes af Alumnerne paa »Klostret« eller Communitetet, medens de sad tilbords og skulde øve sig i at disputere.

Nu blir hun vred, naar man taler vel om Folk, nu blir hun vred, naar man taler ilde om de Samme. Nu holder hun for, at Alting regjeres af en Slumpelykke, nu tilskriver hun Himmelens Direction, at hendes Grød ikke er bleven sveen, eller at hendes Café er klar og har en nymodens Smag. Nu er hun syg af Arbeid, nu af Dovenhed.

IVERSEN. Det kommer Altsammen af Vædskerne.

TORBEN. Kommer det af Vædskerne, saa skulde jeg tænke, man kunde finde Noget paa Apotheket at curere Mistanke og Ugudelighed med.

IVERSEN. Om Saadant kan cureres med Noget paa Apotheket, eller ei, det maa Docterne sige. Jeg siger kun som en Philosophus, at det kommer af Vædskerne.

TORBEN. Og jeg siger som ingen Philosophus, men som et fornuftigt Menneske, at det ikke kommer af Vædskerne.

IVERSEN. Ei! vil du disputere det, som alle lærde Folk ere enige i?

TORBEN. Lærde Folk enige! Jeg har aldrig hørt min Livstid, at lærde Folk er enige, hverken i Det eller Andet.

IVERSEN. Torben, jeg følger Aristotelis Mening efter deri, saa vel som i Andet.

TORBEN. Ei! hvad var det for en Mand?

IVERSEN. Det var en stor Philosophus, som har levet for henved 2000 Aar siden.

TORBEN. Og jeg følger Fornuften, som har været til fra Mathusalems Tider.[1]

[1] »Mathusalems« er i 1724 blevet til »Methusalems«. I Almanaken var Navnet ved 4. Januar dengang Methusalem, men havde

IVERSEN. Hvad er da din Mening?

TORBEN. Hvad vil I da give mig derfor? thi jeg sælger min Viisdom lige saa dyrt som en Anden. I Lærde tar jo Penge for Alting og har det mindre fornøden end jeg og mine Lige. Dog paa det I skal see, at jeg er ikke misundelig, da vil jeg give tilkjende de naturlige Aarsager, som jeg efter lang Speculats har udgrundet. Jeg har hørt sige af lærde Folk — thi jeg tjente hos en tydsk Balbeer, førend jeg kom her — at Eens Sjæl undertiden kan forflyttes i en Anden. Nu kan det være, at maaskee paa samme Tid, som min Madam blev fød, en Ræv, en Gaas, et Egern, en gammel Kat, en Hjort, en Skjelpadde, en Fisk, en Skade, en Ulv, et Lam ere døde, og deres Sjæl har taget allesammen Logemente i Madamen, hvor de endnu er og blir, saa længe hun er saa vægelsindet. Naar nu Gaasesjælen fører Regiment, saa har hun Gaaseforstand; naar Ulvesjælen regjerer, faaer jeg Hug og onde Ord for Ingenting; naar Fiskesjælen har Magten, sidder hun og maaber i Selskab, og naar Skadesjælen er Bormester, løber Munden paa hende som Hjulene paa en Postvogn.

IVERSEN. Ha ha ha! Det er Skade, Torben, at du ikke har studeret.

TORBEN. I mener maaskee, saa havde jeg end bleven galnere end jeg er.

IVERSEN. Men er det vist, at din Madam er saa vægelsindet?

TORBEN. Ja, min Tro, er det vist. Jeg har øvet mig i at efterabe hende, og svær vor Stuepige, at hun vil heller see mig agere saaledes end gaae

tidligere (før 1701) været Mathusalem, ligesom det var i flere af Bibeloversættelserne.

paa den stærke Mand[1] eller høre paa Kilian og Hans Wurst.

IVERSEN. Ak, hjerte Torben, lad see noget ogsaa, hvor du bær dig ad.

TORBEN. Ja nok. For Exempel: nu er jeg i god Humeur. Hør, Monsieur, den største Fornøielse for mig er, at jeg kan komme i Selskab med lærde Folk, besynderlig saadane som min Herre, af hvis Mund der flyder lutter Honning, af hvis Tale end Stene maa bevæges.

(Han tier lidt og stryger sig om Øiene.)

Monsieur! I er en lærd Mand, men I er ogsaa en Pedant. Jeg hører undertiden heller min Kokkepige tale end Jer; thi hun taler fornuftigt i en slet Kokkepige-Stil,[2] og I fører Pølsesnak i en lærd Stil.

IVERSEN. Ha ha ha!

TORBEN. Nu paa en anden Maade.

(Tager en Stol.)

Vil Monsieur ikke behage at sidde ned? Jeg beder Ham derom, Han skal, min Tro, ikke staae. Gjør mig den Fornøielse, min Herre, at sætte Sig.

(Naar Iversen vil sætte sig, trækker han Stolen bort under ham, saa han falder paa sin Rumpe, og siger da Torben:)

Monsieur, den Stol er for god for Jer. Vil I sidde, saa kan I sidde paa Bænken.

IVERSEN. Hør, Torben! jeg forlanger paa saadan Maade ikke, at du skal agere længer.

TORBEN. Ei, Monsieur! bilder Jer kun ind, at det kommer af Vædskerne, saa kan I umulig blive vred. Nu vil jeg fare fort; thi det er kun en Begyndelse. Monsieur skal have Sin Fornøielse deraf.

[1] »gaae paa den stærke Mand« ɔ: see hans Forestillinger.
[2] »slet«, jævn.

IVERSEN. Nei, Torben! du kan fuldføre Komødien for Stuepigen. Jeg har ikke Stunder at bie længer. Adieu.

[For sig selv.] Jeg fik et forbandet Stød, som jeg maaskee vil føle i tre Dage. Jeg skal ikke saa hastig gjøre mig gemeen med Drenge meer. Ak, det gjør mig, profecto, saa ondt, at jeg kan næppe gaae.

SCEN. 3.

LUCRETIA. TORBEN.

LUCRETIA. Torben! Lav Thebordet til, og gak ud i Byen siden at see, du kan skaffe mig Selskab. Jeg vil drikke Chocolade; der har du en Daler til noget Confect, som du skal siden kjøbe til Sukkerbagerens.[1]

TORBEN. Her er ellers den Simle, Madamen bad mig hente. Bageren lod hilse Madamen og begjærede, at, som han havde ingen Enesteskilling, Hun vilde lade den staae til imorgen.

LUCRETIA. Ei! om saadane Smaasager vil jeg ikke høre noget Regnskab. Behold du det tilsammen; din Tølper! du maa have tjent hos en Skoflikker tilforn; det kan man let see af din Uartighed. Flux hen at lave Thebordet til! Bliv nu saa længe borte, som du pleier, da maa du være vis paa en banket Ryg.

[Alene.] Dog, stakkels Dreng! naar jeg eftertænker undertiden, hvor slet en stakkels Tjeneres Skjæbne er, holder jeg det for Synd at tale haardt til dem, langt mere at slaae dem; thi de ere Menne-

[1] »til Sukkerbagerens«, hos Sukkerbageren.

sker saa vel som vi, ja undertiden er større Pund nedgraven hos saadan ringe Menneske end hos En, der sidder i største Ære og Herlighed. Gid Alle vilde betænke det; saa foragtede ikke mange store og fornemme Folk Ringe og Fattige saa meget. Jeg er saadan sindet, at jeg har større Estime for en Bonde, ja for en Staader, naar jeg seer, det er et skikkeligt Menneske end for den Rigeste og Mægtigste, og vilde jeg gjerne cedere den ringeste Bondekone, som jeg fandt gode Naturensgaver hos. Jeg kan ikke for min Død lide det hos min Nabokone, at hun handler saa ilde med sit Tyende. Dog, det er en underlig Kvinde, paa hvis Humeur man ingen Facit kan gjøre; thi een Stund slaaer hun dem, en anden Gang kysser hun dem igjen. Thi det er virkelig en af de underligste Koner i Byen, som har 16 Sind paa een Dag. Undertiden, naar jeg kommer til hende, saa er hun saa fremmed for mig, som hun aldrig havde seet mig før, undertiden igjen dræber hun mig med lutter Fortrolighed og Hvisken i Ørene. Jeg har tidt tænkt paa, naar jeg har læst Molières Komødier, hvi han ogsaa ikke har kunnet hitte paa at give net Karakter paa slige vægelsindede Mennesker. Forgangen Aften, da jeg kom fra samme Nabokone, var jeg saa ond, at jeg satte mig neer at skrive en Satire paa Vers over slige Folk; thi den Aften var hun splittergal og tractered mig, ligesom jeg kunde have været en Tjenestepige, da jeg dog, med Permission, er lige saa god som hun, ja trods, trods.[1] Thi er hun en fornem Borgerkone, saa er jeg ligeledes; er hun rig, saa er jeg ogsaa rig; er hun smuk, saa er jeg ogsaa smuk,

[1] »trods« ɔ: fuldt saa.

og har, *ma foi*, i alle Maader lige saa stor Ambition som hun; thi jeg har Forfædre at slægte paa, som havde, *pardieu*, saa stor Ambition som trods Nogen af Borgerstanden her i Byen. Min salig Bedstemoer Anneke havde Mine af en Prinsesse. Den Kone var aldrig capabel til at omgaaes med Gemene og Ringe. Jeg mindes, den gode Kone sagde til mig, da jeg var lille: Hør, Lucretia, naar du vil søge Selskab, skal du altid mage det saa, at du er den Ringeste i Compagniet. Jeg har ogsaa efterlevet min Grandmamas Formaning deri, og derfor er færdig at sprække, naar jeg fornemmer, at saadan en Kvinde ikke vil give mig den Ære, som mig tilkommer. Jeg kan aldrig faae af mit Hoved den Spot, hun gjorde mig for otte Uger siden i Kirken, hvor hun smukt *sans façon* satte sig ovenfor mig. Men jeg forsømmede mig ikke, men tog hende strax ved Haanden og sagde: Madame, vær saa god og sid smukt der neer. Siden den Tid var længe Uvenskab imellem os; dog det er siden bleven godt igjen. Ha ha ha! Jeg glemmer aldrig, forgangen Dag hvor forstyrret hun var med sine fransøske Viser. Jeg kunde virkelig ikke holde ud med hende at høre dem længer; thi jeg er en stor Hader af al Affectation. Kan man ikke synge og tale paa Dansk lige saa vel som paa Fransk? Jeg skulde mene, jo. — Men hvor mon den forbandet Dreng blir saa længe borte? Jeg troer, at jeg engang river hans Øine ud. Torben! Torben! Hvor blir du af, dit Rakkerbeest?

(Torben indenfor svarer: *Madam!*)

Dog, stakkels Dreng! jeg troer nok, at han ikke har kunnet være hid igjen før.

(Hun synger en fransøsk Vise.)

Den Vise har En oversat paa Dansk; men det har ingen Klem; thi man maa sige om vores Sprog, hvad man sige vil, saa er det dog ikke at ligne mod Tydsk eller Fransk.[a] Nei, nu blir den forbandet Dreng rent af Lave. — Torben! du skal faae en Ulykke paa din Ryg, det skal jeg være dig god for. — Er det ikke uforskammet? Mon det Beest har ringeste Frygt eller Respect for dem, han tjener hos? Skulde man give saadane Kjeltringer Kost og Løn? Skulde man ikke forsvære at holde nogen Tjener? Thi man har jo ikke Andet end Fortræd og *Chagrin* af dem. Jeg kan forsikkre dig, Torben, at din Ryg skal denne Gang blive saa smurt, at du skal føle det i de første otte Dage.

(Hun tager en Krabask af Bordet og spadserer hastig frem og tilbage.)

[a] *I 1723 findes her følgende Indskud:*
Man roser saa meget disse danske Komødier; men hvor gode de end ere, saa kan jeg for min Død ikke lide dem. Jeg veed ikke selv hvorfor. Idag skal der spilles et smukt Stykke, kaldet Den politiske Kandstøber, hvilket jeg vilde ønske var oversat paa Fransk, at, om de franske Komødier kom her i Moden igjen, jeg kunde see den agere; thi paa Dansk har den ingen Art.[1] *Jeg kan faae ondt alene af Titlen: Den politiske Kandstøber. Ha ha ha! Den politiske Kandstøber.* J'enrage. *Den politiske Kandstøber.* C'est trop bas, ça choque les oreilles, pardi! *Jeg disputerede med en Dame derover igaar, som er saa enteteret af det danske Sprog, at hun siger min Frue istedenfor Madame, hvilket er Noget, som er* intolerable. *Hun sagde til mig: Madame, — nei, det er sandt: min Frue, ha ha ha! Gid du faae Skam med din Frue! Min Frue, sagde hun, hvori bestaaer det, at det klinger ikke saa vel at sige Den politiske Kandstøber, som at sige* Le fondeur d'étain politique? *Jeg svarede i samme Tone: Min Frue, jeg veed ikke, hvori det bestaaer, men jeg kan forsikkre, at den danske Titel foraarsager saadan Vrid i min Mave, at jeg maa drikke Brændevin derpaa, naar jeg hører den nævne.*

[1] Paa Theatret i Grønnegade var der i de første Maaneder af Aaret 1722 givet franske Forestillinger.

Har den Hund nu ikke været borte en halv Time alene med at bære et Thebord herind? Nu er jeg saa ophidset, at, om hele Verden intercederede for ham, saa skulde han ikke slippe.

(Hun gaaer hen og sætter sig lidt at læse i en Bog, springer op og raaber:)

Ha ha ha! Det var, *pardieu*, et artig Indfald, jeg læste i denne Bog. Ingenting i Verden kan divertere saa meget som en artig Replik. Denne Bog er fuld af Saadant. Naar jeg faaer engang saa megen Stunder, skal jeg selv sætte den over paa Dansk.

TORBEN (kommer ind med Thebordet). Madamen tar det ikke ilde, at jeg blev saa længe?

LUCRETIA. Nei, saamænd, lille Torben, jeg er ikke saa *ponctuelle*.

TORBEN (falder med Bordet). Ak, ak! jeg elendige Menneske! Madamen maa trække et halv Aars Penge gjerne af min Løn, om Hun ikke vil blive vred paa mig. Ak, ak, ak!

LUCRETIA. Ti kun still, lille Torben! det vil intet sige. Jeg var dog kjed af de gammeldags Kopper. Jeg har Penge at kjøbe andre igjen for.

TORBEN. Ak, Madamen er saa god, som Dagen er lang.

(Sagte.) Men jeg faaer nok Skam siden.

(Lucretia gaaer og spadserer, medens Torben gaaer efter andre Kopper.)

LUCRETIA. Torben, hvormeget var det, du fik til Confect?

TORBEN. Fire Mark.[1]

LUCRETIA. Fly mig dem tilbage igjen; det maa bie til en anden Gang. Det maa ogsaa blive tilbage

[1] Den »Daler«, hun gav ham, var en Sletdaler.

med Chocoladen. Jeg har tænkt mig om siden, at det er bedst, ikke at skjemte med Penge. Naar vi ikke har Noget, gir Ingen os Noget. Vore Forfædre vidste ikke af The, Café eller Chocolade at sige. De aad et godt Smørrebrød eller Øllebrød om Morgenen, hvilket kostede mindre Penge end The, men mætted mere; thi naar man har lagt saadan god Grundvold om Morgenen, kan man hastigere blive mæt om Middagen; tvertimod The giver Appetit og tjener ikke for Fattigfolk. Men hvor blev af den Simle, du hentede?

TORBEN. Men hvor blev af det Løfte, Madamen gjorde mig, at jeg skulde beholde den?

LUCRETIA. Ei, Snak! du kanst vel æde Grovbrød. Giv hid! Jeg skal jo have en Skilling tilbage.

TORBEN. Jeg sagde jo, at Bageren bad om Moratorium til imorgen, og at han havde ingen Enesteskilling ved Haanden.

LUCRETIA. Ei, jeg kjender vel Bagerens Finter. Naar man kommer den anden Dag, svær de paa deres Bagersalighed, at de ikke kan komme det ihu. Strax løb og skaf mig min Skilling igjen eller Pant derfor. [Torben gaaer.]

SCEN. 4.

ABELONE. LUCRETIA. SIDEN ØLLEGAARD OG TORBEN.

ABELONE [for sig selv]. Her skal vist være en Galanteribod. Det er bedst, jeg gaaer til den nærmeste; thi man faaer vel ikke bedre Kjøb paa eet Sted end paa et andet. Men her staaer vist Madamen i Huset. [Til Lucretia.]

Maatte jeg bede Hende, min hjerte Madame, at vise mig nogle Gyldenstykkesbaand?

LUCRETIA. Gjerne; jeg vilde kun ønske, at der var nogle, som stod Hende an. Hun maa selv behage at lede.

ABELONE. Nei, her er saamænd ingen af de Slags, som jeg søger. Har Hun ingen andre?

LUCRETIA. Nei, vi har ingen andre denne Gang.

ABELONE. Saa beder jeg da om Forladelse, at jeg har umaget Madamen. Adieu.

LUCRETIA. Ei! Hun skal, min Tro, ikke gaae saa hastig bort. — Øllegaard! Lad os faae Thebordet ind. [Øllegaard kommer med Thebordet.] Nu maa Madamen befale, enten Hun vil have *Thé de Bou*[1] eller Chocolade. Hun skal saamænd bie; jeg svær derpaa.

ABELONE. Det er, saa min Tro, uartigt af mig, at jeg fører Hende baade i Umage og Omkostning.

LUCRETIA. Ei! det vil intet sige. Min største Fornøielse er, at jeg kan have gode Venner hos mig. Jeg vil ogsaa ydmygst bede, at Madamen gjør mig den Ære at besøge mig oftere. Jeg kan strax see paa Hendes Ansigt, hvad der boer i Hendes Hjerte.

TORBEN [kommer]. Her er den Enesteskilling igjen fra Bageren. Han sagde, at han endnu ei har bedraget Nogen.

LUCRETIA. Ha ha ha! det enfoldige Menneske! Naar Pigen skikker ham i et Ærende, kommer han og siger mig Svar. — Øllegaard, gak ud med ham, og før' Eders Enesteskillings-Proces ud i Kjøkkenet. [Øllegaard og Torben gaaer.]

[1] »*Thé de Bou*« — *Thé Bou*, almindelig sort The.

ABELONE. Jeg er uforskammet, at jeg sidder og opholder Madamen saa længe.

LUCRETIA. Nei, saamænd! det skulde være mig en Fornøielse, om Hun vilde være her den hele Dag. Jeg venter ellers en Hoben Baand hjem fra Holland i en af Dagene, hvorpaa Hun skal faae Godtkjøb; thi jeg haaber at practisere dem toldfri ind, her imellem os at sige. Jeg vilde ikke sige det til Enhver; men jeg kan nok see paa Hendes Ansigt, at Hun kan tie.

ABELONE. Jeg er ganske skamfuld over Madamens store Høflighed samt den store Tillid, Hun bær til mig, da jeg dog er ganske fremmed for Hende. Jeg sidder ligesom en Bondepige mod Hende.

LUCRETIA. Ja, ja, gid jeg var saadan Bondepige. Hun er i mine Tanker et af de galanteste og artigste Fruentimmer, jeg har seet mine Dage. Vender Hun Sin Koppe saa hastig om?

ABELONE. Tusind Tak! jeg kan saamænd ikke mere.

LUCRETIA. Efter Behag, min søde Madame; jeg følger den franske Mode, aldrig at nøde Nogen. Mine Forældre derimod har ikke min Maade deri. Det er en Penitence for Fremmede, at spise med dem; thi man maa høre 16 Gange over Maaltid: Maden maa ikke smage Dem; I maa gaae sulten igjen fra Bordet.

[Raaber ind:] Torben! Spring hen efter de franske Aviser.[1]

[Til Abelone:] Jeg vil see hvad Nyt der er; om de

[1] Ved »de franske Aviser« er vistnok at forstaae de i Kjøbenhavn af Bogtrykker Wielandt udgivne *Nouvelles de divers Endroits*, hvoraf der udkom et Numer to Gange om Ugen.

Tidender confirmeres, vi havde forrige Post, om Sicilien; saa skal jeg læse dem for Jomfruen.

ABELONE. Ak, min hjerte Madam, jeg læser, min Tro, aldrig Aviser, jeg er ikke saa artig, jeg maa ogsaa hjem nu strax. Jeg recommanderer mig og siger tusind Tak for beviste Godhed.

LUCRETIA. Naar Hun gjør mig den Ære at komme hid igjen, skal jeg aabenbare Hende Noget, som ligger mig paa Hjertet, og som jeg aldrig har villet sagt mine egne Forældre; jeg skal vise Hende en Satire, som jeg har gjort om en af vore Nabokoner. Adieu; *votre servante.*

SCEN. 5.

LUCRETIA. EN LAKAI.

LUCRETIA. Hvem vil I tale med, Monsieur?

LAKAIEN. Jeg vilde fornemme fra en Jomfru, om her var smukke Vifter, saa vilde hun komme hid og see paa nogen.[1]

LUCRETIA. Jo, jeg troer nok, at jeg skal have endnu endel tilbage. Vær saa god at sidde neer saa længe. — Torben! Tag en Stol til Monsieur.[2]

LAKAIEN. Ak, det sømmer sig ikke; jeg er kun en Tjener; jeg kan nok staae.

LUCRETIA. Ei, Han skal saamænd sidde, jeg beder ydmygst.

LAKAIEN [sættende sig]. Jeg beder da om Forladelse, Mamsell.

LUCRETIA. *Très humble Servante.*

LAKAIEN. Servitør.

[1] »nogen« ɔ: nogle.
[2] Lucretia maa hellere lade være at kalde paa Torben, da hun har sendt ham i Byen efter de franske Aviser.

LUCRETIA. Her er Vifter af allehaande Sorter. Han kan tage et Dusin med Sig til at vise Jomfruen.

LAKAIEN. Det er for stor Godhed. Min Jomfru er ellers ikke langt borte. Jeg løb kun for i Veien. Se, her er hun. [Gaaer.]

(Imidlertid faaer hun anden Humeur.)

SCEN. 6.

TERENTIA. LUCRETIA. SIDEN *TORBEN* OG *ØLLEGAARD.*

TERENTIA. Votre Servante, Madame.

LUCRETIA (bliver siddende og lader den anden Dame staae). Hvad er Hendes Begjæring?

TERENTIA. Jeg vilde gjerne see paa nogle Vifter.

LUCRETIA. Ja, jeg skal sige Hende, min kjære Jomfru, Alle vil see paa mine Varer; men den mindste Del kjøber Noget deraf.

TERENTIA. Herregud, min hjerte Madam! Man kjøber jo ikke Katten i Sækken.

LUCRETIA. Men jeg vil da bede, Jomfruen vil omgaaes varlig med dem.

TERENTIA. Der skal, saa min Tro, ingen komme tilskade i mine Hænder. Hvad skal Kjøbet være paa denne?

LUCRETIA, Det nøieste Kjøb er fem Mark, ringere kan jeg ikke sælge den; thi vi ere ikke af de Folk, der practisere Noget ind uden at fortolde. Ikke saa meget som et Brev Knappenaale er kommen eller skal komme nogentid ind i vort Hus, som ikke er angivet.

TORBEN (kommer). Her er de franske Aviser. Jeg lagde ud en Styver for dem.

LUCRETIA. Det kan nok være; men se, hvor du faaer din Styver igjen. De Folk tænker, en Styver er Intet. For en Styver kan et fattigt Menneske undertiden æde sig mæt. Skjemt kun ikke med en Styver. Du est saamænd ikke en Styver værd, saa stor og lang, som du est.

(Torben gaaer ud og knurrer.)

ØLLEGAARD [kommer]. Madam, jeg skal have Penge til den Potte Vin, I bad mig hente til Vinsuppen.

LUCRETIA. Jeg vil ingen Vinsuppe have; du skal varme de Ærter op igjen, som vi havde igaar.

[Pigen gaaer.]

TERENTIA. Hun vil blive rig, Madam; Hun er saa sparsommelig.

LUCRETIA. Nei, saamænd, min kjære Jomfru, vi maa sætte Tæringen efter Næringen. Saa leve Kjøbmænd i Holland og paa andre Steder; derfor har de Noget i Pungen. En fattig Kræmmer dêr skulde holde Heste [og] Vogn, jo, jo! ikke Tjener engang. Fornemme Folk gaaer i Frankrig, Engeland og Holland selv til Torvet og kjøbe hvad de skal spise om Dagen. Skulde vi have levet paa Kjøbenhavnsk, havde vi for længe siden afsolgt.

TERENTIA. Saa havde det maaskee gaaet Eder, som det gik ifjor en vis Mand i Nabolavet.

LUCRETIA. Jomfruen er saa god at nævne Ingen for mig. Jeg er ikke alene selv øm i at tale om Folk, men seer ogsaa ikke gjerne, at der bliver talt til Folks Præjudice i mit Hus.

TERENTIA. Herregud, Madam! Vi taler om bekjendte Ting; tilmed er der jo Ingen, som hører derpaa.

LUCRETIA. I kan ikke vide, I kan ikke vide.

Man bliver tidt bedragen deri, at man indbilder sig, man er alene. Naar min Papegøie er kun tilstede, sætter jeg mine Ord paa Skruer; thi man har Exempel paa, at endogsaa saadane nemme Fugle strax lære og optage Ens Ord og repeterer dem, naar man mindst vil høre Saadant.

TERENTIA. Det er bedst da, at jeg gaaer, for ikke at føre Madamen i Fristelse at fortale Sig.

LUCRETIA. Vil Hun ingen Vifter beholde?

TERENTIA. Jo, om jeg maatte tage nogen hjem med mig, for at vise min Søster.

LUCRETIA. Jo gjerne; naar Hun sætter mig Pant først.

TERENTIA. Efterdi Hun er saa bange, saa er det bedst, Hun beholder Sine Vifter.

LUCRETIA. Ligesom Hun synes. Adieu.

ACTUS II.

SCEN. 1.

FRANDS SPARENBORG. EN MAND, HVEM HAN HAR BESØGT. SIDEN *PEER.*[1]

FRANDS SPARENBORG. Ak, min Herre! det gjøres aldeles ikke nødig.

EN MAND (indenfor). Nei, saa min Tro skal Han ikke gaae hjem uden Kappe.[2]

SPARENBORG. Jeg beder, for Guds Skyld, min Herre! det er jo et deiligt Veir.

MANDEN. Det maa ikke hjælpe; det er jo Skam, at Han skulde gaae alene.

SPARENBORG. Alene! Hvad vil det sige?

MANDEN. Det vil saa meget sige, at Han ikke skal gaae alene. — Peer! tag Kappen; du skal følge Monsieur hjem.

[Sparenborg fjerner sig. Manden kommer frem i Døren.]

Ei, min Herre behager at bie et Øieblik, nu kommer Tjeneren strax. — Peer, vær snar!

SPARENBORG. Nu kunde jeg allerede have været Halvveien.

MANDEN. Et Øieblik, Monsieur! Han skal, min Tro, ikke gaae uden Kappe hjem.

[1] I 1723 har Scenen til Overskrift: »Sparenborg. Peer.« Dermed er muligvis angivet, at Manden, hvem Sparenborg har besøgt, kun er en Stemme, der høres indefra; men det kan ligesaa gjerne antages, at Manden tilsidst viser sig.

[2] »uden Kappe« ɔ: uden Regnkappe. Man havde ikke dengang Parapluier.

[Raaber, idet han gaaer ind:] Peer!

PEER. Hei! (Efter ham med Kappen.)[1]

SPARENBORG. Der har I til en Kande Øl, min gode Peer.

PEER. Jeg vil, saa min Tro, ingen Penge have.

SPARENBORG. Jomænd skal I saa. Se der!

PEER. Tusind Tak.

SCEN. 2.[2]

SPARENBORG ALENE.

De Slyngle lader, som de vil Intet have. Man skulde troe, det var deres Alvor. Det er den tredie Gang jeg har maatt offre til disse lumpne Kappedragere idag. Det er nogle forstyrrede Moder i denne By, naar man vil ansee dem med rette Øine. Det synes vel en Høflighed af en Mand, at han tilbyder mig sin Tjener for at lyse mig, og sin Vogn for at kjøre mig hjem. Men naar man grunder nøie derpaa, saa falder det saaledes ud: Monsieur, vil I ikke være af den Godhed at give min Tjener 8 Skilling for det, at I var her? Hvortil jeg svarer: Nei, saa min Tro vil jeg ikke; hvorpaa han siger: I skal saamænd ikke komme af mit Hus, førend I giver min Tjener 8 Skilling, og holder mig saa længe, indtil jeg maa bekvemme mig dertil. Nu hænder det sig, at jeg samme Aften har et Ærende hos Flere; saa byder en Anden mig sin Vogn til at kjøre hjem. Saa raisonnerer jeg ved mig selv: der 8 Skilling, der atter 8 Skilling, og her en Mark

[1] Det skal nu tænkes, at Peer følger ham hjem.

[2] I Originaludgaven fortsættes Scen. 1. Men Sparenborgs Monolog maa helst være en Scene for sig selv. De følgende Scener have derfor i nærværende Udgave faaet nye Numere.

til Kudsken, det gaaer ikke an; protesterer derfor af al Magt mod den Høflighed. Men det hjælper ikke; thi han gjør sin Saligheds Eed paa, at jeg skal give hans Kudsk en Mark eller tolv Skilling i det Ringeste. Nu er En saa høflig og byder mig til sig paa Landet; han svær paa, det skal ikke koste mig en Skilling, skikker derfor sin egen Vogn efter mig. Det er jo meget skikkeligt; jeg er jo forbunden at gjøre den Mand tilgode igjen, naar han kommer til Byen. Han paastaaer endelig ikke som en Ret, at jeg skal gjøre ham Vederlag igjen i mit Hus, men alene, at jeg skal give hans Kudsk fast lige saa meget i Drikkepenge, og undertiden mere, end jeg kunde give for en Retourvogn, og at jeg for Natteleie giver hans Stuepige en Daler eller to, ligesom jeg har været længe i hans Hus til. En Anden har en gammel Hare liggende, den flyer han til en Bonde, som reiser fra Kallundborg eller Korsør til Kjøbenhavn; det er jo en stor Høflighed; men naar jeg har betalt Fragt, Accise og Drikkepenge derfor, saa er jeg vis paa, at Haren er betalt. Den eneste Forskjel imellem at kjøbe en Hare og at faae en til Foræring er, at jeg for det sidste maa skrive et Complimentbrev og give sex, otte Skilling til Postpenge ovenikjøbet. Derfor var en vis Mand fordum saa snild i Jylland, at, naar han vilde forære Amtmanden et Par Høns, tog han sin Tjeners Liberi paa, for at oppebære Drikkepengene selv, og saasom Amtmanden var en raisonnabel Mand, befandt han sig ikke ilde ved slige Foræringer. Man kan ødelægges her i Landet endogsaa af Folks Høflighed; thi Alting skal være saa stort; den Ene vil være meer generøs end den Anden, og vi ere dog Staadere til-

sammen. Jeg har kun forsøgt den mindste Del; naar jeg bliver gift engang, faaer jeg at vide meer deraf. Kunde jeg dog kun faae en Kone, som var ligesaa sindet som jeg, skulde det have godeVeie. Vi vilde for det Første ingen unyttige Gaver skjænke hinanden.Vi skulde lade Præsten i nogle faa Venners Nærværelse vie os sammen, og derpaa uden videre Ceremonie smukt gaae tilsengs. Jeg vilde see paa den, der turde sige, at vi vare ikke derfor rette Ægtefolk eller i alle Maader lige saa gode, som de Andre, der danse tilsengs med Makroner og Masepaner i Maven. Naar min Kone kom i Barselseng, skulde hun Ingen lade det vide og derved spare baade paa sine Penge og sin Helsen, og skulde hverken Præst eller Degn blive fede derved, og vilde jeg see paa den, der turde sige om mit Barn, at det ikke var lige vel døbt for det. Han, som dræber Folk med Sangklokkerne,[1] skulde aldrig bede Livet af nogen af mine Børn; thi ingen af dem skulde efter Tacten føres til Graven. Men hvor finder man saadan Kone i Kjøbenhavn? — Det er vist Jomfru Terentia, her kommer.

SCEN. 3.

TERENTIA. SPARENBORG.

TERENTIA. Hans Tjenerinde, Monsieur Sparenborg. Gaaer Han saa alene? Han seer saa tankefuld ud. Enten vil Han forlove sig eller er Han forlovet?

[1] »Sangklokkerne«, Klokkespillet eller Sangværket i Helliggeistes Taarn.

SPARENBORG. Ja, sandt at sige, saa duer det ikke for mig at gaae længer.

TERENTIA. Vil Han ikke have mig?

SPARENBORG. Nei! Jeg takker ellers for godt Tilbud.

TERENTIA. Det var hellerikke mit Alvor, Monsieur; thi jeg er, saamari, endnu ikke saa meget forlegen. Havde jeg været saa meget giftesyg, kunde jeg have været gift for længe siden. Jeg har, min Tro, givet Kurven til dem, som i alle Maader har været saa god, som I.

SPARENBORG. Jeg nægter det ikke, min hjerte Jomfru; men hvad Godt kunde det have gjort, om jeg havde sagt Andet end jeg mente?

TERENTIA. Han har Ret deri. Vi kan ellers være lige gode Venner derfor.

SPARENBORG. Gud forbyde Andet! Jeg er Jomfruen obligeret for Hendes gode Tilbud, lige saa fuldkommelig, som jeg havde taget derimod. Men hvorledes kan Jomfruen ellers see, at jeg gik i Giftetanker? Det er og høi Tid for mig engang at tænke derpaa.

TERENTIA. Hvor gammel er da Monsieur nu? Jeg spørger ikke derom for min Skyld; thi, om Han end tusind Gange vilde have mig, blev der dog Intet af; thi jeg kan ogsaa være spodsk; seer I vel det.

SPARENBORG. Jomfru, det gjør mig ondt, at jeg svarede Hende noget for plat; men Hun pardonnerer mig. Ja, det er sandt, Hun spurgte om min Alder. Jeg er 45 Aar.

TERENTIA. Hillemænd! 45 Aar? Men hvorfor gaaer I Staadere saa længe, baade I og min Broder Apicius?

SPARENBORG. Vi har vel faaet Lov at gaae, saavelsom alle andre Kjøbstedbørn; det er kun Bønder, som ere saa lykkelige at kunne blive gift i deres tyvende Aar; men vi, førend vi kommer saa vidt, at vi efter vor Stand kan forsørge en Kone, har vi allerede de Aar paa Bagen, at vi kan være visse paa at blive Hanredere, om vi tage unge Koner.

TERENTIA. Ha ha ha! I er saamænd naturlig, Monsieur Sparenborg; I kan skjemte saa tørt.

SPARENBORG. Det er, min Tro, sandt.

TERENTIA. Ja, saa er det bedst da, at I aldrig gifter Jer.

SPARENBORG. Jo, kunde jeg faae en ærbar og huslig Kone eller Jomfru, vilde jeg nok forsøge Lykken.

TERENTIA. Siig mig tydelig, hvordan den skulde være, som I vilde have?

SPARENBORG. Hun skulde først ikke rette sig efter Kjøbenhavnske galne Moder, være ærbar og sparsom, tale lidt og gjøre Alting meget caut og forsigtig. Det vilde ikke sige, om hun knurrede noget iblandt, eller om hun ingen Penge havde, naar hun kun besad de andre Dyder.

TERENTIA. Monsieur, kjender Han Galanterikræmmer-Enken, som boer næstved Henning Henningsen?

SPARENBORG. Nei, jeg gjør ikke.

TERENTIA. Saa maa I da gjøre Jer kjendt der; thi efter den Beskrivelse, I har gjort, veed jeg aldrig Nogen, som kunde være mere efter Jer Sind.

SPARENBORG. Hvordan er hun da?

TERENTIA. Lige paa en Prik, som I vil have en

Kone, alene dette er derhos, at hun ogsaa har Penge.

SPARENBORG. Det kan intet skade, naar det følger med. Men hvorledes kan man finde hende?

TERENTIA. Hun sidder altid selv i Boden fra Morgen til Aften, Vinter og Sommer. I kan lade, som I vil kjøbe Noget.

SPARENBORG. Det vil jeg ogsaa gjøre. Adieu, min hjerte Terentia; tusind Tak for Eders gode Adresse.

TERENTIA. Adieu, Monsieur. Lykke paa Eders Reise.

SCEN. 4.

TERENTIA. APICIUS.

APICIUS [for sig selv]. Det var, *pardieu*, billigt nok. Lad mig see: En Hønsekjødsuppe med Boller, en kalkunsk Hane, et Fad Karper, et Fad Karusser, en Mandeltærte, foruden adskillige smaa Biretter for en Rigsdaler *pro Persona*, — man kan jo aldrig anvende sine Penge bedre. Det var og en herlig Rødvin, vi havde, saa pur, saa syver,[1] som man kan faae den i Bordeaux. Den Rhinske Vin derimod syntes mig ikke saa vel om. Jeg kunde strax smage, hvor hun havde hentet den.[2] Jeg vil ikke rose mig selv, men det kan jeg sige, at saasnart jeg faaer en Vin paa min Tunge, skal jeg ungefær sige, om den er fra Abesté, Bex, Sohl, Fabritius eller Biehl.[3] Jeg hører ellers, at man skulde have

[1] »syver«, det plattydske süwer, paa Høitydsk sauber.
[2] »hun« er den Værtinde, som Apicius siden nævner, naar han spørger Terentia: »Vilde du have været med til Charlotte?«
[3] Fem af de bekjendteste Vinhandlere dengang i Kjøbenhavn.

faaet en skjøn Vin i De tre Rømere.[1] Der vil jeg hen for at prøve den. Kunde jeg have det hele Aar igjennem slige Dage, som jeg har haft i disse otte Dage i Rad, byttede jeg ikke Stand med en Kurfyrste; thi jeg har spiist hver Aften Harer, Agerhøns og Østers.[2] De Østers var excellente, vi fik igaar Aftes; men de var ikke tillavet efter min Smag; Østers maa ikke stoves uden i deres egen Sauce, ellers vil jeg ikke reise mig op for dem. Der er Ingenting, jeg kan ærgre mig meer over, end at see god Mad ilde tillavet, som for Exempel: den søde Suppe, vi havde iovergaar paa de skjønne Gedder.[3] Jeg kan blive gal, naar jeg tænker derpaa; thi Gedderne vare ellers saa deilige og laa saa krusede paa Fadet, saa at et halvdød Menneske kunde alene leve op af at see paa dem. Mig synes, at Saadant er ligesaa galt som at komme Sirup i Café. Imorgen skal jeg hen ensteds, hvor jeg faaer kun faa Retter, men vel tillavede; en god Grillade, som jeg garanterer for er vel stegt, en Ret Fisk med sin rette Suppe, en kalkunsk Hane, som er jaget en hel Time i Gaarden, førend den blir dræbt, og en Vin, som jeg er vis paa, smager ikke af Andet end af Druerne; thi jeg har bundet en af mine gode Venner, som skal løse sig imorgen. Det Bedste, som er ved Almanakerne, er disse Navnedage; forresten maatte man skaffe dem af,

[1] I det Følgende fortæller Apicius, at »De tre Rømere« er et Vinhus paa Kjøbmagergade. »Rømere« er Navnet paa de aparte, sædvanligvis grønne Glas til Rhinskvin.

[2] Holberg har ikke her taget Hensyn til, at Handlingen foregaaer den første April; det er paa en anden Aarstid man spiser Harer og Agerhøns.

[3] Baade Fisk og Fugl og anden Kjødmad spistes dengang med »Suppe« paa, og de gamle Kogebøger udvise, at der kunde laves en Mangfoldighed af Supper til disse Retter.

naar man lystede.[1] Jeg vil sætte mig paa en Hest og ride imorgen Formiddag, alene for at faae Appetit. (Han synger:)

Bannisons, bannisons, bannisons la —
Bannisons la mélancolie![2]

TERENTIA. Nei, hør engang den Bacchus! det er nu et ganske andet Slags Menneske. Hans Dyder bestaaer deri, at han kan lugte en Kalvesteg, hvor den er i Byen, og saa løber han ind i Huse, enten han er velkommen eller ei. Han besøger aldrig gode Venner eller Slægtninge uden paa de Tider, naar han veed, at de har Gjæster. Hvis han mod Forhaabning gaaer feil, saa kan Ingen holde paa ham, saa er det enten hans Postdag, eller han har lovet sig bort paa et andet Sted, eller han er upasselig og vil hjem. Men istedenfor at gaae hjem, gaaer han og lugter efter stegte Kyllinger i en anden Gade; fra hvilket Hus da Lugten kommer ham i Næsen, bryder han ind uden Betænkning, enten han er kjendt eller ei, naar han kun har talt med Folkene engang paa Gaden eller fulgt dem tilvogns engang fra Kirken.

(Medens hun taler saaledes, staaer han og rækker Øret til.)

APICIUS. Bliv kun ved, Masoeur! det var en skjøn Præken. Hvor var det, du slap?

TERENTIA. Jeg staaer, min Tro, ved mine Ord; thi det Samme, som jeg siger nu, har jeg sagt dig hundrede Gange selv tilforn. Thi du holder ikke

[1] Naar man kunde faae en Ven paa hans Navnedag til at modtage en skriftlig Lykønskning, som indeholdt Spørgsmaal, han ikke kunde besvare, eller hvorved der laa en Silketraad, knyttet i uopløselig Knude, var han »bunden«, indtil han løste sig ved at give Gratulanten et Tractement.

[2] »*Bannisons la mélancolie*« var Omkvædet til en Sang.

Venskab med Folk, men alene med deres Kjøkken og Kjælder. Du gjør jo ikke Andet end løber om Byen og støver efter Rhinskvin, Steg og Fruentimmer og kommer aldrig til dine Venner, uden de har Collationer. Jeg maa tidt lide derfor i Selskaber; thi en vis Person, som ikke kunde erindre sig mit Navn, kaldte mig fornylig Støverens Søster.

APICIUS. Ha ha ha! Det var, min Tro, artigt. Jeg vilde ikke have mist det for 4 Skilling.

TERENTIA. Og jeg vilde give 100 Daler til, at det ikke havde været talt.

APICIUS. Ha ha ha! Støverens Søster.

TERENTIA. Du eşt en Gjæk, som blir aldrig klog. Hvor kommer du nu fra?

APICIUS. Ak, Masoeur! gid du havde været med os; vi blev saa herligen tracteret.

TERENTIA. Det smagte i min Mund, som slet Intet. Du maatte vel være saa artig iblandt at tage din Søster med. Jeg kan ogsaa taale noget Godt.

APICIUS. Vilde du have været med til Charlotte? der var vi.

TERENTIA. Nei, *votre Servante.* Jeg tænkte, at I var uden Byen. Men hvor skal du nu hen?

APICIUS. Til de Rømere i det Tredie; der har man faaet en ny Rhinskvin, som jeg vil prøve.

TERENTIA. Hvad er det for Snak?

APICIUS. Det er et Vinhus paa Kjøbmagergaden, lige overfor *Capo de Bonne Espérance,* som hedder De tre Rømere, hvilket jeg og Monfrere Henning kalder Die Römer am Dritten. Ha ha ha![1]

TERENTIA. Det er, min Tro, Jer ligt nok. Det var ellers nok saa godt, du gik nu smukt hjem.

[1] »Die Römer am Dritten«, Romerbrevets tredie Kapitel.

APICIUS. Hvorfor da? Kommer der nogle smukke Piger til dig i Eftermiddag?

TERENTIA. Jo, jo! Du skal nok see, at jeg lader skikke Bud efter smukke Piger for din Skyld. Seer man vel! Ellers vilde Karlen ikke gaae hjem. Men der seer jeg Frandses Søster Abelone komme. Jeg gaaer min Vei; du maa holde hende med Compagnie og sige, at jeg er ikke hjemme; thi jeg kan ikke lide den Tøs for min bittre Død; jeg veed selv ikke, hvoraf det kommer.

APICIUS. Saa kan jeg da.

TERENTIA. Ja. Prosit Mahlzeit!

SCEN. 5.

APICIUS. ABELONE.

APICIUS. Nu, hvor gaaer det, lille Jomfru? Man seer Hende saa sjælden. Hvad godt Nyt? Hvor mange Barselstuer har Hun været i denne Uge?

ABELONE. I skal nok see, at man gaaer hen at gjøre Ham Regnskab for Saadant.

APICIUS. Ingen nye Partier?

ABELONE. Jeg troer, Han bilder sig ind, jeg gaaer om og føiter i Byen for at høre Nyt. Vil I spørge mig, hvor mange Alen Kniplinger jeg har kniplet denne Uge, det kan jeg sige Jer.

APICIUS. Ei! skulde Hun kniple? Hun er altfor artig til det.

ABELONE. Jeg er ikke bedre end Hans Søster, Jomfru Terentia.

APICIUS. Ei! min Søster har ikke været i Moden mange Aar; hun er ikke at regne mod Jomfruen. Men veed Hun da intet Nyt?

ABELONE. Nei, saamænd veed jeg ikke.

APICIUS. Da skal jeg kunne sige Hende Nyt.

ABELONE. Hvad er det?

APICIUS. Drengene paa Gaden løbe om med en Spaadom, som er nylig trykt, at mod Verdens sidste Tider alle Jomfruer skal gaae med Kniplingsskjørt.

ABELONE. Det er sandt nok; men der staaer og i samme Spaadom, at paa samme Tid alle unge Karle skal være blinde.

APICIUS. Ha ha ha! Det kalder jeg et *Bon-mot.* Jeg vil saamænd kysse dig derfor, lille Abelone.

ABELONE. Herregud, hvor heftig Han faaer det!

APICIUS. Ak, charmante Jomfru! maa jeg røre kun med den lille Finger paa Hendes Bryst?[1]

ABELONE. Ei! saa harcelleer .....[2]

APICIUS. Ak, kun med den lille Finger?

ABELONE. Jeg troer, den Karl spøger.[3]

APICIUS. Har Jomfruen Snørliv paa idag?

ABELONE. Nei, vi gjør os ikke saa gemeen at gaae med Snørliv; det er alt gammeldags.[4]

APICIUS. Maa jeg ikke føle, om Hun har Snørliv paa?

ABELONE. Ei, se her! jeg skal, min Tro, sige det til Jer Søster.

APICIUS. Gud bevare os vel, hvor pæne disse Jomfruer er her i Landet! Da er franske og engelske Jomfruer anderledes. Dersom ikke Julelege var her i Landet, maatte man forsmægte; thi

[1] Datidens Kvinder gik ofte saaledes klædt, at Brystet sad høit opskudt og dets øverste Del var blottet.

[2] »harcelleer....«, i de gamle Udgaver staaer der Udraabstegn efter »harcelleer«.

[3] »den Karl spøger«, det Mandfolk er fra Forstanden.

[4] »alt gammeldags« er i 1731 blevet til »altsammen gammeldags«; men »alt« betyder her: allerede.

det er den eneste Tid paa Aaret, de ere noget tamme; da kan man endelig faae et Kys. Bild Eder ind, Jomfru, at det er Jul. Hvad skal den gjøre, som eier dette Pant?

ABELONE. Den skal holde sin Mund og skjøtte sig selv.

APICIUS. Hvor kan saadan artig Jomfru give saadan slet Dom?

ABELONE. Jeg er ikke artig, Monsieur; thi jeg har hverken været i Frankrig eller Engeland. Er Han forlegen for artige, lystige Jomfruer, som veed at leve, se da vil jeg recommendere Ham En, som skal være efter Hans Sind, og Samme er lige saa tam i Fastetider som i Julen.[1]

APICIUS. Vil da Jomfruen have den Godhed at føre mig an?

ABELONE. Han maa føre Sig selv an.

APICIUS. Jeg har jo ingen Adresse.

ABELONE. Der kan Han let faae Adresse. Det er en Kone, som sidder stedse i en aaben Bod. Han kan anvende et Par Skilling paa noget smaat Galanteri, saa faaer Han baade Varer og Snak for Pengene.

APICIUS. Hvor boer hun?

ABELONE. Næstved Henning Henningsen. Jeg har aldrig været der før idag; men hun tracterede og embrasserede mig, som vi havde været kjendt i hundrede Aar.

APICIUS. Er hun ogsaa kjøn?

ABELONE. Ja, vist, hun er temmelig kjøn.

APICIUS. Adieu, charmante Abelone! jeg maa hjem og pynte mig først, saa vil jeg siden strax gaae derhen.

[1] »Jomfruer« er i 1731 forandret til »Fruentimmer«, og »En« til »en Dame«.

ACTUS III.

SCEN. 1.

SPARENBORG. LUCRETIA.

SPARENBORG. Ydmygste Tjener, min hjerte Madam; jeg skulde kjøbslaae noget med Hende; men jeg veed ikke selv, hvad det skal være.[1]

LUCRETIA. Det vil ikke sige, min Herre; Han er mig derfor ligevel kjærkommen. Vil Han ikke have en Koppe Café med? Jeg skal gjerne have min Café ved disse Tider.

SPARENBORG. Jeg skulde tænke, det Slags Drik var skadelig for Madamen, saavelsom for alle dem, der af Naturen ere traurige. Saasnart jeg drikker kun en Koppe, faaer jeg strax saadan Hjerteklemmelse, saa jeg synes, Gud bevare mig vel, ligesom jeg havde gjort en Ulykke.

LUCRETIA. Ei! det er, min Tro, kun Indbilding. — Torben! bring en Koppe hid. — For en halv Snes Aar siden hørte man nu aldrig tale saadant. Jeg bilder mig ind, det er gaaet saaledes til: En Jomfru har maaskee engang af en Hændelse faaet ondt og bildt sig ind, at det kom af Café; hvorfor det hele Nabolav er falden paa samme Griller, og omsider den hele By er bleven saaledes anstukken, at de fleste Jomfruer kan faae

[1] Ordene »men jeg veed ikke selv, hvad det skal være« mangle i 1723, men findes i 1724.

ondt alene af Lugten. Jeg sidder og læser her en artig Passage om Indbildinger i denne Bog.

SPARENBORG. Det er maaskee de Tolv aandelige Betænkninger?[1]

LUCRETIA. Nei, det er en satirisk Roman.

SPARENBORG. Ei! Gud bevare os vel! Læser Madamen saadane Bøger?[2]

LUCRETIA. Ak ja, jeg er ikke uden for lystige Skrifter. Jeg har selv gjort nogle satiriske Vers, som jeg skal vise Monsieur, om jeg kunde finde dem. (Hun leder og synger imidlertid en fransk Vise.)

SPARENBORG. Hvor kommer det, at Madamen sidder her i Boden idag?

LUCRETIA. For den samme Aarsag, som igaar.

SPARENBORG. Hendes Søster pleier jo ellers sidde i Boden, hun, som er saa meget stille.

LUCRETIA. Monsieur maa da have seet hende i Skolen til Madam Lapang; der er hun nok stille; men naar hun er hjemme, springer hun baade over Borde og Bænke.[3]

SPARENBORG. Nei, jeg mener Hendes voxne Søster.

LUCRETIA. Jeg har ingen ældre end paa sex

[1] »Tolv aandelige Betænkninger« var en fra det Tydske oversat Opbyggelsesbog.

[2] Ved »en satirisk Roman« kunde man i hin Tid let bringes til at tænke paa den af Menantes (Hunold) forfattede »Satyrischer Roman«, som var udkommen i Hamborg 1706 og var bleven konfiskeret paa Grund af de Skildringer, den indeholdt af Hamborgske Personers Privatliv, men var udgivet paany med Forandringer og Tilføielser i 1708 og havde faaet flere Oplag.

[3] »Madam Lapang« — i 1723: »Madam Lapan«, men »Lapan« skal udtales Lapang, ligesom »Roan« i Jean de France skal udtales Roang. Navnets rette Stavemaade er *Larpent.* De bedre Pigeskoler i Kjøbenhavn holdtes dengang af Kvinder, som hørte til Reformeert Kirke. Larpent er et af de ældste Familienavne i den calvinske Menighed i Kjøbenhavn.

Aar. Om Forladelse, Monsieur, jeg maa tælle efter mine Penge, hvormeget jeg tabte i Cinquille idag.[1]

SPARENBORG. Om Forladelse, Madam, at jeg maa gaae bort.

SCEN. 2.

LUCRETIA ALENE.

Gik han bort? Ei, den Karl var meget ærbar og knurvorn. Ham tog jeg aldrig til Mand. Det er skrækkeligt, hvorledes unge Mennesker kan forfalde saaledes. Denne syntes dog ikke at være over 40 Aar, men var saa ærbar, som en gammel Huspostill.[2]

SCEN. 3.

APICIUS. LUCRETIA.

APICIUS. Ak, charmante Madam! det er en dobbelt Avantage, at kjøbslaae med Dem.

LUCRETIA. Hvi saa?

APICIUS. Baade faaer man de bedste Varer, saa og kan man tilligemed have den Ære at tale med den artigste Enke her i Byen.

LUCRETIA. Jeg er aldeles ikke af de Snaksomme, Monsieur; vil hellerikke taale saadant Skjemt.

APICIUS. Gud bevare os, min søde Madam! hvo har bragt Hende saa af Hendes deilige Humeur?

[1] »Cinquille« er en L'hombre, der spilles af Fem; — »idag« er i Rahbeks Optryk 1806 forandret til »igaar«, og samme Forandring findes i Liebenbergs Optryk 1854, uden at der er bemærket Noget om, hvad der staaer i Udgaven 1723.

[2] Biskop Brochmands dengang meget udbredte gamle Postill hed paa Titelbladet »Huspostill«.

LUCRETIA. Min kjære Mand, jeg er altid, ligesom I seer mig nu.

APICIUS. Hvo der troer Saadant, har et Stenhjerte. Men hvad er det for en Bog, Madamen studerer i? Det er vel af Molières Komødier?

LUCRETIA. Nei, saamænd, det er ikke Bog for mig. Jeg sidder og læser lidt i Taarepersen.

APICIUS. Taarepersen? Ei! man blir saa melankolisk af saadane Bøger.

LUCRETIA. Nei vist; jeg blir heller i god Humeur af saadane Bøger.

APICIUS. Ja, i visse Maader har Hun Ret deri. Naar Sindet er besværet, kan man ufeilbarlig finde Trøst i saadane Bøger.

LUCRETIA. Ak ja, men man maa dog holde Maade ved saadan Læsning; thi man blir visselig noget melankolisk af saadane Bøger.

APICIUS. Men hvortil bruger Hun denne Bog? Jeg seer, det er en satirisk Roman.

LUCRETIA. Af den river jeg Blade ud og gjør Kræmmerhuse.

APICIUS. Ei! det er Synd, Madam. Det er en Bog, fuld af nyttigt Skjemt.

LUCRETIA. Jeg har, min Tro, ikke fundet et sundt Ord deri.

APICIUS. Ja, det er ligesom man vil tage det til. Mod andre solide Bøger kan den ikke kaldes god.

LUCRETIA. Saa maa I da, kjære Mand, ikke have læst den med Eftertænksomhed; thi naar man seer det med rette Øie, finder man dog en mægtig Hob Godt deri.

APICIUS. Det er sælsomt, Madamen roser og fordømmer Sin egen Mening, alene fordi den er i en Andens Mund. Dersom Madamens Artighed

mig ikke var bekjendt, skulde man tænke, Hun var noget bizar. Men maaskee Madamen er ikke vel idag?

LUCRETIA. Nei, alle Fredags-Eftermiddage pleier jeg gjerne have Hovedpine.[1]

APICIUS. Derfor skal jeg sige Hende et godt Raad. Hun skal lade Sig trykke en Almanak aparte med ingen Fredag i.

LUCRETIA. I skjemter dermed; men det er, min Tro, dog saa. Jeg kan sværge paa, at jeg mange Tider har været meget vel; men saasnart jeg har eftertænkt, at det var Fredag, er jeg strax bleven saa elendig, ligesom mit Hoved var kløvet ad.

APICIUS. Ha ha ha! Hvor disse Fruentimmer kan forstille sig! Hun bilder mig, min Tro, aldrig ind, Madam, at det er Hendes Alvor; thi jeg har altfor god Underretning om Hendes Artighed, at jeg skulde troe Saadant. Ei, tag Masken af, Madam! og vær lige saa artig mod mig, som Hun er mod alle andre Mennesker.[a]

[a] *I 1723 er indskudt her:*

Apropo, Madam; maa jeg være Hendes Galang[2] idag og føre Hende med paa Komødien?

LUCRETIA. Nei, Monsieur, det er mod min Religion. Jeg har været der engang, men kommer der ikke saa hastig igjen; thi jeg hørte dem bande dengang[3] nogle store Kjød-Eeder, hvorover jeg ærgrede mig saa, at jeg ikke har forvundet det endnu.

APICIUS. Jeg hørte en vis Mand sige det Samme nylig, og der er dog Ingen, som bander saa meget, som han selv. Jeg troer, der er ganske faa Huse i Kjøbenhavn, hvor der jo blir bandet meer paa en Dag end paa Komødien i en Maaned. For-

[1] Dagen, paa hvilken Komedien foregaaer, er altsaa en Fredag. Maaskee vil det ogsaa engang vise sig, at det var paa en Fredag, at Komedien første Gang blev spillet.

[2] »Galang« — i de gamle Udgaver: »Galand«.

[3] »dengang«, i de gamle Udgaver: »engang«. Ordet er overflødigt.

LUCRETIA. Jeg troer, min Tro, den Karl spøger.

APICIUS. Ikke, min Tro, saa meget som Hun; thi jeg er lystig, men Hun een Gang saa meget, som jeg. Nei, lad os nu tale Alvor. Jeg skal forære Hende et Par artige Viser, som er nylig gjort. Hun skal finde Fornøielse saavel i Ordene, som i Melodien. Den første gaaer saaledes.

(Han synger en Vise, og hun læser imidlertid i Taarepersen.)

Nu er den ude, Madam; thi der er ikke gjort flere Vers.

LUCRETIA. Det er mig usigelig kjært.

APICIUS. Den anden Vise gaaer saaledes.

(Han synger en anden Vise og holder paa hende, som vil gaae bort. Hun slider sig endelig løs.)

LUCRETIA. Torben! Kom ind i Boden og fly den Karl hvad han skal have.[1] Jeg kan ikke bie længer.

APICIUS. Det gjøres ikke nødig, lille Kone; jeg vil hen og kjøbslaae paa et andet Sted, hvor Folk er lidt mere høflig.

LUCRETIA. Det staaer Jer frit for, ung Karl.

SCEN. 4.

APICIUS ALENE.

Nu, denne Gang blev jeg, *ma foi*, artig pudset.

skjellen[2] imellem de Eeder, som falder paa Komødien, og dem, der bruges i Folks Huse, bestaaer fornemmelig deri, at paa Komødien forestiller man kun kaadmundede og ugudelige Personer, men udenfor er man det virkelig; paa Komødien bander man sjælden, og det paa Skrømt kun, for at vise Folk, hvor ilde det lader, udenfor bander man for Alvor, og det idelig. Gid jeg havde en Daler, Madam, for hver Gang en Kræmmer her i Byen bander paa, at en Alen Klæde koster ham meer i Engeland eller Holland, end han sælger det her for. Men Madamen skjemter heri, saavelsom i Andet.

[1] »den Karl«, det Mandfolk.

[2] »Forskjellen« — i de gamle Udgaver: »Den Forskjel«.

Kan jeg spille Mademoiselle Abelone et Puds igjen, skal det være mig en stor Fornøielse. Men det er tilpas for os Mandfolk, efterdi vi ere saa lettroende. Kunde jeg Tosse ikke have eftertænkt, at det ene Fruentimmer aldrig gjerne roser det andet? Thi naar de laster hinanden, kan man alene troe dem; men naar de roser, er det alene spotvis. Jeg er, *pardieu*, saa skamfuld, som jeg havde staaet i et Halsjern.[1] Havde der været endnu en underligere og meer bizar og ufasonglig Kone i Byen, havde hun skikket mig derhen. Men *enfin*, hvad skal man gjøre? Ha ha ha! Hvor vred jeg er, maa jeg dog lee. Men det var dog et Skarnsstykke af Abelone. Ha ha ha!

[1] »i et Halsjern« ɔ: i Gabestokken.

ACTUS IV.

SCEN. 1.

TORBEN. SIDEN LUCRETIA.

TORBEN (kommer plumpende ind, som han var stødt).[a] Drolen fare efter den, der skal tale et Ord herefter meer. I maa gjøre det lige saa galt, som I vil. Vær og bliv Nar længe nok; I har selv Skam deraf. Naar hun er hjemme og venter ingen Fremmede, saa pudser hun sig undertiden op som en Majbrud; men nu, hun skal ud i Byen til en Sted, hvor der er en Hob Fremmede, vil hun ud i sin Flasketrøie.[b]

LUCRETIA [kommer]. Du skal nok see, at jeg pynter mig, hvergang jeg skal gaae i Byen. Vil ikke Folk agte mig for min Person, saa kan de gjøre hvad de vil.

(Hun tager sin Snustobaksdaase op og spilder noget Tobak paa Gaden.)[c]

LUCRETIA. Torben!

TORBEN. Madam.

LUCRETIA. Ak, jeg elendige Menneske! jeg spildte mit halve Tobak paa Gaden.

[a] *I 1723 er tilføiet: og har en gemeen lille Lygte i Haanden.*

[b] *I 1723 er indskudt her:*

Om Permission, Messieurs! maa jeg ikke tænde min Lygte? — Servitør.

LUCRETIA *[kommer]. Torben! est du færdig med Lygten? Jeg er alt længe siden færdig.*

TORBEN *[sagte]. Snarere at gaae tilsengs end at gaae i Besøg.*

[c] *I 1723 hedder det i den parenthetiske Anmærkning: »Torben gaaer med Lygten for hende; imidlertid tager hun« o. s. v.*

TORBEN. Det var ret ilde; thi Gaden var saa smukt ren tilforn.

LUCRETIA. Ei! ei! det var, min Tro, for meer end en Skilling, jeg spildte. Se, du kan skrabe det op med en Kniv igjen.

TORBEN. Men er det ikke bedre, at Madamen kjøber Sig for to Skilling igjen?

LUCRETIA. Gjør, som jeg siger, eller du skal faae Skam paa din Ryg.

TORBEN (skraber det op i Daasen igjen). Nu er jeg vis paa, Madam, at det er bleven det bedste Nysepulver, Nogen vil forlange; thi der er saa mange Slags Gadeconfect deriblandt.[1]

[Alene.] Hvem veed, om den Slags Tobak ikke tør komme i Moden; thi Saadant er skeet tilforn.

(Gaaer ind.)[2]

SCEN. 2.

SPARENBORG ALENE.

Satiriske Romaner, Komødier, Cinquille, The og Café hver Dag, Raillerie, forlibte Viser; den Recommandation var jo god nok. Hun behøvede ikke saa mange Kvaliteter; een af dem alene var tilstrækkelig til at indplante mig Afsky for saadant Menneske; thi om et Fruentimmer var skikkelig og efter mit Sind i alle Maader, men brugte kun Snustobak alene, saa gav jeg hende strax Afsked. Denne fattedes intet Andet for at gjøre Alting fuld-

[1] Rimeligvis siger Torben dette for sig selv.

[2] »(Gaaer ind)« — i 1723: »(Gaaer ud)«, hvad der kan betyde det Samme. Forøvrigt er det ikke klart, om Torben i Komediens oprindelige Skikkelse skal blive hjemme. Muligvis gaaer Lucretia, inden han har skrabet Tobaken op, og han gaaer efter hende for at bringe hende Daasen og være hendes Ledsager.

kommen, end at hun ogsaa skulde have taget mig ud paa Gaden at danse med mig eller anmodet mig selv om Kjærlighed, og maaskee, om jeg havde blevet der lidt længere, saa havde det ogsaa skeet. Nu har jeg levet i 40 Aar, men er aldrig bleven saa skammelig fixeret. Men jeg har ikke fortjent Andet; thi naar jeg eftertænker Alting, da maa og bør jeg tilstaae og bekjende for hele Verden, at jeg end i mine bedste Klæ'er er en af de største Tosser i Byen; thi der behøvedes kun Hesteforstand at begribe dette, at naar du først har stødt et Fruentimmer for Hovedet, du ikke strax derpaa skal spørge hende tilraads i Ægteskabssager. Jeg vil give alle Folk Lov at belee mig. Min Tjener Christoffer selv maa kalde mig en Nar; jeg vil med Taalmodighed høre derpaa og sige: Christoffer, du har Ret. Havde den gode Jomfru Terentia gjort det mod en Anden, kunde man have taget det op som en Artighed; men hun veed, at jeg er En af de stilleste og ærbareste Mennesker her i Byen, at jeg taaler ingen Skjemt, men lægger en Ting paa Hjertet, som er langt ringere end denne. Jeg er vis paa, at Historien er imorgen over den hele By, og blir forbedret i hver Gade, som gemeenlig skeer.[a] Men der seer jeg min Tjener Christoffer komme.

[a] *I 1723 er indskudt her: og at Autor til de danske Komødier fører min Person rigtig paa Theatrum. Han burde i det Ringeste gjøre det; jeg vil give ham Lov til at forestille saadan Person med en Papirkrave om Halsen, med en Tromme for sig.*[1]

[1] I Moralske Tanker S. 197 siger Holberg, »at man gemeenligen giver Pikkelheeringer Kraver om Halsen eller Cardinalshuer paa Hovedet, paa det at Personen ved saadant ærbart Insigne kan gjøres desmere latterlig.«

SCEN. 3.

SPARENBORG. CHRISTOFFER.

SPARENBORG. Du skal vide, hvordan jeg blev narret, Christoffer.

CHRISTOFFER. Hvordan da?

SPARENBORG. Aldrig nogen Sjæl er bleven saa narret. Jeg skal fortælle dig hele Historien. Mamsell Terentia, Apicii Søster, var saa uforskammet idag, at da vi talte om Giftermaal sammen, begyndte hun at frie selv og spurgte, om jeg vilde have hende.

CHRISTOFFER. Det var en forbandet Fristelse for en Mandsperson. Svarer man Nei, saa har man deres Fjendskab, som aldrig døer ud; og svarer man Ja, saa er man fast. Jeg kan ikke begribe, hvi[1] et Fruentimmer tør være saa dristig. Somme blive dog *feliciter* derover gifte, naar de saaledes falde paa et høfligt Menneske, som undseer sig for at spise dem af med Complimenter. Monsieur gav hende da vel nogle Complimenter og prisede Sig lykkelig, om Han havde de Meriter og var i den Stand, at Han kunde forsørge saadan Jomfru?

SPARENBORG. Christoffer, du kjender jo min Humeur og veed, hvor lidt jeg kan simulere. Jeg svarede, min Tro, rent ud Nei, men bad, at hun ikke vilde tage det ilde op.

CHRISTOFFER. Det kalder jeg, at gaae lige til. Men hvad sagde hun?

SPARENBORG. Jeg kunde nok mærke af hendes Ord og Miner, at hun blev vred, i hvilken Tanke jeg siden er bleven bestyrket af et forban-

[1] »hvi«, hvorledes, det tydske wie.

det Puds, hun har spillet mig. Hun gav mig Anslag paa en Dame, som skulde i Alting være efter mit Sind, taus, ærbar, stille, forstandig og forsynlig; jeg takkede hende derfor, og gik lige hen til samme Kone, men fandt hende ganske romansk, komødiantisk, vellystig, alamodisk, bagtalersk, med eet Ord, af Kvaliteter lige tvertimod dem, hun var beskreven af.

CHRISTOFFER. Det var et Skarnsstykke af hende, besynderlig naar jeg eftertænker Tiden.

SPARENBORG. Tiden gjør Intet til Sagen, enten det var Formiddag eller Eftermiddag; nok er det, at jeg har løbet med Limstangen.

CHRISTOFFER. Nei, saa min Tro er det ikke lige eens; thi Monsieur maa eftertænke, at det er idag første April.

SPARENBORG. Det er sandt! det er første April. Desmere haanligt, desstørre Tort. Jeg skal ikke gaae tilsengs inat, førend jeg hævner mig.

CHRISTOFFER. Jeg er kun en ringe Person; men jeg vilde ikke have saadan Spot, om man gav mig en Mark.

SPARENBORG. Enten skal hun have et Par Ørefigen, eller hendes Broder en banket Trøie. Jeg vil hjem og tage en anden Kaarde [paa]. Bi du her saa længe, Christoffer.

SCEN. 4.

CHRISTOFFER ALENE.

Saa gaaer det i Verden, saa gaaer det; *qui nescit simulare, nescit regnare.* Min Herre er for aabenhjertet, han siger for rent sin Mening. Den nye Verden forstaaer sig ikke paa Saadant. Det hedder

nu: *mundus vult decipi,* det er: man maa ikke alle Tider sige lige sin Mening. Der er og en anden latinsk Phrase derpaa i Colloqvie Stephani, som jeg lærte i Latinskolen; lad mig see, det er vist: *Omnia conando docilis solertia vincit,* det er: man kan nægte og afslaae en Ting i gode og høflige Terminos. Havde min Herre studeret, som jeg, havde han ogsaa taget de Regler i Agt. Tro mig, de gamle Latiner, som Colloqvie Stephani og Orbes Pictus har ingen Gjække været.[1] Jeg vilde ikke miste for 4 Rigsdaler det lidt Latin, jeg kan. Jeg laster min Herre, at han svarede saa plat, men undskylder derfor aldeles ikke hende, der saaledes har prostitueret en brav Mand, og kommet ham til at løbe April; thi der er ingen Tvivl paa, hun jo fortæller saadan hendes Artighed til Alle, hvorover min Herre vil blive spottet over hele Byen.

SCEN. 5.

APICIUS. CHRISTOFFER.

APICIUS. Det er vist Sparenborgs Christoffer. — Hør, Christoffer!

CHRISTOFFER. Hei!

APICIUS. Jeg har en lille Commission at give dig. Vær saa god og leveer din Herre disse Ørefigen, og bed ham transportere dem paa sin Søster Abelone.

CHRISTOFFER. A . . . a . . .![2] Gevalt, Gevalt! I gjorde som en Canalje. Det skal blive Eder dyre Ørefigen.

[1] *Colloqvia Stephanii* og *Orbis Pictus* vare to Skolebøger.
[2] »A . . . a . . .!« — i 1723: »Ak! ak!«

APICIUS. Hvad siger din Slyngel? De første Ørefigen var for dem, men disse er for dig.

CHRISTOFFER. Ak, Monsieur Apicius! jeg har jo intet Ondt gjort Eder. A... a... a!

SCEN. 6.

SPARENBORG. CHRISTOFFER.

SPARENBORG. Christoffer! hvad er paafærde?

CHRISTOFFER. Det er ingen Kunst at gaae bort og lade en Anden staae i Stikken.

SPARENBORG. Hvad er det for Snak? Hvem lader dig staae i Stikken? Hvorfor græder du?

CHRISTOFFER. Ak, jeg har faaet over 365 Ørefigen.

SPARENBORG. Af hvem?

CHRISTOFFER. Af den Slyngel! Ak, gid jeg havde ham nu fat alene; nu først blir jeg modig, og Blodet begynder at koge i mig.

SPARENBORG. Du skulde have slaaet fra dig tilforn; nu er det forsilde.

CHRISTOFFER. Ak, Monsieur kjender jo min Natur. Jeg kan ikke blive vred, førend man har længe irret mig.

SPARENBORG. Jeg mærker paa den Maade, at du vil have 400 Ørefigen, før du blir vred. Jeg synes, 365 kunde nok ellers komme Blodet til at koge i en ærlig Karl. Men af hvem est du slagen?

CHRISTOFFER. Af Apicius.

SPARENBORG. Hvorfor slog han dig?

CHRISTOFFER. Jeg veed ikke meer Aarsag dertil, end det Barn, som ligger i Moers Liv.

SPARENBORG. Ak, Herre Jeh! Hvad er dog dette? Den hele Familie er udsat paa at gjøre mig

Spot og Fortræd. Jeg veed ingen Aarsag dertil, uden det skulde være, fordi jeg vægrede mig forgangen Dag at laane ham nogle Penge. Dem skulde han dog gjerne have bekommet, hvis jeg havde haft dem ved Haanden. Kom, lad os gaae; her bliver Noget at bestille idag.

SCEN. 7.

TORBEN ALENE.

(I Liberiklæder, med en snoret Hat. Til Spectatores:)

Messieurs! I kjender mig maaskee nok ikke igjen. Jeg er Torben hos Lucretia. Jeg tør sværge paa, at Ingen af Jer kjendte mig, førend I hørte mig tale; thi for en Time siden var jeg et Svin, og nu er jeg bleven Lakai; om en Time blir jeg nok forvandlet til et Svin igjen. Nu skal I strax faae see Madamen i en anden Skik; thi for en Time, da hun skulde besøge fornemme Fremmede, gik hun tilfods i sin flasked Trøie; men nu, hun skal hen og tale med en Kone, som har været Amme hos hende tilforn, lar hun sig bære i Portechaise. Se, der er hun.

(Lucretia bliver baaren over Theatrum og hilser til Folk paa begge Sider.[1])[a]

[a] *Den ny Slutningsscene, som Akten har i Udgaven 1723, findes meddelt i Tillæget Side 179.*

[1] »Folk paa begge Sider« ɔ: de Tilskuere, som havde deres Pladser paa selve Theatret.

ACTUS V.

SCEN. 1.

APICIUS. ESPEN. SIDEN EN DRENG.

APICIUS. Han fik, *ma foi*, en Hob dygtig Ørefigen; jeg kan føle det paa mine Hænder, som svier endnu deraf.

ESPEN. Ja ja, Herre; jeg er ingen Profet, men jeg kan dog spaae, hvad deraf vil følge.

APICIUS. Hvad vil deraf følge? Mener du, at jeg er bange for Nogen af dem? Jeg vil gaae mod Sparenborg med min Stok, skjøndt han møder mig med blott Kaarde.

ESPEN. De stille Folk ere ikke at skjemte med, naar de først blir vred. Seer jeg ret paa Sparenborg, da er han af de Slags Folk. Men hvad vil den Dreng her? — Vil du tale med Nogen?

DRENGEN. Jeg har et Brev til Jer fra en Karl, som flyede mig det paa Gaden.

APICIUS. Giv hid! (Læser Brevet.)

Est du en honnet Cavaleer, saa møder du mig Klokken 8 iaften paa Grønland.[1] Hvis du ikke møder, holder jeg dig for en Kujon. Adieu.

SPARENBORG.

Espen! hører du det? Hvad er herved at gjøre?

ESPEN. Jeg skal sige Monsieur et godt Raad, hvorledes Han skal komme reputerlig derfra.

[1] »Grønland« var en stor øde Plads ved Østerport.

APICIUS. Hvorledes da?

ESPEN. Han skal ganske stiltiende alene møde paa Grønland og der slaaes som en ærlig Karl. Enten bliver Han selv stukken ihjel og døer som en brav Mand, eller stikker Han sin Contrapart ihjel og bliver hængt derfor med Reputation; saa, hvor det falder ud, saa kommer han dog med Æren derfra.

APICIUS. Du trøster vel i en Lygte.

ESPEN. Ja, der er intet Andet ved at gjøre. I skulde have betænkt tilforn, hvad I gjorde.

APICIUS. Ei! Mener du, jeg er bange?

ESPEN. Det siger jeg ikke. Gak derfor ganske stiltiende derhen; thi dersom I siger det til Nogen, at de søger at hindre det, maa I lige saa fuldkommen hedde Kujon, som I aldrig havde turdt møde. Men der kommer Jer Søster. Hold nu gode Miner.

SCEN. 2.

TERENTIA. APICIUS. ESPEN.

TERENTIA [for sig selv]. Hvor forlibt den gode Sparenborg blev, da han hørte den Madam beskrives! Hun er og paa et Haar efter hans Sind; thi jeg har ikke kjendt nogen ung Kone saa menagerlig, stille og indgetogen, som hun. Jeg troer nok, der bliver et Parti imellem dem. — Se her Monfrere. Hvad bestiller du her?

APICIUS. Hør, min hjerte Søster; har jeg gjort dig Noget imod, saa beder jeg om Forladelse.

TERENTIA. Hillemænd! Hvad er det? Ak, mit Blod tilsiger mig noget Ondt. Siig, for Guds Skyld, hvorfor tager du Afsked med mig?

APICIUS. Jeg siger Intet; jeg har min Ære kjæ-

rere. Jeg beder kun, at saafremt du vil holde mig for din Broer, at hverken du eller nogen Anden kommer paa Grønland iaften Kl. 8.

(Vender sig til Espen.)

Espen, er det ikke godt nok? Kan du nu see, at Hjertet sidder paa det rette Sted, og at jeg kan tie?

ESPEN. Jo jo, Monsieur tier brav nok; Han siger kun: Hold mig, eller jeg gjør en Ulykke.

TERENTIA. Ak, jeg elendige Menneske! jeg mærker nok, hvor det hænger sammen, at I vil for Haanden.[1] — Espen, jeg formaner dig ved alt det, som helligt er, at du aabenbarer mig den hele Historie.

ESPEN. Ei, Jomfru; mener Hun, at jeg ikke kan tie lige saa vel som min Herre? Jeg siger kun alene dette, at min Herre skal slaaes iaften Klokken 8 paa Grønland.

TERENTIA. Med hvem?

ESPEN. Det siger jeg hellerikke, men første Bogstav er Sparenborg.

APICIUS. Du fortvivlede Skjelm! er det ret, saaledes at røbe din Herre?

ESPEN. Hør, Monsieur! naar I har sagt A, saa maa I og sige B. I har jo selv givet Anledning til Jer Søster, at spørge derom. En retskaffen Cabeleer tar aldrig Afsked enten med Broer eller Søster, naar han vil slaaes; thi at sige til sin Søster: Har jeg gjort dig Noget imod? det er at sige paa anden Dansk: Min hjerte Søster, jeg staaer i Fare idag enten at gjøre en Ulykke eller at tage en, hvilket jeg som en retskaffen Cabeleer ikke kan eller tør sige dig; men som jeg er bange for Trøien, saa gir jeg dig kun Anledning at efterforske, hvori

[1] »for Haanden«, duellere.

Faren bestaaer, at du itide kan hindre den. Jeg holder, min Tro, for, at det er lige saa godt at sige rent ud til sin Contrapart: Monsieur, mit Hjerte sidder mig i Buxerne, derfor beder jeg, at I vil undskylde mig for at møde.

TERENTIA. Det er en smuk Tjener, som raader sin Herre at styrte sig i Ulykke.

ESPEN. Nei, I forstaaer mig ikke ret, Jomfru! Jeg raader ham ikke til at slaaes, men siger kun, efterdi han har besluttet at slaaes, saa skal han slaaes som en retskaffen Cabeleer; saa vilde jeg gjøre, om jeg var det. Jeg har kjendt en Officeer, som modtog alle Dueller; men saasom han altid sagde til sin Kone, førend han skulde slaaes: Farvel, min Hjerte! jeg veed ikke, om vi seer hinanden meer, saa blev der aldrig Noget af; thi Konen udspionerede strax Sagen og hindrede det. — Men der kommer, min Tro, Sparenborg. Nu blir her en Ulykke af.

SCEN. 3.

DE FORRIGE. SPARENBORG. CHRISTOFFER. SIDEN ABELONE.

SPARENBORG [til Christoffer]. Jeg troer nok, han har faaet mit Cartel. Er der nu en ærlig Blodsdraabe i ham, saa møder han mig til bestemte Tid.

CHRISTOFFER. Hør, Herre, hvad jeg har isinde. Naar I kommer i Træfning sammen, vil jeg gaae bagtil og rende ham min Kaarde ind i Ryggen, saa[1] vinder vi sikkert.

SPARENBORG. Fy, fy! det duer ikke; vi skal fægte rent og ærligen tilsammen.

[1] »saa« — i de gamle Udgaver: »og«.

CHRISTOFFER. Ei, hvad Ærlighed! Naar I vil gjøre en Ulykke, er det jo lige meget, paa hvad Maade det skeer; naar vi vil tale om Christendom og Samvittighed, saa burde I blive hjemme. Men eftersom vi har besluttet at sætte idag Saadant tilside, maa vi være os selv lige. Om en Tyv havde sat sig for at stjæle en Ko, bekymrede han sig aldrig om Maaden, men alene, hvorledes at han sikkerst kunde stjæle den. Naar en Ulv sætter først Samvittighed og Christendom tilside og beslutter at dræbe et Faar, . . . dog det er sandt, en Ulv har endelig ingen Christendom; men jeg vilde alene sige, naar en Ulv vil dræbe et Faar og tog i Betænkning at anfalde det bagtil, vilde de andre Ulve holde ham for en Pedant; forstaae, om Ulve kunde raisonnere. Det er virkelig noget Underligt, som man ikke kan begribe, hos visse Folk, at de søge at føre et ugudelig Forsæt christelig ud. Jeg for min Part, jeg søger aldrig at sætte Gud eller Mennesker Voxnæse paa. Naar jeg er gudfrygtig, saa er jeg gudfrygtig; naar jeg er ugudelig, saa er jeg ugudelig, saa Alle kan tage og føle derpaa. Jeg har tidt tænkt paa disse Officerer, at naar de vil duellere, det er, bryde Guds og Landets Love, gjør de deres Bøn først. Hvad maa Vorherre vel tænke, naar saadane Bønner kommer for ham: Herre! saasom jeg har isinde at dræbe min Næste eller styrte mig selv i Ulykke for Ingenting, saa beder jeg din Bistand herudi?

SPARENBORG. Ei, hold op med din Moraliseren! Jeg skal forsvære at tage nogen latinsk Dreng i min Tjeneste meer; de ere ligesom de vare galne.[1]

[1] »latinsk Dreng«, Tjener, som har gaaet i Latinskole.

CHRISTOFFER. Herre! seer I ikke, hvem her staaer?

SPARENBORG. Jo, det er den Mand, jeg leder efter. — Her kan vi gjøre det strax af. Træk ud, Canaille! est du en ærlig Karl. (De fægte sammen.)

TERENTIA. Mord! Mord!

ABELONE [kommer]. Hvad er paafærde? Ak, Gud bedre mig arme Menneske! Hvad er det for en Ulykke? Espen og Christoffer, hvis I ikke hindrer det, skal I komme i Bødlens Hænder.

(De komme Alle imellem og skille dem ad.)

SPARENBORG. Hvis I ikke gaaer tilside, skal jeg .....

ABELONE. Ak, min allerkjæreste Broder! siig, hvad er Aarsag til saadan Ulykke?

SPARENBORG. Synes dig ei, at jeg har Aarsag? Først kommer hans Søster mig til at løbe April, siden prygler han min Tjener.

APICIUS. Nei, Jer Søster har kommet mig til at løbe April.

CHRISTOFFER. Espen, denne Sag maa hænge underlig sammen. Vi to vil være Mediateurs. Her er Vildfarelse; thi Begge beskylde hinanden for een Sag. — Hør, Monsieur Sparenborg, vi tvende Mediateurs eller Ophavsmænd tilspørge Eder først, hvorudi Eders Prætensioner bestaaer.

SPARENBORG. Hans Søster viste mig April.

ESPEN. Og Eders, Monsieur?

APICIUS. Hans Søster gjorde lige saa ved mig.

CHRISTOFFER. For det Andet maa vi spørge, hvorudi den Aprilløben bestaaer.

SPARENBORG. Hun viste mig hen til en Dame, som hun berømmede af Gudsfrygt, Menage, Taushed, Stilhed; men da jeg kom derhen, fandt jeg

hende ugudelig, komødiantisk, aabenmundet, ødsel, gal.

ESPEN. Og Eders, Monsieur?

APICIUS. Hans Søster recommanderede mig en Dame til Brud, som var artig, levende, resolut,[1] beleven og i Alting efter mit Sind; men da jeg kom derhen, fandt jeg hende knurvorn, arrig, mistænkelig, gnieragtig.

CHRISTOFFER. For det Tredie maa vi vide den Kones Stand og hvad hun hedder.[2]

SRARENBORG. Jeg veed ikke, hvad hun hedder; men det var en Galanterikræmmer-Enke.

ESPEN. Og Eders?

APICIUS. Ogsaa en Galanterikræmmerske.

CHRISTOFFER. Saasom der er mangfoldige Galanterikræmmersker i Byen, maa vi spørge for det Fjerde, hvor denne boer.

SPARENBORG. Næstved Henning Henningsen.

ESPEN. Og Eders?

APICIUS. Ogsaa næstved Henning Henningsen.

CHRISTOFFER. Gaar I nu lidt tilside, Monsieurs; nu maa vi examinere Fruentimmeret.[3] — Hør, Jomfru Abelone, hvordan fandt I den Helena at være, for hvis Skyld denne Trojanske Krig er begyndt?[4]

[1] »levende«, livlig; — »resolut«, rundhaandet.

[2] »den Kones Stand« — i de gamle Udgaver: »den Kones Navn«. Liebenberg har forandret »Navn« til »Stand«, en Forandring, der vistnok maa bifaldes.

[3] »Fruentimmeret«, Damerne.

[4] I 1723 henvender han ikke sit Spørgsmaal til Abelone, men til Terentia. Men de 4 følgende Replikker have i 1723 urigtige Overskrifter, som vise, at Terentia og Abelone ere blevne forvexlede. Liebenberg har i sit Optryk 1854 ladet Christoffer vedblive at henvende sig til Terentia, men har da maattet stille de 4 følgende Replikker i en ny Orden og korrigeret Overskrifterne. Jeg har

ABELONE. For mig var hun gal og lystig og holdt en Roman for sin Bibel.

TERENTIA. For mig var hun melankolsk, sad og sukkede og græd over Taarepersen.

ABELONE. For mig var hun aabenmundet, trohjertig, ødsel, satirisk.

TERENTIA. For mig var hun taus, gnieragtig, precieuse, varsom.

CHRISTOFFER. Ha ha ha! Nu har jeg løst Knuden. I Gjække tilsammen, kan I ei mærke, at det er to ulige Søstre i eet Hus, hvilket har givet Anledning til al den Allarm? Ha ha ha!

SCEN. 4.

TORBEN. DE FORRIGE.

TORBEN. En stakkels Tjener her i Kjøbenhavn er ligesom et Plovbeest, besynderlig hvo der har saadan underlig Herskab, som jeg.

TERENTIA. Der er, min Tro, den Tjener, som er i samme Hus; ham maa vi examinere.[a]

[Efter at Examinationen er endt og Torben er gaaet.]

SPARENBORG. Men hvad Satisfaction skal vi give de smukke Jomfruer for den Tort, vi har af Vildfarelse gjort dem?

[a] *Den paafølgende Examination af Torben er bleven udslettet af Holberg paa Grund af den Forandring, som han foretog her i den femte Akt, inden Komedien blev trykt. Forandringen findes meddelt bag efter Komedien. Hvorledes det Udslettede omtrendt har været, kan sees af Treaktsstykket Act. III. Sc. 4.*

foretrukket at lade Replikkerne forblive i den Orden, hvori de staae i 1723 og har blot korrigeret deres Overskrifter og ladet Christoffer henvende sit Spørgsmaal til Abelone istedenfor til Terentia. Hver af de to Tjenere udspørger først sin Herre, hvorefter Christoffer udspørger sin Herres Søster.

CHRISTOFFER. Hør, Godtfolk! Lad mig og Espen som Mediateurs raade. I veed jo, her er en Komødie spillet, og at alle Komødier bør endes ved Giftermaal. Vi finder for godt, at Freden sluttes paa den Maade, at Monsieur Sparenborg gifter sig med Jomfru Terentia, og Monsieur Apicius med Jomfru Abelone. Er I dermed fornøiet paa alle Sider?

TERENTIA. Seer man vel, hvor perfect han forstaaer det Handværk at koble Folk sammen.

CHRISTOFFER. Min hjerte Jomfru! Hun maa forlade mig, at jeg gaaer saa lige til. Jeg har ikke gaaet i Skole til Maren Gifteknivs, der kunde gjøre saa mange Præludier, naar hun gjorde Partier mellem Folk.[1] Jeg veed nok, hvordan Moden er baade for den, som skal frie, og den, der skal sige Ja. En Frier eller hans Kommissionær skal lade sig mærke, i mange Aar at have baaret hemmelig Kjærlighed til en Jomfru, omendskjøndt han aldrig har seet hende tilforn. Eller han skal foregive, at hans Faer eller Moer har aabenbaret sig for ham isøvne og sagt: Vil du gifte dig, min Søn, saa tag Ingen uden den eller den Jomfru. Eller han skal sige: naar han gjør sin Bøn i Kirken om et godt Giftermaal, staaer strax den eller den ham for Øiene. Den, som vil sige Ja, skal blive rød i Ansigtet og sige: Monsieur! det er Noget, som jeg ikke kan svare til; det er for tidligt for mig at giftes, jeg er for min Frihed; jeg kan Intet gjøre uden mine Venners Raadførsel; og skal gaae som halv vred og skamfuld bort, omendskjøndt hun er færdig

[1] Maren Giftekniv nævnes ogsaa i Ulysses von Ithacia (I. 2.). Mere populær er Kirsten Giftekniv, som nævnes i Den Stundesløse (I. 2.) og som optræder i Den forvandlede Brudgom.

at sprække af Kjærlighed. Jeg er aldeles ikke for slige unyttige Ceremonier. Naar jeg skal til at frie engang, saa siger jeg kun: Lille Pige, vil I have mig? Siger hun Ja, saa smækker jeg strax til; siger hun Nei, saa svarer jeg: Farvel, lille Pige, hils Hendes Forældre.

SPARENBORG. Jeg holder med dig, Christoffer, deri; du taler efter mit Sind.

CHRISTOFFER. Vil I da have disse tvende Jomfruer, som hos Eder staaer, til Eders Ægtehustruer?

SPARENBORG. Jeg for min Part holdt det for en stor Lykke, om jeg kunde overtale Jomfru Terentia.

APICIUS. Jeg er iligemaade fornøiet med dit Forslag.

TERENTIA. Du gjør Brudevielsen noget for hastig, Christoffer!

ABELONE. Mig synes, min Tro, det Samme.

CHRISTOFFER. I gode Jomfruer! gjør mig ikke vred. I veed jo, at jeg er en hastig Mand. Slaaer kun strax til; I ere Alle lige af Stand og Midler. I har derforuden, omendskjøndt uskyldig, ophidset to Personer til Uenighed, som ikke kan bedre bilægges end ved Giftermaal og Svogerskab. Tilmed er jo spillet en Komødie, som endelig maa endes med Giftermaal. *Allons,* giver hverandre Hænder. Jeg vil, min Tro, ikke begjære en Skilling derfor, hvorvel der er mange Folk her i Staden, som lever af intet Andet end det samme.

ESPEN. Jeg vil, min Tro, eiheller begjære Noget derfor.

CHRISTOFFER. Du har Ret, Espen; thi du har ikke talt et Ord, men staaet som en Dosmer. — I

staaer saa pæne, I Godtfolk! Corasi! Giver hverandre Hænder. Se, jeg skal hjælpe Jer tilrette. Fly mig kun Jer Haand, Jomfru, ligeledes.

(Han tvinger dem til at give hverandre Hænderne.)

Saa, nu er Jaordet alt sluttet. Lad os gaae hjem.

TILLÆG

I. DEN NY SLUTNINGSSCENE, SOM FJERDE AKT HAR I UDGAVEN 1723

SCEN. 8.

EN CAVALEER MED MUSIKANTERE. SIDEN LUCRETIA VED VINDVET.

CAVALEREN. *Ak, det smerter mig, at jeg har været saa længe her i Byen og ikke seet den charmante Dame tilforn. Kan noget Menneske være behageligere i Selskab end den Lucretia? Alt det, som var paa hende, levede. Jeg har nu omgaaet*[1] *med Fruentimmer her i Byen saa meget som nogen Anden, men jeg har altid staaet Karl førend nu. Det er ikke hendes kjønne Ansigt, jeg er forlibt i, men hendes Manerer, Fripostighed, Familiaritet, Yndighed, søde Miner og Belevenhed, hvormed hun har betaget mit Sind, at jeg veed ikke, enten jeg staaer paa mit Hoved eller* [*mine*] *Fødder. En af mine gode Venner hviskede mig i Øret disse Ord: Den Dame synes at være forbandet kokett; men jeg troer, at han tog forbandet feil; thi jeg mærkede, at det var kun en fripostig Artighed. Jeg bød mig til, at fornøie hende iaften for hendes Vindver med en sagte Musik; hun takkede mig strax med saadan yndig Mine, at jeg er færdig at blive gal, naar jeg tænker derpaa. — Hør, I gode Musikantere! Lister Jer sagte hen under Vindverne. Jeg vil først have et Syngestykke med en Fiol de Gambe; siden kan I spille med de andre Instrumenter.*

(En spiller og synger et Par Stykker.)[2]

LUCRETIA *(kiger ud af Vindvet og slaaer en Skaal Vand over dem, sigende:) Jeg skal lære Jer, I Natteravne, I dristige og uforskammede Karle, at komme med Spil for en Enkes Vindver. Mener I, at jeg er nogen Skjøge?*

CAVALEREN. *Madam! det er mig, som Hun selv bestilte idag.*

LUCRETIA. *Det vil intet sige. — Øllegaard! giv mig nok et Fad Vand. Den Karl har Lyst at døbes end engang.*

[*Gaaer fra Vindvet.*]

MUSIKANT. *Min Herre, vi gaaer, min Tro, ikke meer grassat med Ham. I det Ringeste tar vi ikke vore bedste Klæ'er*

[1] »omgaaet« — i de gamle Udgaver: »omgaaes«. (Men i Gert Westfaler I. 1. »naar I har omgaaet ham«, og i Jakob von Thybo II. 2. »du har nu omgaaet med mig saa længe«.)

[2] Det har næppe været Brug i Kjøbenhavn paa Holbergs Tid, at en Cavaleer opvartede sin Dame med Musik om Aftenen under hendes Vindver. Holberg har i denne Episode efterlignet Noget, som han havde seet forekomme i fremmede Komedier.

paa; thi de ere altfor gode til at lade sig overstænke. Tilmed er den Kjole, jeg har paa, ikke krympet, og maaskee, naar vi seer til, er det Noget, som er værre end slet og ret Vand.[1]

CAVALEREN. *Hvad kan jeg dertil? Der er Ingen meer fixeret end jeg. Gaaer I kun hjem, Børnlille! Her er intet meer at bestille.*

MUSIKANT. *Herren er saa god at betale os først. Vi gaaer, min Tro, ikke grassat for Intet.*

CAVALEREN. *I har jo faaet Noget. I fik jo skjønt Kildevand. Noget er godt, sagde Spillemanden.*

MUSIKANT. *Min Herre, vi vilde gjerne transportere Ham vor Part deraf, om vi kunde. Han burde betale os aparte for vore Klæder.*

CAVALEREN. *Ei, hvilken Snak! Gak I kun smukt hjem. I har jo intet arbeidet; derfor kan I jo ingen Betaling forlange.*

MUSIKANT. *Vor Principal lar sig ikke nøie med Snak. Vi skal nok faae vore Penge, tro mig.*

CAVALEREN. *Hvad siger din Tølpel?*

(Giver ham et Ørefigen, hvorpaa de kommer i Haar sammen. TO VÆGTERE kommer ind med Morgenstjerner og trækker dem samtlige paa Raadhuset, blæser i Vægterpiberne først.)

II. FORANDRINGEN I FEMTE AKT

fra det Punkt i 4de Scene, da Terentia foreslaaer at tage Torben i Examination og indtil Sparenborgs Spørgsmaal: »Men hvad Satisfaction skal vi give de smukke Jomfruer for den Tort, vi har af Vildfarelse gjort dem?«

TORBEN [*uden at see de Andre*]. *Dog jeg troer, Ingen har saa underlig Herskab, som jeg. Jeg havde saa nær faaet Hug forleden Dag af en gammel Mand; thi han tænkte, at jeg fixerede ham, da jeg beskrev Madam Lucretia for ham. Han spurgte mig, hvormange Døttre min Husbond havde; jeg svarede: 16 voxne Døttre foruden en lille paa 5 Aar. Da sagde han: Jeg har aldrig seet meer end een i Boden. Hvorpaa jeg svarede: De sidde der alle 16. Han sagde: Da maa de være hinanden meget lige. Jeg svarede: Vel i Skabningen, men ikke i Noder. Han spurgte videre: Hvem af dem hedder Lucretia? Jeg*

[1] I Molières *L'Étourdi* og i Scarrons *Dom Japhet d'Arménie* heldes en Natpotte ud over Beileren, som i Mørket har indfundet sig nedenfor den Tilbedtes Vindver. Holberg kjendte begge disse Komedier; men da det i Den Vægelsindede, og ligeledes i Gert Westfaler og i Jakob von Thybo, er den tilbedte Dame selv, der helder Vand over Beileren, bruger hun rent Vand dertil. Det gjaldt ogsaa for at være en tydeligere Tilkjendegivelse af Ringeagt at slaae rent Vand paa Folk end urent. Nærmere Oplysning om denne gamle Maade at vise Ringeagt paa findes i Sjette Bind af Kjøbenhavns Historie ved Oluf Nielsen.

sagde: Alle 16. Han sagde: Ei! du staaer og hasselerer; nei, lad os tale Alvor; jeg veed nok, at en klog Mand gir ikke alle sine Døttre eet Navn; jeg har hørt meget tale om dem; hvilken af dem er saa geistlig og ærbar? Jeg svarede: Den Ældste. Ja, sagde han, det er naturligt, at den Ældste har mest sat sig; men hvilken er saa lystig og verdslig? Jeg svarede: Den Ældste. Hvorpaa han blev vred og vilde give mig Hug, da jeg dog intet sagde uden Sanden; thi i den ene Kones Legeme ere 16 Sjæle. Nu viste hun mig i Byen efter et nyt Kort[1] *for at spille Remise med iaften eller Marthedorn, hvad man kalder det;*[2] *men maaskee naar jeg kommer tilbage, sidder hun og læser Taarepersen og kaster Kortet paa Ilden.* (Gaaer bort.)

SCEN. 5.

DE ANDRE. DEN FREMMEDE CAVALEER. SIDEN TORBEN.

CAVALEREN. *Pots Slapperment! Hvilket Eventyr var dette! Jeg veed ikke, enten jeg drømmer eller jeg er vaagen. Hun tar med venlig Mine mod mit Tilbud, berammer Tiden, jeg leier Musikanterne, kommer til bestemte Tid i Forhaabning at recommandere mig ved saadan Artighed; men istedenfor at faae et Kys eller i det Ringeste Tak for saadan Høflighed, faaer jeg Skjeldsord og Vand over Hovedet. Hvorover, saasom Ulykken aldrig er ene, jeg kommer i Klammeri med Musikanterne, faaer Hug af dem, blir trækket til Raadhuset af Vægterne, saa at jeg maa løse mig med Penge baade fra de Første og de Sidste.*

CHRISTOFFER. *Jeg vil sværge paa, at den Monsieur har haft selvsamme Eventyr, som vi.*

TORBEN (kommende tilbage fra Byen). *Hillemænd! Gid jeg var vel hjemme! Det er, Mare, den samme Monsør, som Madamen nylig slog Vand paa. Jeg kommer til at gaae en anden Vei tilbage.*

CAVALEREN. *Der er, min Tro, hendes Tjener.*

(Tager ham i Haaret.)

Du skal sandelig betale mig Lavet.

TORBEN. *A...a...a...!*

SPARENBORG. *Ak, min Herre! slaa ikke den stakkels Dreng saaledes.*

CAVALEREN. *Messieurs! dersom I vidste mine Aarsager, hjalp I mig selv til at prygle ham.*

TORBEN. *Monsør! jeg har jo aldrig seet Ham før.*

CAVALEREN. *Tjener du ikke hos den artige Lucretia?*

TORBEN (sagte). *Jo, somme Tider.*

CAVALEREN. *Du har et artigt Herskab.*

TORBEN (sagte). *Somme Tider.*

CAVALEREN. *Det er den urai-*

[1] »et nyt Kort«, nye Kort.
[2] »Marthedorn« skal være Matador. Baade »Remise« og »Matador« høre til Udtrykkene i L'hombre-Spillet.

sonnableste Kvinde, jeg har kjendt.

TORBEN (sagte). *Somme Tider.*

CAVALEREN. Svar mig, du Slyngel! tjener du ikke hos hende?

TORBEN. Jo, somme Tider.

CAVALEREN. Est du ikke Dreng der i Huset?

TORBEN. Jo, jeg er, go' Herre.

CAVALEREN. Saa tjener du der jo stedse hos hende?

TORBEN. Nei, kun somme Tider.

CAVALEREN. Den Dreng har enten Malice, eller det maa være en Tosse. Saae du ikke, hvordan jeg blev nylig medhandlet for Jere Vindver?

TORBEN. Jo, jeg gjorde, go' Herre! men hvad kan jeg gjøre dertil?

CAVALEREN. Det er endelig sandt. Jeg slog dig med Uret, men i Hidsighed. Jeg burde hævne mig paa hende selv, hvilket og skal skee, inden jeg gaaer tilsengs.

TORBEN. Paa hvem vil Herren hævne Sig?

CAVALEREN. Paa den gode Madam Lucretia, som boer der.

TORBEN. Den Lucretia, som slog Vand paa Herren, boer ikke der meer.

CAVALEREN. Hvor boer hun da?

TORBEN. Jeg veed, min Tro, ikke.

CAVALEREN. Var det ikke dette Hus, hvor man handlede saa ilde med mig?

TORBEN. Jo, min Tro var det saa.

CAVALEREN. Var det ikke Lucretia, som slog Vand over mig?

TORBEN. Jamen ikke den, som boer der nu.

CAVALEREN. Er din Madam da flyttet?

TORBEN. Nei, hun boer der endnu.

CAVALEREN. Ei, saa skal du faae en Ulykke! Vil du fixere mig ovenikjøbet?

TORBEN. A... a! slaa mig ikke, Monsieur! Lad mig forklare min Mening. Min Madam har adskillige Sjæle i sin Mave eller Hjerte. Somme af disse Sjæle ere onde og somme gode. En af de gode Sjæle inviterede Herren hid, og en af de onde slog Vand paa Ham. Det er derfor ikke Madamens Skyld, men Herrens egen, at Han ikke kom et halv Kvarteer tilforn, førend den gode Sjæl gik ud i Byen og den onde Sjæl kom hjem, eller at Han ikke biede et halv Kvarteer længer; thi hun har baade for og siden den Tid været saa mild som en Guds Engel. [*Begriber I det nu?*]

CAVALEREN. Jeg begriber alt dette ganske ikke.

SPARENBORG. Min Herre, jeg fatter det meget vel. Drengen tjener hos en Dame, der er vægelsindet og ved sin foranderlige Humeur har givet Anledning til stor Vildfarelse blandt os, som her staae, og ført to enige Familier i Harnisk mod hinanden, saa vor største Sorg nu er, hvordan vi kan redressere den Feil, som vi af Vildfarelse har begaaet.

CAVALEREN. Den Dame er jo mægtig til at opvække en ind-

byrdes borgerlig Krig i Staden. Ha ha ha! Nu forgaaer min Vrede.

(Til Torben.) *Se der, Kammerat! der har du to Mark for de Hug, jeg gav dig i Hastighed. Gak kun din Vei.* (Torben gaaer bort.)

Det er bedst, Messieurs! at vi tier paa begge Sider med denne Historie; thi den kunde ellers give Anledning til den bedste Komødie. [Gaaer.]

FEMAKTSKOMEDIEN

DEN VÆGELSINDEDE

I UDGAVEN 1724

Skjøndt Udgaven 1724 aldrig har været optrykt, siden Phønixberg i 1725 lod sit ulovlige Eftertryk fremkomme, og der kun er ganske faa Exemplarer tilbage baade af den retmæssige Udgave og den uretmæssige, er der ingen Grund til her at optrykke den fuldstændig, da de fleste Scener ere de samme, som i Udgaven 1723. Man vil kunne see, hvori Stykkets Forandring bestaaer, naar det meddeles paa den her valgte Maade.

PERSONLISTEN er den samme, som i 1723; men Rollebesætningen er ikke ganske den samme, da Navnene *LERKE*, *GRAM*, *HALD* ere forandrede til *HJORT*, *RAMEL*, *LINDORF*.

ACTUS I.

SCEN. 1.

TORBEN ALENE.

(Med en Rugsimle i Haanden.)

Samme Monolog som i 1723 Act. I. Sc. 1.

SCEN. 2.

PEER IVERSEN. TORBEN.

Ligesom i 1723 Act. I. Sc. 2 indtil: »Nei, Torben! du kan fuldføre Komødien for Stuepigen«; derefter har Scenen faaet følgende Fortsættelse:

TORBEN. Monsieur maa ikke tage min Dristighed ilde op. Jeg gjorde det kun for at forklare Ham Sagen saa tydelig, som muligt var.

PEER IVERSEN. Man kan aldrig agte hvad Tjenere sige om deres Herskab. Jeg holder for, at hun er En af de behageligste Folk i Byen; thi saa tidt jeg har haft den Ære at tale med hende, har hun begegnet mig med største Høflighed.

TORBEN. Jeg er bange, at Monsieur er bleven vred paa mig, og jeg har skjemtet for stærkt.

PEER IVERSEN. Ak nei, jeg kan nok taale Skjemt. Jeg har kun alene ondt af, at du taler saa ilde om din Madame.

TORBEN. Jeg troer ikke, at Monsieur har Tanke til hende.

PEER IVERSEN. Jo, her imellem os at sige, Torben! saa er hun den Dame, jeg har mest Estime for.

TORBEN. I har Fanden heller! Havde jeg vidst det, havde jeg, min Tro, ikke talt saa meget Galskab. Men har Monsieur Tanke til at gaae noget videre end at have en ordinær Estime for hende?

PEER IVERSEN. Jeg vil gaae saa vidt, som jeg kan.

TORBEN. Ikke vil Monsieur have hende?

PEER IVERSEN. Det er virkelig mit Forsæt.

TORBEN. Ret til Kone?

PEER IVERSEN. Ja, hvad Andet?

TORBEN. Min Herre, saa tar jeg mine Ord tilbage og forsikkrer, at det er lutter Løgn Alt hvad jeg har fortalt om hende.

PEER IVERSEN. Jeg troede, i Sandhed, eiheller det Ringeste deraf.

TORBEN. Havde min Madame haft nogen af de Kvaliteter, som jeg beskrev, saa havde det været ilde af mig at male hende saadan af. Men efterdi hun just er Exempel paa Bestandighed, saa lider hun ikke derved. Som for Exempel, om jeg vilde sige, at Monsieur var en Pedant, det var ilde gjort af mig; thi saasom Han er en grundlærd

Mand, saa kunde Folk tænke: Det kan vel være; han kan maaskee have en Rem af Huden, eftersom en Pedant og en lærd Mand, hvorvel de aldeles ikke ere eet Slags Folk — thi det var Synd at sige — saa blir de dog regnet ligesom Sødskendebørn. Men om jeg sagde, at min Herre kunde hverken skrive eller læse i Bog, det kunde strax alle Folk høre var Gjækkeri. Ligesaa er det med min Madame. Thi saasom hun er altid lige eens, ligesom I seer denne Simle, saa lider hun intet ved saadan Tale. Men vil Monsieur tale med hende nu? Det er noget tidligt. Boden er ikke endnu aaben.

PEER IVERSEN. *Nei, jeg veed ensteds, hvor hun er buden i Formiddag. Der kommer jeg ogsaa. Adieu.*

TORBEN [alene]. *Da jeg hørte, at han var forlibt, salede jeg om. Men det kan jeg sige, at faaer han hende, saa faaer han 16 Lykker og Ulykker om Dagen; ikke uden han er saa lærd, at han kan mane nogle af de onde Sjæle ud. Men jeg seer, at Madamen aabner Boden.*

SCEN. 3.

LUCRETIA. TORBEN.

Ligesom i 1723 Act. I. Sc. 3.

SCEN. 4.

ABELONE. LUCRETIA. SIDEN ØLLEGAARD OG TORBEN.

Ligesom i 1723 Act. I. Sc. 4.

SCEN. 5.

LUCRETIA. EN LAKAI.

Ligesom i 1723 Act. I. Sc. 5.

SCEN. 6.

TERENTIA. LUCRETIA. SIDEN TORBEN OG ØLLEGAARD.

Ligesom i 1723 Act. I. Sc. 6.

SCEN. 7.

LUCRETIA. TORBEN.

LUCRETIA. *Torben!*

TORBEN. *Madam.*

LUCRETIA. *Kald paa den Portechaise, som staaer her næstved. Jeg skal lidt hen i Byen.*

TORBEN. *Ei, Madam! I saadant deiligt Veir, som nu, er det bedre at gaae.*[1]

LUCRETIA. *Du skal nok see, jeg gjør mig saa gemeen at gaae. Gjør, som jeg siger, og tag dit Liberi paa.*

TORBEN. *Hei! Hører I tobenede Heste med Portechaisen! Kommer hid for Døren!*

[Portechaisen kommer. Torben gaaer.]

LUCRETIA [alene]. *Jeg maa ind og pynte mig lidt og beordre Øllegaard at tage vare paa Boden imidlertid. Jeg fortryder dog paa, at jeg ikke betroede den Jomfru de Vifler; thi hun blev vred og derfor næppe vil komme at kjøbslaae her oftere.* (Gaaer ind.)

TORBEN (i Liberi). *Jeg var nys et Svin. Nu er jeg bleven til en Lakai. Om en Time blir jeg nok*

[1] »at gaae« — i 1724: »at kjøre«, hvad der maa være en Trykfeil. Muligvis er »gaae« først blevet forvansket til aage, og aage eller age forandret til »kjøre«.

forvandlet til et Svin igjen. Min Klædedragt alene viser hendes Humeur. Naar det er ondt Veir, saa gaaer hun, og naar det er Solskin, saa lar hun sig bære. Jeg gad gjerne vide, om hun vil derhen, hvor Peer Iversen mente at finde hende. Jeg gad ogsaa vide, at om saa er, hvorledes han vil blive modtagen.

LUCRETIA (kommer). Torben! har du ladet hente Portechaisen?

TORBEN. Ja, her staaer den.

LUCRETIA. Ei, det er noget galt Tøi.

TORBEN. Hvi saa?

LUCRETIA. Eftersom det er saa smukt Veir, vil jeg heller gaae. — Se der, Børnlille! har I Noget til en Kande Øl; jeg vil heller gaae. *(De gaaer.)*

TORBEN (sagte). Der vil stærke Hoveder til at tjene her; thi man kunde blive gal 16 Gange om Dagen.

LUCRETIA. Torben!

TORBEN. Madam.

LUCRETIA. Spring efter Portechaisen igjen! Det lader dog saa ilde at gaae.

(Portechaisen kommer tilbage, og hun bæres bort.)

ACTUS II.

SCEN. 1.

FRANDS SPARENBORG. EN MAND, HVEM HAN HAR BESØGT. SIDEN PEER.

Ligesom i 1723 Act. II. Sc. 1.

SCEN. 2.

SPARENBORG ALENE.

Ligesom i 1723 Act. II. Sc. 2.

SCEN. 3.

TERENTIA. SPARENBORG.

Ligesom i 1723 Act. II. Sc. 3; kun siger Terentia ikke om Galanterikræmmer-Enken, at hun boer »næstved Henning Henningsen« men: *næstved.*

SCEN. 4.

TERENTIA. APICIUS.

Ligesom i 1723 Act. II. Sc. 4.

SCEN. 5.

APICIUS. ABELONE.

Ligesom i 1723 Act. II. Sc. 5; kun siger Abelone ikke »Næstved Henning Henningsen«, men: *Her næstved.*

ACTUS III.

SCEN. 1.

LUCRETIA KOMMER TILBAGE I PORTECHAISEN MED TORBEN.

LUCRETIA. Torben! Kjendte du den Mand, der gjorde mig saa mange Complimenter derhenne?

TORBEN. Ja, han hedder Peer Iversen og er en brav studeret Mand.

LUCRETIA. Han var, min Tro, ganske forlibt i mig.

TORBEN. Mig syntes, at han var hartad ligesaa forlibt i Madamen, som Madamen var i ham. Hvis der havde været et Par slige forlibt Folk meer i Stuen, saa troer jeg, at det hele Hus havde bleven anstukken og lagt i Aske.

LUCRETIA. Jeg kan ikke nægte, at Personen stod mig jo hjertelig vel an.

TORBEN. Jeg kunde ogsaa mærke det Samme.

LUCRETIA. Han lovede at give mig en Serenade her for Døren iaften.

(Hun sætter sig ned i Bodeh.)

SCEN. 2.

SPARENBORG. LUCRETIA.

Ligesom i 1723 Act. III. Sc. 1. Kun ere nogle Ord, som manglede i Sparenborgs første Replik, blevne indsatte. I hans næste Replik ere Ordene »Gud bevare mig vel« strøgne, og istedenfor »i Skolen til Madam Lapang« siger Lucretia kun: *i Skolen.*

SCEN. 3.

LUCRETIA ALENE.

Ligesom i 1723 Act. III. Sc. 2.

SCEN. 4.

APICIUS. LUCRETIA.

Ligesom i 1723 Act. III. Sc. 3.

SCEN. 5.

APICIUS ALENE.

Ligesom i 1723 Act. III. Sc. 4.

ACTUS IV.

SCEN. 1.

TORBEN. SIDEN LUCRETIA.

Ligesom i 1723 Act. IV. Sc. 1; kun ender Scenen med en ny Replik. Efter at Torben har sagt: »Hvem veed, om den Slags Tobak ikke tør komme i Moden; thi Saadant er skeet tilforn«, siger nemlig

LUCRETIA. Lad os være noget snar, Torben; jeg maa være hid igjen om et Kvarteer.

SCEN. 2.

SPARENBORG ALENE.

Ligesom i 1723 Act. IV. Sc. 2.

SCEN. 3.

SPARENBORG. CHRISTOFFER.

Ligesom i 1723 Act. IV. Sc. 3.

SCEN. 4.

CHRISTOFFER ALENE.

Ligesom i 1723 Act. IV. Sc. 4.

SCEN. 5.

APICIUS. CHRISTOFFER.

Ligesom i 1723 Act. IV. Sc. 5.

SCEN. 6.

SPARENBORG. CHRISTOFFER.

Ligesom i 1723 Act. IV. Sc. 6.

SCEN. 7.

PEER IVERSEN MED MUSIKANTERE. SIDEN LUCRETIA VED VINDUET.

Ligesom i 1723 Act. IV. Sc. 8.

Hvad der i 1723 hedder Act. IV. Sc. 7, nemlig Torbens Monolog i Liberiklæderne, er udeladt, da denne Monolog er anvendt i den nye Slutningsscene, som Første Akt har faaet.[1]

ACTUS V.

SCEN. 1.

APICIUS. ESPEN. SIDEN EN DRENG.

Ligesom i 1723 Act. V. Sc. 1.

SCEN. 2.

TERENTIA. APICIUS. ESPEN.

Ligesom i 1723 Act. V. Sc. 2.

SCEN. 3.

DE FORRIGE. SPARENBORG. CHRISTOFFER. SIDEN ABELONE.

Ligesom i 1723 Act. V. Sc. 3; kun siger Sparenborg ikke »Næstved Henning Henningsen«, men: *Næstved her,* og Apicius ikke »Ogsaa næstved Henning Henningsen«, men: *Ogsaa her næstved.*

SCEN. 4.

TORBEN. DE FORRIGE.

Ligesom i 1723 Act. V. Sc. 4.

SCEN. 5.

DE ANDRE. PEER IVERSEN. SIDEN TORBEN.

Ligesom i 1723 Act. V. Sc. 5, men med nogle Indskud.

For det Første er der imellem Torbens Replik: »Monsør! jeg har jo aldrig seet Ham før« og Peer Iversens (Cavalerens): »Tjener du ikke hos den artige Lucretia?« indlagt følgende Replikker:

PEER IVERSEN. Har du ikke seet mig tilforn? Hvem var det da, jeg talte med imorges? Var det ikke dig?

TORBEN. Nei, Monsieur! det var en Kræmmerdreng, men jeg er en Lakai.

PEER IVERSEN. Jeg seer nok, at du har faaet Liberi paa. Jeg havde derfor nær i Begyndelsen taget feil.

For det Andet er Torbens: »A... a! slaa mig ikke, Monsieur! Lad mig forklare min Mening. Min Madam har adskillige Sjæle i sin Mave eller Hjerte«, forandret til:

TORBEN. A.. a! slaa mig ikke, Monsieur! At Madam Lucretia

[1] At Cavaleren ikke egner sig til at være den lærde Peer Iversen, er omtalt i »Indledningen« Side 16. Den Flygtighed, hvormed Holberg gjorde disse to Personer til Een, har ogsaa lagt sig for Dagen ved at Peer Iversens første Replik har beholdt den gamle Overskrift »Cavaleren«, og at ligeledes to af hans Replikker i Femte Akt have beholdt den gamle Overskrift; fremdeles hidrører det kun fra Skjødesløshed, at Monologens første Sætning ikke er udslettet; thi naar Cavaleren er Peer Iversen, der oftere har talt med Lucretia, egner han sig ikke mere til at sige: »Ak, det smerter mig, at jeg har været saa længe her i Byen og ikke seet den charmante Dame tilforn.«

slog Vand over Jer, det har I Jer selv at takke for.

PEER IVERSEN. Hvi saa?

TORBEN. Jeg beskrev Jer imorges min Madames Humeur, men I vilde da ikke troe mig. Min Madam har adskillige Sjæle i Maven eller Hjertet.

Replikken har faaet en ny Slutning, da den ender med, at Torben spørger: *Begriber I det nu?* Maaskee var det kun tilfældigt, at disse Ord manglede i den tidligere Udgave. Peer Iversen tier til Torbens Spørgsmaal, men hans Replik »Jeg begriber alt dette ganske ikke« er kun bortfalden ved Vanvare.

Endelig er der imellem Peer Iversens Replik: »Det er bedst, Messieurs! at vi tier paa begge Sider med denne Historie; thi den kunde ellers«, og Sparenborgs Spørgsmaal: »Men hvad Satisfaction skal vi give de smukke Jomfruer for den Tort, vi har af Vildfarelse gjort dem?« indskudt følgende nye Scene:

SCEN. 6.

LUCRETIA. DE FORRIGE.

LUCRETIA. Torben! Kan du ikke komme ind? Hvem er det, din Slyngel staaer og sladdrer med?

PEER IVERSEN. Der er hun, min Tro! Nu kan jeg hævne mig paa hende selv.

SPARENBORG. Ei, min Herre! det er kun at lee af. Vi vil alene fixere hende lidt.

(De rykker hende til sig En efter en Anden.)

PEER IVERSEN. Madam! Er det ikke Hende, som bestilte Musik idag?[1]

LUCRETIA. Ja, det var dengang, men .....

ABELONE. Madam! Er det ikke Hende, som dræbte mig med Høflighed i Formiddag?

LUCRETIA. Ja, det var dengang.

TERENTIA. Madam! Er det ikke Hende, der dræbte mig med Uhøflighed?

LUCRETIA. Det var dengang.

SPARENBORG. Madam! Er det ikke Hende, som var saa kokett?

APICIUS. Madam! Er det ikke Hende, som var saa kydsk?

PEER IVERSEN. Madam! Er det ikke Hende, som slog Vand over mig?

ESPEN. Madam! Er det Hende, som er saa klog?

CHRISTOFFER. Madam! Er det Hende, som er saa gal?

(Hun slider sig løs. De leer Allesammen.)

[1] »Er det ikke Hende?« — i 1724 staaer der baade her og i de følgende Re plikker: »Er det ikke Hun?« en Norvagisme, der maatte lyde stødende paa Skuepladsen. Det danske Sprog forlangte, at der skulde siges: »Er det ikke Hende?« og naturligvis var det ogsaa det, som Holberg vilde, at der skulde siges.

DEN VÆGELSINDEDE

KOMEDIE I TRE AKTER

Om Treaktskomedien er forestillet paa Theatret i Lille Grønnegade, vides ikke; men efter at denne Skueplads var forsvunden, blev Treaktskomedien første Gang forestillet paa Theatret i Tjærehuset Onsdagen den 24. April 1748.

PERSONERNE

LUCRETIA, DEN VÆGELSINDEDE
HENRIK, HENDES TJENER
PERNILLE, HENDES PIGE
PETRONIUS, EN MAGISTER
HELENE, EN JOMFRU
ERAST, HENDES BRODER
LEONORE, EN JOMFRU
APICIUS, HENDES BRODER
CHRISTOFFER, ERASTES TJENER
ESPEN, APICII TJENER
EN LAKAI FRA PETRONIUS
NOGLE MUSIKANTER
EN FREMMED DRENG

SCENEN ER I KJØBENHAVN

ACTUS I.

SCEN. 1.

HELENE. LEONORE.

HELENE. Tal aldrig derom, min kjære Jomfru. Vi ere lige vel faren begge, hvorvel vore Opvartere ere af stridige Humeurs, saa at jeg veed ikke, hvo af os mest er at beklage.[1]

LEONORE. Det er uden Tvil jeg; thi enhver Mandsperson, der er dannet som Hendes Broder Erast, kan flye et Fruentimmer nok at bryde sit Hoved med. Det lader, som han elsker mig; men jeg kan forsikkre Hende, at i al den Tid, han har søgt min Omgængelse, har han aldrig erklæret sit Hjertelav uden paa en meget forblommet Maade. Mit Sind, min Opførsel og Levemaade synes at behage ham; ikke dismindre er jeg dog vis paa, at hvis han blev kjendt med nogen Anden, som var endnu meer stille og økonomisk, end jeg er, da forlod han mig, hvor ærlig han end er.

HELENE. Hvad Hendes Broder Apicius angaaer, da kan jeg ikke sige, at hans Tale er forblommet. De allerprægtigste Kjærlighedserklæringer koster ham Intet; men jeg veed ikke, om jeg kan fæste mindste Tro dertil, saa ubestandig er han. Jeg begynder allerede at blive kjed af hans Væsen og ønsker af mit Hjerte, at han kunde træffe en Brud, der var lige saa gal, som han selv.

LEONORE. Hun gjør, min Tro, vel deri, Jomfru. Jeg skal, min Tro, følge Hendes Exempel.

[1] »Opvartere«, Cavalerer, »stridige«, forskjellige, modsatte.

HELENE. Jeg tilstaaer vel, at det er noget vanskeligt ganske at forlade den, som man een Gang har gjort sig Tanker om.

LEONORE. Det er sandt nok; men hvad er herved at gjøre?

HELENE. Jeg bilder mig ind, at man nok skulde bringe dem paa rette Vei, ved at forestille den Ene hans altfor store Ærbarhed og Sparsommelighed, og at vise den Anden, hvormeget han lider formedelst hans flygtige Sind og vellystige Levnet.

LEONORE. Ei, mon Saadant ikke er sagt dem uden Frugt hundrede Gange tilforn? Jeg var tilfreds, at Monsieur Erast var kjendt med en vis Dame, som jeg talte med igaar, som jeg ikke vil nævne. Jeg troer virkelig, at den samme Kone skulde curere ham. Hun har alle de Kvaliteter, som han forlanger hos et Fruentimmer. Hun er økonomisk, stille og indgetogen, men paa saadan urimelig Maade, og i saadan høi Grad, at han af en kort Omgængelse med hende skulde faae Afsky for slige Folk, som han holder for de mest fuldkomne. Man curerer ofte Folk paa saadan Maade, naar ingen Formaninger kan hjælpe.

HELENE. Hvor boer den Dame?

LEONORE. Jomfruen forlader mig, at jeg ikke kan sige det.

(Sagte.) Det er den Galanterikræmmerske, som her boer.

HELENE. Det er endelig ligemeget. Jeg troer vel, at her er meer end een underlig Kone i Byen. Men eftersom Jomfruen holder for, at Saadant skal kunne curere min Broder Erast, naar han seer i Andre, hvor ilde dislige Kvaliteter lade, naar de tar Overhaand, saa skal jeg ogsaa gjøre et Forsøg med Monsieur Apicius: thi jeg talte ogsaa forgangen Uge med en Dame, som synes at have det Sind og de Kvaliteter, som han leder efter, men det Samme er i en saa forskrækkelig høi Grad, at jeg er vis paa, at hvor meget han roser Saa-

dant, saa skal han skilles med Væmmelse fra hende. Jeg skal ikke kunne sige, om samme Dame er Enke eller Jomfru endnu.

LEONORE. Det er ligemeget; men boer hun i dette Nabolav?

HELENE. Jomfruen forlader mig, at jeg ikke kan sige det. Jeg kan fie lige saa vel som Hun. (Sagte.) Det er den Galanterikræmmerske, som boer i dette Hus.

LEONORE. Hvorledes har da Jomfruen fundet hende?

HELENE. Hun gjør ikke Andet end synger, leer, danser og taler Galskab. Jeg saae hende aldrig tilforn; men hun aabenbarede mig hemmelige Sager, som hun ikke havde burdt betroe til hendes bedste Venner.

LEONORE. Menneskets Humeurer ere dog stridige. Jeg skal i det Ringeste gjøre et Forsøg med den ærbare Kone.

HELENE. Og jeg, min Tro, med den galne.

LEONORE. Jeg skal faae Erast til at gjøre Visit der i Eftermiddag.

HELENE. Og jeg skal formaae Apicius til at besøge den Anden ogsaa i Eftermiddag.

LEONORE. Saa kan vi siden fortælle hinanden, hvordan det er løbet af. Men jeg seer En kalde paa mig; jeg maa forlade Hende lidt. (Hun gaaer.)

SCEN. 2.

HELENE ALENE.

Mademoiselle Leonore har, min Tro, ikke Uret deri. Jeg haaber, at Monsieur Apicius, naar han faaer denne underlige Kones Lader at see, jo skal faae Afsmag for hendes Artighed og med Latter siden fortælle mig hans Tanker derover, hvilket skal kunne give mig den bedste Anledning at afmale hans eget Portrait og vise, hvor hæsligt det er. Det maa i det Ringeste komme an paa

et Forsøg. Men der seer jeg den underlige Kones Tjener. Jeg maa give mig lidt i Snak med ham.

SCEN. 3.

HELENE. HENRIK.

HELENE. Hør, min Ven, har I længe tjent her i Huset?

HENRIK. Ungefær i tre Aar.

HELENE. I er, saamænd, lykkelig at tjene hos en Dame, der er altid saa lystig, saa gavmild, og saa aabenhjertig.

HENRIK. Hun har Ret, min kjære Jomfru.

HELENE. Den første Gang, jeg havde den Ære at see hende, betroede hun mig alle hendes hemmelige Sager.

HENRIK. Ja, hvad Ondt var deri? Det er et Tegn til et ædelt Hjerte.

HELENE. Godt nok! men man kan dog gjøre formeget af Saadant.

HENRIK. Man maa sige derom, hvad man sige vil, saa er det dog en Dyd.

HELENE. Jeg beder om Forladelse. Alt hvad man gjør formeget af, taber Navn af Dyd. Det er ogsaa en Dyd at være gavmild, men naar den gaaer for vidt og bliver til Ødselhed, er det en Udyd, hvilken er lige saa lastværdig som Gjerrighed.

HENRIK. Jeg har kun maadelig studeret. Derfor vil jeg ikke agere hendes Sag.

HELENE. Jeg beder, at I vil formelde min Respect til hende.

[Sagte.] Men jeg maa hen at see, hvor Jomfru Leonore blev af. Jeg glemte at sige hende Noget.

[Hun gaaer.]

HENRIK [alene]. Dersom denne Jomfru kom nu i Formiddag til os, skulde hun ikke meer kjende min

Madame, saa ond og traurig er hun nu, medmindre hun har faaet andet Sind, siden jeg gik ud.

SCEN. 4.

HENRIK. LEONORE.

LEONORE. **Jeg seer, at hun er alt borte. Men der er vist Tjeneren til den underlige Kone, jeg nyligen talte om. — Hør, min Ven, tjener I ikke her?**

HENRIK. **Jo jeg gjør saamænd.**

LEONORE. **Jeg beklager Jer og alle dem, som har saadant Herskab.**

HENRIK. **Hvi saa?**

LEONORE. **Det er den fortrædeligste Kone, som jeg nogentid har seet.**

HENRIK. **Kan nok være.**

LEONORE. **Jeg har aldrig kjendt Nogen saa traurig, saa karrig og saa mistænkelig.**

HENRIK. **Det er ikke min Skyld.**

LEONORE. **Jeg skal aldrig sætte min Fod inden hendes Dør oftere.**

HENRIK. **Ligesom Hun finder det for godt.**

LEONORE. **Thi jeg har, min Tro, ingen Lyst til at overfuses oftere.**

HENRIK. **Hun har Ret deri.**

LEONORE. **Men saae I ikke en Jomfru her nyligen?**

HENRIK. **Jo, jeg saae nylig et Menneske, klædt som en Jomfru. Om hun endnu er Jomfru, det er Noget, som jeg ikke skal kunne sige. Hun gik den Vei.**

(Leonore gaaer.)

SCEN. 5.

HENRIK ALENE.

Dersom jeg vilde daglig øve mig i at forsvare min Madame, kunde jeg med Tiden blive en stor Procurator, hvis Hoveddygtighed bestaaer nu i at rose en Ting, nu igjen at forsvare det, som er lige tvertimod den

samme. Jeg behøver intet andet Uhrværk end min Madames Sind;

Femakts-stykket 1724 Act. I. Sc. 1.

»thi naar hun otte eller ni Gange om »Morgenen har været vexelvis from, arrig, gudfrygtig, »ugudelig, verdslig, geistlig, ødsel, sparsom, aabenmun»det, taus, ydmyg, hovmodig, saa veed jeg, det er ikke »langt fra Middag; og naar hun om Eftermiddagen har »spillet lige saa længe Bold med hendes Sind, veed jeg »ungefær, at det er Aften. Da hun viste mig i Byen, talte »hun om lutter Husholdning, sukkede over Tidernes »Vanskelighed og skikkede mig efter denne Rugsimle, »hvoraf hun vil æde den halve Del til Frokost.[1] Jeg »har længe grublet paa, hvad det kan være, og endelig »efter lang Speculats faldet paa de Tanker, at der maa »være en fem, sex Sjæle i hende, som føre Krig sammen; »en gudfrygtig Sjæl, hvilken, naar hun faaer den ugu»delige Sjæl under sig, blir Madamen gudfrygtig, saa »længe det varer; den menagerlige Sjæl, naar den faaer »den ødsle paa Knæerne, saa blir hun menagerlig og »skikker mig i Byen efter en Rugsimle til Frokost. Me»dens jeg er i saadant Ærende, hænder det sig, at den »ødsle Sjæl faaer Overhaand; saa vil hun have Sukker»lade. Den lystige Sjæl faaer Overhaand, saa skal jeg »ud i Byen, undertiden i saadant Veir, som en Hund »ikke vil gaae ud i, for at skaffe hende Compagnie. Me»dens jeg er ude, spiller den traurige Sjæl Mester; da »finder jeg hende grædende over Taarepersen, naar jeg »kommer tilbage. Undertiden har hun to Passioner paa »een Gang, som for Exempel: jeg saae hende igaar »danse og græde tillige. Da kan jeg tænke, to Sjæle »paa een Gang regjerede, og da gaaer det til, ligesom i »et Hus, hvor Mand og Kone, som ere stridige og lige »stærke, vexelvis regjerer; thi da kan man ligesaa

[1] Rugsimlen, som Torben optræder med i Femaktsstykket, behøver Henrik først have i Haanden, naar han fremsiger denne Monolog.

nakts- ykket 724 ct. I. ic. 1.

»liden Grund finde i Husholdningen, som jeg kan finde »i vor Madames Sind. Mig synes, at den rette Aarsag »er vel nok truffen for en ustuderet Person, som jeg »er; thi af Veirliget kan det ikke komme, eftersom jeg »har tidt seet hende græde i Solskin og danse i Slud. »Men se, der er Magister Petronius. Jeg maa give mig »lidt i Snak med ham.

Han er en lærd Mand, som kan give mig Aarsag til Saadant.[1]

SCEN. 6.

PETRONIUS. HENRIK.

makts- ykket 724 ct. I. ic. 2.

»*PETRONIUS*. Hør Henrik! Hvem skal have den »Simle?

»*HENRIK*. Jeg veed, min Tro, ikke.

»*PETRONIUS*. Hvilken Snak! Hvem har skikket dig »efter den?

»*HENRIK*. Madamens sparsommelige Sjæl, som var »Bormester over de andre Sjæle, da jeg gik ud.

»*PETRONIUS*. Hvad Pokker er det for Snak, Hen»rik? du maa ikke have vel udsovet inat. Hvorledes le»ver ellers din Madame?

»*HENRIK*. Skam der veed, om mit Navn det er.

»*PETRONIUS*. Jeg troer, den Dreng er gal. Kanst »du ikke sagte' svare mig til det, som jeg spør dig om, »nemlig hvorledes din Madame lever?

»*HENRIK*. Maatte jeg spørge Monsieur først, om vi »faaer godt Veir imorgen?

»*PETRONIUS*. Det kan hverken jeg eller Nogen sige »forvist, Henrik. Nu er det ondt Veir, men det seer dog »ud til at blive godt Veir imorgen. Ellers er Intet mindre »at bygge paa end Vind og Veirlig.

»*HENRIK*. Jeg mener dog, at min Madames Humeur »er mindre at bygge paa. Det er vel sandt, at Veirliget

[1] »give mig Aarsag til«, forklare mig.

Femakts-stykket 1724 Act. I. Sc. 2.

»løber noget galt, sær i Aprilmaaned; men i min Madames Sind regner det og er Solskin 16 Gange om »Dagen, endogsaa i Julimaaned. Hvad kan man kalde »Saadant paa Dansk?

»*PETRONIUS*. Man kalder slige Folk paa gammel »godt Dansk: Vægelsindede.

»*HENRIK*. Men hvoraf kan Saadant komme? Mon »saadane Mennesker ikke har meer end een Sjæl?

»*PETRONIUS*. Ak nei, Henrik; det kommer af Blo-»det, *ex circulatione sangvinis majori vel minori; vitium* »*illud est in sangvine, non in anima; exempli gratia: si* ». . . . Forstaaer Du mig?

»*HENRIK*. Erbe mirbe sirbe saarbe laarbe skaarbe »naarbe kaarbe, ... Forstaaer I mig?

»*PETRONIUS*. Nei! jeg forstaaer ikke Kragemaal.

»*HENRIK*. Jeg forstaaer ikke heller Klosterlatin. I »lærde Folk er, med Permission at sige, ligesom I er »galne. Det er jo let at begribe, at man maa ikke snakke »Latin med mig. Siig mig derfor paa godt Dansk, hvoraf »Saadant kan komme?

»*PETRONIUS*. Der kan findes en Hob onde galde-»fulde Vædsker i et Menneskes Legeme, som nu regjere »mest i een Del af Legemet, nu i en anden, hvorefter »Sindet dreier sig. Naar de onde Vædsker sætter sig »mest for Hjertet, er man melankolisk, og naar de for-»flytter sig, blir man glad igjen.

»*HENRIK*. Ei, Monsieur; det er ikke Saadant, som »jeg spør om. Var det kun[1] saaledes beskaffet, at min »Madam var stundum bedrøvet, stundum glad, saa »kunde man tilskrive Blodet og Vædskerne Saadant. »Men hun er stundum saa fortrolig, at hun skulde for-»tælle end sin Uven, hvor mange Gange hun har ladet sig »forlyste siden hendes Mands Død, stundum igjen saa »mistænkelig, at hun sætter [sine] Ord paa Skruer end-»ogsaa for hendes bedste Venner. Een Dag er hun syg »af Sult, en anden af formegen Mad; een Dag løber hun

[1] »kun« er i 1731 blevet til »her nu«.

Præmakts-tykket 1724 Act. I. Sc. 2.

»for Mandfolk, en anden løber hun efter dem. Nu kan »Folk ikke lide hende, fordi hun er formeget taus, nu »fordi hun er formeget snaksom. Nu blir hun vred, »naar man taler vel om Folk, nu blir hun vred, naar »man taler ilde om de Samme. Nu holder hun for, at »Alting regjeres af en Slumpelykke, nu tilskriver hun »Himmelens Direction, at hendes Grød ikke er bleven »sveen, eller at hendes Café er klar og har en ny»modens Smag. Nu er hun syg af Arbeid, nu af Doven»hed.

»*PETRONIUS*. Det kommer Altsammen af Væd»skerne.

»*HENRIK*. Kommer det af Vædskerne, saa skulde »jeg tænke, man kunde finde Noget paa Apotheket at »curere Mistanke og Ugudelighed med.

»*PETRONIUS*. Om Saadant kan cureres med Noget »paa Apotheket, eller ei, det maa Docterne sige. Jeg »siger kun som en Philosophus, at det kommer af »Vædskerne.

»*HENRIK*. Og jeg siger som ingen Philosophus, men »som et fornuftigt Menneske, at det ikke kommer af »Vædskerne.

»*PETRONIUS*. Ei! vil du disputere det, som alle »lærde Folk ere enige i?

»*HENRIK*. Lærde Folk enige! Jeg har aldrig hørt »min Livstid, at lærde Folk ere enige, hverken i Det »eller Andet.

»*PETRONIUS*. [Henrik!] Jeg følger Aristotelis Mening »efter deri, saavelsom i Andet.

»*HENRIK*. Ei! hvad var det for en Mand?

»*PETRONIUS*. Det var en stor Philosophus, som har »levet for henved 2000 Aar siden.

»*HENRIK*. Og jeg følger Fornuften, som har været »til fra Methusalems Tider.

»*PETRONIUS*. Hvad er da din Mening?

»*HENRIK*. Hvad vil I da give mig derfor? thi jeg »sælger min Visdom lige saa dyrt, som en Anden. I

Femakts-stykket 1724 Act. I. Sc. 2.

»Lærde tar jo Penge for Alting og har det mindre fornøden end jeg og mine Lige. Dog paa det I skal see, »at jeg er ikke misundelig, da vil jeg give tilkjende de »naturlige Aarsager, som jeg efter lang Speculats har »udgrundet. Jeg har hørt sige af lærde Folk — thi jeg »tjente hos en tydsk Balbeer, førend jeg kom her — at »Eens Sjæl undertiden kan forflyttes i en Anden. Nu »kan det være, at maaskee paa samme Tid, som min »Madam blev fød, en Ræv, en Gaas, et Egern, en »gammel Kat, en Hjort, en Skjelpadde, en Fisk, en »Skade, en Ulv, et Lam ere døde, og deres Sjæle allesammen har taget Logemente i Madamen, hvor de »endnu er og blir, saa længe hun er saa vægelsindet. »Naar nu Gaasesjælen fører Regiment, saa har hun »Gaaseforstand; naar Ulvesjælen regjerer, faaer jeg »Hug og onde Ord for Ingenting; naar Fiskesjælen »har Magten, sidder hun og maaber i Selskab; og naar »Skadesjælen er Bormester, løber Munden paa hende »som Hjulene paa en Postvogn.

»*PETRONIUS.* Ha ha ha! Det er Skade, Henrik, at »du ikke har studeret.

»*HENRIK.* I mener maaskee, saa havde jeg end bleven galnere end jeg er.

»*PETRONIUS.* Men er det vist, at din Madam er »saa vægelsindet?

»*HENRIK.* Ja, min Tro er det vist. Jeg har øvet mig »i at efterabe hende, og svær vor Stuepige, at hun vil »heller see mig agere saaledes, end gaae paa den stærke »Mand eller høre paa Kilian og Hans Wurst.

»*PETRONIUS.* Ak, hjerte Henrik, lad see noget også, hvor du bær dig ad.

»*HENRIK.* Ja nok. For Exempel: nu er jeg i god Humeur. Hør, Monsieur, den største Fornøielse for mig »er, at jeg kan komme i Selskab med lærde Folk, besynderlig saadane som min Herre, af hvis Mund der »flyder lutter Honning, af hvis Tale end Stene maa »bevæges.

makts-
ykket
724
Act. I.
Sc. 2.

»(Han tier lidt og stryger sig om Øinene.)

»Monsieur! I er en lærd Mand, men I er ogsaa en »Pedant. Jeg hører undertiden heller min Kokkepige »tale end Jer; thi hun taler fornuftigt i en slet Kokke»pige-Stil, og I fører Pølsesnak i en lærd Stil.

»*PETRONIUS.* Ha ha ha!

»*HENRIK.* Nu paa en anden Maade. (Tager en Stol.) »Vil Monsieur ikke behage at sidde ned? Jeg beder »Ham derom, Han skal, min Tro, ikke staae. Gjør mig »den Fornøielse, min Herre, at sætte Sig.

»(Naar Petronius vil sætte sig, trækker han Stolen bort under »ham, saa han falder paa sin Rumpe, og siger da Henrik:)

»Monsieur, den Stol er for god for Jer. Vil I sidde, »saa kan I sidde paa Bænken.

»*PETRONIUS.* Hør, Henrik! jeg forlanger paa saadan »Maade ikke, at du skal agere længer.

»*HENRIK.* Ei, Monsieur! bilder Jer kun ind, at det »kommer af Vædskerne, saa kan I umulig blive vred. »Nu vil jeg fare fort; thi det er kun en Begyndelse. »Monsieur skal have Sin Fornøielse deraf.

»*PETRONIUS.* Nei, Henrik! Du kan fuldføre Komø»dien for Stuepigen.

»*HENRIK.* Monsieur maa ikke tage min Dristighed »ilde op. Jeg gjorde det kun for at forklare Ham Sagen »saa tydelig, som muligt var.

»*PETRONIUS.* Man kan aldrig agte hvad Tjenere »sige om deres Herskab. Jeg holder for, at hun er En »af de behageligste Folk i Byen; thi saa tidt jeg har haft »den Ære at tale med hende, har hun begegnet mig »med største Høflighed.

»*HENRIK.* Jeg er bange, at Monsieur er bleven vred »paa mig, og jeg har skjemtet for stærkt.

»*PETRONIUS.* Ak nei, jeg kan nok taale Skjemt. Jeg »har kun alene ondt af, at du taler saa ilde om din »Madame.

»*HENRIK.* Jeg troer ikke, at Monsieur har Tanke til »hende.

Femakts-stykket 1724 Act. I. Sc. 2.

»*PETRONIUS.* Jo, her imellem os at sige, Henrik! saa »er hun den Dame, jeg har mest Estime for.

»*HENRIK.* I har Fanden heller! Havde jeg vidst det, »havde jeg, min Tro, ikke talt saa meget Galskab. Men »har Monsieur Tanke til at gaae noget videre end at »have en ordinær Estime for hende?

»*PETRONIUS.* Jeg vil gaae saa vidt, som jeg kan.

»*HENRIK.* Ikke vil Monsieur have hende?

»*PETRONIUS.* Det er virkelig mit Forsæt.

»*HENRIK.* Ret til Kone?

»*PETRONIUS.* Ja, hvad Andet?

»*HENRIK.* Min Herre, saa tar jeg mine Ord tilbage »og forsikkrer, at det er lutter Løgn Alt hvad jeg har »fortalt om hende.

»*PETRONIUS.* Jeg troede, i Sandhed, ei heller det »Ringeste deraf.

»*HENRIK.* Havde min Madame haft nogen af de »Kvaliteter, som jeg beskrev, saa havde det været ilde »af mig at male hende saadan af. Men efterdi hun just »er Exempel paa Bestandighed, saa lider hun ikke »derved. Som for Exempel, om jeg vilde sige, at Mon»sieur var en Pedant, det var ilde gjort af mig; thi »saasom Han er en grundlærd Mand, saa kunde Folk »tænke: Det kan vel være; han kan maaskee have en »Rem af Huden, eftersom en Pedant og en lærd Mand, »hvorvel de aldeles ikke ere eet Slags Folk — thi det »var Synd at sige — saa blir de dog regnet ligesom »Sødskendebørn. Men om jeg sagde, at min Herre »kunde hverken skrive eller læse i Bog, det kunde »strax alle Folk høre var Gjækkeri. Ligesaa er det med »min Madame. Thi saasom hun er altid lige eens, lige»som I seer denne Simle, saa lider hun intet ved saa»dan Tale. Men vil Monsieur tale med hende nu? Det »er noget tidligt. Boden er ikke endnu aaben.

»*PETRONIUS.* Nei, jeg veed ensteds, hvor hun er »buden i Formiddag. Der kommer jeg ogsaa. Adieu.

»*HENRIK* [alene]. Da jeg hørte, at han var forlibt,

nakts- ykket 724 ct. I. Sc. 2.

»salede jeg om. Men det kan jeg sige, at faaer han »hende, saa faaer han sexten Lykker og Ulykker om »Dagen; ikke uden han er saa lærd, at han kan mane »nogle af de onde Sjæle ud.

Men der seer jeg, Pernille kommer og aabner Boden.

SCEN. 7.

PERNILLE. HENRIK.

HENRIK. Er Madamen klædt, Pernille?

PERNILLE. Ligesom hun skulde gaae til Bryllup.

HENRIK. Da hun skikkede mig i Byen efter dette Brød, var hun saa skiden, som et Svin. Maaskee hendes artige Sjæl nu spiller Mester.

PERNILLE. Gak til Bloksbjerg med din Sladder! Men stod her ikke nylig en Mand, som du talte med? Vilde han tale med Nogen her i Huset?

HENRIK. Det er en Mand, som hedder Magister Petronius.

PERNILLE. Vilde han tale med Madamen?

HENRIK. Han vilde, min Tro, meer end tale med hende, om han maatte raade sig selv. Han er ganske forlibt i hende, og hun er ligesaa forskrammereret i ham, i mine Tanker.[1] Dersom hun gaaer ud idag, er det for at tale med ham paa det tredie Sted.

PERNILLE. Hvad siger du! Men har han Midler?

HENRIK. Hvad ellers? Han har alle sine Lommer og Lædiker fulde af Philosophie.

PERNILLE. Der vil, min Tro, Andet end Philosophie til at sætte Bo.

HENRIK. Sandt at sige, saa kjender jeg ham ikke uden af Person; men han veed mit Navn og har udspioneret Alting her i Huset indtil Hunde og Katte, saa jeg troer, at han kjender dig ogsaa.

PERNILLE. Men hvoraf veedst du, at han elsker Madamen?

[1] »forskrammereret« er en Forvanskning af charmeret.

HENRIK. Han har sagt mig det selv.

PERNILLE. Jeg beklager ham da af mit ganske Hjerte. Men der seer jeg Madamen.

SCEN. 8.

LUCRETIA. HENRIK. PERNILLE.

LUCRETIA. Henrik! hent mig en Portechaise. Jeg vil ud.

HENRIK. Vil Madamen lade sig bære i dette deilige Veir?

LUCRETIA. Ingen Raisonnemens. Gjør, som jeg siger.

HENRIK (til Porteurerne). Hører, I tobenede Heste! kommer hid med Jer Æske!

LUCRETIA. Henrik, gak ind og pynt dig noget; du skal ud med mig. [Henrik gaaer ind.]

PERNILLE. Hun vil da gaae ud, Madam?[1]

LUCRETIA. Ja, Pernille, jeg maa endelig ud.

PERNILLE. Ha ha ha!

LUCRETIA. Hvad vil den Latter betyde?

PERNILLE. Jeg veed den hele Hemmelighed, Madam.

LUCRETIA. Hvilken Hemmelighed?

PERNILLE. Der er en vis Magister Petronius. Det er ikke for Intet, at han gaaer og støver saa her omkring Huset. Jeg veed, at han er forlibt i Madamen.

LUCRETIA. Hvem har sagt dig det?

PERNILLE. Henrik.

LUCRETIA. Hør, Pernille, du est en Næseviis. Er det ikke uforskammet, at en Tjenestepige tør saaledes tale i sit Herskabs Nærværelse? Dersom du aabner din Mund for at tale videre derom, da skal jeg kjøre dig paa Døren.

PERNILLE. Jeg beder om Forladelse. Jeg skal ikke tale meer derom. Undertiden bær Madamen stor For-

[1] »gaae ud«, begive Sig ud.

trolighed til mig, undertiden igjen har Hun mig mistænkt. Har jeg vel nogentid røbet Hende?

LUCRETIA. Det siger jeg endelig ikke.

PERNILLE. Hun maa herefter beholde Hendes Hemmeligheder for Hende selv. Jeg skal aldrig forlange at vide Noget deraf.

LUCRETIA. Nu giv dig tilfreds. Jeg skal aabenbare dig den hele Sag.

PERNILLE. Nei, jeg er ikke nysgjerrig, Madam.

LUCRETIA. Den Pige er forbandet vanskelig. Lar os gaae ind. Jeg skal fortælle dig den hele Sag.

PERNILLE. Ak!

LUCRETIA. Nu vil jeg, at du skal vide den.

[Hun gaaer ind med Pernille.]

SCEN. 9.[1]

HENRIK KOMMER UD IGJEN, I LIBERI.

makts- ykket 724 ict. I. Sc. 7. »Jeg var nys et Svin; nu er jeg bleven til en Lakai.
»Om en Time blir jeg nok forvandlet til et Svin igjen.
»Min Klædedragt

er som et Veirglas paa Madamens Sind. Hun er i mine Tanker, med Monsieur Pedants Permission, som nylig tog hendes Parti, den underligste Kvinde paa Jorden.

»Naar det er ondt Veir, saa »gaaer hun, og naar det er Solskin, saa lar hun sig »bære.

Men det er bedst at tie; der kommer hun. Ak Himmel! er det muligt? Er det Madamen? Nu seer hun jo ud som en gammel Huspostill.

[1] I 1731 ophører Sceneinddelingen med Scen. 8. Skuepladsen staaer ikke tom, efter at Lucretia og Pernille ere gaaede; Porteurerne holde nemlig med Portechaisen udenfor Huset.

SCEN 10.

HENRIK. LUCRETIA SLET KLÆDT.[1]

LUCRETIA. Henrik, har du bestilt Portechaisen?

HENRIK. Ja, der staaer den.

LUCRETIA. Det var ret ilde.

HENRIK. Hvi saa?

LUCRETIA. Jeg har betænkt mig igjen. Jeg vil gaae tilfods.

HENRIK. Er det muligt, at et Menneske saaledes...?

LUCRETIA. Ingen Sliddersladder. Siig til Porteurerne, at de ikke umager sig denne Gang. Naar jeg har besluttet en Ting, maa det staae fast.

HENRIK. Men Madam!...

LUCRETIA. Du kjender jo min Bestandighed. Jeg har besluttet at gaae tilfods. Det er nok.

HENRIK [sagte]. Jeg har aldrig haft den Ære, at kjende Hendes Bestandighed.

[Høit.] Hør, I gode Æskedragere! Madamen har Jer ikke nødig denne Gang. Hendes Bestandighed tillader hende ikke at holde sit Løfte.

(Lucretia gaaer ud og de Andre ind.)[2]

ACTUS II.

SCEN. 1.

ERAST ALENE.

Femakts-stykket 1724 Act. II. Sc. 2. »Det er nogle forstyrrede Moder i denne By, naar »man vil ansee dem med rette Øine. Det synes vel en »Høflighed af en Mand, at han tilbyder mig sin Tjener

[1] »slet klædt« ɔ: simpelt klædt. Meningen er forøvrigt ikke at hun har en simpel Kjole paa; hun er endnu i sin Pynt, men har taget simpelt Overtøi paa.

[2] »de Andre ind« ɔ: Porteurerne gaaer bort og Henrik ind i Huset.

makts- ykket 1724 Act. II. Sc. 2.

»for at lyse mig, og sin Vogn for at kjøre mig hjem. »Men naar man grunder nøie derpaa, saa falder det »saaledes ud: Monsieur, vil I ikke være af den Godhed »at give min Tjener 8 Skilling for det, at I var her? »Hvortil jeg svarer: Nei, saa min Tro vil jeg ikke; hvor- »paa han siger: I skal saamænd ikke komme af mit »Hus, førend I giver min Tjener 8 Skilling, og holder »mig saa længe, indtil jeg maa bekvemme mig dertil. »Nu hænder det sig, at jeg samme Aften har et Ærende »hos Flere; saa byder en Anden mig sin Vogn til at »kjøre hjem. Saa raisonnerer jeg ved mig selv: der 8 »Skilling, der atter 8 Skilling, og her en Mark til Kud- »sken, det gaaer ikke an; protesterer derfor af al Magt »mod den Høflighed. Men det hjælper ikke; thi han »gjør sin Saligheds Eed paa, at jeg skal give hans Kudsk »en Mark eller tolv Skilling i det Ringeste. Nu er En saa »høflig og byder mig til sig paa Landet; han svær paa, »det skal ikke koste mig en Skilling, skikker derfor »sin egen Vogn efter mig. Det er jo meget skikkeligt; »jeg er jo forbunden at gjøre den Mand tilgode igjen, »naar han kommer til Byen. Han paastaaer endelig »ikke som en Ret, at jeg skal gjøre ham Vederlag igjen »i mit Hus, men alene, at jeg skal give hans Kudsk fast »lige saa meget i Drikkepenge, og undertiden mere, end »jeg kunde give for en Retourvogn og at jeg for Natte- »leie giver hans Stuepige en Daler eller to, ligesom jeg »har været længe i hans Hus til. En Anden har en »gammel Hare liggende, den flyer han til en Bonde, »som reiser fra Kallundborg eller Korsør til Kjøben- »havn; det er jo en stor Høflighed; men naar jeg har »betalt Fragt, Accise og Drikkepenge derfor, saa er jeg »vis paa, at Haren er betalt. Den eneste Forskjel imel- »lem at kjøbe en Hare og at faae en til Foræring er, at »jeg for det Sidste maa skrive et Complimentbrev og »give 6, 8 Skilling til Postpenge ovenikjøbet. Derfor »var en vis Mand fordum saa snild i Jylland, at, naar »han vilde forære Amtmanden et Par Høns, tog han

Femakts-stykket 1724 Act. II. Sc. 2.

»sin Tjeners Liberi paa, for at oppebære Drikkepen- »gene selv, og saasom Amtmanden var en raisonnabel »Mand, befandt han sig ikke ilde ved slige Foræringer. »Man kan ødelægges her i Landet endogsaa af Folks »Høflighed; thi Alting skal være saa stort; den Ene »vil være meer generøs end den Anden, og vi ere »dog Staadere tilsammen. Jeg har kun forsøgt den »mindste Del; naar jeg bliver gift engang, faaer jeg at »vide meer deraf. Kunde jeg dog kun faae en Kone, »som var lige saa sindet som jeg, skulde det have gode »Veie. Vi vilde for det Første ingen unyttige Gaver »skjænke hinanden. Vi skulde lade Præsten i nogle »faa Venners Nærværelse vie os sammen, og derpaa »uden videre Ceremonie smukt gaae tilsengs. Jeg vilde »see paa den, der turde sige, at vi vare ikke derfor rette »Ægtefolk eller i alle Maader lige saa gode, som de An- »dre, der danse tilsengs med Makroner og Masepaner »i Maven. Naar min Kone kom i Barselseng, skulde hun »Ingen lade det vide og derved spare baade paa sine »Penge og sin Helsen, og skulde hverken Præst eller »Degn blive fede derved, og vilde jeg see paa den, der »turde sige om mit Barn, at det ikke var lige vel døbt »for det. Han, som dræber Folk med Sangklokkerne, »skulde aldrig bede Livet af nogen af mine Børn; thi »ingen af dem skulde efter Tacten føres til Graven. Men »hvor finder man saadan Kone i Kjøbenhavn?

Jeg finder vel Mademoiselle Leonore at være en fornuftig Jomfru, hvorfor jeg og prefererer hende for de fleste Fruentimmer, som jeg kjender her. Men der er dog Noget at sige paa hendes Opførsel, saa at hvorofte jeg har sat mig for at aabne mit Hjerte for hende, saa dog blir jeg tvilraadig, saa ofte jeg eftertænker hendes Levemaade. Hun har nylig talt om en Dame, som skal boe i dette Hus og gjort saadan Beskrivelse over hende, saa at jeg brænder af Begjærlighed at tale med den

samme. Men der maa Ingen være hjemme; thi Boden er tillukt. — Se, kommer der ikke Apicius, Leonores Broder? Det er bedst, at jeg gaaer min Vei; thi han importunerer mig altid enten med daarlig Snak, eller han vil laane Penge.

SCEN. 2.

APICIUS ALENE.

Femakts-stykket 1724 Act. II. Sc. 4.

»Det var, *pardieu,* billigt nok. Lad mig see: En Hønse»kjødsuppe med Boller, en kalkunsk Hane, et Fad »Karper, et Fad Karusser, en Mandeltærte, foruden »adskillige smaa Biretter for en Rigsdaler *pro Persona*, »— man kan jo aldrig anvende sine Penge bedre. Det »var og en herlig Rødvin, vi havde, saa pur, saa syver, »som man kan faae den i Bordeaux. Den Rhinske Vin »derimod syntes mig ikke saa vel om. Jeg kunde strax »smage, hvor man havde hentet den.[1] Jeg vil ikke rose »mig selv, men det kan jeg sige, at saasnart jeg faaer »en Vin paa min Tunge, skal jeg ungefær sige, om »den er fra Abesté, Bex, Sohl, Fabritius eller Biehl. »Jeg hører ellers, at man skulde have faaet en skjøn »Vin i De tre Rømere. Der vil jeg hen for at prøve den. »Kunde jeg have det hele Aar igjennem slige Dage, »som jeg har haft i disse otte Dage i Rad, byttede jeg »ikke Stand med en Kurfyrste; thi jeg har spiist hver »Aften Harer, Agerhøns og Østers. De Østers var ex»cellente, vi fik igaar Aftes; men de var ikke tillavet »efter min Smag; Østers maa ikke stoves uden i deres »egen Sauce, ellers vil jeg ikke reise mig op for dem. »Der er Ingenting, jeg kan ærgre mig meer over, end »at see god Mad ilde tillavet, som for Exempel: den »søde Suppe, vi havde iovergaar paa de skjønne Ged»der. Jeg kan blive gal, naar jeg tænker derpaa; thi

[1] »hvor man« — i 1724: »hvor hun«. Da Apicius kun i Femaktsstykket faaer Lejlighed til at oplyse, hvem »hun« er, saa er »hun« i Treaktsstykket passende forandret til »man«.

Femakts-stykket 1724 Act. II. Sc. 4. »Gedderne vare ellers saa deilige og laa saa krusede »paa Fadet, saa at et halvdød Menneske kunde alene »leve op af at see paa dem. Mig synes, at Saadant er »lige saa galt som at komme Sirup i Café. Imorgen »skal jeg hen ensteds, hvor jeg faaer kun faa Retter, »men vel tillavede; en god Grillade, som jeg garan»terer for er vel stegt, en Ret Fisk med sin rette Suppe, »en kalkunsk Hane, som er jaget en hel Time i Gaar»den, førend den blir dræbt, og en Vin, som jeg er vis »paa, smager ikke af Andet end af Druerne; thi jeg »har bundet en af mine gode Venner, som skal løse »sig imorgen. Det Bedste, som er ved Almanakerne, er »disse Navnedage; forresten maatte man skaffe dem »af, naar man lystede. Jeg vil sætte mig paa en Hest »og ride imorgen Formiddag, alene for at faae Appetit.

Men der seer jeg Jomfru Helene.

SCEN. 3.

APICIUS. HELENE.

Femakts-stykket 1724 Act. II. Sc. 5. »*APICIUS*. Nu, hvor gaaer det, lille Jomfru? Man »seer Hende saa sjælden. Hvad godt Nyt? Hvor mange »Barselstuer har Hun været i denne Uge?

»*HELENE*. I skal nok see, at man gaaer hen at gjøre »Ham Regnskab for Saadant.

»*APICIUS*. Ingen nye Partier?

»*HELENE*. Jeg troer, Han bilder sig ind, jeg gaaer »om og føiter i Byen for at høre Nyt. Vil I spørge mig, »hvormange Alen Kniplinger jeg har kniplet denne »Uge, det kan jeg sige Jer.

»*APICIUS*. Ei! skulde Hun kniple? Hun er altfor »artig til det.

»*HELENE*. Jeg er ikke bedre end Hans Søster, Jom»fru Leonore.

»*APICIUS*. Ei! min Søster har ikke været i Moden »mange Aar; hun er ikke at regne mod Jomfruen. Men »veed Hun da intet Nyt?

makts- ykket 724 .ct. II. Sc. 5.

»*HELENE*. Nei, saamænd veed jeg ikke.

»*APICIUS*. Da skal jeg kunne sige Hende Nyt.

»*HELENE*. Hvad er det?

»*APICIUS*. Drengene paa Gaden løbe om med en »Spaadom, som er nylig trykt, at mod Verdens sidste »Tider alle Jomfruer skal gaae med Kniplingsskjørt.

»*HELENE*. Det er sandt nok; men der staaer og i »samme Spaadom, at paa samme Tid alle unge Karle »skal være blinde.

»*APICIUS*. Ha ha ha! Det kalder jeg et *Bon-mot*. Jeg »vil saamænd kysse dig derfor, lille Helene.

»*HELENE*. Herregud, hvor heftig Han faaer det!

»*APICIUS*. Ak, charmante Jomfru! maa jeg røre kun »med den lille Finger paa Hendes Bryst?

»*HELENE*. Ei! saa harceleer ....

»*APICIUS*. Ak, kun med den lille Finger?

»*HELENE*. Jeg troer, den Karl spøger.

»*APICIUS*. Har Jomfruen Snørliv paa idag?

»*HELENE*. Nei, vi gjør os ikke saa gemeen at gaae »med Snørliv; det er alt gammeldags.

»*APICIUS*. Maa jeg ikke føle, om Hun har Snørliv »paa?

»*HELENE*. Ei, se her! jeg skal, min Tro, sige det til »Jer Søster.

»*APICIUS*. Gud bevare os vel, hvor pæne disse Jom»fruer er her i Landet! Da er franske og engelske Jom»fruer anderledes. Dersom ikke Julelege var her i »Landet, maatte man forsmægte; thi det er den eneste »Tid om Aaret, de ere noget tamme; da kan man ende»lig faae et Kys. Bild Eder ind, Jomfru, at det er Jul. »Hvad skal den gjøre, som eier dette Pant?

»*HELENE*. Den skal holde sin Mund og skjøtte sig »selv.

»*APICIUS*. Hvor kan saadan artig Jomfru give saa»dan slet Dom?

»*HELENE*. Jeg er ikke artig, Monsieur; thi jeg har »hverken været i Frankrig eller Engeland. Er Han

Femakts-stykket 1724 Act. II. Sc. 5.

»forlegen for artige, lystige Fruentimmer, som veed »at leve, se da vil jeg recommandere Ham en Dame, »som skal være efter Hans Sind, og Samme er lige saa »tam i Fastetider som i Julen.[1]

»*APICIUS*. Vil da Jomfruen have den Godhed at føre »mig an?

»*HELENE*. Han maa føre Sig selv an.

»*APICIUS*. Jeg har jo ingen Adresse.

»*HELENE*. Der kan Han let faae Adresse. Det er en »Kone, som sidder stedse i en aaben Bod. Han kan »anvende et Par Skilling paa noget smaat Galanteri, »saa faaer Han baade Varer og Snak for Pengene.

»*APICIUS*. Hvor boer hun?

»*HELENE*. Her næstved. Jeg har aldrig været der »før idag; men hun tracterede og embrasserede mig, »som vi havde været kjendt i hundrede Aar.[2]

»*APICIUS*. Er hun ogsaa kjøn?

»*HELENE*. Ja, vist, hun er temmelig kjøn.

APICIUS. Den Dame maa jeg, min Tro, see engang.

HELENE. Det bliver nok ikke ved een Gang; thi hun har alle de Kvaliteter, som Monsieur leder, og som Han siger, ikke er at finde hos Fruentimmer her i Landet.

APICIUS. Men hvor boer hun?

HELENE. Jeg sagde Ham jo nylig, at hun boer i dette Hus.

APICIUS. Jeg har, min Tro, glemt det.

HELENE. Ha ha ha! Han er, min Tro, alt slagen.

APICIUS. Forlad mig, Jomfru! Hun bedrager Sig deri. Men apropo, er hun ogsaa smuk?

HELENE. Ja, vist er hun meget smuk. Ha ha ha!

APICIUS. Fixeer mig ikke, Jomfru; nu erindrer jeg, at jeg har tilforn een Gang spurgt om det Samme.

[1] »Fruentimmer« — i 1724: »Jomfruer«; »en Dame« — i 1724: »En«.

[2] »før idag« — stemmer ikke med at Helene i Act. I. sagde, det var »forgangen Uge«.

HELENE. Adieu, min Herre! Lykke paa Reisen![1]

APICIUS [alene]. Saasnart som Boden bliver aaben, skal jeg derind. Men der seer jeg Espen komme meget beleiligt.

SCEN. 4.

APICIUS. ESPEN.

APICIUS. Hør, Espen, har du nogen Kundskab i dette Hus?

ESPEN. Nei, Herre, aldeles ingen.

APICIUS. Har du aldrig seet Konen i Huset?

ESPEN. Hverken Konen eller Manden.

APICIUS. Der er ingen Mand i Huset.

ESPEN. Det er saa i alle Huse; thi Konerne agere Mænd og føre Regimentet allevegne. Men maaskee denne er Enke.

APICIUS. Jeg er bleven ganske forlibt i hende, Espen.

ESPEN. Ha ha! Den Kjærlighed vil vel vare lige saa længe, som Herrens andre Elskove.

APICIUS. Siig ikke det, Espen!

ESPEN. Jeg vædder, at inden Aften saa er Herrens Hjerte logeret i et andet Kvarteer af Byen. Jeg har den Ære at kjende Herrens Hjerte. Det gaar ungefær lige saa rigtigt som Holmens Klokke.[2] Men er den Kone saa behagelig og artig, at ....

APICIUS. Det skal jeg endelig ikke kunne sige dig.

ESPEN. Hvad Pokker vil det sige? Er I forlibt i En, som I ikke kjender? Men er hun Enke eller Jomfru?

APICIUS. Det skal jeg eiheller kunne sige.

ESPEN. I gjør mig gal, Herre! Er hun da smuk?

[1] Den nye Slutning, som Samtalen har faaet, er traadt istedenfor den udslettede Replik: »Adieu, charmante Abelone! jeg maa hjem og pynte mig først, saa vil jeg siden strax gaae derhen.«

[2] I Gratulationsverset foran Skjemtedigtene 1722 hedder det:
Før Holmens Klokke skal med andre Klokker gaae!

APICIUS. Bryd mig ikke længer med dine forbandede Spørgsmaale. Gid jeg faaer Skam, om jeg min Livstid har seet hende; men inden et Par Timer skal jeg beskrive hende for dig. Nok er det, at jeg nu siger dig, at jeg er ganske forlibt.

ESPEN. Hvorfor Fanden er I ogsaa ikke forlibt i Keiserens Dotter i Maanen? Dette er, min Tro, det selv Samme.[1]

APICIUS. Jomfru Helene, som jeg nys talte med, har beskrevet hende for mig. Kom, lar os gaae hjem; jeg maa pynte mig noget.[2]

SCEN. 5.

PERNILLE. HENRIK. STRAX EFTER *LUCRETIA.*

PERNILLE. Henrik! Madamen kommer. Jeg maa aabne Boden. Se, der er hun. Hun gik ud tilfods og kommer tilbage i en Portechaise. Det er en Original af en Kone.

LUCRETIA (stigende ned af Portechaisen). Hvordan staaer til i Huset, Pernille? Har her været Nogen, som har spurgt efter mig?

PERNILLE. Slet Ingen. Men hvoraf kommer det, at Madamen seer saa glad og fornøiet ud?

LUCRETIA. Jeg er i meget god Humeur.

PERNILLE. Det er mig kjært.

LUCRETIA. Jeg har aldrig gaaet meer fornøiet af noget Selskab.

PERNILLE. Hvorledes da?

LUCRETIA. Monsieur Petronius beviste mig saadan Høflighed, saa jeg vil længe tænke paa ham.

PERNILLE. Men Madam!

[1] »Keiserens Dotter i Maanen« — Keiseren i Maanen var bekjendt fra en fransk Komedie, der hed »*Arlequin empereur de la lune*«.

[2] Ligesom i Femaktsstykket vil Apicius altsaa først hjem og pynte sig.

LUCRETIA. Intet Menneske er mægtig til at modstaae en Person af den Artighed.

PERNILLE. Jeg tænkte, at saadan Philosophus skulde ikke kunne sætte nogen Fruentimmers Hjerte i Brand. Men maaskee Madamen er bleven indtagen af hans Lærdom og Veltalenhed?

LUCRETIA. Jeg skjøtter ikke meget om hans Lærdom.

HENRIK. Madamen har Ret; thi det er ikke med de Slags Kugler, man skyder Stormhul paa Fruentimrets Hjerter.

LUCRETIA. Det er, min Tro, sandt nok. Vi vare ikke meer end en Time sammen, og i den korte Tid ....

PERNILLE. Hvad gjorde han da den korte Tid?

LUCRETIA. Han tog mig tilside i en Krog.

PERNILLE. Hvad?

LUCRETIA. Han kyssede mine Hænder.

PERNILLE. Videre!

LUCRETIA. Han faldt paa Knæ.

PERNILLE. Videre!

LUCRETIA. Han udøsede dybe Suk.

PERNILLE. Videre! Videre!

HENRIK. Videre! Videre! Hvad Fandens Videre vil du have? Er det ikke Alt hvad en ærlig Mand kan gjøre i offentlig Selskab?

PERNILLE. Det er ikke uden altfor meget.

LUCRETIA. Du est altfor pæn, Pernille. Du vil maaskee, at jeg skal gjøre ligesom den Heltinde, hvis Navn jeg bær.

PERNILLE. Hvad gjorde hun da?

LUCRETIA. Da hun blev beængstet af en forlibt Person, stak hun sig selv ihjel med en Dolk.

HENRIK. Hvilket Tossebeest! Man finder nuomstunder ikke flere slige Lucretier, siden Verden er bleven meer poleret.

LUCRETIA. Nei, min Tro, gjør man ei.

HENRIK. Mig synes, at det var nok saa heroisk at

stikke den ihjel, der nægted et brav Fruentimmer sin Faveur, naar hun trængte.

LUCRETIA. Det er ikke saa taabeligt sagt. Men lar os gaae ind, for at aabne Boden.

SCEN. 6.

ERAST ALENE.[1]

Jeg længes efter at see den Dame, som Jomfru Leonore har beskrevet for mig. Jeg har længe ledet efter et Fruentimmer af den Karakter, men forgjæves; thi de fleste af vort Fruentimmer er saa ilde opdraget og saa hengivne til Vellyst,[2] til Spil og Føiten, saa at gifte sig her i Byen er at komme i Verden op til Ørene og siden at gaae med Bettelstaven. Men jeg seer, at Boden er aaben. Jeg maae derind.

SCEN. 7.

ERAST. LUCRETIA.

Femaktsstykket 1724 Act. III. Sc. 2.

»*ERAST*. Ydmygste Tjener, min hjerte Madam; jeg »skulde kjøbslaae noget med Hende; men jeg veed ikke »selv, hvad det skal være.

»*LUCRETIA*. Det vil ikke sige, min Herre; Han er »mig derfor ligevel kjærkommen. Vil Han ikke have »en Koppe Café med? Jeg skal gjerne have min Café »ved disse Tider.

»*ERAST*. Jeg skulde tænke, det Slags Drik var skade»lig for Madamen, saavelsom for alle dem, der af Na»turen ere traurige. Saasnart jeg drikker kun en Koppe, »faaer jeg strax saadan Hjerteklemmelse, saa jeg synes, »ligesom jeg havde gjort en Ulykke.

[1] I 1731 har Scen. 6 til Overskrift: »Erast. Lucretia«. Men Erastes Monolog maa helst være en Scene for sig selv. De følgende Scener have derfor faaet nye Numere; men fra Scen. 13 er Numereringen bleven den samme, som i 1731.

[2] »Vellyst«, Overdaadighed.

nakts- rkket 1724 t. III. c. 2. »*LUCRETIA*. Ei! det er, min Tro, kun Indbildning.— »Henrik! bring en Koppe hid. — For en halv Snes Aar »siden hørte man nu aldrig tale saadant. Jeg bilder »mig ind, det er gaaet saaledes til: En Jomfru har maa»skee engang af en Hændelse faaet ondt og bildt sig »ind, at det kom af Café; hvorfor det hele Nabolav er »falden paa samme Griller, og omsider den hele By »er bleven saaledes anstukken, at de fleste Jomfruer »kan faae ondt alene af Lugten. Jeg sidder og læser her »en artig Passage om Indbildinger i denne Bog.

»*ERAST*. Det er maaskee de Tolv aandelige Betænk»ninger?

»*LUCRETIA*. Nei, det er en satirisk Roman.

»*ERAST*. Ei! bevare os vel![1] Læser Madamen saa»dane Bøger?

»*LUCRETIA*. Ak ja, jeg er ikke uden for lystige »Skrifter. Jeg har selv gjort nogle satiriske Vers, som »jeg skal vise Monsieur, om jeg kunde finde dem.

»(Hun leder og synger imidlertid en fransk Vise.)

»*ERAST*. Hvor kommer det, at Madamen sidder her »i Boden idag?

»*LUCRETIA*. For den samme Aarsag, som igaar.

»*ERAST*. Hendes Søster pleier jo ellers sidde i Boden, »hun, som er saa meget stille.

»*LUCRETIA*. Monsieur maa da have seet hende i »Skolen; der er hun nok stille; men naar hun er hjem»me, springer hun baade over Borde og Bænke.

»*ERAST*. Nei, jeg mener Hendes voxne Søster.

»*LUCRETIA*. Jeg har ingen ældre end paa sex Aar. »Om Forladelse, Monsieur, jeg maa tælle efter mine »Penge, hvormeget jeg tabte i Cinquille idag.

(Hun begynder igjen at synge en forlibt Vise.)

ERAST. Madam, jeg tænkte at finde en Lucretia her, men . . . .

LUCRETIA. Han har deri ikke taget feil; thi jeg hedder ogsaa Lucretia.

[1] »bevare os vel!« — i 1724: »Gud bevare os vel!«

ERAST. Hun svarer da ilde til Hendes Navn; thi Hun træder aldeles ikke den Lucretiæ Fodspor, hvis Navn hun bær.

LUCRETIA. Det gjør ei heller nødigt, Monsieur; thi den samme Lucretia var en taabelig Gaas. Det er nuomstunder ikke meer Moden, at myrde sig selv for at forsvare sin Kydskhed.

ERAST. Adieu, alamodiske Lucretia!

LUCRETIA. Adieu, Monsieur Huspostill!

ERAST. Adieu, kydske Thais!

LUCRETIA. Adieu, kydske Josef!

ERAST. Adieu, *Madame La Coquette!*

LUCRETIA. Adieu, Misanthrop!

SCEN. 8.

LUCRETIA ALENE.

Jeg har aldrig seet saadan urimelig Karl som denne. Han kommer her og skjelder mig Huden fuld i mit eget Hus. Jeg burde have ladet ham prygle paa Dør, paa det han en anden Gang kunde have dismeer Respect for Fruentimmer. Det synes, at den lumpen Karl var alene hidkommen for at udøse sin Galde paa mig. Ak, hvor slet er dog ikke dens Vilkaar, som maa altid holde sine Døre aabne og underkaste sig alslags Folks Grovhed. Jeg vilde ønske, jeg var indsluttet i et Kloster; thi jeg finder kun liden Fornøielse i Verden. Saasnart er man ikke i god Humeur, førend der kommer et eller andet ondt Menneske, som bringer En deraf igjen.

(Hun kaster Romanen under Bordet og sætter sig til at græde over en geistlig Bog.)

SCEN. 9.

Femaktsstykket 1724 Act. III. Sc. 4.

APICIUS. LUCRETIA.

»*APICIUS.* Ak, charmante Madam! det er en dobbelt »Avantage at kjøbslaae med Dem.

akts- kket 724 . III. c. 4.

»*LUCRETIA*. Hvi saa?

»*APICIUS*. Baade faaer man de bedste Varer, saa og »kan man tilligemed have den Ære at tale med den »artigste Enke her i Byen.

»*LUCRETIA*. Jeg er aldeles ikke af de Snaksomme, »Monsieur; vil hellerikke taale saadant Skjemt.

»*APICIUS*. Bevare os, min søde Madam![1] Hvo har »bragt Hende saa af Hendes deilige Humeur?

»*LUCRETIA*. Min kjære Mand, jeg er altid, ligesom »I seer mig nu.

»*APICIUS*. Hvo der troer Saadant, har et Stenhjerte. »Men hvad er det for en Bog, Madamen studerer i? Det »er vel af Molières Komødier?

»*LUCRETIA*. Nei, saamænd, det er ikke Bog for mig. »Jeg sidder og læser lidt i Taarepersen.

»*APICIUS*. Taarepersen? Ei! man blir saa melan- »kolisk af saadane Bøger.

»*LUCRETIA*. Nei vist; jeg blir heller i god Humeur »af saadane Bøger.

»*APICIUS*. Ja, i visse Maader har Hun Ret deri. Naar »Sindet er besværet, kan man ufeilbarlig finde Trøst i »saadane Bøger.

»*LUCRETIA*. Ak ja, men man maa dog holde Maade »ved saadan Læsning; thi man blir visselig noget me- »lankolisk af saadane Bøger.

»*APICIUS*. Men hvortil bruger Hun denne Bog? Jeg »seer, det er en satirisk Roman.

»*LUCRETIA*. Af den river jeg Blade ud og gjør »Kræmmerhuse.

»*APICIUS*. Ei! det er Synd, Madam. Det er en Bog, »fuld af nyttigt Skjemt.

»*LUCRETIA*. Jeg har, min Tro, ikke fundet et sundt »Ord deri.

»*APICIUS*. Ja, det er ligesom man vil tage det til. »Mod andre solide Bøger kan den ikke kaldes god.

»*LUCRETIA*. Saa maa I da, kjære Mand, ikke have

[1] »Bevare os« — i 1724: »Gud bevare os«.

Femakts-stykket 1724 Act. III. Sc. 4. »læst den med Eftertænksomhed; thi naar man seer det »med rette Øie, finder man dog en mægtig Hob Godt deri.

»*APICIUS.* Det er sælsomt, Madamen roser og for»dømmer Sin egen Mening, alene fordi den er i en An»dens Mund. Dersom Madamens Artighed mig ikke »var bekjendt, skulde man tænke, Hun var noget bizar. »Men maaskee Madamen er ikke vel idag?

»*LUCRETIA.* Nei, alle Fredags-Eftermiddage pleier »jeg gjerne have Hovedpine.

»*APICIUS.* Derfor skal jeg sige Hende et godt Raad. »Hun skal lade Sig trykke en Almanak aparte med »ingen Fredag i.

»*LUCRETIA.* I skjemter dermed; men det er, min »Tro, dog saa. Jeg kan sværge paa, at jeg mange Tider »har været meget vel; men saasnart jeg har eftertænkt, »at det var Fredag, er jeg strax bleven saa elendig, »ligesom mit Hoved var kløvet ad.

»*APICIUS.* Ha ha ha! Hvor disse Fruentimmer kan »forstille sig! Hun bilder mig, min Tro, aldrig ind, »Madam, at det er Hendes Alvor; thi jeg har altfor »god Underretning om Hendes Artighed, at jeg skulde »troe Saadant. Ei, tag Masken af, Madam! og vær lige »saa artig mod mig, som Hun er mod alle andre Men»nesker.[1] Apropo, Madam, maa jeg være Hendes Ga»lang idag og føre Hende med paa Komødien?

»*LUCRETIA.* Nei, Monsieur, det er mod min Reli»gion. Jeg har været der engang, men kommer der »ikke saa hastig igjen; thi jeg hørte dem bande den»gang nogle store Kjød-Eeder, hvorover jeg ærgrede »mig saa, at jeg ikke har forvundet det endnu.

»*APICIUS.* Jeg hørte en vis Mand sige det Samme »nylig, og der er dog Ingen, som bander saa meget, »som han selv. Jeg troer, der er ganske faa Huse i »Kjøbenhavn, hvor der jo blir bandet meer paa en »Dag end paa Komødien i en Maaned. Forskjellen

[1] Det følgende gamle Indskud om de danske Komedier kunde passende have været strøget i Treaktsstykket.

nakts- ·kket 724 t. III. c. 4.

»imellem de Eeder, som falder paa Komødien, og dem, »der bruges i Folks Huse, bestaaer fornemmelig deri, »at paa Komødien forestiller man kun kaadmundede »og ugudelige Personer, men udenfor er man det vir- »kelig; paa Komødien bander man sjælden, og det paa »Skrømt kun, for at vise Folk, hvor ilde det lader, uden- »for bander man for Alvor, og det idelig. Gid jeg havde »en Daler, Madam, for hver Gang en Kræmmer her i »Byen bander paa, at en Alen Klæde koster ham meer »i Engeland eller Holland, end han sælger det her for. »Men Madamen skjemter heri, saavelsom i Andet.

»*LUCRETIA.* Jeg troer, min Tro, den Karl spøger.

»*APICIUS.* Ikke, min Tro, saa meget som Hun; thi »jeg er lystig, men Hun een Gang saa meget, som jeg. »Nei, lad os nu tale Alvor. Jeg skal forære Hende et »Par artige Viser, som er nylig gjort. Hun skal finde »Fornøielse saavel i Ordene, som i Melodien. Den første »gaaer saaledes.

»(Han synger en Vise, og hun læser imidlertid i Taarepersen.)

»Nu er den ude, Madam; thi der er ikke gjort flere »Vers.

»*LUCRETIA.* Det er mig usigelig kjært.

»*APICIUS.* Den anden Vise gaaer saaledes.

»(Han synger en anden Vise og holder paa hende, som vil gaae »bort; hun slider sig endelig løs.)

LUCRETIA. Gaa Jer Gang, Næseviis!

APICIUS. Men Madame!

LUCRETIA. Men Monsieur!

APICIUS. Er det Materien eller Formen, som mishager Hende i Versene?

LUCRETIA. Ingen af Delene; thi jeg har ikke hørt derefter.

APICIUS. Vil Hun da, at jeg skal begynde paany igjen?

LUCRETIA. Den Karl gjør mig gal.

APICIUS. Ak, min søde Engel! plag mig da ikke længer.

(Han sætter sig i Positur at kysse hende, hun giver ham et Ørefigen, raaber Husfolket tilhjælp, som driver ham paa Dør og lukker Boden.)

SCEN. 10.

APICIUS ALENE.

Femakts-stykket 1724 Act. III. Sc. 5. »Nu, denne Gang blev jeg, *ma foi*, artig pudset. Kan »jeg spille Mademoiselle Helene et Puds igjen, skal »det være mig en stor Fornøielse. Men det er tilpas for »os Mandfolk, efterdi vi ere saa lettroende. Kunde jeg »Tosse ikke have eftertænkt, at det ene Fruentimmer »aldrig gjerne roser det andet? Thi naar de laster hin»anden, kan man alene troe dem; men naar de roser, »er det alene spotvis. Jeg er, *pardieu*, saa skamfuld, »som jeg havde staaet i et Halsjern. Havde der været »endnu en underligere og meer bizar og ufasonglig »Kone i Byen, havde hun skikket mig derhen.[1]

[Han gaaer.]

SCEN. 11.

LUCRETIA. PERNILLE. HENRIK.

LUCRETIA (med en Stok i Haanden). Jeg seer ham ikke meer; han er borte, til sin Lykke; thi jeg skulde have smurt hans Ryg.

PERNILLE. Men Madam, betænk dog hvad I gjør. I underkaster Jer alle Menneskers Had ved Jer Opførsel.

LUCRETIA. Jeg estimerer ikke hans Had.

PERNILLE. Troer I vel, at et ungt, hidsigt Menneske, som han er, kan fordøie saadan Medfart? Han vil visselig søge Leilighed til at hævne sig, og I vil staae Fare for Tort og Fortræd. Det er ikke den Første, som I saa-

[1] Resten af den gamle Monolog har Holberg strøget, for at Apicius kan gaae bort i fuld Vrede.

ledes har handlet med. Madamen maa beflitte Sig paa at føre et andet Levnet, for ikke at bevæbne den hele By mod Sig.

LUCRETIA (staaende længe i Tanker). Jeg bekjender, lille Pernille, at jeg har gaaet noget for vidt i denne Sag; men naar Galden begynder først at løbe over ....

PERNILLE. Madam, I maa holde Jere Affecter i Tømme, eller forlade Jer Handel. Se engang til Jer Nabokone; hun hilser alle dem, som gaae hendes Bod forbi, ja hun krummer og bøier sig end for en Lakai, og derved tildrager sig stor Næring. (Lucretia græder.) Forlad mig, Madam, at jeg saa dristig siger min Mening.

LUCRETIA. Jeg forlader dig det af mit ganske Hjerte.

PERNILLE. Alt det, jeg siger, er af Kjærlighed til Madamen.

LUCRETIA. Jeg er forsikkret derom, Pernille.

PERNILLE. Og samme Kjærlighed bringer mig alene til den Dristighed.

LUCRETIA. Skjeld paa mig saa længe du gider; thi jeg har fortjent det.

PERNILLE. I understaaer Jer med en Kjæp i Haand at anfalde en bevæbnet ung Person.

LUCRETIA. Jeg tilstaaer, at det var en forstyrret Gjerning.

PERNILLE. Hvis I havde slaget ham, han havde omkommet Jer paa Steden i sin Hidsighed.

LUCRETIA. Mener du det, Pernille?

PERNILLE. Jeg raader Madamen, at Hun tar Sig vare; thi han seer ud til at være saadan En, der visselig vil hævne sig.

HENRIK [sagte]. Det er en Fandens Sag denne; thi dersom han ikke faaer Leilighed til at hævne sig paa Madamen, vil han gaae løs paa mig.

LUCRETIA. Jeg vil indslutte mig nogle Dage i mit Kammer. Midlertid vil vi finde Leilighed at stille ham tilfreds.

HENRIK (sagte). Jeg forlanger i det Ringeste ikke, at være Ambassadør til den Fredstractat.

LUCRETIA. Henrik, du skal udspionere, hvor han boer.

HENRIK. Det er at sige, Madam, du skal gaae hen og lade dig slaae Arm og Ben istykker.

SCEN. 12.

LUCRETIA. PERNILLE. HENRIK. EN LAKAI.

PERNILLE. Hvad vil dette Menneske her?

(Lucretia og Henrik krybe under Bordet i Boden.)

PERNILLE. Hvad er Hans Forlangende?

LAKAIEN. Jeg har et Brev fra Magister Petronius til Hende, Madam.

PERNILLE. Jeg er kun hendes Pige. Vær saa god at bie et Øieblik, Madamen skal strax komme. — Madam! hvor er I?

LUCRETIA. Hvorfor røber du mig, Pernille?

PERNILLE. Kom kun frem; Hun har ingen Fare denne Gang. Det er kun en Lakai med et Brev fra Monsieur Petronius.

LUCRETIA. Ak, nu kommer jeg mig igjen.

HENRIK. Jeg var alt død og begraven, og mig syntes, ligesom jeg hørte, Sangklokkerne gik for mig; thi jeg tænkte, at det var den unge Jean de France, som nylig gik vred bort.

LUCRETIA (læser Brevet og kysser det). Ak, min kjære Monsieur! Jeg har aldrig faaet et meer angenemt Brev. — Formeld min ydmygst Respect til Monsieur Petronius, og siig ham, at der er intet Menneske paa Jorden, som jeg elsker og agter meer end ham. — Ak, Pernille! han lover at fornøie mig iaften med en Musik for min Dør. — Siig til Jer Herre, Monsieur! at jeg elsker ham saa inderlig, at .....

LAKAIEN. Jeg skal ikke forsømme at sige ham det.

(Han gaaer.)

PERNILLE. Skæmmer Madamen Sig ikke, at gjøre saadan forlibt Erklæring?

LUCRETIA. Hvad, Næseviis? Den Pige knurrer alle Øieblik. Nu siger hun, jeg er for stolt, nu igjen altfor høflig. Jeg har aldrig nogentid kjendt saadan vægelsindet Pige.

PERNILLE. Madamen falder jo fra een Extremitet til en anden. Der fattes ikke Andet, end at Hun skulde have gjort saadan Erklæring: Siig til Jer Herre, at jeg er færdig til at accordere ham den yderste Villighed.

HENRIK. Du est dog en forbandet Knurrepotte, Pernille! Er ikke Madamen Herre over sit eget Legeme?

PERNILLE. Jeg tilstaaer det gjerne. Derfor skal jeg lade hende gjøre herefter Alt, hvad hende lyster.

LUCRETIA. Læs kun dette Brev engang, og døm saa, om jeg ikke har Ret.

PERNILLE (efter at hun har læst sagte). Det er jo Begyndelsen af en Roman, Madam.

LUCRETIA. Hvad?

HENRIK. Pernille har, faae jeg Skam, Ret deri.

LUCRETIA. Tør du laste et Brev, som du aldrig har læst?

HENRIK. Hvorfor ikke det, Madam? Pernilles Ansigt er mit Veirglas, hvorefter jeg dømmer. De Krøller, hun slog paa Næsen, viser, at Brevet ikke duer for en Pibe Tobak.

PERNILLE. Han har, min Tro, udskrevet et Blad af Astrea eller Amadis.[1] Ha ha ha! Jo meer jeg læser, jo meer stikker Pedanten frem.

LUCRETIA. Fly mig Brevet tilbage, at jeg kan læse det end engang. — Du har Ret, Pernille. Begyndelsen kommer mig for at være af David Skolemesters Formularier.[2]

[1] Af disse to gamle franske Romaner var kun Astrea oversat paa Dansk.

[2] »David Skolemester« var en virkelig Person, der havde boet paa Kjøbmagergade ved Siden af det Hus, hvori Holberg boede,

(Hun læser videre.)

Ha ha ha! Denne Expression er tagen af Else Skoleholders Magaziner.[1]

(Hun læser videre og kaster Brevet paa Gulvet.)

Fy for en Ulykke! Han maa være en Hovedpedant, en fuldkommen Thomas Diaforius. Det turde jeg sige ham i hans Næse.[2]

PERNILLE. Nu, nu, hold Maade, Madam, og ivre Jer ikke saa meget. Det er de Lærdes Skrivemaade.

LUCRETIA. Jeg tør vædde, at jeg skal finde det hele Brev i Talanders politiske Stokfisk.[3] Fy, fy! Jeg taaler ikke, at du tar hans Parti, Pernille.

PERNILLE. Jeg tar ikke hans Parti, tvertimod, jeg finder ingen Smag i Brevet. Jeg siger kun, at Madamen gaaer altfor vidt.

LUCRETIA. Sniksnak! Lar os gaae ind.

(Til Spectatores.) Den Pige er forbandet vægelsindet.

SCEN. 13.

ERAST ALENE.

Femaktsstykket 1724 Act. IV. Sc. 2. »Satiriske Romaner, Komødier, Cinquille, The og »Café hver Dag, Raillerie, forlibte Viser; den Recom-

medens han skrev sine Komedier. Skolemesteren var dengang for længe siden død; men han erindredes bestandig af Kjøbenhavnerne, da den Gaard, hvori han havde boet, vedblev at kaldes David Skolemesters Gaard.

[1] »Else Skoleholders« er den fra Barselstuen bekjendte »Else David Skolemesters«. Barselstuen var baade spillet og trykt, førend Holberg omarbeidede Den Vægelsindede til et Treaktsstykke.

[2] »Thomas Diaforius«, *Thomas Diafoirus* i Molières Den indbildte Syge. Navnet Diaforius er dannet af det latinske *foria*, der betyder Durkløb, og som paa Fransk hedder *foire*. Molière kalder ham derfor *Diafoirus*, men paa den danske Skueplads hed han Diaforius.

[3] Den »politiske Stokfisk« indeholdt mange Kjærlighedsbreve, men var ikke af Talander, eller, som han egentlig hed, August Bohse. Han havde udgivet nogle andre Romaner samt en Haandbog for Brevskrivende. Forfatteren til Den politiske Stokfisk var Johan Riemer.

makts- ykket »mandation var jo god nok. Hun behøvede ikke saa
724 »mange Kvaliteter; een af dem alene var tilstrækkelig
ct. IV. »til at indplante mig Afsky for saadant Menneske; thi
ic. 2. »om et Fruentimmer var skikkelig og efter mit Sind »i alle Maader, men brugte kun Snustobak alene, saa »gav jeg hende strax Afsked. Denne fattedes intet Andet »for at gjøre Alting fuldkommen, end at hun ogsaa »skulde have taget mig ud paa Gaden at danse med »mig eller anmodet mig selv om Kjærlighed, og maa- »skee, om jeg havde blevet der lidt længere, saa havde »det ogsaa skeet. Nu har jeg levet i 40 Aar, men er »aldrig bleven saa skammelig fixeret.[1] Men jeg har »ikke fortjent Andet; thi naar jeg eftertænker Alting, »da maa og bør jeg tilstaae og bekjende for hele Verden, »at jeg end i mine bedste Klæ'er er en af de største Tos- »ser i Byen; thi der behøvedes kun Hesteforstand at »begribe dette, at naar du først har stødt et Fruen- »timmer for Hovedet, du ikke strax derpaa skal spørge »hende tilraads i Ægteskabssager. Jeg vil give alle Folk »Lov at belee mig. Min Tjener Christoffer selv maa »kalde mig en Nar; jeg vil med Taalmodighed høre »derpaa og sige: Christoffer, du har Ret. Havde den »gode Jomfru Leonore gjort det mod en Anden, kunde »man have taget det op som en Artighed; men hun »veed, at jeg er En af de stilleste og ærbareste Menne- »sker her i Byen, at jeg taaler ingen Skjemt, men lægger »en Ting paa Hjertet, som er langt ringere end denne. »Jeg er vis paa, at Historien er imorgen over den hele »By, og blir forbedret i hver Gade, som gemeenlig skeer, »og at Autor til de danske Komødier fører min Person »rigtig paa Theatrum. Han burde i det Ringeste gjøre »det; jeg vil give ham Lov til at forestille saadan Per- »son med en Papirkrave om Halsen, med en Tromme

[1] Det Følgende indtil »Havde den gode Jomfru Leonore« burde have været strøget, da Erast ikke har stødt Leonore for Hovedet, saaledes som Sparenborg stødte Terentia.

Femakts-stykket 1724 Act. IV. Sc. 2. »for sig.[1] Men der seer jeg min Tjener Christoffer »komme.

SCEN. 14.

ERAST. CHRISTOFFER.

ERAST. Skjeld mig Huden fuld, Christoffer.

CHRISTOFFER. Hvorfor det, Herre?

ERAST. Siig mig de haardeste Ord, som du kan ophitte.

CHRISTOFFER. Det tar jeg mig vel vare for.

ERAST. Jeg skal ikke tage det ilde op.

CHRISTOFFER. Gid jeg faaer Skam, om jeg forlader mig derpaa, Herre! Jeg kunde ogsaa komme i en gal Vane derover og skjelde paa Herren, naar det faldt Ham ikke beleiligt, paa mine Rygbens Bekostning.

ERAST. Jeg vil, min Tro, altid give dig Lov at kalde mig en Slyngel.

CHRISTOFFER. Det var Synd at give Herren den Karakter.

ERAST. Jeg har ikke fortjent bedre Titel efter den Gjerning, jeg har bedrevet.[2]

CHRISTOFFER. Hvad har I da gjort, Herre?

ERAST. Jeg har ladet mig trække ved Næsen. Man har spillet mig et Puds, som vil gjøre mig latterlig over den hele By.

CHRISTOFFER. Hvo har spillet Herren det Puds?

ERAST. Jomfru Leonore, Apicii Søster.

CHRISTOFFER. Hvorledes da?

[1] Ogsaa denne Del af Monologen er bleven mindre forstaaelig, end den var i Femaktsstykket, da Erast ikke har givet Leonore Anledning til at hævne sig; og hvad der i Femaktsstykket blev sagt om Autor til de danske Komedier, dengang Theatret fornylig var oprettet, kunde passende være udeladt i Treaktsstykket.

[2] Disse Ord har Erast ikke saa god Grund til at sige, som Sparenborg kunde haft det.

ERAST. Hun recommanderede mig en Dame, som hun foregav at have alle de Kvaliteter, som jeg leder efter. Jeg fik derover stor Lyst at see samme dydige Lucretia.

CHRISTOFFER. Hedder hun Lucretia?

ERAST. Ja, men hun svarer ilde til sit Navn; thi jeg fandt hende løsagtig, vellystig, næseviis, bagtalersk; med eet Ord: Originalen var tvertimod det Portrait, som hun gjorde mig. Endelig, som jeg begyndte at moralisere noget derover, blev hun vred og drev mig med Haanhed paa Døren.

CHRISTOFFER. Jeg havde aldrig kunnet tænke Jomfru Leonore Saadant til.

ERAST. Hun skal, min Tro, ikke have gjort det omsonst. Jeg skal nok finde Leilighed til at hævne mig. Bi lidt her, til jeg kommer tilbage.

CHRISTOFFER. Hvor vil Herren hen?

ERAST. Jeg vil hen og see, at jeg faaer fat paa hendes Broder for at sige ham nogle smaa Sandheder.

CHRISTOFFER. Betænk Jer vel, hvad I gjør, Herre! I faaer at bestille med en ung, hidsig Person, som mindste Ord sætter i Fyr og Flamme.

ERAST. Desbedre er det. Jeg ønsker kun, at han vil besmykke sin Søsters Gjerning.

CHRISTOFFER. Det er en Person, som er i sin blomstrende Alder og ganske desperat, naar han bliver vred.

ERAST. Gid han kun vilde blive vred, saa jeg derved kunde faae disbedre Leilighed til at hævne mig.

[Gaaer.]

CHRISTOFFER alene. Sagen er ikke at gjøre meget Væsen af, hvorvel jeg maa tilstaae, at Jomfru Leonore, saasom hun kjender min Herres Sind, har gjort meget ilde. Der er ogsaa ingen Tvil paa, at hun jo vil fortælle dette Puds, hun har spillet ham, til Andre, saa at min Herre derover vil blive latterlig over den hele By.

SCEN. 15.

CHRISTOFFER. APICIUS.

APICIUS [for sig selv]. Jeg søger efter Jomfru Helenes Broder Erast; men Pokker kan ikke finde ham. Dersom han ikke i min Nærværelse hejler sin Søster igjennem, saa skal jeg udøse al min Vrede mod ham.

CHRISTOFFER [for sig selv]. Er dêr ikke Monsieur Apicius? Han seer forbandet fæl ud.

APICIUS. Thi jeg lader ikke den Sag gaae uhævnet bort.

CHRISTOFFER. Han er vred som en Tydsk.[1]

APICIUS. Jeg skal lære hende, at hun tar sig en anden Gang vare, ikke at drive Spot med en brav Mand.

CHRISTOFFER. Han maa endelig have været tilords med min Herre paa Veien, efterdi han er saa forbittret.

APICIUS. Jeg seer, at Boden er alt tillukket.

CHRISTOFFER. Han taler om Boden. Jeg tænkte det nok, at min Herre maa have hvisket ham en Djævel i Øren.

APICIUS. Jeg er, min Tro, ikke den, der kan stikke en Ørefigen i min Lomme.

CHRISTOFFER. Hillemænd! er det muligt, at min Herre har givet ham Ørefigen? Det er bedst, at jeg løber min Vei.

APICIUS [vendende sig om]. Hvem er der?

CHRISTOFFER. Slet Ingen, Monsieur!

APICIUS. Saa maa du da være et Echo eller et Spøgelse.

CHRISTOFFER (sagte). Jeg var tilfreds, at jeg var et Spøgels, og at mit Legeme for en halv Time var paa Bloksbjerg.

[1] Ligesom her lader Holberg oftere i sine Komedier en Person holde en Monolog, medens en Anden staaer og hører derpaa og gjør sine Bemærkninger derom.

APICIUS. Est du der, Christoffer? Jeg havde ikke den Ære at kjende dig i Begyndelsen.

CHRISTOFFER. Æren er min, Monsieur! Men det er ikke mig.

APICIUS. Er det ikke dig? Hvad Fanden er det for Snak?

CHRISTOFFER. Nei, gid jeg faaer Skam, om det er.

APICIUS. Det maa da være din Geist. Du maa endelig have en ond Samvittighed, efterdi du er saa bange for mig.

CHRISTOFFER (skjælvende). Jeg er, min Tro, ikke bange; men jeg tog Monsieur for et Spøgelse.

APICIUS (giver ham et Par Ørefigen). Se der til et Beviis, at jeg er intet Spøgelse.

CHRISTOFFER. Hvorfor slaaer I mig? Hvad Ondt har jeg gjort?

APICIUS. Det er kun for at vise, at jeg er ingen Geist.

CHRISTOFFER. Min Herre skal vel hævne dette!

APICIUS. Hør, Christoffer, du kan give det Par Ørefigen til din Herre igjen og bede ham transportere dem paa sin Søster.

CHRISTOFFER. De Ørefigen skal dog komme dig dyre nok at staae.

APICIUS. Tør du give mig knubbede Ord, Slyngel? Se der er nok et Par Ørefigen for dig selv.

(Christoffer skriger, og Apicius gaaer bort.)

SCEN. 16.

ERAST. CHRISTOFFER.

Femakts-stykket 1724 Act. IV. Sc. 6. »*ERAST.* Christoffer! hvad er paafærde?

»*CHRISTOFFER.* Det er ingen Kunst at gaae bort »og lade en Anden staae i Stikken.

»*ERAST.* Hvad er det for Snak? Hvem lader dig staae »i Stikken? Hvorfor græder du?

»*CHRISTOFFER.* Ak, jeg har faaet over 10 Øre»figen.[1]

[1] »over 10« — i 1724: »over 365«.

Femaktsstykket 1724 Act. IV. Sc. 6.

»*ERAST*. Af hvem?

»*CHRISTOFFER*. Af den Slyngel! Ak, gid jeg havde »ham nu fat alene; nu først blir jeg modig, og Blodet »begynder at koge i mig.

»*ERAST*. Du skulde have slaaet fra dig tilforn; nu »er det forsilde.

»*CHRISTOFFER*. Ak, Monsieur kjender jo min Na»tur. Jeg kan ikke blive vred, førend man har længe »irret mig.

»*ERAST*. Jeg mærker paa den Maade, at du vil »have flere[1] Ørefigen, før du blir vred. Jeg synes, 10[2] »kunde nok ellers komme Blodet til at koge i en ærlig »Karl. Men af hvem est du slagen?

»*CHRISTOFFER*. Af Apicius.

»*ERAST*. Hvorfor slog han dig?

»*CHRISTOFFER*. Jeg veed ikke meer Aarsag dertil, »end det Barn, som ligger i Moers Liv.

»*ERAST*. Ak, Herre Jeh! Hvad er dog dette? Den »hele Familie er udsat paa at gjøre mig Spot og For»træd. Jeg veed ingen Aarsag dertil, uden det skulde »være, fordi jeg vægrede mig forgangen Dag at laane »ham nogle Penge. Dem skulde han dog gjerne have »bekommet, hvis jeg havde haft dem ved Haanden.

I det Øvrige begriber jeg aldeles ikke denne Handel.

CHRISTOFFER. Da begriber jeg i det Ringeste det. Mine Kjæber vil begribe og føle det i det Mindste to à tre Dage. Men, Herre, siig mig ret for Alvor, har I paa Veien talt med Apicius om hans Søsters Sager? Thi jeg har bildt mig ind, at I have vexlet Ord sammen paa Veien, og at han derfor har handlet saa ilde med mig.

ERAST. Jeg svær dig [til], at jeg ikke har talt med ham hverken idag eiheller igaar, og det er Aarsagen, hvi jeg Intet fatter af denne Handel. Men lar os gaae; jeg maa hjem og tage en anden Kaarde paa.[3] [De gaae.]

[1] »flere« — i 1724: »400«.
[2] »10« — i 1724: »365«.
[3] »en anden Kaarde paa«. Jvfr. Femaktsstykket S. 164.

SCEN. 17.

PETRONIUS MED MUSIKANTERE.
SIDEN LUCRETIA VED VINDVET.

:makts-tykket 1724 .ct. IV. Sc.7.

»*PETRONIUS.* Kan noget Menneske være behage-»ligere i Selskab end den Lucretia? Alt det, som var »paa hende, levede. Jeg har nu omgaaet med Fruen-»timmer her i Byen saa meget som nogen Anden, men »jeg har altid staaet Karl førend nu. Det er ikke hen-»des kjønne Ansigt, jeg er forlibt i, men hendes Ma-»nerer, Fripostighed, Familiaritet, Yndighed, søde Mi-»ner og Belevenhed, hvormed hun har betaget mit »Sind, at jeg veed ikke, enten jeg staaer paa mit Hoved »eller [mine] Fødder. En af mine gode Venner hvi-»skede mig i Øret disse Ord: Den Dame synes at være »forbandet kokett; men jeg troer, at han tog forbandet »feil; thi jeg mærkede, at det var kun en fripostig Ar-»tighed. Jeg bød mig til at fornøie hende iaften for hen-»des Vindver med en sagte Musik; hun takkede mig »strax med saadan yndig Mine, at jeg er færdig at blive »gal, naar jeg tænker derpaa.[1]

»Hør, I gode Musikantere! lister Jer sagte hen under »Vindverne. Jeg vil først have et nyt Syngestykke[2] med »en Fiol de Gambe; siden kan I spille med de andre »Instrumenter.

Jeg vil selv synge Stykket, saasom det

[1] Petronius har dog ikke, som sin Forgænger i Femaktsstykket, spurgt Lucretia personlig, om hun tillod ham at opvarte hende med en Aftenmusik, men har sendt en Lakai til hende med en skriftlig Forespørgsel. Den hele Monolog burde have været strøget, da den ikke passer for Petronius, og den burde allerede have været strøget i Udgaven 1724. Thi den passer kun for den fremmede Cavaleer, der optræder som en ny Person i Komedien, og som for kort siden har stiftet Bekjendtskab med Lucretia.

[2] »et nyt Syngestykke« — i 1724: »et Syngestykke«.

er af min egen Composition.[1] Ere Jer Instrumenter stemmede, Messieurs?

MUSIKANT. Ja, Alting er færdigt.

PETRONIUS. Gaaer kun ganske digt under Vindverne, paa det at Musiken kan begynde, førend man blir os vaer.

MUSIKANT. Herren har kun at befale, naar vi skal begynde.

PETRONIUS. Men spiller ikke altfor stærkt. Jeg vil, at hun skal høre Ordene; thi mellem os at sige, saa er Compositionen excellent.

MUSIKANT. Det skal efterleves, naadige Herre. Men det er noget koldt iaften.

PETRONIUS. Bekymrer Jer ikke derom. I blir nok indbudne i Huset, hvor I faaer en varm Stue. I kjender ikke denne Dame; hun er genereuse. Rhinskvin vil flyde som Vand for Jer.

(Musiken begyndes med den forlibte Vise, som han synger tilligemed. Lucretia stikker Hovedet ud af Vindvet og slaaer Vand paa dem.)

MUSIKANT. Hvad Fanden er dette?

LUCRETIA. Gaar Jer Gang, I Dagdrivere! Skæmmer I Jer ei, at gjøre saadan Allarm for en Enkes Dør?

PETRONIUS. Det er mig, Madame! Petronius.

LUCRETIA. Og det er mig, Lucretia.

PETRONIUS. Jeg har componeret dette Stykke for at divertere Hende.

LUCRETIA. Og jeg har slaaet Vand ned for at temperere Heden af Jer Hjerne.

PETRONIUS. Hun kjender mig da ikke meer, Madame?

LUCRETIA. Jeg kjender Jer altfor meget, Monsieur Pedant! Se, der er Jer naragtige Brev, som I skikkede mig.

PETRONIUS. Men er det muligt, at....?

[1] Hermed mener han, som det kan sees af det Følgende, at Texten er forfattet af ham selv.

LUCRETIA. Har Han Lyst til at døbes end en Gang, saa kan Han kun tøve et Øieblik.

PETRONIUS. I skal betale mig dette dyrt nok. Folk af min Profession fordøier ikke saadan Haanhed.

LUCRETIA. Gaa Jer Gang og tag fat paa Jer Seneca, og læs deri et Kapitel om Vrede, saa vil I strax befinde Jer bedre. (Hun lukker Vindvet til.)

MUSIKANT (lugtende paa sin Arm). Dette lugter, min Tro, i det Ringeste ikke af Rhinskvin.

PETRONIUS. Disbedre er det; thi alt Vin pletter.

ANDEN MUSIKANT. Fy for en Ulykke! det lugter hverken af Vin eller Vand.[1]

PETRONIUS. Her er intet meer at bestille, Messieurs. Det gjør mig ondt, at jeg har umaget Dem forgjæves.

MUSIKANT. Aldeles ikke, Monsieur. Giv os vore Penge, saa skal vi strax gaae.

PETRONIUS. Hvad? I har jo ikke spillet uden et halv Stykke.

MUSIKANT. Det er ikke vor Skyld.

PETRONIUS. Det er eiheller min Skyld.

MUSIKANT. Vi ere accorderede om sex Rigsdaler. Betal os dem, saa vil vi ikke regne, at vore Klæder ere fordærvede.

PETRONIUS. Jeg vil betale Jer sex Djævle.

MUSIKANT. Ingen Snak.

PETRONIUS. Gaar Fanden i Vold!

MUSIKANT. Gaa I selv den Vei!

PETRONIUS. Hvormeget er det, I begjærer?

MUSIKANT. Sex Rigsdaler.

PETRONIUS (giver den ene Musikant et Par Ørefigen). Se, der er to for dig, efterdi du er den Fornemste. De Andre maa fornøie sig enhver med eet.

(De kommer i Slagsmaal, Vægterpiberne høres og Vagten trækker dem ud.)

[1] I Femaktsstykket yttrede Musikanterne kun en Mistanke om, at Vandet, der blev heldt ud fra Vindvet, var noget Værre end bart Vand.

ACTUS III.

SCEN. 1.

APICIUS. ESPEN. SIDEN *EN DRENG.*

Femaktsstykket 1724 Act. V. Sc. 1.

»*APICIUS.* Han fik, *ma foi,* en Hob dygtig Ørefigen; »jeg kan føle det paa mine Hænder, som svier endnu »deraf.[1]

»*ESPEN.* Ja ja, Herre; jeg er ingen Profet, men jeg »kan dog spaae, hvad deraf vil følge.

»*APICIUS.* Hvad vil deraf følge? Mener du, at jeg er »bange for Nogen af dem? Jeg vil gaae mod Erast med »min Stok, skjøndt han møder mig med blott Kaarde.

»*ESPEN.* De stille Folk ere ikke at skjemte med, »naar de først blir vred. Seer jeg ret paa Erast, da er »han af de Slags Folk. Men hvad vil den Dreng her? — »Vil du tale med Nogen?

»*DRENGEN.* Jeg har et Brev til Jer fra en Karl, som »flyede mig det paa Gaden.

»*APICIUS.* Giv hid! (Læser Brevet.)

»Est du en honnet Cavaleer, saa møder du mig Klok»ken 8 iaften paa Grønland. Hvis du ikke møder, hol»der jeg dig for en Kujon. Adieu. ERAST.

»Espen! hører du det? Hvad er herved at gjøre?

»*ESPEN.* Jeg skal sige Monsieur et godt Raad, hvor»ledes Han skal komme reputerlig derfra.

»*APICIUS.* Hvorledes da?

»*ESPEN.* Han skal ganske stiltiende alene møde paa »Grønland og der slaaes som en ærlig Karl. Enten bli»ver Han selv stukken ihjel og døer som en brav Mand, »eller stikker Han sin Contrapart ihjel og bliver hængt

[1] I Femaktsstykket gav Apicius Christoffer »en Hob dygtig Ørefigen«, her i Treaktsstykket gav han ham kun nogle faa.

makts-ykket 724 ct. V. Sc. 1.

»derfor med Reputation; saa hvor det falder ud, saa »kommer Han dog med Æren derfra.

»*APICIUS*. Du trøster vel i en Lygte.

»*ESPEN*. Ja, der er intet Andet ved at gjøre. I skulde »have betænkt tilforn, hvad I gjorde.

»*APICIUS*. Ei! Mener du, jeg er bange?

»*ESPEN*. Det siger jeg ikke. Gak derfor ganske stil»tiende derhen; thi dersom I siger det til Nogen, at de »søger at hindre det, maa I ligesaa fuldkommen hedde »Kujon, som I aldrig havde turdt møde. Men der »kommer Jer Søster. Hold nu gode Miner.

SCEN. 2.

LEONORE. APICIUS. ESPEN.

makts-ykket 724 ct. V. Sc. 2.

»*LEONORE* [for sig selv]. Hvor forlibt den gode Erast »blev, da han hørte den Madam beskrives! Hun er »og paa et Haar efter hans Sind; thi jeg har ikke kjendt »nogen ung Kone saa menagerlig, stille og indgetogen, »som hun. Jeg troer nok, der bliver et Parti imellem »dem.[1]— Se her Monfrere. Hvad bestiller du her?

»*APICIUS*. Hør, min hjerte Søster; har jeg gjort dig »Noget imod, saa beder jeg om Forladelse.

»*LEONORE*. Hillemænd! Hvad er det? Ak, mit Blod »tilsiger mig noget Ondt. Siig, for Guds Skyld, hvor»for tager du Afsked med mig?

»*APICIUS*. Jeg siger Intet; jeg har min Ære kjærere. »Jeg beder kun, at saafremt du vil holde mig for din »Broer, at hverken du eller nogen Anden kommer paa »Grønland iaften Klokken 8.

»(Vender sig til Espen.) Espen, er det ikke godt nok? »Kan du nu see, at Hjertet sidder paa det rette Sted, »og at jeg kan tie?

[1] Leonore ønsker dog ikke, at der maa blive et Parti mellem Erast og Lucretia. Holberg har overseet, at Leonore ikke her maa tale som Terentia i Femaktsstykket. Hvad Leonore ved sin Indtrædelse siger for sig selv, burde have været strøget.

Femakts-stykket 1724 Act. V. Sc. 2.

»*ESPEN*. Jo jo, Monsieur tier brav nok; Han siger »kun: Hold mig, eller jeg gjør en Ulykke.

»*LEONORE*. Ak, jeg elendige Menneske! jeg mær»ker nok, hvor det hænger sammen, at I vil for Haan»den. — Espen, jeg formaner dig ved alt det, som helligt »er, at du aabenbarer mig den hele Historie.

»*ESPEN*. Ei, Jomfru; mener Hun, at jeg ikke kan »tie lige saa vel som min Herre? Jeg siger kun alene »dette, at min Herre skal slaaes iaften Klokken 8 paa »Grønland.

»*LEONORE*. Med hvem?

»*ESPEN*. Det siger jeg hellerikke, men første Bog»stav er Erast.

»*APICIUS*. Du fortvivlede Skjelm! er det ret, saa»ledes at røbe din Herre?

»*ESPEN*. Hør, Monsieur! naar I har sagt A, saa maa »I og sige B. I har jo selv givet Anledning til Jer Søster, »at spørge derom. En retskaffen Cabeleer tar aldrig »Afsked enten med Broer eller Søster, naar han vil »slaaes; thi at sige til sin Søster: Har jeg gjort dig No»get imod? det er at sige paa anden Dansk: Min hjerte »Søster, jeg staaer i Fare idag enten at gjøre en Ulykke »eller at tage en, hvilket jeg som en retskaffen Cabe»leer ikke kan eller tør sige dig; men som jeg er bange »for Trøien, saa gir jeg dig kun Anledning at efter»forske, hvori Faren bestaaer, at du itide kan hindre »den. Jeg holder, min Tro, for, at det er lige saa godt at »sige rent ud til sin Contrapart: Monsieur, mit Hjerte »sidder mig i Buxerne, derfor beder jeg, at I vil und»skylde mig for at møde.

»*LEONORE*. Det er en smuk Tjener, som raader sin »Herre at styrte sig i Ulykke.

»*ESPEN*. Nei, I forstaaer mig ikke ret, Jomfru! Jeg »raader ham ikke til at slaaes, men siger kun, efterdi »han har besluttet at slaaes, saa skal han slaaes som »en retskaffen Cabeleer; saa vilde jeg gjøre, om jeg »var det. Jeg har kjendt en Officeer, som modtog alle

makts- ykket 724 ict. V. Sc. 2. »Dueller; men saasom han altid sagde til sin Kone, »førend han skulde slaaes: Farvel, min Hjerte! jeg »veed ikke, om vi seer hinanden meer, saa blev der al- »drig Noget af; thi Konen udspionerede strax Sagen »og hindrede det. — Men der kommer, min Tro, Erast. »Nu blir her en Ulykke af.

SCEN. 3.

DE FORRIGE. ERAST. CHRISTOFFER.
SIDEN *HELENE.*

makts- ykket 724 ict. V. Sc. 3. »*ERAST* [til Christoffer]. Jeg troer nok, han har faaet »mit Cartel. Er der nu en ærlig Blodsdraabe i ham, »saa møder han mig til bestemte Tid.

»*CHRISTOFFER.* Hør, Herre, hvad jeg har isinde. »Naar I kommer i Træfning sammen, vil jeg gaae bag- »til og rende ham min Kaarde ind i Ryggen, saa vin- »der vi sikkert.

»*ERAST.* Fy, fy! det duer ikke; vi skal fægte rent og »ærligen tilsammen.

»*CHRISTOFFER.* Ei, hvad Ærlighed! Naar I vil »gjøre en Ulykke, er det jo ligemeget, paa hvad Maade »det skeer; naar vi vil tale om Christendom og Sam- »vittighed, saa burde I blive hjemme. Men eftersom »vi har besluttet at sætte idag Saadant tilside, maa vi »være os selv lige. Om en Tyv havde sat sig for at »stjæle en Ko, bekymrede han sig aldrig om Maaden, »men alene, hvorledes at han sikkerst kunde stjæle »den. Naar en Ulv sætter først Samvittighed og Chri- »stendom tilside og beslutter at dræbe et Faar, ... »dog det er sandt, en Ulv har endelig ingen Christen- »dom; men jeg vilde alene sige, naar en Ulv vil dræbe »et Faar og tog i Betænkning at anfalde det bagtil, »vilde de andre Ulve holde ham for en Pedant; for- »staae, om Ulve kunde raisonnere. Det er virkelig no- »get Underligt, som man ikke kan begribe, hos visse »Folk, at de søge at føre et ugudelig Forsæt christelig

Femakts-stykket 1724 Act. V. Sc. 3.

»ud. Jeg for min Part, jeg søger aldrig at sætte Gud eller »Mennesker Voxnæse paa. Naar jeg er gudfrygtig, saa »er jeg gudfrygtig; naar jeg er ugudelig, saa er jeg ugu- »delig, saa Alle kan tage og føle derpaa. Jeg har tidt »tænkt paa disse Officerer, at naar de vil duellere, det »er, bryde Guds og Landets Love, gjør de deres Bøn »først. Hvad maa Vorherre vel tænke, naar saadane »Bønner kommer for ham: Herre! saasom jeg har »isinde at dræbe min Næste eller styrte mig selv i Ulyk »ke for Ingenting, saa beder jeg din Bistand herudi?

»*ERAST*. Ei, hold op med din Moraliseren! Jeg skal »forsvære at tage nogen latinsk Dreng i min Tjeneste »meer; de ere ligesom de vare galne.

»*CHRISTOFFER*. Herre! seer I ikke, hvem her staaer?

»*ERAST*. Jo, det er den Mand, jeg leder efter. — »Her kan vi gjøre det strax af. Træk ud, Canaille! est »du en ærlig Karl. (De fægte sammen.)

»*LEONORE*. Mord! Mord!

»*HELENE* [kommer]. Hvad er paafærde? Ak, Gud »bedre mig arme Menneske! Hvad er det for en Ulyk- »ke? Espen og Christoffer, hvis I ikke hindrer det, skal »I komme i Bødlens Hænder.

»(De komme Alle imellem og skille dem ad.)

»*ERAST*. Hvis I ikke gaaer tilside, skal jeg.....

»*HELENE*. Ak, min allerkjæreste Broder! siig, hvad »er Aarsag til saadan Ulykke?

»*ERAST*. Synes dig ei, at jeg har Aarsag? Først kom- »mer hans Søster mig til at løbe April, siden prygler »han min Tjener.

»*APICIUS*. Nei, Jer Søster har kommet mig til at »løbe April.

»*CHRISTOFFER*. Espen, denne Sag maa hænge un- »derlig sammen. Vi to vil være Mediateurs. Her er »Vildfarelse; thi Begge beskylde hinanden for een Sag. »— Hør, Monsieur Erast, vi tvende Mediateurs eller »Opmænd tilspørge Eder først, hvorudi Eders Præ- »tentioner bestaaer.

makts-ykket 724 ct. V. Sc. 3.

»*ERAST*. Hans Søster viste mig April.

»*ESPEN*. Og Eders, Monsieur?

»*APICIUS*. Hans Søster gjorde ligesaa ved mig.

»*CHRISTOFFER*. For det Andet maa vi spørge, »hvorudi den Aprilløben bestaaer.

»*ERAST*. Hun viste mig hen til en Dame, som hun »berømmede af Gudsfrygt, Menage, Taushed, Stilhed; »men da jeg kom derhen, fandt jeg hende ugudelig, »komødiantisk, aabenmundet, ødsel, gal.

»*ESPEN*. Og Eders, Monsieur?

»*APICIUS*. Hans Søster recommanderede mig en »Dame til Brud, som var artig, levende, resolut, beleven »og i Alting efter mit Sind; men da jeg kom derhen, »fandt jeg hende knarvorn, arrig, mistænkelig, gnier»agtig.

»*CHRISTOFFER*. For det Tredie maa vi vide den »Kones Stand og hvad hun hedder.

»*ERAST*. Jeg veed ikke, hvad hun hedder; men det »var en Galanterikræmmer-Enke.[1]

»*ESPEN*. Og Eders?

»*APICIUS*. Ogsaa en Galanterikræmmerske.

»*CHRISTOFFER*. Saasom der er mangfoldige Ga»lanterikræmmersker i Byen, maa vi spørge for det »Fjerde, hvor denne boer.

»*ERAST*. Næstved her.

»*ESPEN*. Og Eders?

»*APICIUS*. Ogsaa her næstved.

»*CHRISTOFFER*. Gaar I nu lidt tilside, Monsieurs; »nu maa vi examinere Fruentimmeret. — Hør, Jomfru »Helene, hvordan fandt I den Helena at være, for hvis »Skyld denne Trojanske Krig er begyndt?

»*HELENE*. For mig var hun gal og lystig og holdt »en Roman for sin Bibel.

[1] Holberg har ikke husket paa, at Erast i Anden Akts 7. Scene fik at vide, hvad hun hedder, og at han fortalte det til Christoffer i samme Akts 14. Scene.

Femakts-stykket 1724 Act. V. Sc. 3.

»*LEONORE*. For mig var hun melankolsk, sad og »sukkede og græd over Taarepersen.

»*HELENE*. For mig var hun aabenmundet, trohjer»tig, ødsel, satirisk.

»*LEONORE*. For mig var hun taus, gnieragtig, pre»cieuse, varsom.

»*CHRISTOFFER*. Ha ha ha! Nu har jeg løst Knu»den. I Gjække tilsammen, kan I ei mærke, at det er »to ulige Søstre i eet Hus, hvilket har givet Anledning »til al den Allarm? Ha ha ha!

SCEN. 4.

HENRIK. DE FORRIGE.

HENRIK [for sig selv]. Den Kone kan gjøre Folk ti Gange gal om Dagen. Nu skal jeg ud i mit Søndagsliberi, alene fordi det er ondt Veir.

ESPEN. Hør, Kammerat! hvormange Døttre har I i Jer Hus?

HENRIK. Der er kun sexten Søstre, som alle ere giftefærdige.

ESPEN. Men mig synes, at jeg aldrig har seet meer end een i Boden.[1]

HENRIK. De ere der gemenligen alle sexten.

ESPEN. Saa maa de da være hinanden meget lige.

HENRIK. Ligesom Draaber Vand, angaaende Legemet; men hvad Sjælene angaaer, da ligner de hinanden meget lidt.

ESPEN. Men hvem af dem hedder Lucretia?[2]

HENRIK. De hedder saa alle sexten.

ESPEN. Ei, tal dog alvorlig. Jeg troer, Ingen skulde være saa gal at give sexten Døttre eet Navn. Siig mig, hvem er den, som er saa stille?

[1] I Anden Akts 4. Scene havde Espen dog intet Kjendskab til Husets Beboere og havde aldrig seet Nogen af dem.

[2] Espen maa siden den Tid, da han i Anden Akts 4. Scene talte med Apicius, have faaet hendes Navn at vide og lært Henrik at kjende som hendes Tjener.

HENRIK. Det er den Ældste.

ESPEN. Det er meget naturligt. Men hvem er den, som er saa lystig?

HENRIK. Det er den Ældste.

ESPEN. Gak til Bloksbjerg, din Spottefugl!

HENRIK. For at hjælpe dig ud af Drømmen, vil jeg forklare mine Ord mere tydelig. Der er kun een Kone i vor Bod; men i den ene Kone er meer end sexten Sjæle.

ESPEN. Hvad vil den forblommet Snak sige?

HENRIK. Har du studeret?

ESPEN. Nei, jeg har ikke.

HENRIK. Saa maa jeg da føre mine Ord ud i en borgerlig Stil. Min Madam er lidt vægelsindet, saaledes at hun forandrer sin Humeur ti Gange hver Time. Jeg vil ikke tale ilde om hende, efterdi jeg er i hendes Brød; thi ellers skulde jeg beskrive det Bakkelsebeest med hendes rette Farve. — Men er dêr ikke Monsieur Petronius? Hillemænd! jeg maa løbe.

ESPEN. Tøv dog lidt; jeg har endnu Noget at spørge dig om.

HENRIK. Skjul mig da; thi jeg er bange for den Mand. Jeg skal siden sige dig, af hvad Aarsag.

SCEN. 5.

PETRONIUS. DE FORRIGE.

[…]makts-
[…]tykket
1724
Act. V.
Sc. 5.

»*PETRONIUS.* Pots Slapperment! hvilket Eventyr »var dette! Jeg veed ikke, enten jeg drømmer eller jeg »er vaagen. Hun tar med venlig Mine mod mit Tilbud,[1] »berammer Tiden, jeg leier Musikanterne, kommer til »bestemte Tid, i Forhaabning at recommandere mig »ved saadan Artighed; men istedenfor at faae et Kys »eller i det Ringeste Tak for saadan Høflighed, faaer

[1] Ordene »med venlig Mine« burde været strøgne, da Petronius ikke, saaledes som Peer Iversen, har seet den Mine, hvormed hun tog mod Tilbudet.

Femakts-stykket 1724 Act. V. Sc. 5. »jeg Skjeldsord og Vand over Hovedet. Hvorover, saa-»som Ulykken aldrig er ene, jeg kommer i Klammeri »med Musikanterne, faaer Hug af dem, blir trækket »til Raadhuset af Vægterne, saa at jeg maa løse mig »med Penge baade fra de Første og de Sidste.

»*CHRISTOFFER*. Jeg vil sværge paa, at den Mon-»sieur har haft selvsamme Eventyr, som vi.

»*HENRIK*. Hillemænd! Gid jeg var vel hjemme![1]

»*PETRONIUS*. Der er, min Tro, hendes Tjener.

»(Tager ham i Haaret.)

»Du skal sandelig betale mig Lavet.

»*HENRIK*. A... a... a...!

»*ERAST*. Ak, min Herre! slaa ikke den stakkels »Dreng saaledes.

»*PETRONIUS*. Messieurs! dersom I vidste mine Aar-»sager, hjalp I mig selv til at prygle ham.

»*HENRIK*. Monsieur, jeg har jo aldrig seet Ham før.

»*PETRONIUS*. Har du ikke seet mig tilforn? Hvem »var det da, jeg talte med imorges? Var det ikke dig?

»*HENRIK*. Nei, Monsieur! det var en Kræmmer-»dreng, men jeg er en Lakai.

»*PETRONIUS*. Jeg seer nok, at du har faaet Liberi »paa. Jeg havde derfor nær i Begyndelsen taget feil. »Tjener du ikke hos den artige Lucretia?

»*HENRIK* (sagte). Jo, sommetider.

»*PETRONIUS*. Du har et artigt Herskab.

»*HENRIK* [sagte]. Sommetider.

»*PETRONIUS*. Det er den uraisonableste Kvinde, »jeg har kjendt.

»*HENRIK* [sagte]. Sommetider.

[1] Henrik er vedbleven at sige, ligesom Torben i Femaktsstykket: »Hillemænd! Gid jeg var vel hjemme«. Men Udraabet »Hillemænd« skulde i 1731 have været strøget, da Henrik allerede i den foregaaende Scene har faaet Øie paa Petronius og sagt »Hillemænd! jeg maa løbe«. Tillige kunde »hjemme« passende være forandret til »inde«, da Scenen foregaaer udenfor Lucretias Hus. Resten af Torbens Replik er med Rette strøget.

emakts-tykket 1724 Act. V. Sc. 5.

»*PETRONIUS*. Svar mig, du Slyngel! tjener du ikke »hos hende?

»*HENRIK*. Jo, sommetider.

»*PETRONIUS*. Est du ikke Dreng der i Huset?

»*HENRIK*. Jo, jeg er, go' Herre.

»*PETRONIUS*. Saa tjener du der jo stedse hos hende?

»*HENRIK*. Nei, kun sommetider.

»*PETRONIUS*. Den Dreng har enten Malice, eller »det maa være en Tosse. Saae du ikke, hvordan jeg »blev nylig medhandlet for Jere Vindver?

»*HENRIK*. Jo, jeg gjorde, go' Herre! men hvad kan »jeg gjøre dertil?

»*PETRONIUS*. Det er endelig sandt. Jeg slog dig med »Uret, men i Hidsighed. Jeg burde hævne mig paa »hende selv, hvilket og skal skee, inden jeg gaaer til»sengs.

»*HENRIK*. Paa hvem vil Herren hævne Sig?

»*PETRONIUS*. Paa den gode Madam Lucretia, som »boer der.

»*HENRIK*. Den Lucretia, som slog Vand paa Her»ren, boer ikke der meer.

»*PETRONIUS*. Hvor boer hun da?

»*HENRIK*. Jeg veed, min Tro, ikke.

»*PETRONIUS*. Var det ikke dette Hus, hvor man »handlede saa ilde med mig?

»*HENRIK*. Jo, min Tro var det saa.

»*PETRONIUS*. Var det ikke Lucretia, som slog Vand »over mig?

»*HENRIK*. Jamen ikke den, som boer der nu.

»*PETRONIUS*. Er din Madam da flyttet?

»*HENRIK*. Nei, hun boer der endnu.

»*PETRONIUS*. Ei, saa skal du faae en Ulykke! Vil »du fixere mig ovenikjøbet?

»*HENRIK*. A... a! slaa mig ikke, Monsieur! At Ma»dam Lucretia slog Vand over Jer, det har I Jer selv »at takke for.

»*PETRONIUS*. Hvi saa?

Femakts-stykket 1724 Act. V. Sc. 5.

»*HENRIK*. Jeg beskrev Jer imorges min Madames »Humeur, men I vilde da ikke troe mig. Min Madam »har adskillige Sjæle i Maven eller Hjertet. Somme af »disse Sjæle ere onde, og somme gode. En af de gode »Sjæle inviterede Herren hid, og en af de onde slog »Vand paa Ham. Det er derfor ikke Madamens Skyld, »men Herrens egen, at Han ikke kom et halv Kvarteer »tilforn, førend den gode Sjæl gik ud i Byen og den »onde Sjæl kom hjem, eller at Han ikke biede et halv »Kvarteer længer; thi hun har baade for og siden den »Tid været saa mild, som en Guds Engel. Begriber I »det nu?

»*PETRONIUS*. Jeg begriber alt dette ganske ikke.[1]

»*ERAST*. Min Herre, jeg fatter det meget vel. Drengen tjener hos en Dame, der er vægelsindet og ved »sin foranderlige Humeur har givet Anledning til stor »Vildfarelse blandt os, som her staae, og ført to enige »Familier i Harnisk mod hinanden, saa vor største »Sorg nu er, hvordan vi kan redressere den Feil, som »vi af Vildfarelse har begaaet.

»*PETRONIUS*. Den Dame er jo mægtig til at opvække en indbyrdes borgerlig Krig i Staden. Ha ha »ha! Nu forgaaer min Vrede.

»(Til Henrik.) Se der, Kammerat! der har du to Mark »for de Hug, jeg gav dig i Hastighed. Gak kun din Vei.[2]

»Det er bedst, Messieurs! at vi tier paa begge Sider »med denne Historie; thi den kunde ellers give Anledning til den bedste Komødie.

SCEN. 6.

LUCRETIA. DE FORRIGE.

Femakts-stykket 1724 Act. V. Sc. 6.

»*LUCRETIA*. Henrik! Kan du ikke komme ind? »Hvem er det, din Slyngel staaer og sladdrer med?

[1] At denne Replik mangler i 1731 ligesom i 1724, hidrører alene fra Skjødesløshed.

[2] I 1731 bemærkes derefter i Parenthes, at Henrik gaaer bort. Men Henrik gaaer ikke bort og skal hellerikke anmodes om at

Femaktsstykket 1724 Act. V. Sc. 6.

»*PETRONIUS*. Der er hun, min Tro! Nu kan jeg »hævne mig paa hende selv.

»*ERAST*. Ei, min Herre! det er kun at lee af. Vi vil »alene fixere hende lidt.

»(De rykker hende til sig En efter en Anden.)

»*PETRONIUS*. Madam! Er det ikke Hende, som be»stilte Musik idag?

»*LUCRETIA*. Ja, det var dengang, men ......

»*HELENE*. Madam! Er det ikke Hende, som dræbte »mig med Høflighed i Formiddag?

»*LUCRETIA*. Ja, det var dengang.

»*LEONORE*. Madam! Er det ikke Hende, der dræbte »mig med Uhøflighed?

»*LUCRETIA*. Det var dengang.

»*ERAST*. Madam! Er det ikke Hende, som var saa »kokett?

»*APICIUS*. Madam! Er det ikke Hende, som var »saa kydsk?

»*PETRONIUS*. Madam! Er det ikke Hende, som »slog Vand over mig?

»*ESPEN*. Madam! Er det Hende, som er saa klog?

»*CHRISTOFFER*. Madam! Er det Hende, som er »saa gal?[1]

LUCRETIA (grædende). Men, I Godtfolk! Hvorfor tracterer I mig med saadan Haanhed?

PETRONIUS. Tør I vel klage Jer, efter at I har bedrevet saadan Gjerning? Har I ikke selv stævnet mig hid iaften?[2] Troer I vel, at ......

gjøre det. Ordene »Gak kun din Vei« burde allerede have været udstrøgne i 1724 tilligemed den parenthetiske Bemærkning »Torben gaaer bort«.

[1] Derefter hedder det i Femaktsstykket 1724, at hun slider sig løs, og at de lee Allesammen; men her i Treaktsstykket forbliver hun paa Skuepladsen og har en lille Samtale med Petronius.

[2] Med Ordene »hid iaften« er den Forvirring, som Cavalerens Indsættelse i Femaktsstykket frembragte i Stykkets Kronologi, ikke bleven fjernet. Man seer kun, at Petronius, forsaavidt som han er Cavaleren, vedbliver ligesom denne at være en Person, der har sit Eventyr ved Aftenstid, medens de andre Personer færdes paa Skuepladsen ved den lyse Dag.

LUCRETIA. Min kjære Monsieur! Jeg beder Ham med grædende Taare at tilgive mig denne Forseelse. Han kom just paa en Tid, de havde gjort mig Fortræd, og naar Galden engang først løber over, hvilket dog ikke hænder mig uden meget sjælden, saa veed jeg selv ikke, hvad jeg gjør. Har dog Medlidenhed med mig, min Herre! og tilregne mig ikke denne Overiling. Jeg har altfor stor Estime for Hans Person, at jeg forsættelig skulde føre mig saaledes op mod Ham.

APICIUS. Forlad hende da denne Forseelse, min Herre!

PETRONIUS. Eders Taare, Madame! udslukker min Vrede. Dersom denne Fortrydelse er af Hjertet, saa er jeg allerede overvunden.

LUCRETIA. Han veed, min Herre! at jeg ikke alene estimerer, men endog elsker Ham.

PETRONIUS. Kjærligheden begynder at opleve igjen. Lar os da fornye det gamle Venskab igjen.

(De giver hverandre Hænderne.)

Femaktsstykket 1724 Act. V. Sc. 6.

»*ERAST*. Men hvad Satisfaction skal vi give de »smukke Jomfruer for den Tort, vi har af Vildfarelse »gjort dem?

»*CHRISTOFFER*. Hør, Godtfolk! Lad mig og Espen »som Mediateurs raade. I veed jo, her er en Komødie »spillet, og at alle Komødier bør endes ved Giftermaal. »Vi finder for godt, at Freden sluttes paa den Maade, »at Monsieur Erast gifter sig med Jomfru Leonore, og »Monsieur Apicius med Jomfru Helene. Er I dermed »fornøiet paa alle Sider?

»*LEONORE*. Seer man vel, hvor perfect han forstaaer »det Handværk, at koble Folk sammen.

»*CHRISTOFFER*. Min hjerte Jomfru! Hun maa for»lade mig, at jeg gaaer saa lige til. Jeg har ikke gaaet »i Skole til Maren Gifteknivs, der kunde gjøre saa »mange Præludier, naar hun gjorde Partier mellem »Folk. Jeg veed nok, hvordan Moden er baade for den, »som skal frie, og den, der skal sige Ja. En Frier eller

emakts-
stykket
1724
Act. V.
Sc. 6.

»hans Kommissionær skal lade sig mærke, i mange »Aar at have baaret hemmelig Kjærlighed til en Jom»fru, omendskjøndt han aldrig har seet hende tilforn. »Eller han skal foregive, at hans Faer eller Moer har »aabenbaret sig for ham isøvne og sagt: Vil du gifte »dig, min Søn, saa tag Ingen uden den eller den Jom»fru. Eller han skal sige: naar han gjør sin Bøn i Kir»ken om et godt Giftermaal, staaer strax den eller den »ham for Øiene. Den, som vil sige Ja, skal blive rød »i Ansigtet og sige: Monsieur! det er Noget, som jeg »ikke kan svare til; det er for tidligt for mig at giftes, »jeg er for min Frihed; jeg kan Intet gjøre uden mine »Venners Raadførsel; og skal gaae som halv vred og »skamfuld bort, omendskjøndt hun er færdig at spræk»ke af Kjærlighed. Jeg er aldeles ikke for slige unyttige »Ceremonier. Naar jeg skal til at frie engang, saa siger »jeg kun: Lille Pige, vil I have mig? Siger hun Ja, »saa smækker jeg strax til; siger hun Nei, saa svarer »jeg: Farvel, lille Pige, hils Hendes Forældre.

»*ERAST*. Jeg holder med dig, Christoffer, deri; du »taler efter mit Sind.

»*CHRISTOFFER*. Vil I da have disse tvende Jom»fruer, som hos Eder staaer, til Eders Ægtehustruer?

»*ERAST*. Jeg for min Part holdt det for en stor »Lykke, om jeg kunde overtale Jomfru Leonore.

»*APICIUS*. Jeg er iligemaade fornøiet med dit For»slag.

»*LEONORE*. Du gjør Brudevielsen noget for hastig, »Christoffer!

»*HELENE*. Mig synes, min Tro, det Samme.

»*CHRISTOFFER*. I gode Jomfruer! gjør mig ikke »vred. I veed jo, at jeg er en hastig Mand. Slaaer kun »strax til; I ere alle lige af Stand og Midler. I har der»foruden, omendskjøndt uskyldig, ophidset to Perso»ner til Uenighed, som ikke kan bedre bilægges end »ved Giftermaal og Svogerskab. Tilmed er jo spillet »en Komødie, som endelig maa endes med Giftermaal.

Femakts-stykket 1724 Act. V. Sc. 6. »*Allons*, giver hverandre Hænder. Jeg vil, min Tro, »ikke begjære en Skilling derfor; hvorvel der er mange »Folk her i Staden, som lever af intet Andet end det »samme.

»*ESPEN*. Jeg vil, min Tro, eiheller begjære Noget »derfor.

»*CHRISTOFFER*. Du har Ret, Espen; thi du har ikke »talt et Ord, men staaet som en Dosmer. — I staaer saa »pæne, I Godtfolk! Corasi! Giver hverandre Hænder. »Se, jeg skal hjælpe Jer tilrette. Fly mig kun Jer Haand, »Jomfru, ligeledes.

»(Han tvinger dem til at give hverandre Hænderne.)

PETRONIUS. Her er ogsaa min Haand, min Engel! Kom, lad mig ogsaa kysse dig.

LUCRETIA. Fy, Monsieur! det er noget grønt.[1]

PETRONIUS. *O, pluma levior mulier!*

LUCRETIA. Jeg forstaaer ikke Hans Latin eller Græsk.

PETRONIUS. Hun skal nok lære det, naar Hun kommer i Brudeseng.

LUCRETIA. Med hvem?

PETRONIUS. Med mig.

LUCRETIA (sagte). Hvilken horribel Pedant!

PETRONIUS. Vil Hun da ikke holde Sit Løfte, Madame?

LUCRETIA. Nei, der er tre Raisons, som holde mig tilbage. Først, har jeg betænkt mig, og for det Andet....

PETRONIUS. Det er alt nok; Hendes Tjener, naadige Frue.

LUCRETIA. Hans Tjenerinde, naadige Herre.

(Hun gaaer.)

ERAST. Og vi Andre vil hjem at holde Bryllup.

[1] »grønt« er i det Høpffnerske Optryk 1758 blevet til »grovt«, og samme Forandring findes allerede i den tydske Oversættelse 1744, hvor Lucretia siger: »Das ist grob«. Men baade i Originalen 1731 og i Optrykket fra 1743 staaer »grønt«.

PETRONIUS. Og jeg maa hjem at faae tillivs et Par Kapitler af min Seneca, som vise, hvordan man skal skikke sig i Fortræd.

(Han vender sig til Spectatores:)

Den Kone bør være Generalinde for alle vægelsindede Kvinder.

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

I BIND. 1-2 ARK
II BIND. 1-2 ARK

I HÆFTE
PRIS 1 KR.

NORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESEN

VIGNETTER
OG OMSLAGSTEGNING AF
HANS TEGNER
TRYKT FOR
DET NORDISKE FORLAG
HOS
F. E. BORDING
ÆTSNINGERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONS-ATELIER
KJØBENHAVN

KJØBENHAVN. F. E. BORDING

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

I BIND. 3-4 ARK
II BIND. 3-4 ARK

II HÆFTE
PRIS 1 KR.

NORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESEN

VIGNETTER
OG OMSLAGSTEGNING AF
HANS TEGNER
TRYKT FOR
DET NORDISKE FORLAG
HOS
F. E. BORDING
ÆTSNINGERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONS-ATELIER
KJØBENHAVN

KJØBENHAVN. F. E. BORDING

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

J. M. Jol.

I BIND. 5-6 ARK
II BIND. 5-6 ARK

3 HÆFTE
PRIS 1 KR.

NORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESEN

VIGNETTER
OG OMSLAGSTEGNING AF
HANS TEGNER
TRYKT FOR
DET NORDISKE FORLAG
HOS
F. E. BORDING
ÆTSNINGERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONS-ATELIER
KJØBENHAVN

[illegible]

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

F.K. del.

I BIND. 7 8 ARK
II BIND. 7-8 ARK

4 HÆFTE
PRIS 1 KR.

NORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESEN

VIGNETTER
OG OMSLAGSTEGNING AF
HANS TEGNER
TRYKT FOR
DET NORDISKE FORLAG
HOS
F. E. BORDING
ÆTSNINGERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONS-ATELIER
KJØBENHAVN

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

J. H. Jol.

I BIND. 9-10 ARK
II BIND 9-10 ARK

5 HÆFTE
PRIS 1 KR.

NORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESEN

VIGNETTER
OG OMSLAGSTEGNING AF
HANS TEGNER
TRYKT FOR
DET NORDISKE FORLAG
HOS
F. E. BORDING
ÆTSNINGERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS
REPRODUCKTIONS-ATELIER
KJØBENHAVN

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

I BIND 11-13 ARK
II BIND 11-12 ARK

6 HÆFTE
PRIS 1 KR.

NORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESEN

VIGNETTER
OG OMSLAGSTEGNING AF
HANS TEGNER
TRYKT FOR
DET NORDISKE FORLAG
HOS
F. E. BORDING
ÆTSNINGERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONS-ATELIER
KJØBENHAVN

KJØBENHAVN. F. E. BORDING.

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

I BIND 14-15 ARK
II BIND 13-14 ARK

7 HÆFTE
PRIS 1 KR.

NORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESEN

VIGNETTER
OG OMSLAGSTEGNING AF
HANS TEGNER
TRYKT FOR
DET NORDISKE FORLAG
HOS
F. E. BORDING
ÆTSNINGERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONS-ATELIER
KJØBENHAVN

KJØBENHAVN. F. E. BORDING

HOLBERGS KOMEDIER

UDGIVNE AF JULIUS MARTENSEN

F.R. fec.

I BIND 16-18 ARK
II BIND 15-16 ARK

8 HÆFTE
PRIS 1 KR.

NORDISKE FORLAG BOGFORLAGET ERNST BOJESEN

VIGNETTER
OG OMSLAGSTEGNING AF
HANS TEGNER
TRYKT FOR
DET NORDISKE FORLAG
HOS
F. E. BORDING
ÆTSNINGERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONS-ATELIER
KJØBENHAVN

KJØBENHAVN. F. E. BORDING

